[Jarzyna Stanisław]

Praktyczna mądrość życia w najlepszych i najwięcej uznanych zdaniach i powiedzeniach, jako też cytatach z różnych języków i cytatach z Pisma Świętego. Zebrał w alfabetycznym porządku i wydał Autor „Księgi Złotych Myśli"

Kraków 1901 Druk. W.L. Anczyc i S-ka

EX LIBRIS
CZYTELNIK
SPÓŁDZIELNIA
WYDAWNICZA

A
I
W
Ł O
S
YPRZ
E

ANULOWANO
UJK
Biblioteka
Uniwersytecka
w Kielcach
506139

3) *Przysłowia szląskie.* A. Cinciała. Cieszyn 1886.

4) *Starożytne przypowieści polskie.* Wł. K. Wójcicki. Warszawa 1836.

5) *Die Weisheit auf der Gasse.* Neue Sprichwörter-Sammlung. H. Leineweber. Paderborn 1897.

6) *Geflügelte Worte.* Der Citatenschatz des deutschen Volkes. G. Büchmann. Berlin 1898.

7) *Lexicon fremdsprachlicher Citate.* H. Fried Leipzig.

Książeczka ta niewielka formą, ale bogata w treść ma być uzupełnieniem »Księgi złotych myśli«, którą krytyka tak pochlebnie oceniła, i która dobre przyjęcie znalazła. Jeżeli i ta »Praktyczna Mądrość Życia« będzie (jak tuszę) pożyteczną dla czytelników, będę się czul szczęśliwym i powiem sobie: non in vanum laboravi.

Bieńkówka w dzień nawrócenia św. Pawła 1901.

EX LIBRIS
CZYTELNIK
SPÓŁDZIELCZA
WYDAWNICZA

341488

[Jarzyna Stanisław]

Praktyczna mądrość życia w najlepszych i najwięcej używanych zdaniach i przysłowiach, jako też cytatach z różnych języków i cytatach z Pisma Świętego. Zebrał w alfabetycznym porządku i wydał Autor „Księgi Złotych Myśli"

Kraków 1901 Druk. W. L. Anczyc i S-ka

398.49 (484)

I. Przysłowia polskie.

A.

by chleb był, to się i zęby znajdą.
A czemu Jurko nie gra«? — Bo niema pieniędzy.
Adam na Ewę, a Ewa na węża (winę zwala).
4. Adam cóżby poradził, gdyby Bóg w raju Ewy nie posadził?
5. Adwokat niech głowę, a koń niech ma nogi.
6. Agnieszka łaskawa wypuszcza skowronka z rękawa. *Jak na św. Agnieszkę ładnie, to jest nadzieja rychłej wiosny.*
7. Aksamity i atłasy nie dodadzą ci okrasy (ozdoby).
8. Albo to Bóg taki, żeby słuchał sobaki? *Sobaka = pies.*
9. Alboć wezmą albo sam daj, tak kazał święty Mikołaj. *Żartobliwe.*
10. Albo będę piwniczym, albo niczem; albo starostą, albo kapucynem.
11. Albo graj, albo pieniądze daj. *Żartobliwe.*
12. »A moja kareta gdzie«? — Tam, gdzie ją konie zawiozły.
13. Aniś do ludzi, aniś do Boga; cóż z ciebie? zawalidroga.
14. Aniołowi łatwo białym być, ale djabła trudno mydłem wymyć.
15. Ani na wsi, ani w mieście — nie wierz niewieście.

16. Ani posła, ani osła.
17. »A prawda«? — Prawda, ale nie w[illegible] co?

B.

1. Baba jest rada, że ją chwalą.
2. Baba i dyabła oszuka.
3. Baba ma w sobie opałkę ognia na siedm[illegible]ju chłopów
4. Baba w płaczu obrony szuka, mężczyzna w pałasz
5. Baba zła gorsza jest od dyabła.
6. Baba z wozu, koniom lżej.
7. Babę rozdrażnić gorzej jest, niż dyabła.
8. Babi naród zawsze chytry.
9. »Babko dzwonią!« — Nie słyszę. — »Babko! [illegible]rają« Ha! hulaj dusza! *Kobieta prędsza jest do tańca n[illegible] do k[illegible]ścioła.*
10. Babusina wnuczka i młynarska suczka dobrz[illegible] mają.
11. Baby i dyabeł nie oszuka.
12. Baby i kijem nie dobije.
13. Baby mają długie włosy, a krótki rozum.
14. Bać się trzeba trzcinie, gdy się dąb wywinie.
15. Baj baju! baj, że na świecie jest gdzieś raj.
16. Bardziej boli od języka, niż od miecza.
17. Bardziej się bój dyabła mądrego, niż głupiego.
18. »Bardziej szkoda trzewika, niż nogi« — mówi skąpy i ubogi. *Gdy im kto wyrzuty czyni, że boso chodzą.*
19. Bardziej boli od swojego, niż od cudzego.
20. Bardziej to człowiek szacuje, co go więcej kosztuje.
21. Bardziej to czujemy, co sami cierpimy.
22. Bardziej to ludziom smakuje, czego prawo zakazuje.
23. Barszczu szydłem nie jedzą.
24. Bądźcie zdrówcie (zdrowi); co niemacie, to se kupcie. *Żartobliwe.*
25. Beczkę dziurawą trudno napełnić.
26. Bez batoga pod górę, a bez łańcucha z góry niedaleko zajedziesz.
27. Bez cnoty niczem strój złoty.

28. Bez ciekawości niema mądrości.
29. Bez Boga ani do proga.
30. Bez Boga niema broga. *Bróg = duża kopa zboża.*
31. Bez datka łaska jak rzeka bez wody.
32. Bez dołu grobli, bez nakładu zysku nie będzie.
33. Bez Iwana (chłopa) nie będzie pana. *Ruskie: Bez Iwana ne bude pana.*
34. Bez jednego wojaka (żołnierza) będzie wojna.
35. Bez gospodarza dom płacze. *Wszystko idzie licho.*
36. Bez grosza nie będzie dukata.
37. Bez ochoty nieskore roboty.
38. Bez pracy nie będzie kołaczy.
39. Bez pracy żyją tylko ptacy.
40. Bez książek do szkoły, bez pieniędzy na targ nie chodź!
41. Bezpiecznie może łgać, kto zdaleka wędruje.
42. Bezpiecznie sypia, kto ma dobrych sąsiadów.
43. Bezpiecznie myszy biegają, gdy kota w domu nie mają.
44. Bez przyczyny nie szukaj innej dziedziny.
45. Bez przygotowania nie będzie kazania.
46. Bez soli niesłono, bez chleba niesyto.
47. Bez wołu nie będzie rosołu.
48. Bez woli Boskiej włos z głowy człowieka nie spadnie.
49. Będzie dobrze, jak złe minie.
50. Będzie dobrze na świecie, gdy każdy przed swym progiem zamiecie.
51. Będzie jak Bóg da (albo: co Bóg da).
52. Będzie pogoda, jak nie pójdzie z nieba woda. *Ludowe.*
53. Będzie śpiewał próżny przed zbójcą podróżny. *Knapski.*
54. Będziesz jeść, jak ci przyniesie kukiełkę pies. *Ludowe.*
55. Będziesz zbierał w starości, coś zasiał w młodości.
56. Biada domowi, gdzie krowa dobodzie wołowi. *Ruskie: Hore tobi woże, koły tebe korowa koże.*
57. Biada, jak zostanie pan z dziada.
58. Białogłowa grzeczna i wino mocne z najmędrszego uczynią błazna. *Wójcicki.*
59. Białogłowy zwykle siwych głów (starych) nie lubią.
60. Białogłowie pstro w głowie.

125. Bóg nierychło, ale dobrze karze.
126. Bóg jest nierychliwy (cierpliwy), ale sprawiedliwy. *Ruskie: Boh chocz ne skoren, ale łuczen.*
127. Bóg powoli chodzi, ale każdemu dogodzi.
128. Bóg równego stworzyć, grzeszyć, czystości utraconej wrócić nie może. *Rysiński.*
129. Bóg się tym brzydzi, kto się ojca wstydzi.
130. Bóg stworzył jarmarki, a dyabeł frymarki. *Frymarki = oszukaństwa, krętactwa.*
131. Bóg stworzył Prusaka, gdy się rozgniewał na Polaka.
132. Bóg widzi, czas ucieka, śmierć się zbliża, wieczność czeka.
133. Bóg wie co robi.
134. Bóg wie co czyni; nie da rosnąć na dębie dyni.
135. Bóg wie najlepiej, czego nam potrzeba.
136. Bóg wie lepiej niż my, co dla nas dobre.
137. Bóg wysoko, cesarz daleko.
138. Bóg wziął, Bóg da; wiele rozdał, więcej jeszcze ma.
139. Bóg zaczyna i Bóg kończy.
140. Bóg za jednego tysiące karze.
141. Bóg zapłać, bom zjadł; terazem rad. *Ludowe.*
142. Bóg zasmuci, Bóg pocieszy, bo jest panem wszystkich rzeczy.
143. Bóg zawsze radzi o swojej czeladzi.
144. Bodaj się nasi krewni dobrze mieli, a my do nich drogi nie wiedzieli!
145. Bojaźń hamuje od złego.
146. Bój się prędkiej straty, kto prędko bogaty.
147. Bój się w styczniu wiosny, bo marzec zazdrosny.
148. Boli gardło śpiewać darmo.
149. Boli główka, szkolna wymówka.
150. Ból w łokciu i ból po stracie męża mocny, lecz nie długi.
151. *Borg* umarł, *kredyt* dyabli wzięli, tylko *zapłać* żyje. *Żartobliwe.*
152. Borgi to dwa targi. *Ludowe. (Nie warto borgować).*
153. Broda mądrości nie doda.

154. Broda nie czyni człowieka mądrym.
155. Broda to dziadowska stodoła. *Bo staremu, brodatemu dziadowi chętnie jałmużnę dają.*
156. Brudną bieliznę w domu prać trzeba.
157. Brzegowi poderwanemu nie ufaj.
158. Brzuch głodny nie jest swobodny.
159. Brzuch nie może, ale oczy chcą. *O łakomym.*
160. Brzuch nie zwierciadło; nikt nie pozna, co się jadło.
161. Brzuch tłusty, łeb pusty.
162. But bez pary, kawaler stary i honor żyda na nic się nie przyda.
163. By koń o swej sile wiedział, żadenby na nim człowiek nie usiedział.
164. Było, było, ale się zmyło! *Przeszło, spotrzebowało się.*
165. Było dwóch braci mądrych, a trzeci głupi. *Bajka.*
166. Było jeść, było pić, ale »prynuki« nie było. *Ruskie: było isty, było pity, ale prynuki ne było. Prynuka* wyraz ruski, znaczy tyle co przymus. Wieśniacy na weselach i chrzcinach drożą się ze sobą, lub może fałszywym wstydem powodowani, nie biorą się do jadła, gdy się ich ustawicznie i usilnie nie zachęca. »Bierzcie sobie! używajcie! jedzcie też i pijcie, co Bóg dał! nie żałujcie sobie!« *Temi i innemi* słowy gościnność słowiańska zmusza gości do jedzenia i picia i to Rusini nazywają prynuką.
167. Był w kościele, ale na swoich chrzcinach. *Mówi się o takim, kto do kościoła nie chodzi.*
168. Był w kościele, gdzie szklankami dzwonią. *W karczmie.*
169. Był w Pacanowie, gdzie kozy kują.
170. Byś twemu psu i nogę uciął, to na trzech za tobą pobieży.
171. Bywa często zwiedzionym, kto lubi być chwalonym.
172. Bywa pod wozem, kto bywa na wozie.
173. Bywa wprawdzie tak i inak, lecz częściej zły syn jedynak.

C.

1. Cena do mieszka nie idzie.

2. Chcącemu nic nie jest trudne.
3. Chcącemu niemasz krzywdy.
4. Chcesz nie być chora, strzeż się doktora.
5. Chcesz nie podrwić głową, jedz pieczeń wołową.
6. Chcesz, to dobrze; nie chcesz, drugie dobrze.
7. Chcesz córuni, staraj się spodobać mamuni. *Cinciała.*
8. Chcesz być zdrów i młody, to pij dużo wody.
9. Chcesz mieć co tajnego, zachowaj u siebie samego.
10. Chceszli ujść kary, popraw błąd stary.
11. Chcesz mieć przyjaciela dobrego, nie chodź często do niego.
12. Chcesz mieć pokój prawy, nie miej ze złym sprawy.
13. Chcesz przyjaciela stracić, pożycz mu pieniędzy.
14. Chcesz skłamać, to się ukąś w język.
15. Chcesz świata użyć, idź do wojska służyć. *„Użyć świata" znaczy tu: wiele świata widzieć.*
16. Chcesz się żenić przyjacielu, to się żeń; ja ci powiem po weselu, żeś dureń.
17. Chcesz się z dyabłem pożywić, szukaj długiej łyżki.
18. Chcesz zostać bogatym, bądź siedem lat świnią.
19. Chęć nieraz starczy za uczynek.
20. Chciej jak najlepiej, a przestań na tem co może być.
21. Chciwemu i pół świata mało.
22. Chciwości i ognia przykładając nie zgasisz.
23. Chleb jedz, prawdę gadaj, o resztę nie dbaj! *Ruskie: Chlib iż, a prawdu riż!*
24. Chleba, soli nie żałować, ubogiego poczęstować.
25. Chleba dorabiać się trzeba.
26. Chleb ludzi bodzie. *Ruskie. Chlib uberaje, kto jeho maje. W dobrym bycie człowiek staje się zuchwałym.*
27. Chleb, sól i woda, niema głoda. *Ruskie: chlib ta woda, nema hołoda.*
28. Chleb płacze, gdy go darmo jedzą.
29. Chleb pracą nabyty bywa smaczny i syty.
30. Chleb się nie przyje (nie uprzykrzy).
31. Chłopa łakomego, woru dziurawego, gościa bezwstydnego nie nasycisz.

32. Chłopa poznasz przy robocie, a pana przy stole. *Łętowski.*
33. Chłopa korcem (łokciem) nie mierzą.
34. Chłopeczku! raz użyć; jak nie będzie, musisz kupić. *Cinciała.*
35. Chłop chce być panem, a pan królem.
36. Chłop ci robi silnie, jak go dojrzysz pilnie.
37. Chłop choć z buka spadnie, to sobie odpocznie.
38. Chłop do chłopa, pop do popa, złodziej do złodzieja — w ręce pana dobrodzieja! *Żartobliwy toast.*
39. Chłop do cepów, baba do kądzieli.
40. Chłop za chłopem, baba za babą trzyma.
41. Chłop zawsze chłopem.
42. Chłop w karczmie pan, choć robi na żyda. *Łętowski.*
43. Chłop mowny, kot łowny — obaj się dobrze mają.
44. Chłop niemowny, kot nie łowny — dyabła warci. *Ruskie: Kit nełowny, chłop nemowny — oba ledaszczo.*
45. Chłop (człowiek) strzela, a Pan Bóg kule nosi.
46. Chłopska miłość: przy ludziach się łają, a bez ludzi się ściskają.
47. Chłopska rzecz jeść, a pańska pić (dużo). *Łętowski.*
48. Choć bieda, to podskocz u żyda.
49. Choćby kto świat obszedł kołem, nie będzie z sowy sokołem. *Knapski.*
50. Choćby człek szedł i do Rusi, wszędzie robić musi.
51. Choćby kucharz muchę gotował, to urwie skrzydło dla siebie.
52. Choćby co gorszego, byle co inszego. *Ruskie: choť by hirsze, aby insze.*
53. Choćby gorzała wieś, to najpilniej jeść. *Ludowe.*
54. Choćbyś szedł na Podole, niema bez pracy chleba na stole.
55. Choćby zastawić, byle się zabawić. *Mówią rozrzutnicy.*
56. Choćby łakomy miał najwięcej, zawsze mu mało.
57. Choćbyś szedł i do Krakowa, i tam bieda jednakowa.
58. Choćbyś znalazł, rachuj zaraz.
59. Choćby żyd był z nieba, wierzyć mu nie trzeba.

60. Choć dziś Atanazy, pal w piecu dwa razy. *Św. Atanazego 2 kwietnia.*
61. Choć człek ukuje ze stali, to czas obali.
62. Choć co niepozorne, to często wyborne.
63. Choć o jednem oku, byle tego roku. *Mówią o pannie, która jak najprędzej chce wyjść za mąż.*
64. Choć kto cnotę nienawidzi, przecież ją widzi.
65. Choć się zgrzeszyło, lecz się opłaciło.
66. Choć ubogo, ale chędogo (schludnie, czysto).
67. Choć koszula brudna, ale cnota cudna.
68. Choć koszula szara, ale cnota cała. *Mówi się o biednym, a cnotliwym człowieku.*
69. Choć ksiądz mieszka w lesie, to mu każdy niesie.
70. Choć kto w jamie siedzi, to Bóg wyśledzi.
71. Choć nikt nie widzi, nie rób czem się Bóg brzydzi.
72. Choć nie modnie, ale wygodnie.
73. Choć się źle dzieje, nie trać nadzieje.
74. Choć głodno i chłodno, ale żyjem swobodno. *Zbójeckie.*
75. Choć nie dadzą, ale radzą.
76. Choć świeci słońce, bierz w drogę opończę.
77. Choć rozumu nie sprzedają, a przecież go chłopi mają.
78. Choć wielki ród, ale sam na siebie rób. *Ludowe. Ród znaczy tu tyle, co rodzina.*
79. Choć bez kontusza, ale dzielna dusza.
80. Choć kiepska łyżka, byle pełna miska.
81. Choć dobre znamy, jednak źle działamy.
82. Choć się człek kręci i wierci, nie wywierci się od śmierci. *Ruskie: Kruty ne werty, treba umerty.*
83. Chodziłoby się jasno, jadłoby się masno, ale robić strasno. *Ludowe. Strasno = boi się, niechce się robić.*
84. Chorego nie pytaj, czy pragnie zdrowia?
85. Chorego się pytają, zdrowemu dają.
86. Choremu i mucha zawadzi.
87. Choroba lubi dostatek.
88. Choroba przybywa na koniu, a odchodzi piechotą.
89. Choroba tam nie bawi, gdzie niema wygody.
90. Chorowici nieraz najdłużej żyją.

91. Chory dyabeł chciał mnichem zostać, a jak wyzdrowiał, to o tem zapomniał.
92. Chory poprawić się obiecuje, a wyzdrowiawszy znowu się źle sprawuje.
93. Chory niewiele potrzebuje, a wiele kosztuje.
94. Chory się dowie, co jest warte zdrowie.
95. Chowaj grosinę na czarną godzinę.
96. Chowa Pan Bóg zwierza, choć nie zna pacierza.
97. Chromy cierpliwy dalej zajdzie, niż zdrowy leniwy.
98. Chrzan się chwalił: »dobry ja z miodem«. A miód na to: »kat cię prosi: dobry ja i bez ciebie«.
99. Chuda fara, sam pleban dzwoni. *Rysiński.*
100. Chytrością świat przejdziesz, ale się nie wrócisz. *Ruskie: Brechniu świt perejdesz, ale sia nazad ne wernesz.*
101. Chwała Bogu! jadą goście, to się i człek przy nich pożywi. *Rysiński. Bo gościom lepiej trzeba dać jeść.*
102. Ciało, ciało! źleś działało, żeś o duszę nic nie dbało. *Ludowe.*
103. Cichej głowy miecz nie siecze.
104. Cicho żydy, niech sam rabin szczeka. *Żartobliwe. Używa się, gdy wielu równocześnie mówi.*
105. Cicha woda brzegi rwie.
106. Ci co najgorzej czynią, nieraz najpiękniej mówią.
107. Ciekawość pierwszy stopień do piekła.
108. Cierp ciało, kiedyś grzeszyć chciało.
109. Cierp ciało, masz coś samo chciało. *Ruskie: Terpij tiło, majesz szczoś chotiło.*
110. Cierpliwość najlepsze lekarstwo.
111. Ciesz się pies: ziemniaki kwitną, będziesz jeść. *Ludowe. Gdy kto w przyszłości obiecuje pomódz.*
112. Ciesz się z wesołymi, a płacz z płaczącymi.
113. Ciężka potrzeba uczy szukać chleba.
114. Ciężka boleść gdy się chce jeść; jeszcze cięższa, kiedy jedzą a nie dadzą.
115. Ciężko idzie panie Dawidzie. *Żartobliwe.*
116. Ciężko robić trzeba na kawałek chleba. *Ludowe.*
117. Ciężko temu, kto musi.

118. Civitas Cracovia, kup sobie jako i ja.
119. Cnota bez miary nabiera przywary.
120. Cnota dla wszystkich ma otwarte wrota.
121. Cnota i pokora niema miejsca u dwora.
122. Cnota i w nieprzyjacielu jest pochwały godna.
123. Cnota jak szydło w worze nie utai się.
124. Cnota jest złemu solą w oku.
125. Cnota nie na piecu lega.
126. Cnota się z człekiem nie rodzi; kto jej szuka, ten znachodzi.
127. Cnota skryta jest jak świeca pod korcem.
128. Cnota zbytku nie lubi; gdy przejdzie miarę, imię swe gubi.
129. Cnoty i rozumu za żadne pieniądze nie kupisz.
130. Co bardziej dokuczy, to prędzej nauczy.
131. Co było a nie jest, nie pisze się w rejestr.
132. Co było łoni, tego żaden nie dogoni. *Łoni = zeszłego roku.*
133. Co było dane, może być odebrane.
134. Co Bóg ma dać w lesie, to i do dom przyniesie.
135. Co Bóg złączył, to dyabeł rozłącza.
136. Co Bóg czyni, wszystko dobrze czyni.
137. Co Bóg przeznaczy, tego człowiek nie przeinaczy.
138. Co Bóg złączył, człowiek niech nie rozłącza.
139. Co ciało lubi, to duszę gubi.
140. Co ciału dogodzi, często duszy szkodzi.
141. Co ci z cudzego, jak niemasz swojego?
142. Co chłop zbierze, rozprószą panowie, to pozbierają żydkowie.
143. Co cudze, to dobre; co swoje, to złe.
144. Co czas buduje, to czas rujnuje.
145. Co czyje, niech zgnije, a ruszać nie trzeba. *Ludowe.*
146. Co czynisz, czyń mądrze a patrz końca.
147. Co czerwone to piękne; co słodkie to dobre. *Chłopski gust.*
148. Co czynisz chętnie, pójdzie ci zręcznie.
149. Co dąb to nie brzoza; co krowa to nie koza.

150. Co dziś opuścisz, jutro nie dogonisz.
151. Co drugiemu dziś, to tobie jutro.
152. Co do gęby, to nie grzech, ale co z gęby.
153. Co drugiemu dasz, tego sam nie masz.
154. Co Francuz wymyśli, Niemiec zrobi, to Polak głupi wszystko kupi.
155. Co głowa, to rozum.
156. Co głupiemu po rozumie, kiedy go użyć nie umie? *Szlązkie. Cinciała.*
157. Co godzina, to inna nowina.
158. Co jeden mógł zrobić, to i drugi potrafi.
159. Co jest zacne, to nie jest łacne (łatwe).
160. Co karczma to stój; co woda to pój. *Mówią furmani.*
161. Co kogo cieszy, o tem mówić spieszy.
162. Co kogo boli, o tem mówić woli.
163. Co kogo nie kosztuje, tego on nie szanuje.
164. Co komu do domu, kiej chałupa nie jego? *Cinciała.*
165. Co komu jest miłe, to dobre choćby było zgniłe.
166. Co komu przeznaczone, to go nie minie.
167. Co kto lubi: ksiądz kości, organista mięso. *Ludowe.*
168. Co kto lubi, to go nieraz gubi.
169. Co kto lubi, to chwali.
170. Co kto winien, oddać powinien.
171. Co kto zasłużył, niech cierpi.
172. Co kraj, to inny obyczaj; co chałupa, to inna nauka; co wieś, to inna pieśń.
173. Co ludzie gadają, to i wygadają.
174. Co lekko przyszło, lekko poszło.
175. Co łatwo przychodzi, tego ludzie nie szanują.
176. Co mamy, o to mało dbamy.
177. Co ma być osęką, zaraz rośnie krzywo.
178. Co ma wisieć, nie utonie.
179. Co masz zrobić jutro, zrób dziś; co masz dziś zjeść, schowaj na jutro.
180. Co mąż zbierze workiem, to żona wyniesie garnkiem.
181. Co mi po chlebie, jak niemam zębów w gębie?

182. Co mi po chlubie, jak mnie bieda skubie? *Chluba tu w znaczeniu: zaszczyt, honor.*
183. Co mi do kogo, gdy mnie błogo. *Błogo = dobrze.*
184. Co mnie dziś, to tobie jutro.
185. Co młodość uroni, tego starość nie dogoni.
186. Co na placu, to nieprzyjaciel. *Mówi się przy stole, gdy się je, co dadzą.*
187. Co na sercu u trzeźwego, to na języku u pijanego.
188. Co nagle, to po dyable (a co powoli, to po Bożej woli).
189. Co nie moje, o to nie stoję.
190. »Co nowego«? — okradł biedny ubogiego (A zrobił mu biedę groźną, bo mu ukradł torbę próżną). *Cinciała.*
191. Co on w piątek zje, tego ja w niedzielę niemam.
192. Co pilność zbierze, to zbytek rozprószy.
193. Co po młynie, jak w nim woda nie płynie?
194. Co po łyżce, jak niema co jeść?
195. Co po psie w kościele, kiedy się nie modli? *Lud mówi: co po psie w kościele, kiedy pacierzy nie miele?*
196. Co późno, to próżno.
197. Co po wielkiej stodole, kiedy próżna? *Cinciała.*
198. Co prawda, to nie grzech (nie staraj się o pośmiech). *Tenże.*
199. Co radzisz drugiemu, życz sobie samemu.
200. Co radzi mówimy, radzi i czynimy.
201. Co ręce zbudowały, ręce zburzyć mogą.
202. Co rok, to prorok. *Mówi się, gdy w małżeństwie każdy rok konsolacya.*
203. Córka jedynaczka złodziejka lub pijaczka.
204. Co się nauczysz, to twoje. Albo: tego ci ogień nie spali, woda nie zabierze, złodziej nie ukradnie.
205. Co się dzieje w szkole, nie mów choćby cię smażyli w smole.
206. Co się czynić nie godzi, to i mówić szkodzi.
207. Co się do dom furą zwiezie, z domu łatwo garścią się rozlezie.

208. Co się często krzywi, nareszcie się złamie.
209. Co się dzieje w mym domu, do tego nic nikomu.
210. Co się krzywe (łyse) urodzi, krzywe (łyse) zginie.
211. Co się nagodzi, schować nie szkodzi. *Nagodzić się = znaleźć.*
212. Co się niegodzi, na to czart podwodzi. *Podwodzić = kusić.*
213. Co się ludziom nie nadaje, to on Bogu na ofiarę daje. *Ruskie: na tobi Boże, szczo meni ne hoże. Mówi się o człowieku, który lichą rzecz Bogu ofiaruje.*
214. Co się radzi zalecają, nie radzi się ożeniają. *Cinciała.*
215. Co się stało, to się nie odstanie.
216. Co się odwlecze, to nie uciecze.
217. Co się prędko wznieci, niedługo się świeci.
218. Co się tobie nie podoba, to się tego strzeżmy oba.
219. Co się winno, to się oddać powinno.
220. Co się źle nabędzie, to się wnet pozbędzie.
221. »Co słychać« ? — Stare baby nie chcą zdychać. *Żartobliwe.*
222. »Co słychać« ? — Nic nowego, wszystko stare. *Ludowe.*
223. Co spotkało jednego, może spotkać każdego.
224. Coś uczynił dobrego, nie żałuj nigdy tego.
225. Co szeptane, to zełgane. *Ludowe.*
226. Co szkodzi, to też i uczy.
227. Co twoje, to i moje; a co mojego, tobie nic do tego.
228. Co utargujesz pyskiem, nie zapłacisz mieszkiem.
229. Co w głowie, to i w mowie.
230. Co wiedzieć, to powiedzieć; co ugryźć, to zjeść.
231. Co wioska, to inna kumoszka.
232. Co wolno wojewodzie, to nie tobie smrodzie.
233. Co zasiejesz, to i zbierać będziesz.
234. Co zanadto, to niezdrowo (albo: tego i świnia niechce.
235. Co zjem, to wiem; co ubogiemu dam, to u Boga mam.
236. Co z oczu schodzi, to i z myśli wychodzi.
237. Co z serca idzie, to do serca trafi.

238. Co z wozu spadło, to przepadło.
239. Co z wosku kapnie, co nierządnica złapie, co niesprawiedliwy patron wyszczeka, to trzeciego pokolenia rzadko doczeka. *Rysiński.*
240. Cudza chata warta kata.
241. Cudza praca nie popłaca.
242. Cudza rana nie boli.
243. Cudza strzecha nie pociecha.
244. Cudza szkoda, ludziom śmiech.
245. Cudza własność święta.
246. Cudzą pszenicę ogania, a jego własną wróble piją. *Cinciała. O takim, który cudzego pilnuje, a o swoje niedba.*
247. Cudzego nie gań, swojego nie chwal.
248. Cudzego nie żądaj, swego nie opuszczaj.
249. Cudzemi skrzydłami nie lataj.
250. Cudzemi rękami dobrze gady chwytać. *Cinciała.*
251. Cudzem się nikt nie zbogaci.
252. Cudzemu dziecku i cudzemu psu nic się nie daje.
253. Cudzemu psu, koniowi i żonie nie wierz.
254. Cudze kraje chwalmy, swoich się trzymajmy.
255. Cudze nie tuczy.
256. Cudze ręce lekkie, ale nieużyteczne.
257. Cudze szczęście w oczy kole.
258. Cudze wady widzimy, swoje na plecach nosimy.
259. Cudze widzim pod lasem, a swego nie widzim pod nosem.
260. Cudzych bogów nie szukaj, gdy masz swoich.
261. Cukier nie zawadzi, a posagiem nie przesadzi.
262. Cyganowi szperka, a gazdowi kapusta. *Ludowe.*
263. Cygan za cyganem, a ja za waćpanem. *Żartobliwe.*
264. Czapka, papka i kapka na ludzi łapka. *Grzecznością, karmieniem i trunkiem ludzi zjednasz najprędzej.*
265. Czapką, papką i solą ludzie ludzi niewolą (jednają sobie).
266. Czarne oczy zdradliwe, bure fałszywe, a siwe poczciwe.
267. Czasem drzewa skrzypiącego dłużej niż zdrowego.
268. Czasem i mądry głupstwo palnie.

269. Czasem i nieboja psy pokąsają. *Nieboja = śmiałego.*
270. Czasem lekarstwo gorsze jest niż choroba.
271. Czasem przy winnym i niewinnemu się dostanie.
272. Czasem z żartu przychodzi do prawdy.
273. Czas jest drogi, szybko leci; korzystajcie z niego dzieci.
274. Czas lekarz Boski na wszystkie troski.
275. Czas my zabijamy i on nas zabija.
276. Czas najlepszy doktór.
277. Czas płaci, czas traci.
278. Czas to pieniądz. *Angielskie : times is money.*
279. Czasu pogody bój się wielkiej wody.
280. Czas utracony nigdy niewrócony.
281. Czasu strata jest największą stratą.
282. Czasu wojny i czasu powietrza (morowego) najwięcej nowin.
283. Czego bardziej żądamy, tego się spodziewamy.
284. Czego ci się chciało, to cię spotkało.
285. Czego fortuna nie dała, tego nie będzie brała.
286. Czego kto pragnie na jawi, to mu sen przed oczy stawi.
287. Czego nie ubijesz, tego nie ujedziesz. *Mówią furmani.*
288. Czego nieznamy, tego nie żądamy. *Ignoti nulla cupido.*
289. Czego nie czujemy, na to się nie skarżymy.
290. Czego niewiem, o to mnie głowa nie boli.
291. Czego oczy nie widzą, tego sercu nie żal.
292. Czego panowie nawarzą, tem się poddani poparzą.
293. Czego pragniemy, w to łatwo wierzymy.
294. Czego serce pełne, to się z ust wylewa.
295. Czegóż się wstydać, kiedy nic nie widać? *Żartobliwe.*
296. Czego się wstydzimy, to radzi kryjemy.
297. Czego się człowiek najbardziej wyrzeka, ku temu się nieraz najbardziej pomyka. *Ludowe.*
298. Czego się nie najesz, tego się nie naliżesz. *Ludowe.*
299. Czego się Jaś nie nauczył, tego Jan nie będzie umiał.
300. Czem chata bogata, tem rada.
301. Czem kto grzeszy, tem bywa karany.
302. Czem kto wojuje, od tego ginie.

BIBLIOTEKA NARODOWA

303 Czem się kto lubi bawić, to i przez sen zwykł prawić.
304. Czem za młodu skorupka nawre, tem na starość trąci.
305. Czemużeś się nie ożenił Bartoszu, kiedy była kwarta mąki po groszu? *Żartobliwe.*
306. Czerwiec stały, grudzień doskonały.
307. Często błądzi, kto z pozoru sądzi.
308. Często od samej gęby łyżka odpadnie.
309. Często nasze radości są przyczyną żałości. *Knapski.*
310. Często się to przyda, sam się głupi wyda.
311. Często tchórz tchórza nastraszy.
312. Często wilcza natura, chociaż owcza skóra.
313. Człek człeku brat, ale nie kat.
314. Człek do złego leci jak wóz z góry, do dobrego jak wóz pod górę.
315. Człek jak na czczo, to do niczego; a jak się naje, toby spał. *Mówią o leniwym.*
316. Człek poczciwy choć ubogi, zawsze w oczach Boga drogi.
317. Człek tam niech rośnie, gdzie go Pan Bóg posiał.
318. Człek wie kiedy wyjedzie, ale niewie kiedy wróci.
319. Człek wszystko przeżyje, tylko śmierci nie przeżyje.
320. Człowiek codzień mądrzejszym się staje.
321. Człowiek człowiekowi buty bez dratwy uszyje. *Potrafi drugiemu dokuczyć.*
322. Człowiek człowiekowi nierówny.
323. Człowiek człowiekowi wilkiem.
324. Człowiek do śmierci rozumu się uczy, a głupim umiera.
325. Człowiek frasunkiem, Pan Bóg ratunkiem.
326. Człowiek hardzieje, gdy mu się dobrze dzieje.
327. Człowiek jest prędszy do złego, niż do dobrego.
328. Człowiek jest myślą za górami, a śmierć za plecami.
329. Człowiek marzy, a Pan Bóg darzy.
330. Człowiek miejsce zdobi, nie miejsce jego.
331. Człowieka niełatwo poznać.
332. Człowieka złego karze Pan Bóg przez gorszego.
333. Człowieka z mieszkania, ptaka z gniazda poznać.

334. Człowiek myśli, Pan Bóg kreśli.
335. Człowiek raz się rodzi i raz umierać musi.
336. Człowiek raz tylko żyje: to jego, co użyje. *Mówią*
337. Człowiek sądzi, a Bóg rządzi. *[zmysłowi.*
338. Człowiek sobie rachuje, a Pan Bóg rozkazuje.
339. Człowiek stworzony do pracy, a ptak do latania.
340. Człowiek świata nie przeżyje.
341. Człowiek tak, a Bóg inak (inaczej).
342. Człowiek układa, Pan Bóg włada.
343. Człowiek umiera, a ludzie żyją.
344. Człowiek wie co ma, ale niewie co będzie miał.
345. Człowiek wie czem jest, ale niewie czem będzie.
346. Człowiek wie gdzie się urodził, a niewie gdzie głowę położy.
347. Człowiek zawsze dla jutra żyje.
348. Człowiek zły gorszy jest niż dyabeł.
349. *Czterdziestu męczenników jakich, czterdzieści dni będzie takich.*
350. Cztery konie w lic, a w kieszeni nic.
351. Cztery nogi białe, piąta łysina; jeżeli koń dobry, wielka nowina. *Wójcicki.*
352. Cztery oczy lepiej widzą, niż dwa.
353. Czy Idzi czy Chodzi, na jedno wychodzi. *Żartobliwe.*
354. Czyja kosa pierwsza, tego łąka szersza.
355. Czyja szkoda, tego żal.
356. Czyj chleb jesz, tego słuchać musisz.
357. Czy kulawy, czy garbaty, byle był bogaty.
358. Czystemu wszystko czyste.
359. Czytanie i pisanie za majątek stanie.
360. Czyto w domu czy w podróży, zawsze wódka zdrowiu służy.

D.

1. Daj Boże wszystko znać, a nie wszystkiego próbować. *Ruskie: daj Boże wsio znaty, a ne wsioho probowaty.*
2. Daj Boże dawać, a nie daj Boże prosić.
3. Daj Boże chleba, a ja już nóż znajdę.

4. Daj Boże w dobry czas mówić, a we zły milczeć.
5. Daj ci Boże zdrowie ściana! jak nie wypijesz, to wypiję sama. *Zdanie jakiejś pijaczki.*
6. Dajcie a będzie wam dano (daj, a dadzą i tobie).
7. Daj chłopu zegarek, a powie że to gadzina. *Cinciała.*
8. Daj co możesz za żywota; dziedzic ściśnie twego kota. *Kot = mieszek.*
9. Daj dobremu grosz, to ci dziesięć odda.
10. »Daj głodnemu chleba«. — Kiedy go sam niemam.
11. Daj krowie w żłobie, to i ona da tobie.
12. Daj kurze grzędę, ona powie: »jeszcze wyżej siędę«.
13. Daj se pozór na twe zboże, bo ci żaden nie przyłoży. *Cinciała. Dać pozór = pilnować.*
14. Dał ci Bóg dary, używajże miary.
15. Dał ci Bóg dzieci, to da i na dzieci.
16. Dał ci Bóg dla brzucha, pamiętaj też na ducha.
17. Dał Bóg ręce i siły, ażeby robiły.
18. Dał, darował; płakał, żałował. *O skąpym.*
19. Dałeś komu chleba, wziąłeś mu serce.
20. Dałeś Panie siedzący, dajże i leżący.
21. Dał Pan Bóg krowę, to da i trawę.
22. Dał Pan Bóg zęby, da i chleba do gęby.
23. Dalekie kochanie, ciężkie wzdychanie.
24. Dalekie rzeczy upatrujemy, a bliskich nie widzimy.
25. Dalekie zachody staremu do młodej.
26. »Daleko do wieczora?« — Tyle co i wczora. *Ludowe.*
27. Dali mi chleba, jak już zębów nie mam.
28. Darmo dać nie dam, sprzedać nie sprzedam. *Ludowe.*
29. *„Darmo“* umarło, *„kup sobie“* nastało.
30. Dar jest przyjemniejszy, gdy go daje zacniejszy.
31. Darmo martwego krzesić. *Cinciała.*
32. Darmo słomę młócić (gdy w niej ziarna niema).
33. Darmo się na polu wadzisz, jeśli doma nie uradzisz. *Rej.*
34. Dar oczy zaślepia.
35. Darowanemu koniowi nie zaglądaj w zęby.
36. Datek pana dobrego czyni sługę pilnego.
37. Dawniej aniołowie po ziemi chodzili, dziś tylko po niebie.

38. Dawniej lepiej bywało i trawa lepiej rosła. *Gdy kto dawne czasy chwali, mówimy żartobliwie „dawniej lepiej“...*
39. Dawniej łotry były na krzyżach, dziś często krzyże na łotrach.
40. Dawszy rękami będziesz odbierał nogami.
41. Deszcz majowy i łzy młodej panny niedługo trwają.
42. Deszcz ranny, łzy panny, starej baby tańcowanie — niedługo ustanie.
43. Deszczyk pada, słońce świeci, czarownica masło kleci. *Ludowe. Lud wierzy, że gdy deszcz pada, a słońce przyświeca, to zaraza pada na urodzaje.*
44. Deszcz w świętą Małgorzatę, orzechom na stratę.
45. Deszcz w święty Marek, to ziemia jak skwarek.
46. Dębowa wić uczy robić, a brzozowa rozum dawa.
47. Dla braku gwoździa zginie podkowa i koń.
48. Dla jednego cygana jest wszystkim przygana.
49. Dla każdej matki miłe są jej dziatki.
50. Dla kompanii dał się cygan powiesić.
51. Dla ochotnego niema nic trudnego.
52. Dla pokoju tę broń noszę, o który cię Boże proszę.
53. Dla późnych gości pozostają kości.
54. Dla próżniaka zawsze dzień długi.
55. Dla przyjaciela najlepiej kukiełkę kupić, bo gdy mu się nie spodoba, to ją sam zjesz.
56. Dla przyjaciela nowego nie opuszczaj starego.
57. Dla ścieżki nie opuszczaj gościńca.
58. Dlatego dyabeł mądry, bo stary.
59. Długa mowa, próżne słowa.
60. Długi sen, krótkie życie.
61. Długo czekane — nie darowane.
62. Długo się namyślaj, prędko wykonuj.
63. Długo ten pokuka, kto babę oszuka.
64. Długo żyje, kto dobrze żyje.
65. Dłużej klasztora, niż przeora.
66. Dłużej latanego, niż nowego.
67. Dłużej mego ubóstwa, niż twego bogactwa. *Powiedział słusznie biedak do bogacza.*

68. Dłużnik nie lubi wierzyciela.
69. Dłużnik wesoło bierze, ale smutno oddaje.
70. Dnia minionego, grosza straconego stoma koni nie dogoni.
71. Do biedy wpadnie, kto z głupim kradnie.
72. Dobra psu i mucha, jak mu wleci do brzucha.
73. Dobra Agnieszka, kto z nią nie mieszka (ale kto z nią mieszka, dla tego ciężka). *Używa się tego przysłowia, gdy kto obcy zbyt kobietę chwali, którą bliscy lepiej znają.*
74. Dobra gospodynia, kiedy pełna skrzynia.
75. Dobra gospodyni ma zawsze coś w skrzyni.
76. Dobra gospodyni z wody mleko uczyni.
77. Dobra gospoś Kaśka, kiedy pełna faska.
78. Dobra i wdowa, gdy młoda i zdrowa.
79. Dobra jest wieść, kiedy niosą jeść.
80. Dobra jest odwaga, ale żeby była mądra.
81. Dobra krówka i płowa, gdy się w domu uchowa.
82. Dobra nowina, gdy dwunasta godzina.
83. Dobra rada lepsza jest niż pieniądze.
84. Dobra rzecz *nalej*, lepsza *pij*, najlepsza *wypij*.
85. Dobra sannica końska śmierć. *Bo konie bardzo pędzą i mogą się zapalić.*
86. Dobra świnia wszystko zje. *Ludowe.*
87. Dobra pijakowi i kapka. *Ruskie: dobra pijanyci i krapla.*
88. Dobra to noga, co szuka Boga.
89. Dobra żona męża korona.
90. Dobra żona perła droga dana od Boga.
91. Dobrała się bieda z nędzą; jak się wzięły, tak się pędzą.
92. Do brata idź za trzy lata, a do siostry na rok szósty.
93. Dobrego zawsze niewiele (niedługo).
94. Dobrego karczma nie zepsuje, złego kościół nie naprawi.
95. Dobrego syna Bóg nie zapomina.
96. Dobrego konia w stajni kupują, a złego i na jarmarku nikt nie weźmie.
97. Dobrego chwalić nie trzeba, bo się samo chwali.

98. Dobre daleko słychać, a złe jeszcze dalej.
99. Dobre długo pamiętają, a złe jeszcze dłużej.
100. Dobre dziatki to skarb matki.
101. Dobre dzieci, wielka radość; złe dzieci, wielki żal.
102. Dobre było ale mało; jeszczeby się więcej zdało. *Żartobliwe.*
103. Dobre imię, wiara i oko żartu nie cierpią.
104. Dobre drzewo dobry owoc rodzi.
105. Dobre kurze i ziarnko.
106. Dobre małżeństwo to jedna dusza w dwóch ciałach.
107. Dobre słowo lepsze jest niż pieniądze.
108. Dobre rachunki robią dobrych przyjaciół.
109. Dobre słowo nic nie kosztuje, a wiele pomaga.
110. Dobre słowo lepiej gasi, niż wiadro wody.
111. Dobre najlepiej poznajemy, gdy je stracimy.
112. Dobre się prędko zapomina.
113. Dobre są krótkie kazania, a długie kiełbasy. *Ludowe.*
114. Dobre złoto przy cnocie, lepsza cnota przy złocie.
115. Dobremu wszędzie dobrze, a złemu i w niebie źle. *Ruskie: dobromu wsiudy dobre.*
116. Dobremi chęciami piekło wybrukowane.
117. Dobrej prządce nigdy nie braknie koszuli.
118. Dobrem też przeładuje, kto go zbyt zażywa. *A. M. Fredro.*
119. Dobremu robotnikowi każde narzędzie dobre.
120. Dobry i chleb z solą, byle z dobrą wolą.
121. Dobry gospodarz Bóg z nieba, wie czego komu potrzeba.
122. Dobry gdy się zepsuje, bywa najgorszy.
123. Dobry przykład to połowa kazania.
124. Dobry rozum po szkodzie, ale lepszy przed szkodą.
125. Dobry i bób, jak jest głód; jak niema głodu, to się niechce bobu.
126. Dobry i chleb, jak niema kołacza.
127. Dobry człowiek nie boi się, gdy szubienicę widzi.
128. Dobry człowiek, dobra sprawa; na złego niedość i prawa.

129. Dobry co ugryzie, to zje.
130. Dobry rozgniewany bywa nieprzebłagany.
131. Dobry sen stoi za dobry obiad.
132. Dobry towar sam się chwali.
133. Dobry sługa to najlepszy przyjaciel.
134. Dobry sługa zawsze znajdzie dobrego pana; zły nie znajdzie go nigdy.
135. Dobry sługa myśli pańskie zgaduje.
136. Dobry żart tynfa wart. *Rysiński. Tynf = moneta.*
137. Dobrym za żywota gardzimy, po śmierci go chwalimy.
138. Dobrym ludziom Pan Bóg sporzy.
139. Dobro niespodziewane milsze.
140. Dobrodziejstwa uczynionego nie wymawiaj.
141. Dobrodziejstwo i od nieprzyjaciela bierz.
142. Dobrodziejstwo wziąść jest wolność stracić.
143. Dobrodziejstwy człowieka najprędzej ujmiesz.
144. Dobrze czyń, a wiedz komu.
145. Dobrze kłóski przy kopie zbierać. *Cinciała.*
146. Dobrze drugim rozkazuje, kto rozkazawszy przodkuje. *Knapski.*
147. Dobrze ojcu było z matką, dobrze i mnie z Małgorzatką. *Ludowe.*
148. Dobrze jest wiele mieć, lepiej wiele umieć.
149. Dobrze biedować, jak jest z czem.
150. Dobrze gości traktuje, kto wesołość pokazuje.
151. Dobrze ciągnie siwy, jak mu kary pomoże.
152. Dobrze jest przy jednym ogniu dwie pieczenie upiec.
153. Dobrze kurce grzebać przy kupce.
154. Dobrze jest kłaść ogień przy gotowej kłodzie. *Ruskie: przy hotowoj kołodi dobre ohoń kłasty.*
155. Dobrze jedz, dobrze pij; żeby dusza wiedziała, że w kpie nie siedziała. *Żartobliwe.*
156. Dobrze powiedzieć głuchemu, bo nie powie drugiemu.
157. Dobrze radzi, kto ludzi nie wadzi.
158. Dobrze temu co nic niema, nie stara się gdzie co schowa. (Goły wstanie, goły legnie; żaden mu nic nie ukradnie). *Ludowe.*

159. Dobrze temu przy dworze, komu doma plug orze. *Rej.*
160. Dobrze się pieścić, jak się jest gdzie zmieścić.
161. Dobrze w mieście, kto ma dwieście. *Dużo pieniędzy.*
162. Dobrze wszędy, lepiej doma niźli kędy.
163. Dobrze żyje; co zarobi, to przepije. *O pijaku.*
164. Dobrzy ludzie na jednym wózku do sądu jadą.
165. Do czego kto nawykł za młodu, to czyni na starość.
166. Doczeka się świeczka wieczora.
167. Do dobrego posiedzenia trzeba picia i jedzenia.
168. Do dziurawej kieszeni dyabeł dziurą włazi.
169. Do góry nie pędź mnie, z góry nie bij mnie, na równinie nie żałuj mnie, w stajni nie zapominaj mnie. *O koniu.*
170. Do grosza grosz, napełni się trzos.
171. Do kogo raz serce stracimy, temu już nie wierzymy.
172. Doktór kuruje, gdy pieniądze czuje.
173. Doktór leczy, a Pan Bóg zdrowie daje.
174. Do kobiety i konia z przodu się przystępuje.
175. Do ludzi po rozum, do matki po koszulę.
176. Do miski leciał jak zapalił, do roboty go kijem walił. *O leniwym słudze.*
177. Dom nie zając, to nie ucieknie.
178. Domowego złodzieja się nie ustrzeżesz.
179. Dom stary i żona stara częstej potrzebują naprawy.
180. Do prawa jednego woru z pieniądzmi, a drugiego z pilnością potrzeba.
181. Do roboty ani rusz, ale do miski to chłop! *Mówią o leniuchu.*
182. Do roboty niema was, do krytyki wszyscy wraz. *Brodziński.*
183. Dość jest piękny, kto choć brzydki, ale jest dobry.
184. Dostaniesz mleka, jak wydoisz byka. *Ludowe.*
185. Do swojego dyabeł łyżkę miodu włożył, a do cudzego dwie. *Zawsze bardziej nas ciągnie do cudzego.*
186. Doświadczenie najlepiej uczy rozumu.
187. Do Świętego Ducha nie zdejmuj kożucha. (A po Świętym Duchu chodź dalej w kożuchu). *Żartobliwe.*

188. Do trzydziestu lat żeni się człowiek sam, po trzydziestu żenią go ludzie.
189. Dowcip czasem potrzebny, ale rozum zawsze.
190. Do zdrowia dobrego trzeba serca wesołego.
191. Dozór, czystość, suche słanie za pół karmy bydłu stanie.
192. Drogi Kraków i za grosz, gdy kto grosza niema.
193. Drożej ceń, a w miaręć zapłacą.
194. Droższa przyprawa, niż potrawa.
195. Drugich dzieląc o sobie nie zapominaj.
196. Drugich strofujemy, a sami błądzimy.
197. Drugiej matki człowiek nie znajdzie.
198. Drugiemu pożyczył butów, a sam boso chodzi. *O zbyt uczynnym.*
199. Drugiemu daj i o sobie pamiętaj.
200. Drugim dobrze radzimy, a sobie nie umiemy.
201. Drugim dogodzić, sobie zaszkodzić.
202. Drzeć trzeba łyka, póki się dadzą.
203. Duch jest ochotny, ale ciało słabe. *Ewangelia.*
204. Dwa dymy, dwa koguty i dwie gospodynie w jednej izbie nie zgodzą się.
205. Dwakroć daje kto zaraz, a trzykroć kto ostatnie daje.
206. Dwakroć grzeszy, kto się grzechu nie wstydzi.
207. Dwa razy mu radzi byli: raz jak przyjechał, drugi raz jak odjechał.
208. Dwie gęsi, trzy niewieście, to już *jarmark* w mieście.
209. Dwie gospodynie nie zgodzą się przy jednym *kominie.*
210. Dwóch głupich: jeden co daje, drugi co nie bierze.
211. Dwóch lisów w norze, dwóch panów we dworze — nie zgodzą się.
212. Dwom panom nie dobrze służyć.
213. Dyabeł Ewę po włosku zwodził, Ewa Adama po czesku, Pan Bóg ich po węgiersku gromił, anioł zaś po niemiecku z raju wygnał.
214. Dyabeł nie spi, (ale kusi).
215. Dyabeł jest najgorszy wtedy, jak z człeka wychodzi.
216. Dyabeł jest najgorszy na wylocie.

217. Dyabeł po łyżce, jak niema co jeść.
218. Dyabeł swoje, baba swoje.
219. Dyabeł spólkę wymyślił, bodaj ją porwał!
220. Dyabli po rozumie, kto sobą rządzić nie umie.
221. Dyabła wymaluj na ścianie, to wnet przed tobą stanie.
222. Dyabłu i święcona woda nie pomoże.
223. Dym, dach dziurawy i zła żona najprędzej wypędzą z domu.
224. Dziad zawsze jest dziadem, choć mu wszyscy jałmużnę dają.
225. »Dziadku! wieś się pali«. — To pójdziemy dalej. *Wszystko mu jedno, gdzie będzie żebrał.*
226. Dzieci do babki na rozpieszczenie, do ciotki na wyćwiczenie.
227. Dzieci jednej matki różne miewają przydatki.
228. Dzieci przestańcie, bo się źle bawicie! *Upomnienie.*
229. Dzieciom, błaznom i wielkim panom wszystko wolno.
230. Dzieciom, kurczętom, księżom i kobietom nigdy dosyć.
231. Dziecko uparte jest niewiele warte.
232. Dziecko za rękę, matkę za serce.
233. Dzień do pracy, noc do spania. *Ludowe.*
234. Dziewczyna cię dziś oszuka, a jutro poszuka.
235. Dziewczyna zakochana niezna nad sobą pana.
236. Dziewka jest jak wierzba: gdzie ją posadzisz, tam się przyjmie.
237. Dziękuję ci aksamicie, kłaniają się Wadowicie. *Początek tego przysłowia znany.*
238. Dziękuję za *już*, a proszę o *jeszcze. Gdy się gościa żegna i prosi, aby częściej bywał.*
339. Dzisiaj szumnie, jutro w trumnie.
240. Dziś człek w stroju, jutro w gnoju.
241. Dziś człek żyje, jutro gnije.
242. Dziś jest gwardyanem, jutro furtyanem.
243. *Dziś* jest nasze, *jutro* kto wie czyje?
244. Dziś zdrowy, jutro do śmierci (trumny) gotowy.
245. Dzisiaj za pieniądze, jutro za darmo. *Mawiają żartobliwie oberżyści.*

246. Dziurawy wór trudno napełnić.
247. Dziury dziurą nie załatasz.
248. Dziwna chłopu i wątroba, jak mięsa nie jada.
249. Dziwne teraz obyczaje: każdy bierze, nikt nie daje.
250. Dzwon do kościoła ludzi zwoływa, a sam w kościele nigdy nie bywa.
251. Dzwon jest głośny, bo wewnątrz jest próżny.

F.

1. Fałszem sobie zły pomaga, gdy prawdą nie może.
2. Fałsz prawdy nie lubi.
3. Fałszywy świadek dostanie w zadek. *Ludowe.*
4. Fora Adamie! fora, z tak rozkosznego dwora.
5. Fortuna kołem się toczy.
6. Fortuna toczy się kołem: kto dziś górą, jutro dołem.
7. Fortuno matko, kiwnij ogonem gładko. *Mówią gracze.*
8. Francuz głodny śpiewa, Polak głodny się gniewa.
9. Frant się często swoją sztuką gubi.
10. Furman dobry odrazu wywraca.
11. »Furmanie, co masz?« — Bicz, lic i więcej nic.

G.

1. Gadać łatwo, ale robić trudno.
2. Gadał dziad do obrazu, a obraz do niego ani razu.
3. Gadu gadu stary dziadu, od poranku do obiadu.
4. Gani kto kupuje, chwali kto sprzedaje.
5. Gań krótko, a chwal jeszcze krócej.
6. Gardło jest małe, a połyka domy całe.
7. Gardzić się nikim nie godzi, bo i najmniejszy zaszkodzi. *Knapski.*
8. Gardzi tem pyszny, czego dostać nie może.
9. Gardź rozkoszami, które kupione bólami. *Knapski.*
10. Garncarz nie lubi garncarza.
11. Gaweł święty ręczy zato, jakie będzie przyszłe lato.
12. Gdyby ciocia miała wąsy, byłaby wujaszkiem. *Zartobliwe.*

13. Gdyby głupich nie było, skądżeby się mądrzy brali? *Żółkowski.*
14. Gdyby kura nie gdakała, toby nikt nie wiedział że zniosła jajo.
15. Gdyby nie ten dech, toby człowiek zdechł. *Ludowe. Tak się zwykł uniewinniać, kto puści wiatr przy innych.*
16. Gdyby nie było kaźni, nie byłoby bojaźni. *Kaźń = kara.*
17. Gdyby nie było Iwana (chłopa), nie byłoby pana.
18. Gdyby nie przygody, byłby świat jako gody.
19. Gdyby nie Kaśka, nie byłoby Jaśka. *Ludowe.*
20. Gdyby nie bieda, nie byłoby sztuki.
21. Gdyby nie mróz na pokrzywy, byłby ten chwast zawsze żywy.
22. Gdybym na miejscu siedział, małobym się dowiedział.
23. Gdyby starsi nie igrali, skądżeby się młodzi brali? *Ludowe.*
24. Gdyby świnia miała rogi, toby bodła i gryzła. (Albo: gdyby świnia rogi miała, toby bodła i kąsała). *Ludowe.*
25. Gdyby wielkość płaciła, toby krowa zająca chwyciła. *Cinciała.*
26. Gdy dasz dyablu palec, to za całą rękę chwyta.
27. Gdy dom wymurujesz, to na pierwszy rok najmij nieprzyjacielowi, na drugi przyjacielowi, a na trzeci dopiero sam w nim zamieszkaj.
28. Gdy dwaj rzeką żeś pijany, możesz iść spać bez przygany.
29. Gdy dziecko upada, anioł ręce podkłada.
30. Gdy bieda tłoczy, przyjaciel odskoczy.
31. Gdy biją, to uciekaj; gdy dają, to bierz.
32. Gdy chcesz komu co dać, nie trzeba się nadymać.
33. Gdy chcesz otrzymać cztery, proś o dziesięć.
34. Gdy chcesz furmanić, nie trzeba drogi ganić. *Cinciała.*
35. Gdy Boże Narodzenie zielone, to Wielkanoc biała.
36. Gdy Adam z Ewą glinę kopał, któż komu wtedy chłopał?
37. Gdy dla proboszcza deszcz pada, to i wikaremu parę kropli się dostanie.

38. Gdy gęba zgrzeszy, to zadek pokutuje. *Ludowe.*
39. Gdy głowa chora, to całe ciało chore.
40. Gdy konia łapią, dają obroku; a jak złapali, kijem po boku.
41. Gdy konik bryka, to mu ujmują obroku.
42. Gdy kota w domu niema, to myszy gospodarzą.
43. Gdy kto głupi, któż go kupi?
44. Gdy Maciej święty lodu nie stopi, to długo w ręce chuchać będą chłopi.
45. Gdy masz chleb, nie szukaj kołacza.
46. Gdy milczy głupi, to go niejeden za mądrego kupi.
47. Gdy mróz w lutym trzyma, już niedługa zima.
48. Gdy na Szczepana błoto po kolana, to na Zmartwychwstanie trza wytoczyć sanie.
49. Gdy na niedźwiedzia spadnie gałązka, to mruczy; a jak duża gałąź, to milczy.
50. Gdyś na swobodzie, myśl o przygodzie.
51. Gdy nie możemy co chcemy, chciejmy co możemy.
52. Gdy niema bursztynu, to jałowcem kadzą.
53. Gdy niema jegomości, to dobry i podstarości.
54. Gdy nędza wchodzi drzwiami, to miłość ucieka oknami.
55. Gdy o łajdactwie mowa, na dobie tępa głowa.
56. Gdy pan wesoły, to i czeladź wesoła.
57. Gdy pieniędzy wiele, wszyscy przyjaciele; gdy pieniędzy neni, i psa niema w sieni. *Neni = niema.*
58. Gdy pies trawę gryzie, będzie deszcz. *Ludowe.*
59. Gdy pstrągi nad wodę wyskakują, długą słotę zwiastują.
60. Gdy przyjdzie luty, obuj dobre buty.
61. Gdy przyjdzie marzec, umrze niejeden starzec.
62. Gdy przyjdą goście uczciwi, to się i gospodarz przy nich pożywi.
63. Gdy przyjadą na targ głupcy, to się cieszą kupcy.
64. Gdy ryba ma być dobra, to musi trzy razy pływać: w wodzie, w maśle i w winie.
65. Gdy się człowiek gniewa, żółć mu się ulewa.
66. Gdy się chłopi biją, panów to nie boli.

Biblioteka Uniwersytecka w Kielcach

67. Gdy się dobrze brzuch przepości, nie wybiera z chleba ości.
68. Gdy się dyabeł zestarzeje, chce zostać mnichem.
69. Gdy się goły z gołą ożeni, to dzieci będą złodzieje.
70. Gdy się panowie za łby biorą, to poddanym włosy trzeszczą.
71. Gdy się wadzą króle, drżą zgrzebne koszule.
72. Gdy się mąż z żoną pokłóci, to niech trzeci palca między nich nie wtyka.
73. Gdy święty Piotr z Pawłem płaczą, przez tydzień ludzie słońca nie zobaczą. *Ludowe.*
74. Gdy święty Paweł kropi, radujcie się chłopi!
75. Gdyś w cudzym domu, nie zawadzaj nikomu.
76. Gdy szukasz rady, strzeż się zdrady.
77. Gdy szczęście przybędzie, to i rozum się znajdzie. *Ruskie: pribud szczastie, rozum bude.*
78. Gdy w Barbarę ostre mrozy, to na zimę gotuj wozy.
79. Gdy w Nawiedzenie leją deszcze, długa słota będzie jeszcze.
80. Gdy w styczniu deszcz leje, złe robi nadzieje.
81. Gdy żałujesz ubogiemu, Bóg żałuje tobie.
82. Gdy życie twoje cnotliwe, niedbaj na mowy złośliwe. *Knapski.*
83. Gdy zły siedzi na urzędzie, pewnie złodziej z niego będzie.
84. Gdzie bez kary, tam bez miary.
85. Gdzie Bóg gospodarzy, tam się dobrze darzy.
86. Gdzie Bóg palec położy, tam dyabeł całą łapę.
87. Gdzie Bóg nie błogosławi, tam człek sam nic nie sprawi.
88. Gdzie Pan Bóg kościół buduje, tam dyabeł karczmę stawia. *Właściwie powinno się mówić: „gdzie Bogu kościół budują, tam i dyabłu karczmę stawiają", bo zwykle niedaleko kościoła stawiano karczmę.*
89. Gdzie ci radzi, rzadko bywaj; gdzie nieradzi, nigdy.
90. Gdy cię widzą rzadziej, tam cię mają radziej.
91. Gdzie cienko, tam się rwie.

92. Gdzie cepami machają, tam się dobrze mają.
93. Gdzie chłop nędzny, tam cały kraj nędzny. *Niemcy mówią; hat der Bauer Geld, so hat's die ganze Welt.*
94. Gdzie często piją, tam się często biją.
94. Gdzie czworo, tam sporo; gdzie jedno, tam ledwo. *Gdzie więcej dzieci, tam prędzej idzie robota.*
96. Gdzie dobre słowa, tam zgoda gotowa.
97. Gdzie doktor nie może, tam baba pomoże.
98. Gdzie drwa rąbią, tam trzaski lecą.
99. Gdzie dyabeł nie może, tam babę poszle (tam baba pomoże).
100. Gdzie dwaj grają, tam trzeciemu w pysk dają.
101. Gdzie dla dwóch nagotują, tam się i trzeci pożywi.
102. Gdzie gęba wojuje, tam gęba pokutuje.
103. Gdzie gnoją, tam się rodzi.
104. Gdzie gnój, tam się nie bój.
105. Gdzie gosposia gładka, wszystko idzie jak z płatka.
106. Gdzie grochowy wieniec, tam przepadł rumieniec.
107. Gdzie grzeszących wiele, trudno karać śmiele.
108. »Gdzie idziesz głupie cielę« ? — Tam gdzie innych wiele.
109. Gdzie jest złoto, tam jeden dyabeł; gdzie złota niema, tam ich trzech.
110. Gdzie jest bogactwo, tam jest i łajdactwo.
111. Gdzie jeść dają, tam się ludzie pchają. *Ludowe.*
112. Gdzie kogo nie proszą, to go kijem wynoszą.
113. Gdzie księża i furmani piją, tam najlepsze piwo.
114. Gdzie ksiądz swata, tam dyabeł figle płata.
115. Gdzie kucharek sześć, tam niema co jeść.
116. Gdzie mąż stary, żona młoda; rządzi czepiec, słucha broda.
117. Gdzie miło tam oczy; gdzie boli tam ręce.
118. Gdzie nianiek siedem, tam dziecko kulawe.
119. Gdzie niemasz siły, i świat niemiły. *Kochanowski. Siła w znaczeniu: zdrowie.*
120. Gdzie nie można przeskoczyć, tam trzeba podleźć.
121. Gdzie nic niema, tam ani śmierć (cesarz) nie bierze.

122. Gdzie nie staje wilczej skóry, tam lisiej nadstawia.
123. Gdzie niema zgody, tam zawsze ciasno.
124. Gdzie niezgoda, tam pewna szkoda.
125. Gdzie odpust, tam rozpust.
126. Gdzie ogon rządzi, tam głowa błądzi.
127. Gdzie pana kochają, tam i pieska jego.
128. Gdzie panu radzi, tam i jego czeladzi.
129. Gdzie potrzeba największa, tam Boska pomoc najbliższa.
130. Gdzie pieniądze mówią, tam wszystko milczy.
131. Gdzie pieniędzy dużo, tam jest dyabeł blisko; a gdzie ich niema, tam jego siedlisko.
132. Gdzie przykra droga, tam się zdaj na Boga.
133. Gdzie siadł, tam siadł, byle dobrze zjadł. *Żartobliwe.*
134. Gdzie się dwóch bije, są i dla trzeciego kije.
135. Gdzie się cnota zepsuje, tam niecnota następuje.
136. Gdzie się piwo warzy, tam się dobrze darzy.
137. Gdzie się te czasy podziały, kiedy kiełbasy po świecie latały?
138. Gdzie się zysk wkradnie, tam względy nikną.
139. Gdzie się zejdą trzy gęsi i trzy białogłowy, tam już jarmark gotowy.
140. Gdzie się wdadzą księża i baby, tam i dyabeł się wmiesza.
141. Gdzie sług dużo, tam usługi mało.
142. Gdzie skarb twój, tam i serce twoje. *Ewangelia.*
143. Gdzie szczęście panuje, tam rozum szwankuje.
144. Gdzie wiele grzeczności, tam mało szczerości.
145. Gdzie w chacie dużo gospodyń, tam chata nie zamieciona.
146. Gdzie wielka gromada, tam pewna zwada.
147. Gdzie wielu grzeszy, tam nikogo nie karzą.
148. Gdzie wielu dowódców, tam bitwa przegrana.
149. Gdzie wielu doktorów, tam trudno ozdrowieć.
150. Gdzie wielu rządzi, tam wielu błądzi.
151. Gdzie wielki dochód, tam wielki i rozchód.
152. Gdzie więcej dzieci, tam więcej »Ojcze nasz«.

153. Gdzie wszyscy kradną, tam nikt nie jest złodziejem.
154. Gdzie wszyscy rozkazują, tam najmniej posłuszeństwa.
155. Gdzie wszyscy rządzą, tam nikt nie rządzi.
156. Gdzie wszyscy szaleją, tam się z nikogo nie śmieją.
157. Gdzie wziąć tam wziąć, byle było. *Mówi rozrzutny.*
158. Gdzie zgoda, tam Pan Bóg mieszka.
159. Gdzie zgodnie żyje małżeństwo, tam Boskie błogosławieństwo.
160. Gdzie złe przypadki, tam przyjaciel rzadki.
161. Gęba nie próżnuje, cały rok chleb żuje.
162. Gęba się nie pyta, tylko woła »daj«.
163. Gęba zawiniła, a w zadek biją.
164. Giąć trzeba drzewo, póki młode.
165. Głaszcz kotowi skórę, a on ogon w górę.
166. Głodnego żołądka bajką nie zabawisz.
167. Głodnemu chleb na myśli
168. Głodnemu nie chce się śpiewać.
169. Głodnych i mucha do zwady przyprowadzi.
170. Głodny nie boi się szubienicy.
171. Głodny nie przebiera, tylko patrzy żeby było.
172. Głodny woli jeść, niż muzyki słuchać.
173. Głód najlepszym kucharzem, a oszczędność szafarzem.
174. Głos ludu, głos Boga. *Vox populi, vox Dei.*
175. Głośny bęben za górami; a gdy blisko, równy z nami.
176. Głowa chłodno, brzuch głodno, nogi ciepło — zdrowo.
177. Głowa swoje, a serce swoje.
178. Głupia głowa nie łysieje. *Zwykli mówić ci, którzy mają łysinę.*
179. Głupia to głowa, którą ręce muszą bawić. *Mówi się o grających w karty.*
180. Głupia to owca, która wilkowi wierzy.
181. Głupie gadanie nigdzie miejsca niema.
182. Głupiego i bieda nie nauczy rozumu.
183. Głupiego i w kościele biją.
184. Głupiego oszukać nie sztuka.
185. Głupiemu i Pan Bóg przebaczy.
186. Głupiemu się sprzeciwiać nie trzeba.
187. Głupiemu trzeba przebaczyć.

188. Głupiemu służyć, w nocy jeździć, w karczmie gospodarzyć — na jedno wychodzi.
189. Głupiemu ustąpić — sto dni odpustu.
190. Głupich wszędzie pełno. *Stultorum plena sunt omnia.*
191. Głupcy domy stawiają, a mądrzy w nich mieszkają.
192. Głupcy domy budują, a mądrzy je kupują.
193. Głupi daje a mądry bierze.
194. Głupiej matki, głupi syn.
195. Głupie słysząc pytanie, nie odpowiadaj na nie. *Knapski.*
196. Głupi gdy milczy, za mądrego ujdzie.
197. Głupi jest, kto głupiemu wierzy.
198. Głupi nie kupi, mądry nie sprzeda.
199. Głupi nie wymyśli herezyi.
200. Głupi przyjaciel gorszy jest od nieprzyjaciela.
201. Głupi się śmieje, choć się nic nie dzieje.
202. Głupi ten człowiek, co obietnicom wierzy.
203. Głupi to kaleka na wszystkie cztery nogi.
204. Głupi to pan, który chce żeby go chłop kochał. *Łętowski.*
205. Głupi w radzie, świnia (koza) w sadzie — niepotrzebne.
206. Głupi za nic ma wszystko, czego sam nie zrobi.
207. Głupi zawsze znajdzie głupszego, co go pochwali.
208. Głupota jest matką uporu.
209. Gniewa się baba na targ, a targ o tem niewie.
210. Gniewa kruka czarna wrona, a sam czarny jak i ona.
211. Gniew bez siły nic nie znaczy.
212. Gniew gniewem, a interes interesem.
213. Gniew piękności (zdrowiu) szkodzi. *Mówi się żartobliwie do rozgniewanego: „nie gniewaj się, bo gniew piękności szkodzi“.*
214. Gniewu się nie boję, o łaskę nie stoję.
215. Gnoju w polu nie przybywa, lecz co pacierz to ubywa.
216. Godzien jest robotnik zapłaty swojej. *Ewangelia.*
217. Godzina wiekiem ze złym człowiekiem.
218. Goły nie lęka się rozboju.

219. Goły z ubogą pobrać się nie mogą.
220. Góral ma nogi bocianie: kogo zechce, to dostanie.
221. Góra z górą się nie zejdzie, a człowiek z człowiekiem się zejdzie.
222. Gorzałka jest jak złodziej: ani wiesz, jak się w ciebie wkradnie.
223. Gorzałką za grosz nieprzyjaciela ukoisz, a za dziesięć przeciw sobie uzbroisz.
224. Gorszy strach niż sama śmierć.
225. Gospodarstwo, kłopotarstwo.
226. Gospodarza w jego domu słuchać trzeba.
227. Gospodarz dobry wiele sprzedaje, a mało kupuje.
228. Gospodyni dobra trzy węgły domu trzyma, a gospodarz czwarty. *Ludowe.*
229. Gotować lub leczyć się z książki, to głód lub śmierć pewna.
230. Gotowe nieszczęście: zła porada.
231. Gotowe zdrowie, kto chorobę powie.
232. Gościa nierad miewam, kiedy się rozgniewam.
233. Gość częsty, groch gęsty, sól gruba — gospodarza zguba.
234. Gość i ryba trzeciego dnia cuchną.
235. Gość na ucztę nieproszony nie bardzo bywa uczczony. *Knapski.*
236. Gość przybyły na chwilę widzi wokoło na milę.
237. Gość w dom, Bóg w dom.
238. Grajcar do grajcara, aż będzie czeski; czeski do czeskiego, aż będzie reński.
239. Gromada to wielki człowiek. *Ruskie*: *hromada, to wełykij czełowik.*
240. Grosza kto nie ceni, będzie stał w cudzej sieni.
241. Grosza pilnuj, bo dukat sam się pilnuje.
242. Grosz do grosza, zbierze się do trzosa.
243. Grosz okrągły, kiedy z ręki; gdy do ręki, to ma sęki.
244. Grosz niezapracowany uboży wielkie pany.
245. Grosz oszczędzony może urość w miliony.
246. Grosz trzy razy obejrzyj, nim go raz wydasz.

247. Grzech nie będzie odpuszczony, dopóki wziątek nie będzie zwrócony.
248. Grzeszyć każe, kto grzechu nie karze.
249. Grzeczność nic nie kosztuje, a wiele pomaga.
250. Grzej brzuch i nogi, głowę trzymaj chłodno, a będzie lekarzom głodno. *Znane jest niemieckie: halte die Füsse warm, den Kopf kalt...*
251. Grzmot w maju sprzyja urodzaju.
252. Gust kobiet, łaska pańska, pogoda w jesieni — niestałe rzeczy.

H.

1. Habit nie czyni mnicha.
2. Harujesz, harujesz, umrzesz i nie skosztujesz.
3. Hojnym być z cudzego niema nic trudnego.
4. Huku, puku wiele, a roboty mało.
5. Hulaj dusza bez kontusza.
6. Hultaja i dyabeł nie poprawi.
7. Humanum labi, wszyscyśmy słabi.

I.

1. I cesarz się nie wyrzeka żebranego chleba.
2. Idąc za mąż płacze panna oczyma, a śmieje się sercem.
3. Idąc prawdą najdalej zajdziesz. *Ruskie: Prawdu świt perejdesz i nazad sia wernesz.*
4. Idąc do wójta, obadwa się bójta. *Ludowe.*
5. Idąc na niedźwiedzia gotuj łóżko; idąc na dzika gotuj mary.
6. I dobry strzelec czasem chybi.
7. I dziesięciu zbrojnych z jednego gołego nic nie wezmą.
8. Idzie wojak borem, lasem, popłakuje z biedy czasem.
9. Idzie zima, chleba niema; Panie z nieba daj nam chleba.
10. I dziś grzeszą jak grzeszyli; ludzie zawsze ludźmi byli.

11. Idź stary na mary, bo już czas. *Żartobliwe.*
12. I dyabeł był ładny, jak był młody.
13. I głupi wszystko za pieniądze kupi.
14. I grajcar piechotą nie chodzi. *Na drodze go nie znajdziesz.*
15. I jedna strzałka zwojuje śmiałka. *Potocki.*
16. I koń nad siłę nie pociągnie.
17. I komar zorze, jak mu koń pomoże.
18. I kij nie obroni, jak bieda dogoni.
19. I króla robaki zjedzą.
20. I król choć wielki pan, dwoma łyżkami nie je.
21. Ile głów, tyle zdań. *Quod capita, tot sententiae.*
22. Ile kto ma cierpliwości, tyle ma mądrości.
23. Ile ziarnek w życie, powiedz święty Wicie.
24. Im dalej w las, tem więcej drzew.
25. Im głębiej w jesieni grzebią się robaki, tem bardziej zima da się nam we znaki.
26. Im gęstsza trawa, tem lepiej ją kosić.
27. Im lepszy rzemieślnik, tem większy pijak. *Potocki.*
28. Im gość rzadszy, tem milszy.
29. Im kot starszy, tem ogon twardszy.
30. Im prędzej, tem lepiej.
31. Im rzecz rzadsza, tem jest droższa.
32. Im więcej w pysku, tem więcej zysku.
33. I mądry głupi, gdy go nędza złupi.
34. I na dukacie straci, gdy go przepłaci. *Ludowe.*
35. I na słońcu są plamy.
36. I najlepsza potrawa się przyje, gdy ją jesz zawsze.
37. I na równej drodze kark skręcić można.
38. I na lądzie i na morzu, wszędzie bieda mój Grzegorzu. *Ludowe.*
39. Insza nie mogę, insza nie chcę. *A. M. Fredro.*
40. Insza zasłużyć, insza wyprosić.
41. I pies nie szczeka, jak pozna człowieka.
42. I po zgojonej ranie blizna się zostanie.
43. I rachowaną owcę wilk porwie.
44. I robak piśnie, jak go kto przyciśnie.

45. I robak się broni, gdy go śmierć goni.
46. I robakowi nie odbieraj życia, boś mu go nie dał. *Ludowe.*
47. I stary dziad wie, że w niedzielę święto.
48. I stary odmłodnieje, jak sobie podleje (podpije).
49. I ściany mają uszy.
50. I Święci mają swoje ułomności.
51. I święconego upadnie na ziemię. *Gdy kto przypadkiem upuści pokarmu na ziemię, a łają go za to, to mówi: i święconego upadnie.*
52. I świnia burmistrza ograła, jak dobre karty dostała.
53. I to dobre, jeśli się nie leje, kiedy choć kapie.
54. I wielka kupa zniknie, gdy z niej ciągle bierzesz.
55. I w Krakowie nie przyjdzie samo zdrowie.
56. I w kościele jest grzesznych wiele.
57. I w małem ciele wielka dusza mieszkać może.
58. I w malowanej klatce ptak zdechnie, gdy niema co jeść.
59. I w Paryżu nie zrobią z owsa ryżu.
60. I w nędznej sukmanie znajdziesz mądre zdanie.
61. I w studni się wody przebierze, jak wielu bierze.
62. I zając konia zmoże, jak mu wilk pomoże.
63. I z nędzy można przyjść do pieniędzy.

J.

1. Jadłeś pysku, zapłać mieszku.
2. Jadłby kot ryby, ale mu się nie chce nóg zamoczyć.
3. Jadłoby się jadło, żeby z nieba spadło.
4. Jaka Boska wola, tak się sprawi rola.
5. Jaka głowa, taka mowa.
6. Jaka igła, taka dziurka; jaka matka, taka córka.
7. Jaka marchew, taka nać; taka córka, jaka mać.
8. Jaka przepióreczka, taka jej córeczka.
9. Jaka praca, taka płaca (jak kto robi, tak mu płacą).
10. Jaka wiara, taka ofiara.
11. Jaką miarką mierzysz, taką ci odmierzą.
12. Jak Bóg da głowę, to da i kapelusz na nią.

13. Jak Bóg ma dać, to nie trzeba rano wstać; a jak zacznie odbierać, to nie trzeba drzwi zawierać.
14. Jak Bóg da kupca, to dyabeł przyniesie faktora.
15. Jak Bóg da, to i szparami pcha; a jak odbiera, to drzwi nie zawiera.
16. Jak Bóg dopuści, to i z kija spuści.
17. Jak Bóg zechce, to i kogut jajo zniesie.
18. Jak będzie tak będzie, bez biedy nie będzie.
19. Jak będzie tak będzie, a ty Maćku graj. *Ludowe.*
20. Jak będziesz siał, tak będziesz miał.
21. Jak błoto do nóg, tak grzech lgnie do serca.
22. Jak brakuje snopa, to nie będzie kopa.
23. Jak było, tak było; ty ciągnij kobyło. *Żartobliwe.*
24. Jak chłop ma dużo dzieci, to bogaty; jak pan, to biedny.
25. Jak cię głowa boli, to stąpaj powoli. *Żartobliwe.*
26. Jak cię widzą, tak cię piszą (tak cię sądzą, jak cię słyszą).
27. Jak ci się jeść chce, to przejdź na insze miejsce. *Żartobliwe.*
28. Jak co nie idzie, to bieda spada po biedzie.
29. Jak człowiek dba, tak ma.
30. Jak długi i szeroki, kiep na wszystkie boki. *O głupim.*
31. Jak dyabeł nie skusi, to baba musi.
32. Jak dudy nastroisz, tak grają. *Ruskie: jak dudy nastroisz, tak dudy hrajut.*
33. Jakem głodny, to mnie morzy; jak się objem, to mi gorzej. *Ludowe.*
34. Jakeś chował syna, tak on z tobą poczyna.
35. Jakeś zjadł, to bądź rad. *Ludowe.*
36. Jak gadali starzy, tak i młodzież gwarzy.
37. Jak gospodarz gościnny, to się ściany domu rozszerzają.
38. Jakie częstowanie, takie dziękowanie. *Cinciała.*
39. Jakie drzewo, taki klin; jaki ojciec, taki syn.
40. Jakie nabycie, takie pozbycie.
41. Jakiegoś mnie panie Boże stworzył, takiego mnie masz.
42. Jakiegoś piwa nawarzył, takie wypij.

43. Jakie odzienie, takie znaczenie.
44. Jakie posłanie, takie wyspanie.
45. Jakie pytanie, taka odpowiedź.
46. Jakie życie, taka śmierć.
47. Jakie Zwiastowanie, takie Zmartwychwstanie.
48. Jaki dyabeł warzony, taki i pieczony.
49. Jaki kruk do wody, taki i z wody.
50. Jaki gospodarz, taka czeladź.
51. Jaki krój, taki strój.
52. Jaki pan, taki kram.
53. Jaki pies do kościoła, taki i z kościoła.
54. Jaki kto do jedzenia, taki do roboty. *Lud mówi: kto prędko je, prędko robi.*
55. Jak jest, to się przyda; a jak niema, to bieda.
56. Jak jeść, to jeść; jak robić, to robić.
57. Jak kogo stać, tak go znać.
58. Jak komu grają, tak mu nogi drgają.
59. Jak komu dobrze, to i podeszwy gadają; jak źle, to i gęba nie chce.
60. Jak komu dobrze, to chce jeszcze lepiej.
61. Jak komu śmierć obiecana, to i na piecu umrze.
62. Jak kto grzeszył, tak go karzą.
63. Jak kto zasługuje, tak się go traktuje.
64. Jak kto umie, tak Pana Boga chwali.
65. Jak Kuba Bogu, tak i Bóg Kubie.
66. Jak ma być kwaśne, niech będzie jak ocet.
67. Jak masz dyabła strykiem, to się łatwo do piekła dostaniesz.
68. Jak masz w stogu, dziękuj Bogu.
69. Jak mnie mają, to mnie łają; a jak mnie niema, to mnie wyglądają. *Ludowe.*
70. Jak można takie głupstwo zrobić? Można, bo się zrobiło. *A. Fredro.*
71. Jak my z Bogiem, tak On z nami.
72. Jak nie będzie chama, nie będzie i pana.
73. Jako jedni, tak i drudzy; jak panowie, tak i słudzy.
74. »Jako się macie«? — Jako o mnie dbacie. *Ludowe.*

75. Jak pies na sianie: sam nie je i krowie jeść nie da. *O skąpym i zazdrosnym.*
76. Jak po kopie, to po chłopie. *Po sześćdziesięciu latach siły opadają.*
77. Jak Pan Jezus da zdrowie, to i grzechy będą...
78. Jak przyjdzie czas, to przyjdzie i rada.
79. Jak się chłop rozgniewa, to se dyabeł śpiewa; a jak baba z gniewu płacze, to se dyabeł skacze. *Cinciała.*
80. Jak się człowiekowi nie chce co zrobić, to zawsze wymówkę znajdzie.
81. Jak się człowiek uprze, to się usmarka i nosa nie utrze. *Ludowe.*
82. Jak się człowiek przyzwyczai, to i w piekle dobrze.
83. Jak się bieda uczepi, to i kijem nie odpędzisz.
84. Jak się buduje, to się i kościół wystawi.
85. Jak się jeść chce, to i placek z owsa dobry.
86. Jak się ksiądz dobrze naje, to mu łatwo kazanie o poście gadać.
87. Jak się kto wychował, tak się będzie sprawował.
88. Jak się kto nauczy, to śpi i mruczy.
89. Jak się kuma z kumą zejdzie, bez kieliszka się nie obejdzie.
90. Jak się macie panie bracie? *Powitanie.*
91. Jak się mysz mąki naje, to się jej stęchłą zdaje.
92. Jak się święty Jan obwieści, takich będzie dni trzydzieści.
93. Jak się święty Jan rozczuli, w Nawiedzenie się utuli. *Gdy na św. Jana (24 czerwca) deszcz, to słota często trwa aż do Nawiedzenia M. B.*
94. Jak się w polu urodzi, to ma gospodarz i złodziej.
95. Jak się trzy dni skończyły, ryba i gość niemiły.
96. Jak się wysuszy, to się wykruszy. *Mówi ten, kto się błotem powalał.*
97. Jak się zbogacę, to zapłacę. *Ludowe.*
98. Jak się zwał, tak się zwał, kiedy się ino dobrze miał. *Ludowe.*

99. Jak się z chłopa stanie pisarz, to już myśli że je cesarz. *Cinciała. Nabiera dumy.*
100. Jak sobie pościelesz, tak się wyspisz.
101. Jak szczęście przygrzeje, to i kapłon zapieje.
102. Jak ślepy ślepego prowadzi, to obaj w dół wpadną.
103. Jak ty komu, tak on tobie.
104. Jako ty rodzice swoje, tak cię uczczą dziatki twoje. *Knapski.*
105. Jak w gromadzie, to sporzej; jak samemu, to gorzej.
106. Jak wisieć, to za obie nogi.
107. Jak zwał, tak zwał, ale dał.
108. Jałmużna nie zuboży, msza nie opóźni.
109. Ja o Pawle, on o Gawle.
110. Jam jest serca twardego, to zabiję każdego. *Bajka*
111. Jarmark i wesele popamięta koń dwie niedziele.
112. Jaś Marynie buty kupił i odebrał jak się upił.
113. Ja waść, ty waść, a kto będzie świnie paść?
114. Ja zrobił swoje, zrób ty swoje.
115. Jeden dzień wesela, całe życie biedy.
116. Jeden głupi zepsuje, stu mądrych nie naprawi.
117. Jeden drugiego krzepi, a oba w strachu.
118. Jeden do Sasa, drugi do lasa.
119. Jeden jest sposób urodzenia, a tysiąc zginienia.
120. Jeden ojciec dziesięciu synów wychowa, a dziesięciu synów jednego ojca wychować nie mogą.
121. Jeden mądry za dziesięciu głupich stoi.
122. Jeden mówi »ja wiem«; drugi mówi »ja zjem«.
123. Jeden kot stada myszy się nie boi.
124. Jeden nie zrobi drogości ani taniości. *Ludowe.*
125. Jeden rok traci, a drugi bogaci. *W jednym roku nieurodzaj, zato drugi rok urodzajny nagrodzi.*
126. Jeden wszystkich nie wspomoże, a wszyscy jednego potrafią.
127. Jeden woli Zosię, a drugi Antosię.
128. Jeden zły wielu dobrych zepsuje.
129. Jedna baba kamień do studni wepchnie, a dziesięciu chłopów dobyć go nie może.

130. Jedna baba w mieście więcej narobi hałasu, niż chłopów dwieście.
131. Jedna bieda nie dokuczy, aż się wszystkie zwalą.
132. Jedna droga do życia, a tysiąc do śmierci.
133. Jedna jaskółka nie przynosi wiosny.
134. Jedna kamienica nie stanowi miasta.
135. Jedna owca parszywa całe stado zdrowych zarazi.
136. Jednego pochowała, drugiegoby chciała.
137. Jednego ojca i jednej matki nie jednakie dziatki.
138. Jednemu nic, drugiemu za dużo.
139. Jednemu się zmiele, drugiemu się skrupi.
140. Jednemu gody, drugiemu głody.
141. Jednemu koguty jaja niesą, drugiemu i kury nie chcą.
142. Jednemu trzaski golą, drugiemu i brzytwy niechcą.
143. Jednemu idzie jak z płatka, drugiemu jak z kamienia.
144. Jedni mają Gulden, drudzy mają Schulden.
145. Jedno »mam« jest lepsze, niż dwa »będę miał«.
146. Jedno zwinąć, drugie minąć, trzeciemu dać pokój.
147. Jedno schodzi, drugie się rodzi. *O dzieciach.*
148. Jednym praca, drugim cnota, wielom szczęście daje.
149. Jedynak jak nie złodziej, to pijak.
150. Jedzcie, co przed was położą. *Ewangelia.*
151. Jedz co uwarzą, a rób co ci każą. Albo: jedz warzą (warzone jadło), a rób co każą.
152. Jedz kiedy dają, skacz kiedy grają.
153. Jedz, pij i prawdę tnij.
154. Jedz co ci dają, słuchaj co gadają.
155. Jest pszeniczka, będzie mąka; są pieniążki, będzie żonka.
156. Jest, zje się; niema, obejdzie się.
157. Jest to cnota nad cnotami, trzymać język za zębami.
158. Jeśli moje zdanie, dobrze mówisz Janie.
159. Jeśli jasny Maurycy, to rad w zimie wiater ryczy.
160. Jeśli nie ty Boże, któż nas wspomoże?
161. Jeśliś pan, nie rób sam.

162. Jeśli postradasz wszystkiego, broń sławy, honoru twego. *Knapski.*
163. Jeśli we Wielki Piątek kropi, radujcie się chłopi.
164. Jeśli żyto nie widzi całą zimę nieba, to się nie spodziewaj chleba.
165. Jeszcze niedźwiedź w lesie, a już skórę sprzedają.
166. Jeszcze skóra na baranie, a już rzeźnik pije na nię.
167. Jeszcze się nie ruszył, już pończochy suszył.
168. Jeszcze tego nikt nie słychał, żeby babie było Michał.
169. Jeszcze się ten nie urodził, coby wszystkim dogodził.
170. Językiem jak chcesz, ale ręką się strzeż.
171. Język wynurzy, co się w sercu burzy.
172. Język uszczypliwy i miętę pachnącą obraca w pokrzywy.
173. Jutro, jutro kupię ci futro. *Obiecanki.*
174. Jutro nie nasze, tylko Boskie. *Ludowe.*
175. Już na tego bieda, kto prosi żyda.
176. Już świętego Jana, ruszajmy do siana.
177. Już tam wielka nędza, gdzie kucharka rządzi księdza.
178. Jużto ostatnia, jak się kto sam chwalić musi.

K.

1. Kabza przyjaciel, mieszek brat.
2. Kamień na miejscu porasta.
3. Kapusta i flaki, dobry obiad taki.
4. Kapusta tłusta sama lezie w usta.
5. Kapusty nie przesieka, a baby nie przeszczeka.
6. Karanie słuszne, lekarstwo duszne.
7. Karanie jednego uskromi dziesiątego.
8. Karmna świnia nie wierzy głodnej, że się jej chce jeść.
9. Karty, kwarta, Marta — wszystko warto czarta. *Gra w karty, pijaństwo i rozpusta rujnują człowieka.*
10. Kaszel długi — wczoraj jeden, a dziś drugi.
11. Kaszka fraszka, jarzyna perzyna, chleb trawa, mięso potrawa.
12. Katar wypędza dziewięć chorób, a dziesiątą duszę.
13. Kawaler słomiany pragnie złotej panny.

14. Kazanie o księdzu plebanie. *Gdy kto siebie broni i o so bie mówi.*
15. Każda bajka ma w sobie połowę prawdy.
16. Każda choroba ma swoje lekarstwo.
17. Każda droga prowadzi do Rzymu.
18. Każda gromada wyrzeka się darmozjada.
19. Każda kobieta dwa razy szaleje: kiedy się kocha i kiedy siwieje.
20. Każda kość ma swoją złość.
21. Każda Leonora znajdzie swego amatora.
22. Każda liszka swój ogon chwali.
23. Każda Maryna może mieć syna. *Ludowe.*
24. Każda nauka kosztuje pieniądze.
25. Każda nowa miotła dobrze zamiata.
26. Każda ręka piękna, która daje.
27. Każda Rózia znajdzie swego Józia.
28. Każda rzecz dobra sama się zaleca.
29. Każda rzecz ma swój czas.
30. Każda rzecz ma swoje dwie strony.
31. Każda Teresa ma swe interesa.
32. Każda wieś ma swoją pieśń.
33. Każda Zosia dobra gosposia.
34. Każdego zdania wysłuchaj, swego rozumu się trzymaj.
35. Każdego szelmę Pan Bóg nacechuje.
36. Każde grabie do siebie grabią.
37. Każdej biedzie koniec przyjdzie.
38. Każdej niedzieli chłop się weseli.
39. Każdemu dobrze czyń, a sobie najlepiej.
40. Każdemu jego krzyż najcięższym się zdaje.
41. Każdemu grzesznikowi spieszy się do piekła.
42. Każdemu piękne to, co jest jego.
43. Każdemu swoja bieda w głowie.
44. Każdemu swoje miłe, choć na poły zgniłe.
45. Każdemu trzeba chleba i nieba.
46. Każdemu życie miłe.
37. Każdy Adam jak chce, znajdzie sobie Ewę.

48. Każdyby chciał być w raju, ale nie każdego tam wpuszczają.
49. Każdy bogacz jest niewolnikiem swego bogactwa.
50. Każdy brat sobie rad, każda siostra sobie niosła.
51. Każdy człowiek bliźni, ale przecie co swój, to nie obcy.
52. Każdy człowiek jest bliźni, ale przecie krew nie woda. *To znaczy, że najbliższym jest mi krewny.*
53. Każdy chory ma doktory.
54. Każdy chwali swoje.
55. Każdy cygan swoje dziecko chwali.
56. Każdy dudek ma swój czubek.
57. Każdy głupiec ma swój rozum.
58. Każdy grzech ma swoją obronę.
59. Każdy jest kowalem swego szczęścia.
60. Każdy jest sam sprawcą swego losu (swej doli).
61. Każdy jest panem za swoje trzy grosze.
62. Każdy jest mądry dla siebie.
63. Każdy jest panem w swym domu.
64. Każdy jest panem swej woli.
65. Każdy kogut śmiały jest na swoich śmieciach.
66. Każdy kupiec swój towar chwali.
67. Każdy Łuka swego szuka. *Łuka = Łukasz.*
68. Każdy ma swego mola, co go gryzie.
69. Każdy ma swoje muchy w nosie.
70. Każdy ma swoje *widzimisię.*
71. Każdy młynarz na swoje koło wodę obraca.
72. Każdy na starość żałuje, że się z młodu nie uczył.
73. Każdy niecnotliwy drugim jest obrzydliwy.
74. Każdy orze jak może.
75. Każdy pijak robi nijak. *Nijak = źle.*
76. Każdy początek trudny.
77. Każdy ptaszek swoje piórka chwali.
78. Każdy sam wie najlepiej, gdzie go boli. *Potocki.*
79. Każdy sobie rzepkę skrobie.
80. Każdy sądzi innych według siebie.
81. Każdy się wije, gdy go drugi bije.

82. Każdy stary ma swoje przywary.
83. Każdy święty (Wincenty) ma swoje wykręty.
84. Każdy szanuje człowieka, który robi co przyrzeka.
85. Każdy szuka przyjaciela według siebie.
86. Każdy tam ciągnie, gdzie się ulągnie. *Ulągnąć się = urodzić się. Ludowe.*
87. Każdy tem co sam lubi, drugich częstuje.
88. Każdy tę wiarę za najlepszą uważa, w której się wychował.
89. Każdy w młodości skory do miłości.
90. Każdy woli to, co lepsze.
91. Każdy zawsze i wszędzie myśli, że jest w wyższym rzędzie.
92. Kędy dwaj za łby chodzą, do kalety trzeci.
93. »Kędyś bywał szatanie«? — Zwodziłem świat mój panie.
94. Kędy zły duch nie może, tam baby przewerną. *Potocki. Przewernąć = przewrócić, dokazać.*
95. Kein Geld, kein kuraż; idź do dyabła, nic nie wskórasz!
96. Kiedy baba chleb piecze, ledwie się nie wściecze.
97. Kiedy będziesz na bankiecie, niech język wiele nie plecie.
98. Kiedy bieda w dom zawita, to o ciebie nikt nie spyta.
99. Kiedy bieda, to do żyda; jak po biedzie, za drzwi żydzie.
100. Kiedy czego pozbędziemy, wtedy żałujemy.
101. Kiedy człowiek łąkę kosi, lada baba deszcz uprosi.
102. Kiedy da Bóg, to będzie i bróg.
103. Kiedy głowa siwieje, to serce szaleje.
104. Kiedy Gody mróz zaczyna, na Wielkanoc chlapanina. *Gody = Boże Narodzenie.*
105. Kiedy kwitnie bób, to największy głód; a kiedy mak, to już nie tak.
106. Kiedy kraść, to mądrze; kiedy jeść, to dobrze.
107. Kiedy ludziom prawdę gadają, radzi się gniewają.
108. Kiedy luty puści, to marzec wypiecze.
109. Kiedy łgać, to już dobrze.

110. Kiedy mąż żony nie bije, to w niej wątroba gnije.
111. Kiedy miłość mówi, rozum milczeć musi.
112. Kiedy moje nie w ład, to się cofam nazad. *Ruskie: koły moje ne w ład, to ja z swojom nazad.*
113. Kiedy na Marcina lód, bywa błotno koło Gód.
114. Kiedy niedźwiedzia raz przemożesz, już go gdzie chcesz za nos powiedziesz.
115. Kiedy nie jest jak chcemy, chciejmy jak jest.
116. Kiedy pożycza, to się mostem kładzie; a jak oddaje, to się dyablem staje. *O złym dłużniku.*
117. Kiedy rodzą doły, to pełne stodoły; a jak rodzą górki, to puste komórki. *Góry rodzą jak jest mokry rok, ale zato na równinach wymoczy, zaleje i — niema chleba.*
118. Kiedy są flaki, to obiad nie ladajaki.
119. Kiedy siedzisz przy biesiadzie, nie myślże wtedy o zwadzie.
120. Kiedy słońce dopieka, burza niedaleka.
121. Kiedy się chmurzy, to oczekuj burzy.
122. Kiedy się dąb obali, każdy z niego drwa wali.
123. Kiedy się za broną kurzy, będzie żyta zbiór duży. *Dobrze jest, gdy sucho zasiane.*
124. Kiedy się pan śmieje, cały dwór wesoły.
125. Kiedy się napierają konia i dziewki — nie trzymaj.
126. Kiedy stary w marcu jary, będzie zdrów; a jak baba w maju słaba, pacierz mów.
127. Kiedy styczeń najostrzejszy, wtedy roczek najpłodniejszy.
128. Kiedyś do czapki stworzony, nie żądaj korony.
129. Kiedyś grzyb, leż w kosz.
130. Kiedyś sługa, to służ panu.
131. Kiedyś nie ksiądz, nie wdziewaj sutanny. *Ruskie: kołyś ne pip, nie ubiraj sia w rydzy.*
132. Kiedy święty Marcin na białym koniu przyjedzie, to zima będzie lekka; jak na czarnym, to ostra.
133. Kiedy szczera ochota, dobrze idzie robota.
134. Kiedy trwoga, to do Boga.
135. Kiedy trzos pełny, to przyjaciel pewny.

136. Kiedy w brzuchu pusto, w głowie groch z kapustą.
137. Kiedy wleziesz między wrony, musisz krakać jak i ony.
138. Kiedy w styczniu lato, w lecie bieda zato.
139. Kiedy żyd ma dużo dzieci, to bogaty; jak pan ma dużo dzieci, to biedny.
140. Kieliszek braciszek, kwatereczka siostra.
141. Kieliszek radzi, kieliszek wadzi. *Chłopi często przy kieliszku się naradzają i przy kieliszku najczęściej do zwady przychodzi.*
142. Kiep świat i ludzie na nim. *Żartobliwe.*
143. Kiep ten, kto lepiej robi jak umie.
144. Kiep ten, kto Pana Boga poprawia.
145. Kiep jest, kto swego honoru nie broni.
146. Kijem tego, kto nie pilnuje swego.
147. Kij ma dwa końce, bije który chce.
148. Kij ma dwa końce i trzeci środek.
149. Kim cnota rządzi, ten rzadko błądzi.
150. Kleryk z kleryka nie bierze.
151. Kłamca powinien mieć dobrą pamięć.
152. Kłamcy nie wierzą, choć prawdę gada.
153. Kłamstwem świat przejdziesz, ale się nie wrócisz. *Ruskie: brechniu świt perejdesz, ale sia nazad ne wernesz.*
154. Kochać źle, nie kochać gorzej; jedno truje, drugie morzy.
155. Kochaj Boga, a bij wroga!
156. Kochajmy się, nie dajmy się!
157. Kochaj bliźniego jak siebie samego.
158. Kochajmy się jak bracia, a rachujmy się jak żydzi.
159. Kochanie i panowanie nie cierpią towarzysza.
160. Kochanki słowo i żyda przysięga — pewność to nie tęga.
161. Kocieł garnkowi przymawia, a sam smoli.
162. Kobieta jak zechce, to i dyabłu da radę.
163. Kobieta młoda, mąż stary — pewne w domu swary.
164. Kobieta płacze przy ślubie, mężczyzna po ślubie.

165. Kobietę kto upilnuje, ten się na pajęczynie powiesi.
166. Kobiecie sekret wierzchem głowy wyłazi.
167. Kogo bieda dusi, ten wszystko musi.
168. Kogo biją? żyda biją; niech zabiją tę bestyą. *Żartobliwe.*
169. Kogo Bóg chce ukarać, to mu rozum odbiera.
170. Kogo Bóg lubi, tego zły człowiek nie zgubi.
171. Kogo Bóg ma w swej obronie, i w złej nawie nie utonie.
172. Kogo Bóg stworzy, tego nie umorzy.
173. Kogo Bóg miłuje, krzyżem go próbuje.
174. Kogo Bóg dziś zafrasuje, tego jutro umiłuje.
175. Kogo Bóg ma w opiece, temu bieda nie dopiecze.
176. Kogo Boża chroni ręka, niech się niczego nie lęka.
177. Kogo Bóg zasmuci, tego i pocieszy.
178. Kogo Bóg zmoczy, tego i osuszy.
179. Kogo gryzie mól skryty, nie w smak mu obiad obfity. *Knapski.*
180. Kogo kochamy, tego chętnie słuchamy.
181. Kogo nie boli, temu śmiech do woli.
182. Kogo niestać na buty, niech w chodakach chodzi.
183. Kogo nie biją (nie boli), ten nie krzyczy.
184. Kogo się nieszczęście imie, ten i nos ucierając palec wywinie. *Rysiński.*
185. Kogo sumienie nie strofuje, ten przed sąd wołany żartuje.
186. Kogut pieje na grzędzie; jak było wczoraj, tak i jutro będzie.
187. Kogut pieje na ziemi, to się czas przemieni.
188. Kołacza pragnij, lecz chleba nie porzucaj.
189. Komu Bóg co przeznaczył, to go nie minie.
190. Komu Bóg da urząd, da mu i rozum.
191. Komu Bóg nie obiecał śmierci, ten się i z grobu wywierci.
192. Komu bieda dokuczy, ten się modlić nauczy.
193. Komu ciasno, niech ustępuje.
194. Komu pieniędzy przybywa, więcej też starania miewa.

195. Komu praca kłopotem, oj! oj! wołać będzie potem.
196. Komu prosię zginie, temu w uszach piszczy.
197. Komu się morze udało przepłynąć, może na Dunajcu zginąć.
198. Komu się noga powinie, lada kto się go nabije.
199. Komu się robić niechce, tego mąka w ręce kole.
200. Komu wiele dano, wiele żądać będą od niego. *Ewangelia.*
201. Komu w drogę, temu czas.
202. Komu żony umierają a konie się chowają, ten się
203. Komu życie ciężkie, ziemia będzie lekka. [zbogaci.
204. Komu w domu dobrze, niech się po świecie nie włóczy.
205. Komu choroba miła, temu lekarza nie wołaj.
206. Komu nic nie dopieka, ten nie narzeka.
207. Komu zbyt miłe ciało, ten dba o duszę mało.
208. Komu się umrzeć niechce, temu się żadna śmierć nie podoba.
209. Komu niebo było wrogiem, zrobiło go pedagogiem.
210. Konajcie tatulu, bo gromnica gaśnie. *Ludowe.*
211. Konaj mężu, bo gromnica pożyczana.
212. Koniec każdej rzeczy trzeba mieć na pieczy.
213. Koniec uwieńcza dzieło.
214. Konia ślepego, chłopa starego i brzydkiej jejmości nikt nie zazdrości.
215. Konia hamuj z góry, chcąc ochronić skóry.
216. Konia i niewiastę trudno dostać bez wady.
217. Konia poganiaj owsem, a nie biczem.
218. Konia strzeż się z tyłu, wołu z przodu, a głupiego (kobiety) ze wszystkich stron.
219. Koniarz gdyby mógł, toby okpił sam siebie.
220. Konie rządzimy cuglami, ludzi mądremi mowami.
221. Koniowi daj owsa i goń go jak psa.
222. Koniowi i kobiecie nie dowierzaj.
223. Koniowi nogę kują, a żaba też swoją nadstawia.
224. Koniowi w drodze, a żonie w domu nie wierz: koń zrzuci, żona porzuci.
225. Koń kobyły nie udusi.

226. Koń kulawy, pies legawy, człek bez ochoty — jednakie przymioty.
227. Koń ma cztery nogi, a potknie się.
228. Koń młody do boju, a stary do gnoju.
229. Koń o święto nie prosi, tylko postu nie znosi.
230. Koń srokaty, żona Magda; co ma Bóg dać, to i tak da. *Żartobliwe.*
231. Koń za młodu bryka, na starość utyka.
232. Korzec sial, kopę zebral, kopa korzec daje. *O nieurodzajnym gruncie.*
233. Kościół, panna i karczma zawsze są wolne.
234. Kotka i żona niech siedzą doma.
235. Kotowi żart, a myszce śmierć.
236. Kot zawsze na nogi upada.
237. Kowal fortuny nie kuje, sobie ją kto chce zbuduje.
238. Kowal nie ukuje, czego natura nie dała.
239. Kowalowi kuźnia gorzała, a nie poszedł bronić, aż pojadł. *Ludowe. Tak zwykł mówić ten, kogo od jedzenia wołają do jakiej sprawy.*
240. Kozła ogrodnikiem robić nie trzeba.
241. Kradnij, rozbijaj, ale Kraków mijaj.
242. Kradzione nie tuczy.
243. Krakowa nie kupisz za złoty.
244. Krawiec bez surduta, szewc często bez buta.
245. Krawiec jest sługa Boży: jednemu weźmie, drugiemu dołoży. *Żartobliwe.*
246. Krew nie woda, rozlewać ją szkoda.
247. Krowa co wiele ryczy, mało mleka daje.
248. Król jest wielki pan, a łopatą cukru nie jada.
249. Królowie grzeszą, a poddani pokutują.
250. Królowie długie ręce mają i daleko sięgają.
251. Kruk krukowi oka nie wydzióbie.
252. Krzywda ludzka zawsze bokiem wylezie.
253. Ksiądz grzeszy i rozgrzeszy.
254. Ksiądz i doktór wspierają się w potrzebie; jeden ludzi zabija, a drugi ich grzebie.
255. Ksiądz i doktór niczem się nie brzydzą.

256. Ksiądz i niewiasta są z jednego ciasta.
257. Ksiądz i dziewczyna niewiedzą, kędy ich dziedzina.
258. Ksiądz ludzi chowa, pochowają i księdza. *Ruskie: pop ludej chowaje, schowajut i popa.*
259. Ksiądz od księdza nie bierze.
260. Ksiądz, panna i anioł trzeci to są Boże dzieci (albo: to rodzone dzieci).
261. Ksiądz (pop) swoje, dyabeł swoje.
262. Ksiądz tak tłumaczy, a żyje inaczej.
263. Ksiądz żyje z ołtarza, pisarz z kałamarza.
264. Księdza dziś oskubiesz z pierza, to jutro porośnie.
265. Księdza nie szkoda, pana nie żal; bo pan ma dużo, a ksiądz nie potrzebuje.
266. Księdza okraść nie szkoda, pana nie grzech, a żyda zasługa. *Ludowe.*
267. Księdzu dyabeł worek szyje.
268. Księża gospodyni a młynarska świnia to rodzone siostry.
269. Księża łaska piechotą nie chodzi (warta coś).
270. Księże kucharki dyabli biorą. *Ludowe.*
271. Księże oczy, wilcze gardło, co zobaczy toby żarło.
272. Księże prepozycie! innych dobrze uczycie, sami źle robicie. *Żartobliwe.*
273. Księże wiąż: twoja stuła, a mój mąż.
274. Księże prałacie, czemu nie tak żyjecie, jako nauczacie?
275. Kto A powiedział, musi i B powiedzieć.
276. Kto barana pragnie, niech prosi o jagnię.
277. Kto bierze ładną dziewicę, sieje dla wróbli pszenicę.
278. Kto blisko kościoła mieszka, na ostatku do niego przychodzi.
279. Kto bliźniego nienawidzi, ten na słońcu plamy widzi.
280. Kto biednemu daje skoro, da mu niebo w dziesięcioro. *Knapski.*
281. Kto bije, ten bywa bity.
282. Kto Bogu służy, ma dobrego Pana.
283. Kto Bogu służy, temu szczęście płuży.

284. Kto bez skargi się uniewinnia, ten sobie winy przyczynia.
285. Kto bije w błoto, temu ono do gęby pryska.
286. Kto bredzi, niema odpowiedzi.
287. Kto brzuch nazbyt tuczy, ten się nierad uczy.
288. Kto bydlęcia nie szanuje, ten sam siebie oszukuje
289. Kto bydłu karmy w jesieni żałuje, ten strawę dla psów na wiosnę gotuje.
290. Kto bywa na koniu, bywa i pod koniem.
291. Kto całuje dziatki, zyska serce matki.
292. Kto chce co sprawić, trzeba się zabawić.
293. Kto chce drugim rozkazować, ma wprzód na sobie spróbować.
294. Kto chce mieć ptaka, niech się o klatkę postara.
295. Kto chce wiele wiedzieć, nie trza doma siedzieć.
296. Kto chce drugim dogodzić, musi sobie zaszkodzić.
297. Kto chce używać pokoju, musi być gotów do boju. *Knapski.*
298. Kto chce umieć, musi się uczyć.
299. Kto chce drugiego bić, musi sam przy tem być.
300. Kto chce być dobrym powiadaczem, musi być wprzód dobrym słuchaczem.
301. Kto chlebem gardzi, to nim Pan Bóg bardziej.
302. Kto chleb nosi, ten o niego nie prosi.
303. Kto chwyta dwie sroki za ogon, żadnej nie złapie.
304. Kto ciało zbyt stroi, ten o duszę nie stoi.
305. Kto cię skrzywdzi w małej rzeczy, skrzywdzi i w wielkiej.
306. Kto cieliczki nie uchowa, ten się krową nie ucieszy.
307. Kto cnotliwy, ten szczęśliwy.
308. Kto co czyni przez drugiego, jakby przez siebie samego.
309. Kto co lubi, a Jaś Kaśkę. *Ludowe.*
310. Kto co po trzeźwemu myśli, po pijanemu powie.
311. Kto często mierzy, wreszcie uderzy.
312. Kto cudze wlecze, temu swoje uciecze.
313. Kto cudze błędy wspomina, o swych większych zapomina.

314. Kto cudze je, ten i swojem częstuje.
315. Kto cudze łyczko zgubi, rzemykiem swoim przypłaci.
316. Kto cudzego pragnie, ten i swoje straci.
317. Kto daje, temu będzie dano.
318. Kto daje a odbiera, tego Pan Bóg poniewiera.
319. Kto daje jałmużnę, bywa mu niebo dłużne.
320. Kto dał, to dał, bylebym ja miał.
321. Kto długo gnije, ten krótko żyje. *Gnić tu w znaczeniu: spać.*
322. Kto długo lega, tego chleb odbiega.
323. Kto dobrze nasmaruje, temu nie skrzypi.
324. Kto dobrze przyjął gości, niech potem tydzień pości.
325. Kto dobrze rachuje, dobrze gazduje.
326. Kto dobrze robi, śmierci się nie boi.
327. Kto doje, dopije, ten w rozum nie tyje.
328. Kto drugiego łaje, niech sam przykład daje.
329. Kto drugiemu szkodzi, niech się na szkodę gotuje.
330. Kto drugiemu rogi przyprawuje, niech się je sam nosić gotuje.
331. Kto dużo obiecuje, ten mało dotrzymuje.
332. Kto dużo gada, ten się wygada.
333. Kto dwa zające goni, żadnego nie złapie.
334. Kto dziś skłamał, temu jutro nie uwierzą.
335. Kto gardzi małemi rzeczami, pomału upadnie.
336. Kto grywa w karty, ten ma łeb obdarty.
337. Kto jada flaki, ten myśli że każdy taki.
338. Kto jada ostatki, bywa ładny i gładki. *Ludowe.*
339. Kto jest głupi, ten za żadne pieniądze rozumu nie kupi.
340. Kto jest człowiekiem poczciwym, ten jest szlachcicem prawdziwym. *Knapski.*
341. Kto jedzie nadzieją, temu ubóstwo furmani.
342. Kto jest nieszczęśliwy, ten i u babki nic nie uprosi.
343. Kto jest w cudzym domu, gospodarza słuchać musi.
344. Kto jest słaby, idź po radę do baby.
345. Kto już zmoknął, ten się deszczu nie boi.
346. Kto kadzi, nie wadzi; kto kropi, nie utopi.

347. Kto karze jednego, stu poprawia.
348. Kto klnie, dzwoni dyablu na mszę.
349. Kto kłamie, ten i kradnie.
350. Kto kocha niebezpieczeństwo, w niem zginie.
351. Kto kocha Maryą, pamięta wiliją.
352. Kto kogo miłuje, wad jego nie czuje.
353. Kto komu sprzyja, to go nie omija.
354. Kto konia kupuje, ten go próbuje.
355. Kto kościołowi służy, ten z kościoła żyje.
356. Kto kupuje czego mu nie trzeba, nie będzie miał potem zaco kupić chleba.
357. Kto leniwo do nieba idzie, nie prędko zajdzie.
358. Kto liczy, ten dziedziczy. *Ludowe.*
359. Kto lubi fajeczkę, wódeczkę i dzieweczkę — ten dyabła wart.
360. Kto łakomie zbiera, dyabeł mu wydziera.
361. Kto łaskaw, nie zapominaj; kto nie łaskaw, nie wspominaj.
362. Kto łata i oszczędza, nie zajrzy mu w oczy nędza.
363. Kto ma pszczoły, ma świat wesoły.
364. Kto ma pieniądze, temu rozum niepotrzebny.
365. Kto ma za sobą panów i baby, ten daleko zajdzie.
366. Kto ma dużo, pragnie jeszcze więcej.
367. Kto ma zegarki, musi mieć folwarki.
368. Kto ma pobrzękacze, ma i posługacze. *Pobrzękacze = pieniądze.*
369. Kto ma stodołę, ma myszy; kto ma skarby, ten od strachu dyszy. *Cinciała.*
370. Kto ma chleb, ten znajdzie nóż.
371. Kto ma, to mu bierą; a kto niema, to go pierą. *Cinciała. Pierą = biją.*
372. Kto ma cztery centy a wydaje pięć, temu mieszek niepotrzebny.
373. Kto ma długi język, to mu go utną.
374. Kto ma pięć krajcarów, szuka szóstego.
375. Kto ma pszczoły, ten ma miód; kto ma dzieci, ten ma smród. *Ludowe.*

376. Kto ma w głowie, ten ma i w mowie.
377. Kto ma dziatki, temu potrzebne szmatki. *Na pieluszki i koszulki.*
378. Kto ma trzodę, ten ma i szkodę.
379. Kto ma księdza w rodzie, temu bieda nie dobodzie.
380. Kto małemu datkowi przygania, więcej wziąć niechce.
381. Kto mało nie ceni sobie, ten zostaje przy chudobie.
382. Kto mało niechce, więcej nie dostanie.
383. Kto mieszka blisko wody, niech się gotuje na szkody.
384. Kto mięso ma, ten o grzankę niedba.
385. Kto milczy, znać że przyzwala.
386. Kto miłuje bliźniego, będzie miłowan od niego.
387. Kto mieczem wojuje, od miecza ginie.
388. Kto miernie je i pije, ten najdłużej żyje.
389. Kto mieszka w gminie, musi pasać świnie. *Ponosić ciężary gminne.*
390. Kto mocniejszy, ten lepszy.
391. Kto mówi co chce, usłyszy czego niechce.
392. Kto muruje, ten buduje; kto z drzewa stawia, ten się zabawia; a kto podpiera, ten pieniądze zbiera.
393. Kto na swojem rad przestawa, niedostatku niedoznawa.
394. Kto na niedźwiedzia poluje, niech łóżko gotuje.
395. Kto na małem przestaje, temu Bóg więcej daje. *Jachowicz.*
396. Kto na dwóch stołkach siada, na ziemię upada.
397. Kto na Bartłomieja żyto siał, będzie chleb miał.
398. Kto na małem nie przestaje, temu zawsze niedostaje.
399. Kto na piszczałkę dał, będzie na niej grał.
400. Kto na ciebie kamieniem, ty na niego chlebem.
401. Kto na przyjemność za wiele wydaje, temu na potrzebne rzeczy braknie.
402. Kto na cudzym koniu jedzie, ten i wpół drogi zejść musi.
403. Kto nic nie doświadczył, mało wie.
404. Kto niemiał konia siwego, ten niemiał dobrego.
405. Kto niema konia, niech piechotą chodzi. *Mówią żartobliwie: Qui konikos non habet, piechotare debet.*

406. Kto nie był dobrym we dworze, nie będzie lepszym w klasztorze.
407. Kto niema woli dać, lubi zawsze odkładać (albo: lubi się wymawiać).
408. Kto nie prosi chleba, temu go nie trzeba.
409. Kto nie funduje, ten niewie co kosztuje.
410. Kto niema miedzi, niech doma siedzi. *Cinciała. Miedź = pieniądze.*
411. Kto nie pilnuje porządku, zapłacze sobie w kątku. *Cinciała.*
412. Kto nie dołoży pyskiem, ten dołoży mieszkiem. *Kto się nie targuje, musi więcej zapłacić.*
413. Kto niechce mało, temu więcej nie dadzą.
414. Kto nie szanuje grajcara, nie będzie miał talara.
415. Kto nie pyta, temu nie odpowiadają.
416. Kto nie słucha, musi cierpieć.
417. Kto nie dołoży okiem, ten dołoży workiem. *Trzeba patrzeć co się kupuje, żeby nie przepłacić.*
418. Kto nie pracuje, jeść nie powinien.
419. Kto niema zbroje, mijaj boje.
420. Kto nie doje, nie dopije, ten mądrze i długo żyje. *Knapski.*
421. Kto niezna swej żadnej wady, niech się powadzi z sąsiady. *Knapski.*
422. Kto niema w głowie, musi mieć w nogach. *Kto zapomni wziąć co potrzebne, musi później po to wracać.*
423. Kto niema chęci, ten się zawsze wykręci.
424. Kto nie umie wołać »Boże«! niech jedzie na morze. *Qui nescit orare, pergat in mare.*
425. Kto niema co jeść, temu nie sztuka pościć.
426. Kto nie ryzykuje, ten nie zyskuje.
427. Kto nie żałował na ryby, da i na pieprz.
428. Kto nie może datkiem, ten zapłaci zadkiem.
429. Kto nie chciał pracować na chleb, musi za chleb.
430. Kto nie szanuje swego, nie będzie i cudzego (szanował).
431. Kto nie słucha swych rodziców, ten słucha katowskich biczów. *Knapski.*

432. Kto nie słucha ojca, matki, ten słucha psiej skóry. *Bębna przy wojsku.*
433. Kto nie umie pływać, niech się nie puszcza na głęboką wodę.
434. Kto nigdzie nie bywał, ten swą chałupkę za najpiękniejszą uważa.
435. Kto nikogo nie kocha, tego nikt nie kocha.
436. Kto nogami mało chodzi, ten językiem i uszyma sobie nagrodzi.
437. Kto o czem często myśli, to mu się i przyśni.
438. Kto obce kraje zwiedzi, domaki w rozum wyprzedzi. *Knapski.*
439. Kto obdarza bogatego, śmieje się dyabeł z niego.
440. Kto od strachu umiera, temu bźdź..... dzwonią. *Ludowe.*
441. Kto od Boga odstąpi, temu czart rady nie skąpi.
442. Kto o grosz niedba, ten go niewart.
443. Kto ojca matki nie słucha, słucha złego ducha.
444. Kto ojcu nie wycierpi, ten drugim oczy wyłupi.
445. Kto ołtarzowi służy, ten z ołtarza żyje.
446. Kto o jutrze pamięta, ten ma suknię od święta.
447. Kto o kim przed tobą, pewnie o tobie przed drugim.
448. Kto o prawdzie dzwoni, ten na guza goni.
449. Kto orze i sieje, temu się dobrze dzieje.
450. Kto panu prawdę gada, łaskę traci.
451. Kto pacierz mówi leżący, tego P. Bóg słucha śpiący.
452. Kto pije, ten tyje; kto kocha, bywa zdrów.
453. Kto pierwszy, ten szerszy.
454. Kto po kładkach mądrze stąpa, ten się rzadko w błocie kąpa. *Knapski.*
455. Kto pożycza igły, ten jej niema nigdy. *Ludowe.*
456. Kto pożyczy, ten oddać musi.
457. Kto po wodzie pływa, ten i na dnie bywa.
458. Kto podsłuchuje pod ścianą, ten usłyszy ciacianą (nowinę). *Ciaciany = ładny. Cinciała.*
459. Kto późno przychodzi, sam sobie szkodzi.
460. Kto pożytek miewa, niech się i szkody spodziewa.
461. Kto po cudze z rączką, to dyabeł po jego z wózkiem.

462. Kto powiedział, to powiedział, byle dobrze powiedział.
463. Kto pod drugim dołki kopie, sam w nie wpada.
464. Kto po cudze sięga, ten i swoje straci.
465. Kto popuści cugle językowi, zawsze głupstwo powie.
466. Kto pomału jedzie, ten dalej zajedzie.
467. Kto pół ceny daje, ten kupcem zostaje.
468. Kto pragnie cudzego, postrada i swego.
469. Kto pracuje z młodu, niema na starość głodu.
470. Kto prędzej zasypie, temu prędzej zmielą.
471. Kto prędko je, prędko i robi.
472. Kto prosi, temu dadzą.
473. Kto przy dobrem stoi, złego się nie boi.
474. Kto przy bramie piekła mieszka, ten dyabła w kumy prosi.
475. Kto przypomina, ten się upomina.
476. Kto puka, temu otworzą.
477. Kto pyskiem grzeszy, ten karę na pysku odbiera. *Potocki.*
478. Kto rad zbytkuje, w końcu biedę poczuje.
479. Kto rano wstaje, temu Pan Bóg daje.
480. Kto raz skłamał, temu drugi raz nie wierzą.
481. Kto robi, ten się dorobi (albo: ten zarobi).
482. »Która godzina?« — Zepsuta sprężyna, (albo: niedaleko piec komina). *Żartobliwe.*
483. Która siedzi na konewce, tej żaden parobek niechce.
484. Kto sam ladajaki, ten myśli że każdy taki.
485. Kto sam w piecu lega, ten drugich ożogiem maca.
486. Kto sam wiarę łamie, temu wiara skłamie.
487. Kto sam czego doznał, najlepiej to poznał. *Fredro.*
488. Kto sam w błoto wlazł, niech sam wylezie.
489. Kto sam kłamie, ten innych za kłamców uważa.
490. Kto się baranem czyni, tego wilk zje.
491. Kto się chce dostać do nieba, żyć cnotliwie trzeba.
492. Kto się cudzem chce zbogacić, ten i swego nie spożyje.
493. Kto się często kłóci, życie sobie króci.
494. Kto się gani, ten się chwali.
495. Kto się nie leni, temu się zieleni.

496. Kto się nie leni, zrobi złoto z kamieni.
497. Kto się kpem urodzi, kpem zginie.
498. Kto się lubi, ten się czubi.
499. Kto się dwa razy potknie na kamieniu, to trzeci raz możesz go nim w łeb.
500. Kto się nie poruszy słowy, poruszy go kij dębowy.
501. Kto się sam do usług prosi, dzięki nie odnosi.
502. Kto się frasuje, ten nie rad żartuje.
503. Kto się nie swarzy, temu Pan Bóg darzy.
504. Kto się irytuje, krew sobie psuje.
505. Kto się na gorącem sparzył, ten na zimne dmucha.
506. Kto się o cudze kusi, swem przypłacić musi.
507. Kto się o gęś prawuje, przeprawuje wołu.
508. Kto się ożeni, ten się odmieni.
509. Kto się podwyższa, będzie poniżony. *Ewangelia.*
510. Kto się niezna na grzeczności, ten niewart mieć gości.
511. Kto się prawuje a buduje, ten ręki z kieszeni nie wyjmuje.
512. Kto się pyta, ten nie błądzi.
513. Kto się rodzi, umierać musi.
514. Kto się raz sprzeniewierzy, temu potem nikt nie wierzy.
515. Kto się rządzi czyjem, ten dostanie kijem.
516. Kto się przed czasem sili, często go potem nadzieja omyli.
517. Kto się kocha powoli, tego głowa nie boli.
518. Kto się tłómaczy, ten się oskarża.
519. Kto się tylko bawi, niczem się nie wsławi.
520. Kto się w nieszczęściu śmieje, rzekłbym że szaleje.
521. Kto się wiele pyta, ten się wiele uczy.
522. Kto się niezda w domu, niezda się i komu.
523. Kto się z głupim wdaje, sam się głupim staje.
524. Kto się ze złym wdaje, ten się sam złym staje.
525. Kto się sam chwali, tego nikt nie pochwali.
526. Kto się rozpuścił w ciele, niedba o cnotę wiele.
527. Kto się sam w czem czuje, niech drugich nie potępia.
528. Kto się śmieje, temu sadło rośnie.

529. Kto się straty boi, ten zarobku niema.
530. Kto się z groszem nie liczy, tego bieda wyćwiczy.
531. Kto się żeni, dobrze robi; kto się nie żeni, lepiej robi.
532. Kto się smoły dotyka, ten się osmoli.
533. Kto się nazbyt ofiaruje, albo już zdradził, albo się gotuje.
534. Kto się wiatrem karmi, ten nie utyje.
535 Kto się sam gani, chce żeby go inni chwalili.
536. Kto się wczas w drogę gotuje, ten bezpiecznie wędruje.
537. Kto się na Boga spuści, tego On nie opuści.
538. Kto się buduje, ma wiórki; kto się procesuje, ma papierki. *Wiórki = wióry, trzaski. Papierki = wezwania, rezolucye, wyroki.*
539. Kto się z dyabłem kumi, ten i zakląć umie.
540. Kto się zaleca w Adwenta, będzie miał żonę na Święta.
541. Kto się sześć razy przenosi, to jakby raz zgorzał.
542. Kto się zginąć napiera, próżno stróż przed nim zawiera.
543. Kto sieje tatarkę, ma żonę Barbarkę i krowami orze, pożal się go Boże!
544. Kto sieje wiatry, zbiera burze.
545. Kto sieje groch w marcu, gotuje go w garcu; a kto w maju, ten w jaju. *Ludowe.*
546. Kto sieje ciernie, niech boso nie chodzi.
547. Kto sieje w koszuli, zbierać będzie w kożuchu.
548. Kto sieje, ten też ma nadzieję. *Ruskie: kto sije, taj sia nadije.*
549. Kto skąpo sieje, skąpo też żąć będzie.
550. Kto słucha pochlebce, ten mądrym być niechce.
551. Kto słucha pod cudzemi ściany, usłyszy własne nagany.
552. Kto śmiały, ten ma brzuch niemały. *Ludowe.*
553. Kto śpiewa, ten się dwa razy modli.
554. Kto sobie sam pomaga, temu i Bóg pomoże.
555. Kto spi, ten nie grzeszy.
556. Kto smaruje, ten jedzie.
557. Kto sobie każe grać, ten musi zapłacić.

558. Kto starą babę pocałuje, sto dni odpustu dostępuj
559. Kto szanuje pana, szanuje i pieska jego.
560. Kto szuka guza, ten go znajdzie.
561. Kto szuka rady u głupiego, szuka nieszczęścia wła
snego.
562. Kto szyję zgiął pod jarzmo, niech go jarzmo gniecie
Minasowicz.
563. Kto tańcuje a nie umie, temu Pan Bóg wyrozumie
Ludowe.
564. Kto trzyma cugi, ten wpadnie w długi. *Cugi = koni
cugowe.*
565. Kto umie być przyjacielem, znajdzie przyjaciela.
566. Kto umie rozkazywać, tego słuchają.
567. Kto umie łgać składnie, ten pewnie i kradnie.
568. Kto umie ukraść, umie i schować.
569. Kto umie czekać, wszystkiego się doczeka.
570. Kto ukradnie, schowa ładnie, to przepadnie.
571. Kto w Boga wierzy, dobrą miarką mierzy.
572. Kto w deszcz kosi, w pogodę grabi.
573. Kto w domu łotr, i w Rzymie takim będzie.
574. Kto w dymie siedzi, dymem śmierdzi.
575. Kto wierzy w czary, tego porwie dyabeł stary.
576. Kto wiele pragnie, temu wiele braknie.
577. Kto wiele zaczyna, mało kończy.
578. Kto wiele widział, wiele wie.
579. Kto wiele grozi, ten mało zaszkodzi.
580. Kto wiary drugim nie daje, ten wiary niema.
581. Kto więcej je niż robi, biedę sobie sposobi.
582. Kto wino pije, ten zdrów żyje.
583. Kto winien, oddać powinien.
584. Kto wczas sieje, ten się śmieje; kto sieje późno, t
ma różno.
585. Kto w górę idąc patrzy, ten w błoto wpada.
586. Kto w niedzielę pracuje, wnet biedę poczuje.
587. Kto w niedzielę jarmarczy, temu na sól nie starcz
588. Kto w karty przegrywa, szczęśliwym w miłości byw
„Glück in der Liebe, Unglück im Spiel“ mówią Niem

589. Kto włazi na cudze śliwy, spada nieszczęśliwy.
590. Kto w lecie nie zbiera, w zimie głodem przymiera.
591. Kto w lecie szuka chłodu, nacierpi się w zimie głodu.
592. Kto w lecie próżnuje, w zimie głód poczuje.
593. Kto w piątek skacze, ten w niedzielę płacze.
594. Kto wprzód robi niż rozważa, ten się na szkodę naraża.
595. Kto w święto poluje, dyabłu usługuje.
596. Kto wyjdzie z dziada na pana, niema gorszego gałgana.
597. Kto wysoko lata, ten nisko upada.
598. Kto wygrał, ten w koszuli; kto przegrał, ten goły.
599. Kto wszystko zrozumie, wszystkiemu przebaczy.
600. Kto w ul dmuchnie, temu pysk spuchnie.
601. Kto za młodu bankietuje, na starość tego żałuje.
602. Kto za młodu skacze, ten na starość płacze.
603. Kto za grzech nie żałuje, myśli go powtórzyć.
604. Kto za młodu w hafcie, ten na starość w płachcie.
605. Kto zażył dobrego, niech skosztuje i złego.
606. Kto za drugich ręczy, tego dyabeł męczy.
607. Kto z babą wojuje, pewnie pożałuje.
608. Kto z biednego szydzi, tym się Pan Bóg brzydzi.
609. Kto z Bogiem, Bóg z nim.
610. Kto z Bogiem zacznie, uczyni bacznie.
611. Kto z Bogiem zaczyna, tego Pan Bóg wspiera.
612. Kto zbyt prędki do dobrego, prędki i do złego.
613. Kto zbyt oszukuje, ten sobie targ psuje.
614. Kto z dyabłem handluje, ten zawsze straci.
615. Kto ze sobą nosi, nikogo nie prosi.
616. Kto zjadł mięso, niech zje i kości.
617. Kto złym pobłaża, ten dobrych obraża.
618. Kto z natury głupi, ten i w Paryżu rozumu nie kupi.
619. Kto z psami lega, z pchłami wstaje.
620. Kto z wilkami przestaje, musi wyć jak one.
621. Kto źle drugiemu radzi, jemu też to zawadzi.
622. Kto źle zacznie, rzadko dobrze skończy.

623. Kto źle rozkazuje, niedługo panuje.
624. Kto żądze swe hamuje, ten mało potrzebuje.
625. Kto żyje bez rachunku, umiera bez pogrzebu.
626. Kto żyje z ludźmi, to i ludzie z nim będą.
627. Kucharza ten rad winuje, kto swych gości źle częstuje.
628. Kucharz z głodu nie umrze.
629. Kupić nie kupić, potargować można.
630. Kupiłbym sioło, ale groszy goło.
631. Kupiłbym wieś, ale pieniądze gdzieś. *Ludowe.*
632. Kura co dużo gdacze, mało jaj niesie.
633. Kurczęta chcą być mądrzejsze niż kura.
634. Kury niosą jaja dziobem, a krowy dają mleko pyskiem. *Jak dobrze karmisz kury i krowy, to będziesz miał jaja i mleko.*
635. Kurować się, budować i procesować — najdroższe rzeczy.
636. Kuternoga, ni do ludzi, ni do Boga.
637. Kwaśną miną gospodarza kwasi się gościom dobra warza.
638. Kwiecień plecień, bo przeplata: trochę zimy, trochę lata.
639. Kwiecień suchy nie daje dobrej otuchy.
640. Kwita byka za indyka.
641. Kwituję z chwały, wolę być cały.

L.

1. Lasu i ludzi nigdy nie zabraknie. .
2. Lekarza trzeba szanować, bo się też trafi chorować.
3. Lekarza o zabójstwo nie pozywają.
4. Lekarzu! ulecz wprzód siebie samego. *Mówi się, gdy kto sam zły innych chce poprawiać.*
5. Lekarstwo nieraz gorsze jest od choroby.
6. Lekce sobie szacujemy, czego łatwo dostajemy..
7. Leniwego nędza do pracy napędza.
8. Leniwo pracuje, kto mały pożytek czuje.
9. Leniwy kot nie złapie myszy.

10. Leniwy marznie przy robocie, a jak je, to cały w pocie.
11. Leniwy nawet w chacie zmoknie.
12. Leniwy wyleży miejsce, a jeść się chce. *Ludowe.*
13. »Leniu! naści jajo«! — A czy obłupione?
14. Leż leniu! leż, przyniesie ci kukiełkę pies. *Ludowe.*
15. Len zasiany w Stanisława urośnie jak ława.
16. Lepiej być dobrym chłopem, niż ladajakim popem.
17. Lepiej być sytym w komorze, niż głodnym we dworze.
18. Lepiej chleb ze sobą nosić, niż o niego prosić.
19. Lepiej darować, niż zmarnować.
20. Lepiej dawać, niźli brać.
21. Lepiej dojrzeć samemu, niż wierzyć drugiemu. *Wójcicki.*
22. Lepiej dźwigać, niźli ścigać. *Ludowe.*
23. Lepiej gdy zbywa, niż gdy brakuje.
24. Lepiej jedno dobre opuścić, aby uniknąć dziesięcioro złego.
25. Lepiej mało a dobrze, niż dużo a źle.
26. Lepiej mało, niż nic.
27. Lepiej mierzyć, nic wierzyć.
28. Lepiej milczeć, niż głupstwa gadać.
29. Lepiej mieć brudną koszulę, niż brudne sumienie.
30. Lepiej mieć jajo bez znoju, niż kurę po ciężkim boju.
31. Lepiej mieć stu przyjaciół, niż jednego nieprzyjaciela.
32. Lepiej nic nie czynić, jak źle czynić.
33. Lepiej nie grzeszyć, niż potem żałować (pokutować).
34. Lepiej niedosolić, jak przesolić.
35. Lepiej nie drażnić, niż potem głaskać.
36. Lepiej nie dać, niż potem wymawiać.
37. Lepiej nosić, niż prosić.
38. Lepiej otwarcie się kłócić, niż skrycie szkodzić.
39. Lepiej oszczędzić gotowego, niż szukać nowego.
40. Lepiej płakać ze swoimi, niż skakać z obcymi.
41. Lepiej późno, niż nigdy.
42. Lepiej później a z Bogiem, niż prędzej a z dyabłem.
43. Lepiej psy paść, niż dzieci uczyć.
44. Lepiej psa rozdrażnić, niż babę.

45. Lepiej się śmiać z ludźmi, niż się z nimi kłócić.
46. Lepiej się brzydko ugiąć, niż ładnie zaszargać.
47. Lepiej się dorabiać cierpliwie a poczciwie.
48. Lepiej się pokłonić głowie, niż nogom (albo: niż zadkowi). *Ludowe.*
49. Lepiej swoje stracić, niż się cudzem bogacić.
50. Lepiej śpiewać, niż się gniewać.
51. Lepiej trochę dobrego, niż wiele złego.
52. Lepiej trzy razy spytać, niż raz źle zrobić.
53. Lepiej winnemu przebaczyć, niż niewinnego karać.
54. Lepiej w domu kosą kosić, niż na wojnie szablę nosić.
55. Lepiej zaczekać, niż potem narzekać.
56. Lepiej zawczasu złemu zapobiegać, niż po niewczasie gdy się stało, żałować.
57. Lepiej za starego cesarza, niż za młodego pisarza.
58. Lepiej z dobrym zgubić, niż ze złym znaleźć.
59. Lepiej z cnotą bez bogactwa, niż z bogactwem bez cnoty.
60. Lepiej z Bogiem w kożuchu, niż bez Boga w szubie.
61. Lepiej z mądrym się bić, niż z głupim w przyjaźni żyć.
62. Lepiej z mądrym zgubić, niż z głupim znaleźć.
63. Lepiej z psem w budzie, niż tam gdzie źli ludzie.
64. Lepiej że dzieci proszą ojca, niż żeby ojciec miał dzieci prosić.
65. Lepiej że dzieci twe płaczą, niż żebyś ty miał na nie płakać.
66. Lepiej że dziecko płacze, niż rodzice.
67. Lepiej że się brzuch zepsuje, niż jadło. *Mówią żarłoki.*
68. Lepiej żyć samemu, niż ze złymi ludźmi.
69. Lepsza Agata, niżeli jej tata.
70. Lepsza cnota w kapocie, niż niecnota w złocie.
71. Lepsza cnota, niż wór złota.
72. Lepsza chuda zgoda, niż tłusty proces.
73. Lepsza darowizna, niż zakupizna.
74. Lepsza jedna świeca za żywota, niż po śmierci sto.
75. Lepsza garść z błogosławieństwem, niż fura z przekleństwem.

76. Lepsza Kaśka spracowana, niż Anielka wychuchana.
77. Lepsza kopa za żywota, niż po śmierci sterta.
78. Lepsza mała a pełna, niż wielka a pusta stodoła.
79. Lepsza łaska Boska, niźli cała Polska. *Ludowe.*
80. Lepsza mądrość przed szkodą, niż po szkodzie.
81. Lepsza mierność, niż zbytnie dostatki.
82. Lepsza ręka co głaszcze, niż ręka co bije.
83. Lepsza prostacka cnota, niż grzeczne występki.
84. Lepsza słomiana zgoda, niż złoty proces.
85. Lepsza swoja chatka, niż cudze pałace.
86. Lepsza własna gęś, niż cudzy łabędź.
87. Lepsza wielka choroba ciała, niż duszy mała.
88. Lepsza zgoda od niezgody.
89. Lepsza zwada na dworze, niż zgoda za kratą.
90. Lepsze czyste sumienie, niż wielkie nieprawe mienie.
91. Lepsze co posiadane, niż co spodziewane.
92. Lepsze dziś jedno, niż dwoje jutro.
93. Lepsze jest często nieprzyjacielem dobrego.
94. Lepsze jedno »chwała Bogu«, niż dwoje »dalibóg«.
95. Lepsze jedno *mam*, niż sto *będę miał.*
96. Lepsze małe danie, niż wielkie obiecanie.
97. Lepsze dziś jajko, niż jutro kokosz.
98. Lepsze posłuszeństwo, niż nabożeństwo.
99. Lepsze to co jest, niż to co ma być.
100. Lepsze spanie, jak śniadanie. *Ludowe.*
101. Lepsze wino niż woda, rozlewać go szkoda. *Ludowe.*
102. Lepsze zdrowie, niż pieniądze. *Ludowe.*
103. Lepsze jedno oko swoje, niż cudze oboje.
104. Lepszy chłopski rozum, niż pańska nauka.
105. Lepszy dziś kęs, niźli jutro gęś.
106. Lepszy gorzki listek od Boga, niż słodki od ludzi.
107. Lepszy grosz otrzymany, niż dukat obiecany.
108. Lepszy grosz na ziemi w potrzebie, niż sto dukatów w niebie.
109. Lepszy dukat przed procesem, niż trzy po procesie.
110. Lepszy funt szczęścia, niż cetnar rozumu.
111. Lepszy mały a częsty zysk, niż duży a rzadki.

112. Lepszy mały kąsek kiełbasy, niż siąga psiego g . . *Cinciała.*
113. Lepszy nędzarz na ziemi, niż cesarz w ziemi.
114. Lepszy nie błądzący, niż za błąd żałujący.
115. Lepszy nieprzyjaciel mądry, niż przyjaciel głupi.
116. Lepszy pan *To masz,* niżli pan *Ja dam.*
117. Lepszy pies choć szczeka, od złego człowieka.
118. Lepszy rydz, jak nic.
119. Lepszy sąsiad bliski, niż brat daleki.
120. Lepszy swój grosz, niźli cudzy trzos.
121. Lepszy taki, niż nijaki.
122. Lepszy w domu czeski, niż u ludzi reński.
123. Lepszy w domu groch kapusta, niż na wojnie kura tłusta.
124. Lepszy wróbel w ręku, niż orzeł na sęku.
125. Lepszy wróg co grozi, niż ten co głaszcze.
126. Lepszy żywy pies, niż zdechły lew.
127. Leżąc wilk nie utyje.
128. Licząc cudze pieniądze nikt się zbogaci.
129. Lipiec, ostatek starej mąki wypiec.
130. Lisa starego trudno ułowić.
131. Lisi ogon za towar nie uchodzi.
132. Lisy farbowane za prawdziwe ujdą.
133. Liszka kusa drugim ogon przycinać radzi.
134. Ludzie człowieka nauczą rozumu.
135. Ludzie są ludźmi. *To znaczy: są ułomni.*
136. Ludzie sądzą, ludzie błądzą.
137. Ludzie z igły zrobią widły, a z muchy wolu.
138. Ludzi jest dużo, ale o człowieka czasem trudno.
139. Ludzi się radź, a swój rozum miej. *Ruskie: ludej sia raj, a swoj rozum maj.*
140. Ludzkie błędy znajdziesz wszędy.
141. Ludziom gęby nie zatkasz; zawsze gadać będą.

Ł.

1. Ładnemu we wszystkiem ładnie.
2. Łaj, ale daj (albo: niech łaje, jeno niech daje).
3. Łakomstwo i rodzonych braci powadzi.

4. Łakomyby i Pana Boga sprzedał.
5. Łakomy dopiero po życia kresie pożytek niesie.
6. Łakomy, skąpy i świnia po śmierci zwierzyna. *To znaczy: dopiero po śmierci z nich pożytek.*
7. Łaska bez datku nie chroni od niedostatku.
8. Łaska pańska bez datku nic nie znaczy.
9. Łaska pańska, gust kobiet, pogoda w jesieni — niestałe rzeczy.
10. Łaska pańska na bystrym koniu jeździ.
11. Łaska po czasie na nic niezda się.
12. Łatwiej brać, niż dawać.
13. Łatwiej dobre zepsuć, niż złe naprawić.
14. Łatwiej nowy dom budować, niż stary naprawiać.
15. Łatwiej napisać książkę, niż ją sprzedać.
16. Łatwiej o dzieciątko, niż o cielątko.
17. Łatwiej o siadło, niż o jadło. *Siadło = siedzenie.*
18. Łatwiej rządzić innymi, niż sobą.
19. Łatwiej słomianemu Jasiowi, niż złotej Kasi.
20. Łatwiej wroga pokonać, niż kobietę przekonać.
21. Łatwiej z chlebem kija szukać, niż z kijem chleba. *Kij tu w znaczeniu: las, drzewo na opał.*
22. Łatwiej z dobrego stać się złym, niż ze złego dobrym.
23. Łatwiej z dołu sądzić, niż z góry rządzić.
24. Łatwiej zgodzić stu chłopów, niż trzy baby.
25. Łatwo długi robić, ale trudno je płacić.
26. Łatwo idą swaty, gdzie liczą dukaty.
27. Łatwo o kij, kto chce psa uderzyć.
28. Łatwo o przyczynę, kto chce bić chudzinę (biednego).
29. Łatwo o wymówkę, choć kto co noc kraść chodzi.
30. Łatwo wilk na barana znajdzie przyczynę.
31. Łatwo zacząć, ale trudniej skończyć.
32. Łatwo zbierać gałęzie, gdy dąb upadnie.
33. Łatwo zdrowemu cieszyć chorego.
34. Łgarze Pan Bóg karze (głodem, mrozem i powrozem).
35. Łuk zanadto naciągnięty pęka.
36. »Łukasz! czego szukasz«? — Tych koni, com ich stracił łoni. *Łoni = zeszłego roku.*

37. Łysemu grzebień, ślepemu zwierciadło niepotrzebne.
38. Łys, zyz, kuternoga — jeśli co dobrego, wielka laska Boga.
39. Łyse źrebię i koniem łysym będzie.

M.

1. Ma Bóg skrzynię bez wieka dla każdego człowieka.
2. Ma chleb rogi, bieda nogi.
3. Maciek zrobił, Maciek zjadł.
4. Maciek pisać umie, ale czytać nie. *Żartobliwe.*
5. Macochy się bój, a matkę szanuj.
6. Mając gościa w domu nie czyńmy gomonu. *Gomon = hałas. Cinciała.*
7. Maleparta idą do czarta.
8. Malutko, ale wdzięczniutko. *Ludowe.*
9. Mała czerniucha wielką kłodę rucha. *Czerniucha = pchła.*
10. Mała jest mysz, a broni się też.
11. Mała dziewka do pieszczoty, duża do roboty.
12. Mała szkoda, krótki żal.
13. Małe dzieci, mała bieda; duże dzieci, duża bieda.
14. Małe dzieci nie dadzą spać, duże nie dadzą żyć.
15. Małe rzeczy zgodą rosną, duże niezgodą upadają.
16. Mało bogactwa, mało kłopotu.
17. Mało ten zaszkodzi, kto wiele mówi i grozi.
18. Małpa zawsze będzie małpą, choćby w jedwabiu.
19. Mały bywa śmiały, ale i zły.
20. Małych złodziejów wieszają, a wielkim się kłaniają (albo: wielkich wolno puszczają).
21. Marcowy lód, rada młodego, majowa pogoda — niepewne.
22. Marya się rodzi, jaskółka odchodzi. *Na Narodzenie M. B. (8 września) odlatują jaskółki.*
23. Masło przed obiadem złoto, po obiedzie srebro, po wieczerzy ołów. *Bo ciężko strawne.*
24. Masz co, kłopot; nie masz nic, większy. *Ludowe.*
25. Masz dać, to daj a nie wymawiaj.

26. Masz dochody niemałe, miej serce wspaniałe.
27. Masz głowę, miejże i rozum.
28. Masz pszenicę w maku, będziesz chodził we fraku; a jak masz w rumianku, bywaj zdrów kochanku!
29. Matka jest miła, choćby cię i biła.
30. Matka mężowa, głowa wężowa.
31. Mądra głowa niedba na głupie słowa.
32. Mądra Kaśka, ale sobie: jeszcze pół garnka kaszy, a już skrobie. *Żartobliwe.*
33. Mądrej głowie dość dwie słowie.
34. Mądremu ustąp, głupiemu wybacz.
35. Mądre nieboże, co czekać może. *Cierpliwy jest mądry.*
36. Mądry cudzym grzechem własny poprawia.
37. Mądry głupiego nie przegada.
38. Mądry głupiemu ustąpi.
39. Mądry obiecuje, a głupi się raduje.
40. Mądry niczyją radą nie gardzi.
41. Mądry Polak po szkodzie (jak go bieda pobodzie).
42. Mądry przyjmuje dobrą radę, głupi nią gardzi.
43. Mądry sobie szkodzi, gdy z głupim w poufałość wchodzi.
44. Mądry wybaczy, a głupi nie zobaczy. *Tak mówi ten, kto jaki błąd popełnił.*
45. Mądrzy choć się wadzą, sekretu nie wydadzą.
46. Mędrsze cielę niż krowa, póki cielęcia przy wymieniu głowa.
47. Mężczyzna dość jest ładny, gdy nie brzydszy od biesa.
48. Mężniejsza jest baba na górze, niż dzielny rycerz na dole.
49. Miara, wiara i waga też (potrzebne).
50. Miarą, miarą mój panie, to ci na dłużej stanie.
51. Miara kocie, idzie o cię. *Ludowe.*
52. Miarka za miarkę, wet za wet, darmo nic.
53. Miej Boga blisko, nie upadniesz nisko.
54. Miej na pieczy swoje rzeczy.
55. Miej się dobrze; czego niemasz, kupże sobie. *Ludowe.*
56. Miej wielu do rady, a jednego do sekretu.

57. Między ślepymi jednooki królem.
58. Miękko na Andrzeja, niedobra nadzieja.
59. Michałowe siano, Marcinowe żytko — warto licha wszystko. *Kto na św. Michała trawę kosi, a na Marcina żyto sieje, ten niewiele zyska.*
60. Milszy jest czarny chleb własny, niż pieróg cudzy.
61. Miła swoja chatka, jak rodzona matka.
62. Miło jest duszy, gdy się druga nad nią wzruszy.
63. Miło u ludzi, ale najmilej w domu.
64. Miłość gorąca i dobra sanna niedługo trwają.
65. Miłość i berło niechcą towarzysza.
66. Miłość i kaszel nie dadzą się ukryć.
67. Miłość jest jak ospa: każdy ją przejść musi.
68. Miłość lwa w baranka przemienia.
69. Miłość o rozum nie pyta.
70. Miłość rodzi miłość; kochaj a będziesz kochany.
71. Miłość stała cuda działa.
72. Miłość z bojaźnią nie stoi; nie miłuje, kto się boi.
73. Miłuj bliźniego, a weź kija i ubij go.
74. Miły mi Platon, ale milsza prawda.
75. Minęły te czasy, kiedy były płoty z kiełbasy. *Ludowe.*
76. Młode drzewko łatwo naprostować.
77. Młode piwko musi wyszumieć.
78. Młodego śmierć może zdusi, a starego musi.
79. Młodego upominać, a wilka pacierzy uczyć to jedno.
80. Młodemu brak doświadczenia, a staremu sił.
81. Młodemu świat się śmieje, a staremu płacze.
82. Młodość leniwa, starość płaczliwa.
83. Młodość płochość. *To znaczy: Młodzi są lekkomyślni.*
84. Młodość to czas nadziei.
85. Młody ma myśleć o starości, a stary o wieczności.
86. Młody ma pstro w głowie.
87. Młody niewesoły, a stary nienabożny niewiele warci.
88. Młody umrzeć może, a stary musi.
89. Młody z młodym, jak chleb z miodem.
90. Młodym taniec, starym różaniec.
91. Młodzież zamiast cnotami zajmuje się figlami.

92. Młodzi dobrodziejstw cenić nie umieją.
93. Młynarzowi przerwie się spanie, gdy mu koło stanie.
94. Mnie obiecano, drugiemu dano.
95. Mocny łatwo znajdzie winę i do krzywdy przyczynę.
96. Modlij się, nie modlij się; próżna miska, nie najesz się. *Cinciała.*
97. Modli się pod figurą, a ma dyabła za skórą. *O obłudnym.*
98. Modli się pod krzyżem, a ma dyabła za kołnierzem.
99. Módl się i pracuj.
100. Moje dziecię, nie wierz kobiecie.
101. Mój panie Ignacy, będzie to inaczej. *Żartobliwe.*
102. Mokre drzewo przy suchem zgore.
103. Mokre Gody, mało urody. *Gody = Boże Narodzenie.*
104. Mokry nie boi się wody, ni goły rozboju.
105. Mostem ci się kładzie, a myśli o zdradzie. *Kłaść się mostem = uniżać się.*
106. Mowa się mówi, a chleb się je. *Ruskie: mowa sia mowyt, a chlib sia jist.*
107. Mowa srebro, milczenie złoto.
108. Mowa wydaje ludzkie obyczaje.
109. Mówić a czynić, to dwie różne rzeczy.
110. Mówiła Gertruda: nie zawsze się uda. *Żartobliwe.*
111. Mówił św. Toma, że najlepiej doma. *Toma = Tomasz.*
112. Mów wilku pacierz, a on: owca, baran, owca!
113. Można morze przepłynąć, a na Dunajcu zginąć.
114. Mrą ludzie wszędzie, i z nami tak będzie.
115. Muru głową nie przebije, a morza nikt nie wypije.
116. Muru głową nie rozrzuci, Boskiej woli nie odwróci.
117. Musi być prawda, bo wydrukowane. *Staropolskie.*
118. Mus jest wielki pan. *Ludowe.*
119. Musisz jeść z pieprzem, jak niema z czem lepszem.
120. Musi za młodu pracować, kto na starość chce próżnować.
121. Musi żyć w nędzy, kto niema pieniędzy.
122. Musisz umrzeć nieboże, nic nie pomoże.

123. Myj często ręce, nogi niekiedy, a głowy nigdy, będziesz zdrów wtedy.
124. Myśl o swojem, zapomnisz o cudzem.
125. Myśli za morzami, a śmierć za plecami. *Ruskie: hadka za morem, smert za pleczyma.*
126. Myto jak myto, ale gorsze koryto. *Myto = zapłata; koryto jedzenie.* (Mawiają słudzy, gdy im licho jeść dają).

N.

1. Na Adama i Ewy dobre bydlu i plewy.
2. Na Babiej górze siedzi dyabeł w dziurze. *Ludowe.*
3. Na bezrybiu to i rak ryba.
4. Na Boże Ciało siej tatarkę śmiało.
5. Na co się to chwalić, jak niema czem palić?
6. Na co chłopu zegarek, kiedy go nie umie nakręcić?
7. Na co szukać cudzych bogów, kiedy się ma swoich?
8. Na czyim wózku siedzisz, tego piosnkę śpiewać musisz.
9. Na czarnem się chleb rodzi, a na białe psi s... *Ludowe. Tak odpowiada ten, komu zarzucają że brzydki i brudny. Czarne = czarna, nawozem użyźniona ziemia.*
10. Na dolegliwość lekarstwo cierpliwość.
11. Na dwoje babka wróżyła: albo umrze, albo będzie żyła. *Ruskie; na dwoje baba worożyła: abo umre, abo bude żyła.*
12. Nad dyabła rogatego gorsza zła kobieta.
13. Nad sierotą Bóg stoi z kaletą. *Ruskie: nad syrotoju Boh z kalitoju.*
14. Nad złą niewiastę niema nic gorszego.
15. Na dzieci z nieba leci. *Ludowe.*
16. Nadzieja głupiego, mądrym śmiech.
17. Nadzieja jest matką głupich.
18. Nadzieja karmi, ale nie utuczy.
19. Na dziurawy wór nie nastarczy dwór.
20. Na Fabiana i Sebastyana nie żałuj bydłu siana.
21. Na frasunek dobry trunek. *Mówią pijacy.*
22. Nagiemu zawsze zimno.

23. Nagły dwa razy robi, skąpy dwa razy płaci. *Nagły = porywczy, prędki.*
24. Na głupie pytanie niema odpowiedzi.
25. Na grzeczności nikt nie stracił.
26. Na jarmark bez pieniędzy, bez towaru do domu.
27. Najciężej zacząć, to się pójdzie dalej.
28. Najbardziej potrzeba dosłużyć się nieba.
29. Najgorszy gałgan z chłopa pan. *Ruskie: ne daj Boże z Iwana pana.*
30. Najgorszy ten pies, co nie szczeka a kąsa.
31. Najgorsze koło najbardziej skrzypi.
32. Najlepiej się śmieje, kto się na ostatku śmieje.
33. Najlepiej ze swoim skakać i ze swoim płakać.
34. Najlepsze są stare wina, a młoda dziewczyna.
35. Najlepsze jest zdrowie, a przy zdrowiu mleko krowie. *Ludowe.*
36. Najlepszy gracz, największy łotr.
37. Najlepsza sprawa według starego prawa.
38. Najlichszego nieprzyjaciela lekceważyć nie trzeba.
39. Najmłodszy z cechu świeczki gasi.
40. Najpierwszy wstęp do niecnoty — kłamstwo.
41. Najprędzej zbłądzi, kto rychło sądzi.
42. Najprędzej stanie u celu ubogi, bo mu złodziej nie zastąpi drogi.
43. Najprostsze pokarmy są najzdrowsze.
44. Najtańszy jest kożuch w lecie.
45. Najwięcej jest na świecie doktorów.
46. Największy mędrzec zgłupieje, jak trzy dni nie je.
47. Nakarm konie i człowieka, to cię za to oszczeka.
48. Na kogo Bóg, na tego i ludzie.
49. Na kogo przymówka, na siebie ni słówka.
50. Na kogo gada, a sam w to wpada.
51. Na księży zbiór szyje dyabeł wór.
52. Na Magdalenę pogoda, pszczółek wygoda.
53. Na Marcina gęś do komina.
54. Nam co cudze, drugim co nasze bardziej się podoba.
55. Namierz sprawiedliwie, a sprzedaj jak możesz.

56. Na miód dziadek zęby szczerzy, a poszedł spać bez wieczerzy. *Ruskie: nadijaw sia did na mid, ta bez weczeri spaty lih.*
57. Na nic warza, kiedy nie parza. *Warza = jadło warzone.*
58. Na nic największe gospodarstwo, kiedy złe szafarstwo.
59. Na nic pierwszy sztych, jak na nici węzła nie zawiążesz. *Ludowe.*
60. Na Nowy Rok gdy jasno, będzie w gumnach ciasno.
61. Na Nowy Rok przybywa dnia na zajęczy skok.
62. Na nic tam buta, gdzie palce wychodzą z buta. *Buta = zarozumiałość, pycha.*
63. Napisano w niebie: pilnuj każdy siebie.
64. Napluj w oczy podłemu, to powie że deszcz pada.
65. Na pochyłe drzewo i kozy skaczą.
66. Na prawdę świadka nie trzeba. *Ludowe.*
67. Naprzód się nie wyrywaj, na ostatku nie zostaj, środka się zawsze trzymaj. *Ruskie: na pered ne wyrywajsia, na zadi ne zostajsia.*
68. Na rączego konia nie potrzeba bata.
69. Na różne nogi różne są drogi. *Ludowe.*
70. Na różne choroby są różne sposoby.
71. Na ryby i raki chodzą tylko próżniaki.
72. Na saniach anielska jazda, ale dyabelski wywrót. *Dobrze się jedzie, ale łatwo wywrócić.*
73. Na serce niema prawa.
74. Na silne bóle silnych lekarstw potrzeba.
75. Na sposoby są inne sposoby.
76. Na sto lat się obzieraj, codzień się śmierci spodziewaj. *Ludowe.*
77. Naści Panie Boże, co mnie służyć nie może! *Ruskie: na tobi Boże, szczo meni ne hoże. O takim, co lichą rzecz Bogu ofiaruje.*
78. Na śmierć niema lekarstwa.
79. Naśmiewisko chodzi blisko.
80. Na spółce z babą i dyabeł źle wyszedł.
81. Na świętą Agnieszkę wychodzi woda na ścieżkę.
82. Na świętą Jadwigę jeśli deszcz nie pada, to do kapusty Bóg miodu dokłada.

83. Na świętą Katarzynę spraw sobie pierzynę.
84. Na świętego Andrzeja błyska pannom nadzieja.
85. Na świętego Andrzeja trza kożucha dobrodzieja.
86. Na świętego Augustyna orka dobrze się zaczyna. *28 sierpnia.*
87. Na świętego Grzegorza idzie śnieg do morza. *12 marca.*
88. Na świętego Macieja już jest wiosny nadzieja. *24 lutego.*
89. Na świętego Marcina najlepsza gęsina.
90. Na świętego Marcina zima się zaczyna.
91. Na świętego Marka późny siew owsa, a wczesna tatarka.
92. Na świętego Mikołaja czeka dzieci zgraja.
93. Na świętego Wojciecha już w polu pociecha.
94. Na święty Antoni jagoda się zapłoni.
95. Na święty Jacek z nowej pszenicy placek. *18 sierpnia.*
96. Na święty Jan (Szczepan) każdy sługa pan. *Słudzy wtedy zmieniali służbę.*
97. Na święty Jan kwas w piwo, ,robak w mięso, a dyabeł w babę wstępuje.
98. Na święty Józef pogoda, będzie w polu uroda.
99. Na święty Krzyż owce strzyż. *14 września.*
100. Na święty Wit słowik cyt! *Ptaki ustają śpiewać.*
101. Nasz Andrychów chociaż lichy, przyodziewa świat w drelichy.
102. Na szczęście wszelakie ma być serce jednakie.
103. Na Szymona i Judy lęka się koń grudy.
104. Nato biją, żeby bolało. *Ludowe.*
105. Nato jest, żeby jeść. *Ludowe.*
106. Nato się daje gębie papać, żeby mogła dobrze kłapać. *Papać = jeść.*
107. Nato kowal ma kleszcze, żeby sobie rąk nie parzył.
108. Nato kura grzebie, żeby ziarnko wygrzebła.
109. Natura ciągnie wilka do lasu.
110. Na twarde drzewo twardego klina i twardej siekiery trzeba.
111. Na tym świecie złe się z dobrem plecie.
112. Na weselach wesela się zawiązują.

113. Nawiedzenie Matki Boskiej, więc się przed nią chylą kłoski. *2 lipca.*
114. Na wilka pomówka, a zając kobyłę zjadł. *Ruskie: Na wowka pomowka, a zajac kobyłu zjił.*
115. Na wiosnę ceber deszczu, łyżka błota; w jesieni łyżka deszczu, ceber błota.
116. Na Wniebowzięcie najlepsze jest żęcie.
117. Na wszystko doktór ma leki, tylko na biedę nie.
118. Na ubogiego wszędzie kapie.
119. Na upór niema lekarstwa.
120. Na zamianie zawsze jeden stracić musi.
121. Na Zielone Świątki najlepsze z krów wziątki. *Najwięcej*
122. Na złodzieju czapka gore. *[mleka.*
123. Nędza jest złym doradcą.
124. Nędza z biedą w taniec idą, a mizerya gra.
125. Nic darmo na świecie.
126. Nic pod słońcem nowego.
127. Nic po tytule, jak pustki w szkatule.
128. Nic po honorze, jak pustki w komorze.
129. Nic się nie dzieje na świecie bez przyczyny.
130. Nic na świecie tak mocnego, żeby złoto nie zwojowało tego.
131. Nic nie nasze, wszystko Boskie. *Ludowe.*
132. Nic w naturze nie ginie.
133. Nie bierz, czegoś nie położył.
134. Nie będziesz dbał (siał), nie będziesz miał.
135. Nie będzie bogaty, kto nadto pyskaty.
136. Nie bój się nic, bo ja sam w strachu. *Żartobliwe.*
137. Nieba za pieniądze nie kupisz.
138. Nieboszczyk zawsze lepszy. *Mawiają wdowy.*
139. Nie będzie z wilka baranina, ani ze psa słonina. *Ludowe.*
140. Nie bądź błaznem, kiedy nie możesz być wielkim panem.
141. Nie bądź ciekawy, bo się prędko zestarzejesz.
142. Nie bądź za słodkim, bo cię zjedzą; nie bądź za gorzkim, bo cię wyplują.

143. Nie brataj się z dworem, bo przypłacisz worem.
144. Nie budź dyabła (licha), kiedy spi.
145. Nie było nas, był las; nie będzie nas, będzie las.
146. Niech będzie jak chce, kupię buty Kaśce. *Żartobliwe.*
147. Niech będzie kącik ciasny, byle był własny.
148. Niech Pociej Macieja, a nie Maciej Pocieja ma za dobrodzieja.
149. Niech ślimak siedzi w skorupie, a chłop w chałupie.
150. Niech nie wie lewica, co daje prawica.
151. Niech nie będzie Wydawalski większy, niż pan Dochodalski.
152. Niechże będzie jak bywało: kiedy bili, to bolało. *Ludowe.*
153. Niechcącemu wszystko trudne.
154. Niech każdy patrzy swego rzemiosła.
155. Niech Pan Bóg broni, jak dwóch jednego goni.
156. Niech każdy pamięta, że cudza własność święta.
157. Niech się dobrze zbroi, kogo się lud boi.
158. Niech się kobyła frasuje, bo ma wielką głowę. *Żartobliwe.*
159. Niech chucha chudeusza, kto zabył Mateusza. *Zabył = zapomniał zaopatrzyć się w jesieni w ciepłe ubranie.*
160. Niech ładny spojrzy na ładną, to się zaraz serca zgadną.
161. Niech będzie jak chce duchowi, byle było dobrze brzuchowi. *Mówią ludzie cieleśni.*
162. Niech tylko pan gałąź ruszy, to słudzy gruszki oberwą.
163. Niech głupi mądrego rozumu nie uczy.
164. Niech i tak będzie, jak stara baba naprzędzie. *Żartobliwe.*
165. Niech się dzieje wola Tego, co świat cały Jego.
166. Niech cię chwalą cudze, a nie własne usta.
167. Nie chwaląc nie przedasz, nie ganiąc nie kupisz.
168. Nie chwal się dniem przed zachodem słońca.
169. Nie chwal człowieka przed śmiercią.
170. Nie chwal żony za siedem dni, ale za siedem lat.
171. Nie chwytaj psa za ogon, bo cię ukąsi.

172. Nie chodź ku wodzie, nie obleją cię; nie chodź do karczmy, nie obmówią cię.
173. Nie ciężą skrzydła ptakowi, ani ogon koniowi.
174. Nie ciągnij kota za ogon, to cię nie zadrapie.
175. Nie ciesz się dziadku z cudzego upadku.
176. Niecnotliwe gardło wszystko pożarło.
177. Nie częstuj orzechami tego, kto zębów niema.
178. Nie człowiek rządzi losem, ale los człowiekiem.
179. Nie czyń drugiemu, co tobie nie miło.
180. Nie czyń złemu dobrze, bo będziesz żałował.
181. Niedaleko pada jabłko od jabłoni.
182. Nie daj Boże nikomu na łasce żyć w obcym domu.
183. Nie dawaj zapóźno, nie dziękuj zawcześnie.
184. Nie daj, nie daruj; nie płacz, nie żałuj.
185. Nie daj a nie wymawiaj; nie łaj, a nie przepraszaj.
186. Niedaleko zajdzie w świecie, kto niema giętkości w grzbiecie.
187. Niedaleko Sokal Buga; nie będziesz ty, będzie druga.
188. Nie dasz drugim, to i tobie nie dadzą. *[Ludowe.*
189. Nie dbam o gwiazdy, kiedy księżyc świeci.
190. Nie dbaj o piękny strój, tylko o pożytek swój.
191. Nie dla psa kiełbasa, nie dla kota sadło. *Ludowe.*
192. Nie dla szkoły, ale dla życia się uczymy.
193. Nie dla wilka jagnię, choć go bardzo pragnie.
194. Nie dobrze jest człowiekowi samemu.
195. Nie dopędzisz *wczora* cugiem, nie wyorzesz *jutra* pługiem. *Ks. Baka.*
196. Nie dotykaj garnca, to się nie osmolisz.
197. Nie dotykaj się ognia, to się nie sparzysz.
198. Nie dokuczaj pszczole, bo żądłem ukole.
199. Niedostatek pokazuje, jak mało człek potrzebuje.
200. Niedźwiedź choć głaśnie, to w krzyżach trzaśnie.
201. Nie dziwota staremu duchota. *Duchota = astma, kaszel, duszność.*
202. Nie frasuj się Kuba, znajdzie się zguba. *Żartobliwe.*
203. Nie gniewaj dziś tego, kogo jutro musisz przeprosić.

204. Nie graj, nie przegrasz. *(Albo: nie graj Wojtek, nie przegrasz portek). Ludowe.*
205. Nigdy nie jest mało, gdy jest dosyć.
206. Nie gadaj na pana w lesie, bo się i stąd do niego doniesie.
207. Nie gań cudzych błędów, gdy masz takie same.
208. Nie idź do sądu, gdy inaczej możesz dojść rządu.
209. Nie idź niebogo, bo niema za kogo. *Żartobliwe.*
210. Nie igraj myszko z kotką, choćby ci była i rodzoną ciotką.
211. Niejeden szukając polepszenia znalazł pogorszenie.
212. Nie jednemu psu łysek. *Ludowe.*
213. Niejeden bal przynosi z sobą żal.
214. Niejeden ma myśl w niebie, a zadek w popiele. *Błażowski.*
215. Nie każda kokoszka złote jaja niesie.
216. Nie każdy kąsa, kto wąsami wstrząsa.
217. Nie każdy weźmie po Bekwarku lutnię. *To znaczy: nie każdy potrafi tak grać na lutni, jak Bekwark.*
218. Nie każdy spi, kto chrapie.
219. Nie kawalerską to sztuką, gdy jednego kilku tłuką. *Kochowski.*
220. Nie każdy jest święty, kto suchedni pości.
221. Nie każdy kupi, kto targuje.
222. Nie kijem go, ale pałką.
223. Nie kładź palca między drzwi, to ci go nie przycisną.
224. Nie kłaniam się tobie bracie, ale twojej szacie.
225. Nie kradnij, nie cudzołóż; skądeś wziął, tam połóż. *Ludowe.*
226. Nie kraj jest dla urzędnika, ale urzędnik dla kraju.
227. Nikt bez *ale* panie Michale.
228. Nikt niezgadnie, co nań jutro przypadnie.
229. Nikt nie kraje chleba od siebie, tylko do siebie.
230. Nikt nie da drugiemu, czego sam niema.
231. Nikt się nie żali, gdy go nic nie boli.
232. Nikt nie jest prorokiem we własnej ojczyźnie.
233. Nikt z własnej skóry wyskoczyć nie może.
234. Nikt póki żywy nie jest szczęśliwy.

235. Nikt na indyku nie wjechał do piekła, ani na śledziu do nieba. *Sam post nikogo nie zbawi.*
236. Nikt nie odgadnie, gdzie i kiedy upadnie.
237. Nikt nie uwierzy, aż sam zmierzy.
238. Nikt o tem niewie, tylko ksiądz i cała parafia (albo: tylko wójt i cała gromada). *Wszyscy o tem wiedzą.*
239. Nie lataj wysoko, nie spadniesz nisko.
240. Nie leź w błoto, to się nie zwalasz.
241. Nie lubi dziad kaszy, jak mu jej nie dadzą.
242. Nie łaknij cudzego, nie utracisz swego.
243. Niełatwo ten zbłądzi, kim cnota rządzi.
244. Niema nic na świecie stałego.
245. Niema większej nędzy, jak się żenić bez pieniędzy.
246. Niema człeka tak głupiego, żeby nie znalazł od siebie głupszego.
247. Niema chatki, gdzieby nie było zwadki.
248. Niema kącika bez krzyżyka.
249. Niema reguły bez wyjątku.
250. Niema mięsa bez kości, ani człowieka bez złości.
251. Niema nic gorszego nad sąsiada złego.
252. Niema złej drogi do mojej niebogi (kochanki). *Ludowe.*
253. Niema w języku kości: jak się zegnie, tak się wyprości.
254. Niema lepszego leku jak gorzałka po mleku. *Żartobliwe.*
255. Niema złego, coby na dobre nie wyszło.
256. Niema tam grzechu, gdzie trochę śmiechu.
257. Niema na świecie takiego potwora, żeby nie znalazł swego amatora.
258. Niema człowieka bez *ale,* niechwal się cnotą Michale.
259. Niema domku bez ułomku.
260. Niema karesu bez interesu.
261. Niemasz małżonka, żeby na niego nie krakała żonka.
262. Niema w stodole, niema i na stole.
263. Niema słodyczy bez goryczy, ni róży bez kolców.
264. Niema tego w świecie, co się we śnie plecie.
265. Niema rodu bez wyrodu. *Ruskie: nema rodu bez wyrodu. Często w zacnej familii znajdzie się wyrodek.*

266. Niema prawdy, tylko w Bogu i we mnie trochę. *Cygan oszukany z przejęciem powiedział: „Panie Boże! niema prawdy na świecie, tylko w Tobie i we mnie trochę“.*
267. Niema pana nad ulana. *Ludowe.*
268. Niema wina nad węgrzyna.
269. Niema gorszego tyrana, jak gdy chłop wyjdzie na pana.
270. Niemiał konia dobrego, kto niemiał siwego. *Ludowe.*
271. Nie miała baba kłopotu, kupiła se prosię.
272. Nie mieszaj się z plewami, bo cię świnie zjedzą.
273. Nie miła to taka praca, za którą jest licha płaca.
274. Nie mów prawdy w oczy, bo kij na cię skoczy.
275. Nie mów »hop!« aż przeskoczysz.
276. Nie mówię żeś ukradł, ale oddaj.
277. Nim doktór jednego chorego uzdrowi, dziesięciu umorzy.
278. Nim tłusty schudnie, to chudego dyabli wezmą.
279. Nie naśladuj biedo pana, nie zawsze świętego Jana. *Ludowe.*
280. Nie nato człek żyje aby jadł, ale nato je aby żył.
281. Nie napastuj psa na drodze, to cię nie ukąsi.
282. Nie nauczy się pies pływać, póki mu się do uszu nie naleje wody.
283. Nienawiść znajdzie winę i do zwady przyczynę.
284. Nienawiść wszystko w złe obraca.
285. Nie niesie jaj kurka, jeno komórka. *Ludowe. Jak kurze z komory ziarna sypniesz, to i jaja będą.*
286. Nie nos dla tabakiery, lecz ona dla nosa.
287. Niósł wilk razy kilka, poniosą i wilka. (Albo: nosił wilk, ponieśli i wilka).
288. Nie obiecuj skoro, bo spełnić niesporo.
289. Nie odrazu Kraków zbudowano.
290. Nie ojciec, nie matka córuszkę wydaje; robota, ochota, piękne obyczaje. *Cinciała.*
291. Nieobiecany kąsek i z gęby wypadnie.
292. Nie patrz na Kasię, bo ci do niej zasię. *Ludowe.*
293. Nie patrz na smaki, byleś napchał flaki.
294. Nie pamięta wół, że cielęciem był. *Ludowe.*
295. Nie pamięta krowa zimy, kiedy lata doczeka.

296. Nie patrz cudzych rzeczy, miej swoje na pieczy.
297. Nie pchaj rzeki, bo sama płynie.
298. Nie pij na żywego niedźwiedzia skórę.
299. Nie pij wina, gdyś chudzina. *Chudzina = biedny.*
300. Nie pij z głupcem, ani z Francuzem, ani z kochanką, ale z księdzem zawsze.
301. Nie pluj w wodę; przyjdzie ci się napić.
302. Nie pomogą uwagi różne, gdy kieszenie próżne.
303. Nie pomogą ludzkie gany, jak przyjdzie ten obiecany *Cinciała. Ludowe.*
304. Nie pomoże apteka, tylko rydel, motyka. *O ciężko chorym.*
305. Nie pomoże atłas, kiedy w brzuch nie natkasz.
306. Nie pomoże prośba, to pomoże groźba.
307. Nie pomoże mydła fura, kiedy brzydka skóra.
308. Nie pomoże woda, mydło, kiedy człowiek jak straszydło.
309. Nie pomoże mydło, woda, kiedy człowiek nieuroda. *Nieuroda = brzydki.*
310. Nie pomoże krukowi mydło, ani umarłemu kadzidło.
311. Nie pomoże i bielidło, kiedy baba jak straszydło.
312. Nie pomoże i brona, jak rola zaperzona.
313. Nie pomoże i enema, gdy już duszy w człeku niema.
314. Nie porywaj się z motyką na słońce.
315. Nie porywaj się kotku na niedźwiedzia, bo mu rady nie dasz.
316. Nie pożyczaj, zły obyczaj; nie oddają, jeszcze łają. (Albo: jeszcze się gniewają). *Ludowe.*
317. Nie potrzeba rady niewieście do zdrady.
318. Nie pozna brat brata, gdy na nim zła szata.
319. »Nie pozwalam«. — A na co? »Nato, co i drudzy«.
320. »Nie powiadaj żadnemu« (mówi gaduła), a sam powie każdemu.
321. Nie pożyczył, jeden gniew; pożyczył, dwa gniewy.
322. Nie proś, bo nie dam; zapłać, to sprzedam.
323. Nie przeciągaj struny, bo urwiesz.
324. Nie przyjął ksiądz ofiary — pójdź cielę do domu.
325. Nieprzyjacielowi nigdy nie wierz.

326. Nie przyszła góra do Mahometa, poszedł Mahomet do góry.
327. Nie pytaj starego, pytaj bywałego.
328. Nie pytaj winiarza, czy ma dobre wino.
329. Nie ranoś wstał, nie będziesz miał.
330. Nierad baran na targ, ale musi. *Ruskie: koza ne chocze na torh, a jeje wedut.*
331. Nieraz siekierką trzeba uderzyć, kto chce ściąć dęba.
332. Nie raj nikomu żony, bo to towar uprzykrzony.
333. Nieraz w małem ciele wielka dusza siedzi.
334. Nie rodzi rola, ale Boża wola.
335. Nie rodzimy się z cnotą, ale się jej uczymy.
336. Nie rodzice, ale cnota czyni szlachcice.
337. Nie rozkazuj drugiemu, coć ciężko samemu.
338. Nie rób tego dziś, czegobyś jutro żałował.
339. Nie róbmyż nic, nie będzie nic. *Ludowe.*
340. Nierychło się bać ognia, jak się już spaliło.
341. Nierychło w starości poprzestawać złości.
342. Nierychło po śmierci za grzechy żałować. *Ludowe.*
343. Nie rządź się czyjem, bo dostaniesz kijem.
344. Nie rzucaj kamieniami i nie mierz strzelbą do nikogo, bo możesz przypłacić drogo.
345. Nie samym chlebem żyje człowiek. *Ewangelia.*
346. Nie sądźcie, a nie będziecie sądzeni. *Ewangelia.*
347. Nie sieją chwastu, a rodzi się.
348. Nie siej głupich, sami się rodzą.
349. Nie skryją i wieże, gdy Bóg nie strzeże.
350. Nie spiesz się, bo ustaniesz.
351. »Niespodziewałem się tego« jest słowo człeka głupiego.
352. Nie strzelaj, aż nabijesz.
353. Nie śpiewaj przy jedzeniu, bo głupią żonę dostaniesz.
354. Nie spojrzy ci w oczy, kogo sumienie tłoczy.
355. Nie starczy skórka za wyprawę.
356. Nie suknia zdobi człowieka, ale człowiek suknię.
357. Nie Święci garnki lepią.
358. Nie szafuj pieniądzmi, których jeszcze nie masz.
359. Nieszczęście nigdy samo nie chodzi.

360. Nieszczęście pokazuje, kto nas szczerze miłuje.
361. Nieszczęście i na równej drodze człowieka spotkać może.
362. Nie szkoda mozołu stracić jajo, a zarobić wołu.
363. Nie sztuka brać, jak jest z czego.
364. Nie sztuka dobrze zacząć, ale dobrze skończyć.
365. Nie sztuka nie grzeszyć, gdy kto nie może.
366. Nie szukaj biedy, bo cię sama znajdzie.
367. Nie szukaj, czegoś nie zgubił.
368. Nie tak czyńmy jak chcemy, ale jak możemy.
369. Nie taki dyabeł straszny, jak go malują.
370. Nie ta matka co porodziła, ale ta co wychowała.
371. Nie tak się bardzo czuje, kto się na co przygotuje.
372. Nie ten bogaty, kto ma dukaty.
373. Nie ten ubogi co nic niema, ale kto ma wiele a z dyablem trzyma.
374. Nie ten da kto ma, ale ten kto chce dać.
375. Nie ten majster co zacznie, ale ten co skończy.
376. Nie tędy droga do Pana Boga. *Ludowe.*
377. Nie ten mądry kto wiele umie, ale ten kto umie co potrzeba. *Fredro.*
378. Nie ten grzeszy kto pije, ale ten kto się upije.
379. Nie ten kiep kto oszukał, ale ten kto się dał oszukać.
380. Nie ten przyjaciel, co w oczy, lecz ten co poza oczy chwali.
381. Nie tego ptaki co o nich wie, ale tego co ich zje. *Ludowe.*
382. Nic to miłe co miłe, ale to co się komu podoba.
383. Nie to grzech co do gęby, ale co z gęby.
384. Ni to panna ni wdowa, tylko ludzka pomowa. *O rozwódce.*
385. Nie trzeba dyablu dawać, bo sobie sam weźmie.
386. Nie trzeba do studni wody lać.
387. Nie trzeba szukać dziury na całem.
388. Nie trzeba się wstydzić jeść, jeno źle robić. *Ludowe.*
389. Nie trzeba maku siekać.
390. Nie trzeba w ul dmuchać.
391. Nie trzeba kupować kota we worku.

392. Nie trzeba dolewać oliwy do ognia.
393. Nie trzeba łowić ryb przed sakiem.
394. Nie trzeba chlebem gardzić.
395. Nie trzeba się chwalić, żeć kobyła zdechła.
396. Nie trzeba smarować tłustego połcia.
397. Nie trzeba tam łgać, gdzie człek pieszo dojdzie albo na koniu dojedzie.
398. Nie trzeba się z Bogiem targować.
399. Nie trzeba bydlęciu świątku, byle nie znało piątku.
400. Nie trzeba z góry popychać, bo się samo toczy.
401. Nie trzeba do morza wody nosić (bo jej tam jest dosyć).
402. Nie trzeba budować zamków na lodzie.
403. Nie trzeba się żadnej rzeczy odrzekać, chyba kraść a nosa sobie odkąsić. *Wójcicki.*
404. Nie trzeba robić z gęby cholewy. *Mówi się, gdy kto niechce dotrzymać danego słowa.*
405. Nie trzeba rzucać pereł przed wieprze.
406. Nie tylko rękami, ale i rozumem nabywają ludzie chleba.
407. Nitkę przykładając do nitki, gruby powróz będzie. *Fredro.*
408. Nieuczciwe zebranie dyabłu się dostanie.
409. Nie ucz księdza pacierza. *Ludowe.*
410. Nie urodzi sowa sokoła.
411. Nie ubiór, ale zasługa i cnota człowieka zdobi.
412. Nie ukryje się szydło w worku.
413. Nie urągaj cudzej biedzie, bo twoja za tobą jedzie.
414. Nie urząd człowieka, ale człowiek urząd zdobi.
415. Nie użali się biednego, kto sam nie doznał złego.
416. Nie uczyłem się w szkole, jeno cepami w stodole. *Ludowe. Drużba zapraszając na wesele tak kończy oracyą: „wybaczcie, że nie umiem ładniej gadać, bom się nie uczył w szkole, jeno cepami w stodole“.*
417. Niewart dobrego, kto nie ucierpiał złego.
418. Niewiadomość grzechu nie czyni.
419. Niewiadomość jest matką błędów.

420. Niewiasta gdy wstyd straci, wnet się z niecnotą zbraci.
421. Niewiasta na złe jest mądra, a na dobre głupia.
422. Niewiasta, ogień i morze chodzą w jednej sforze.
423. Niewieścia rzecz niegrzeszyć, gdy niemożna.
424. Niewdzięcznemu dobrze czynić szkoda.
425. Niewdzięczność jest zapłatą świata.
426. Niewiele tego, co jest drogiego (lub: dobrego).
427. Niewie co to pokój, kto nie skosztował wojny.
428. Nie wierz niebu jasnemu, ni człeku śmiejącemu.
429. Nie wiele mądrości mają, którzy się w strojach kochają. *Knapski.*
430. Nie wielkie dziwy, że łotr szczęśliwy.
431. Nie wiemy co mamy, aż postradamy.
432. Nie wielka to sztuka być mądrym między głupimi.
433. Nie właź w cudzy groch, to ci koszuli nie wezmą. *Ludowe.*
434. Nie wprzód niebo, ale wprzód idzie zasługa.
435. Nie wszystkim Pan Bóg jednako daje: jednemu kurę, drugiemu jaje.
436. Nie wszyscy święci bywają, co kościoły odwiedzają.
437. Nie wszyscy wiedzą, co sąsiedzi jedzą.
438. Nie wszystko ludzie robią, co mówią. *Ruskie: ne tak sia bardzo dije, jak sia bardzo howorit.*
439. Nie wszystko się dobrze kończy, co się dobrze zaczyna.
440. Nie wszystko złoto, co się świeci.
441. Nie wszystko to bajka, co ludzie bają.
442. Nie wszystko to prawda, co ksiądz na ambonie gada.
443. Nie wszystko się mówi, co się myśli.
444. Nie wszystko to prawda, co ludzie gadają.
445. Nie wtrącaj nosa, gdzieś nie dał grosza. *Ludowe.*
446. Nie wychylaj do dna, bo poruszysz męty.
447. Nie wydumasz nic inaczej, jeno co ci Bóg przeznaczy.
448. Nie wylatuj, gdyć skrzydła nie wyrosły.
449. Nie wyrzucaj starych trzewików, póki niemasz nowych.
450. Nie wywołuj wilka z lasu.

451. Nie wymawiaj Bogu pacierza.
452. Nie wyrosło na śmierć ziele, choć go w polu rośnie wiele.
453. Nie wzywaj czarta, bo pewnie przyjdzie.
454. Nie zaniedbuj małej rzeczy, byś nie poniósł wielkiej szkody.
455. Nie zapłaci bogaty, ale winowaty. *Winowaty = winny.*
456. Nie zato go bili że ukradł, ale zato że źle schował.
457. Nie zato go bili że spał, ale zato że nie wstał.
458. Nie zasypia w nocy śmiele, kto ma pieniędzy zbyt wiele.
459. Nie zasłużony, ale szczęśliwy bierze.
460. Nie zaszkodzi, co się godzi.
461. Nie zawsze się uda robić takie cuda.
462. Nie zawsze świętego Jana. *Ludowe.*
463. Nie zawsze uderzy, choć kto gdzie mierzy.
464. Nie za nas to nastało i nie za nas się skończy. *Gdy się mówi o jakim starym zwyczaju.*
465. Nie zato wilka biją że szary, ale zato że owcę zjadł.
466. Nie zbierze tego jesień, czego wiosna nie zasiała.
467. Niezgrabny przyjaciel gorszy jest od nieprzyjaciela.
468. Nie zje żaba wołu, choć nań gębę rozziawi.
469. Nie zje pies kąska, póki go nie uwala. *Ludowe.*
470. Nie zmienisz się nieboże, choćbyś jeździł za morze.
471. Niezna obawy, kto pewny swej sprawy.
472. Nie zrobi się w niebie dziura, tylko na ziemi góra. *Gdy kto umrze. Na ziemi góra = mogiła.*
473. Nie żałuj dać gdy trzeba, nie ubędzie ci chleba.
474. Nie żądaj złego nikomu, byś tego nie doznał w domu.
475. Nowina na świecie: dobra kobieta.
476. Nowina zła częściej się sprawdzi niż dobra.
477. Nowina zła rzadko się odmieni.
478. Nowin ludzie przyczyniają, gdy je gadają.
479. Nowy kościelny przed każdym ołtarzem klęka, a staremu i przed wielkim się niechce.
480. Nowy ksiądz w kościeleby spał, a potem trudno go sprowadzić do kościoła.
481. Nowy Rok jaki, i cały rok taki.

O.

1. Obcowanie zwykle daje złe i dobre obyczaje.
2. Obejdzie się łysy bez grzebienia.
3. Obiecanka cacanka, a głupiemu radość. *Ludowe.*
4. Obiecał pan kożuch, ciepłe było jego słowo.
5. Obietnicą nikogo nie nakarmisz.
6. Objechał świat kołem: pojechał cielęciem, a wrócił wołem. *O głupim.*
7. Obrazić łatwo, ale przejednać trudno.
8. Ochotnemu robota idzie śpiewający.
9. Ochotnego dawcę Bóg miłuje.
10. O co niedbamy, to zapominamy.
11. Oczyby chciały, ale brzuch nie może. *Gdy kto przy uczcie już syty.*
12. Oczy widziały, co kupowały.
13. O czem ludzie gadają, to wygadają.
14. Od głowy ryba cuchnie.
15. Od przybytku głowa nie boli.
16. Od miłego wszystko miłe.
17. Od procesów, długów i złej żony zachowaj mnie Panie!
18. Odpust bez ofiary, a młyn bez miary — nic nie warte.
19. Od śmierci nikt się nie wywierci.
20. Od swawoli głowa boli.
21. Od huków przychodzi do puków. *Zwada kończy się często bitką.*
22. Od łyczka do rzemyczka, od rzemyczka do koniczka, a nareszcie aż do stryczka.
23. Od kieliszka i dziewczyny kijem młodego nie odpędzisz.
24. Od gruszek boli brzuszek. *Żartobliwe.*
25. Od świętego Medarda czterdzieści dni szarga.
26. Od świętej Hanki chłodne wieczory i ranki.
27. Od słowa do słowa, aż boli głowa.
28. Od wina gęsta mina, od piwa łeb się kiwa, a od wódki rozum krótki.
29. Od wódki częste smutki, a od wody człek zdrowy i młody.

30. Od złego dłużnika trzeba brać i łyka.
31. Od złego dłużnika bierz i kozę bez mleka.
32. Od złego dłużnika i plewy bierz.
33. Od złego człowieka połę odrzynaj a uciekaj.
34. Od złośliwej baby i dyabeł uciekł.
35. Od Warszawy do Krakowa — wszędzie bieda jednakowa.
36. Od Wielkanocy do Świątek można się lać i w piątek. *Ludowe o Śmigusie*
37. Od szklaneczki do piosneczki, od piosneczki do dzieweczki.
38. Odwaga wygrywa, odwaga przegrywa.
39. Odwagi mi niebrak, ale się trochę boję. *O tchórzu.*
40. O dla Boga! boli głowa; róbcie trumnę, bo już umrę. *Żartobliwe; gdy kto w małej słabości zbyt narzeka i o śmierci mówi.*
41. Odwłoka często szkodliwa.
42. Oddaj coś winien. *Ludowe.*
43. Oddaj co należy, albo idź do wieży.
44. Oddajcie cesarzowi co cesarskiego, a Bogu co Boskiego. *Ewangelia.*
45. Oddaj i dyabłu, co jego jest.
46. Oddaję dług, żeby się nie tłukł. *Ludowe.*
47. Odzież jest nie dla mody, ale dla wygody.
48. Ofiara się traci, a ołtarz zostanie.
49. Oglądaj się zawsze na tylne koła.
50. Ognia do ognia przydaje, kto młodemu wino daje.
51. Ognia i wody nietrzeba żałować.
52. Ogień i woda dobrzy słudzy, ale źli gospodarze.
53. Ogień w piecu, chleb na desce; napijwa się kumo jeszcze. *Ludowe.*
54. O godzinie ósmej, to się spać połóżmy.
55. Oj bieda to bieda, jak chłopu Jadwiga! *Ludowe.*
56. Oj Boże na świecie! niema to jak w lecie. (Jak przyjdzie w jesieni, to się wszystko zmieni).
57. O jak piękna kompanija: Jezus, Józef i Marya!
58. Ojciec utula, synek przehula. *Utulać = uciułać, zaoszczędzić.*

59. Ojcowie nasi mawiali: kto pracuje, Boga chwali.
60. Ojcze nasz w niebie, patrz każdy siebie!
61. O jutro niedbam, gdy się dziś dobrze mam.
62. O jutro nie stoję wiele, gdy sobie dziś podweselę.
63. Okazya raz stracona rzadko wraca.
64. Oko pańskie konia tuczy.
65. Oko pańskie więcej zrobi, niż ręce.
66. Oko pokazuje, co w duszy panuje.
67. O mój miły panie, każdy ma swe zdanie.
68. O mulieres, mulieres! po dyable z wami interes.
69. O nieszczęście nie trudno.
70. O pańskim obiedzie niedaleko zajedzie.
71. O pobożność przy pokorze trudno jest przy dworze.
72. Orali i siali, on na piecu leżał; jak jeść zawołali, to najprędzej bieżał. *Ludowe o leniwym.*
73. Organista i ksiądz patrzą żeby co wziąć; kościelny przyświeci, bo też rad pochwyci.
74. O rodzice! żyjcie święcie, bo to dzieci wniebowzięcie.
75. Orzech i kobieta zła, kiedy niebita.
76. Osieł Pana Boga nosił, a ty kpie noś mnie.
77. Ostatnia to wilkiem orać.
78. Ostatni w kościele bywają, co przy dzwonnicy mieszkają.
79. Ostrożnego Pan Bóg strzeże.
80. Ostrożnie i wedle miary szafuj słowa i talary.
81. Ostrożnie z ogniem. *Ludowe.*
82. Ostrożność jest matką mądrości.
83. Ostrożność nigdy nie zawadzi.
84. Ostrożny bywa, kto się raz oszuka. *Krasicki.*
85. Oszczędnością i pracą ludzie się bogacą.
86. Oszukany klnie zdaleka, a łasi się zbliska.
87. O tej dobie każdy sobie.
88. O wilku mowa, a wilk tuż!
89. O wino niedbam, gdy piwo dobre mam.
90. Ożenić się, tydzień dobrze; wieprza zabić, miesiąc dobrze; księdzem zostać, zawsze dobrze.
91. Ożenił się Ryłło, dyabeł mu po tem było.

92. Ożenienia ani radź, ani odradzaj.
93. Ożeń syna kiedy chcesz; wydaj córkę kiedy możesz.

P.

1. Pacierz temu nie w pamięci, komu wódka we łbie kręci.
2. Pająk i z róży truciznę zbiera.
3. Pająk szuka jadu, ale pszczoła miodu.
4. Palec na niego zakrzyw, to krzyczy; w pysk mu daj pięścią, to milczy.
5. Palcem w bucie można i królowi pogrozić.
6. Pal płotem, zagrodzisz se potem. *Cinciała.*
7. Pamiętaj rozchodzie żyć z dochodem w zgodzie.
8. Pana Boga postem nie przekupisz.
9. Pan Bóg dał, Pan Bóg wziął.
10. Pan Bóg łaskawy, da na rękawy.
11. Pan Bóg najlepszy gospodarz (albo: doktór).
12. Pan Bóg pszenicę mnoży, a dyabeł kąkol sporzy.
13. Pan Bóg obiecał dać, tylko kazał poczekać.
14. Pan Bóg stworzył wieś, a człowiek miasto.
15. Pan Bóg robi igrzysko; jednego w górę, drugiego nisko.
16. Panie Boże! nagódź chleba, a moja gęba gotowa. *Nagodzić = dać. Ludowe.*
17. Panu Bogu i boso służyć można.
18. Pan Jezus jest dobry, tylko ludzie źli. *Ludowe.*
19. Panie Jezu Chryste! daj mi serce czyste.
20. Pan co obietnicami płaci, prędko sługę straci.
21. Pan co się sługi boi, za niewolnika stoi.
22. Pan i w piekle będzie panem, bo mu dyabli służyć będą.
23. Pan jest panem, a Iwan Iwanem.
24. Pan się na sługę za żywota jerzy, po śmierci razem z nim w kostnicy leży. *Jerzyć się = gniewać się.*
25. Pan umiera z głodu, chłop z dostatku, a ksiądz z zimna. *Bo pana trzymają na ostrej dyecie, chłopu choremu dużo dobrego jeść dają, a gdy ksiądz ciężko chory, to wystudzą izbę spadkobiercy.*
26. Pan z panem się zgodzi, a chłop w skórę weźmie.

27. Pan zbyt surowy niedługo jest zdrowy.
28. Pan każe, sługa musi. *Ruskie: skaczy wraże, jak pan każe.*
29. Pan sąsiad nie pies, nie zje całego jaja. *Żartobliwe.*
30. Panie gościu, dobrze się sprawuj; cudzego nie bierz, swego nie zostawuj.
31. Panie atłas, szanują was, a przy was i nas. *Mawiali Polacy.*
32. Panie Michale, któż z nas jest bez *ale?*
33. Panie sędzio, pomnij na mary i nie sądź za dary.
34. Panie wójcie, Boga się bójcie. *Żartobliwe.*
35. Pani matka jaka, i córeczka taka.
36. Panowie nic nie robią, a dobrze się mają.
37. Panowie wiele dają, jak nic nie biorą.
38. Panowie szlachta: jeden worek, drugi płachta. *O bie-*
39. Panu i kpu wszystko wolno. *[dnym a dumnym.*
40. Panu niegrzeczność za cnotę uchodzi.
41. Panu wolno i sto dyabłów zjeść.
42. Pańska choroba, ubogiego zdrowie.
43. Pańska prośba za rozkazanie stoi.
44. Pańskie słowo więcej znaczy, niż chłopskie pieniądze.
45. Pańskie *jutro* a żydowskie *zaraz* jednakie.
46. Pankracy, Serwacy i Bonifacy wielcy dziwacy. *Bo w tym czasie t. j. około 13 maja bardzo temperatura spada, często nawet śnieg.*
47. Papier jest cierpliwy, wszystko zniesie.
48. Papieru do wody, pióra do ognia nie przybliżaj.
49. Parobek za pługiem chodzi, dziewczyna się rodzi, i ta mu się za żonę nagodzi.
50. Patrzeć trza przez szpary na cudze przywary.
51. Patrz lepiej swego, niż nosa cudzego.
52. Patrz na siebie, będzie co z ciebie.
53. Patrz swego nosa, nie cudzego prosa.
54. Pchaj chłopa pod łóżko, zawsze nogi sterczą.
55. Pewnych rzeczy nie odstępuj dla niepewnych.
56. Piąte nie zabijaj, szóste nie cudzołóż; skądeś wziął, tam połóż. *Żartobliwe.*
57. Pieczeń wołowa każdemu jest zdrowa.

58. Pieczone gołąbki nie wlecą same do gąbki (do gęby).
59. Pieniądze stracone odrobisz, czasu straconego nigdy.
60. Pieniądze się toczą, bo okrągłe.
61. Pieniądz wygrany od szatana dany; grosz zarobiony jest błogosławiony.
62. Pieniądz rodzi pieniądz.
63. Pieniądze i białogłowy zawracają ludziom głowy.
64. Pieniądze dają chleb, los daje żonę.
65. Pieprz i rozum nigdy nie zawadzi.
66. Pierwej robią, potem płacą.
67. Pierwej rozważ, potem się odważ.
68. Pierwej sobie, potem tobie.
69. Pierwej Sobkowi (sobie), potem Dobkowi.
70. Pierwsza miłość od siebie się zaczyna.
71. Pierwsza wina darowana, druga opuszczona, trzecia ukarana.
72. Pierwsza żona od Boga, druga od ludzi, trzecia od dyabła.
73. Pierwszego maja deszcz, nieurodzaju wieszcz.
74. Pierwszego roku mówi księża gospodyni: *to dobrodzieja;* drugiego: *to nasze;* a trzeciego: *to moje.*
75. Pierwsze koty za płoty. *Ludowe.*
76. Pierwszego kupca nie mijaj.
77. Pierwszy kupiec najlepszy.
78. Pies babę za spodnicę, baba męża za łeb.
79. Pies głodny pokorny, Polak głodny zły.
80. Pies jest dobry, gdy zły; a zły, gdy dobry.
81. Pies kudłaty, ciepło mu; pan bogaty, dobrze mu.
82. Pies najwięcej szczeka, kiedy kto ucieka.
83. Pies nie wraca tam, gdzie mu raz dobrze skórę obito.
84. Pies poczciwszy od człowieka; nim ukąsi, prędzej szczeka.
85. Pies przez płot, ogon za nim.
86. Pies psu ogona nie urwie.
87. Pies śpiący nie złapie zająca.
88. Pies szczeka na słońce, a słońce świeci.
89. Pies szczeka, wiatr niesie.

90. Piękna kobieta wojnę wnosi do domu.
91. Pięknie, grzecznie, ale swego nie darować.
92. Pięknie się ten stroi, kto się Boga boi.
93. Piękne słowa nic nie kosztują, a dużo pomagają.
94. Piękność przeminie, cnota nie zginie.
95. Piękności się nikt nie naje. *Ludowe.*
96. Piękny to malarz, co ukradł, a mówi że znalazł. *Żartobliwe.*
97. Pijanemu się nie sprzeciwiaj.
98. Pijany a dziecię najprędzej prawdę powie.
99. Pijany chłop jest jak świnia, a baba pijana podobna do szatana.
100. Pijąc cudze zdrowie tracimy swoje.
101. Pijaństwo do niczego dobrego nie prowadzi.
102. Pij, ale rozum miej (albo: ale się nie upij).
103. Pij pijaku, pij, a potem torba i kij.
104. Pij piwko, rumień się; kochaj się, nie żeń się.
105. Piłoby się piło, żeby w dzbanie było.
106. Pilnuj każdy swego, nie kożucha cudzego.
107. Pilnuj sam swego, nie spuszczaj się na drugiego.
108. Po całem mieście chodzą plotki niewieście.
109. Pocałuj mnie w rękę, dam ci na sukienkę. *Żartobliwe.*
110. Pochlebca zjadł panu serek. *Gdy kto pochlebia.*
111. Pochlebca, zdrajca i łgarz trzeci, to są dyabła dzieci.
112. Pochlebstwo idzie po chlebie. *Kto pochlebia, pragnie za to chleba.*
113. Pochwała z własnych ust śmierdzi, z cudzych pachnie.
114. Po czasie każdy mądry.
115. Początek próżniacki, koniec łajdacki.
116. Początek dobry — połowa roboty.
117. Począwszy od Adama, to każdy człek kłama.
118. Po czem poznać głupiego? — Po gadaniu jego.
119. Poczekawszy, Pan Bóg łaskawszy.
120. Poczciwość trwa najdłużej.
121. Poczciwy wspiera, gdzie nędza wyziera.
122. Podczas wojny milczą prawa.

123. Po deszczu pogoda, a po kłótni zgoda (nastaje).
124. Podlejsze srebro od złota, a nad złoto droższa cnota.
125. Pod lichą siermięgą znajdziesz duszę tęgą.
126. Podobać się mądremu dość jest i jednemu.
127. Po dobrym obiedzie często zła wieczerza.
128. Podhalanin żyje powietrzem, wodą i ogniem. *Góralskie.*
129. Podobać się wszystkim niepodobna.
130. Podobny podobnego szuka.
131. Podróż nie tuczy, ale rozumu uczy.
132. Pogoda od Wita do Jana, to zboża wygrana.
133. Po gościach jak po wojnie.
134. Po groszu zbierając zbierzesz, po szelągu ciskając rozciskasz.
135. Pojednana przyjaźń jak marcowy lód. *Niestała.*
136. Po języku i na koniec świata trafisz (albo: droga na końcu języka). *To znaczy, że można się o nią dopytać.*
137. Pójdę do kościoła, ale pacierza mówić nie będę. *O leniwych. Jeden próżniak, gdy go gwałtem do kościoła wyganiano, powiedział: kiedy muszę to pójdę, ale tam ani gęby nie otworzę.*
138. Pojdź chlebiczku zjem cię, a nie zarobiem cię. *Cinciała. O próżniakach.*
139. »Pójdź do roboty«. — Niemam ochoty. »Pójdź na śniadanie«. — Zaraz mój panie.
140. Pokazują oczy, co się w duszy toczy.
141. Po kiełbasie napijwa się. *Ludowe.*
142. Póki człek ziewa, zawsze się spodziewa.
143. Póki świat światem, nie będzie pies kotowi bratem.
144. Póki świat światem, nie będzie Niemiec Polakowi bratem.
145. Póki żyjesz, nie sromota poprawić złego żywota. *Żeglicki.*
146. Pókim grosz miał, każdy mnie bratem zwał.
147. Póki w twym mieszku co czują, póty cię wszyscy szanują.
148. Pokora niebiosa przebija.
149. Pokorne cielę dwie krowy wyssie.

150. Pokuta późna często próżna.
151. Polak głodny klnie, Francuz gwiżdże, a Włoch śpiewa.
152. Polityka panie majster, to nie smoła ani klajster. *Żartobliwe. Używa się, gdy kto rozprawia o rzeczach, na których się wcale nie zna.*
153. Polska to cnota: każdemu otworzyć wrota.
154. Polski most, niemiecki post, włoskie nabożeństwo — wszystko to błazeństwo.
155. Po łacinie mądry, a po polsku głupi. *Żartobliwe.*
156. Połknął czart babę, ale jej nie mógł strawić.
157. Połóż chorego jak chcesz, wszędzie go boli.
158. Południe zrobisz kiedy chcesz, a wieczór sam przyjdzie. *Ludowe.*
159. Pół człowieka bez języka.
160. Pół prawdy to półtora kłamstwa.
161. Pół psa, pół kozy, niedowiarek Boży. *O człowieku niepewnym lub złym.*
162. »Pomagaj Bóg bracie!« — Kopam glinę panie. *Rozmowa z głuchym.*
163. Pomagaj sobie, to i Bóg ci dopomoże.
164 Po nitce do kłębka dochodzą.
165. Po obiedzie nie legaj, ale tysiąc kroków biegaj.
166. Po obiedzie spocznij chwilę, po wieczerzy przejdź się z milę.
167. Po obietnice trzeba na prędkim koniu jechać.
168. Popatrz się do nieba, spadnie ci kęs chleba.
169. Po pracy miły spoczynek.
170. Po rosole kieliszek wina wypędza doktorowi dukata z kieszeni.
171. Porzuć zwierzynę, kochaj dziewczynę. *Myśliwskie.*
172. Posagu teraz żądają, o cnotę mało pytają.
173. Posła ani ścinają, ani wieszają.
174. Poseł jak osieł, co nań włożą to niesie.
175. Po smacznym kąsku i wodę pić miło.
176. Po starszemu na gałąź.
177. Poślij głupiego, a za nim drugiego.
178. Poślij głupca na ryby, to on żab nałapie.

179. Poświęć Boże moje zboże, a cudze jako kto może. *Cinciała.*
180. Po świętej Urszuli chłop się w kożuch tuli.
181. Po świętym Mateuszu już zimno w kapeluszu.
182. Po świętym Michale wolno paść i po powale (ale po swojej). *Ludowe.*
183. Poszedł rak (jeż) po drożdże, nie wrócił aż za rok i jeszcze na progu rozlał. *O powolnych i niezgrabnych.*
184. Po szczęściu nieszczęście przychodzi.
185. Po tłuste cielę i do domu trafią, a chudego i na targu nie kupią.
186. Potrawę próbuje się jedzeniem.
187. Potrosze zbiorą się grosze.
188. Potrzeba czyni człowieka przemyślnym.
189. Potrzeba droży rzeczy: u głodnego chleb najdroższy.
190. Potrzeba jest matką wynalazków.
191. Potrzeba nauczy szukać chleba.
192. Potrzeba nie zna prawa.
193. Potrzeba uczy człowieka rozumu.
194. Potrzeba Wenerze chleba, bo bez niego schudnie.
195. Póty dzban wodę nosi, aż się ucho urwie.
196. Póty wół orze, póki może.
197. Po wesołości często jest dużo żałości.
198. Po weselu (śmiechu) płacz nastaje.
199. Powiadają ludzie, że ciepło w brudzie. *O niechlujnych.*
200. Powiedział święty Ignacy, żeśmy nie wszyscy jednacy.
201. Powiedział pan Benet: beatus qui tenet.
202. Powiedział pies suce: znam się na tej sztuce. *Żartobliwe.*
203. Po wieczerzy każdy leży.
204. Powodzenie wzbija w pychę.
205. Powoli zajdziesz najdalej.
206. Po złym panie gorszy nastanie.
207. Poznać głupiego po śmiechu jego.
208. Poznać pana po cholewach, a ptaka po pierzu.
209. Poznać po mowie, co u kogo w głowie.

210. Poznać wilka, choć w baraniej skórze.
211. Poznać w starości, jakim kto był w młodości.
212. Pozory często mylą.
213. Pozwól kurze grzędy, ona lezie wszędy.
214. Późno dawać lekarstwo po śmierci.
215. Późno nakrywać studnię, gdy już w niej dziecko utonęło.
216. Późno zamykać stajnię, jak konia ukradli.
217. Pożycz komu konia, a sam siedź doma.
218. Praca i pokora upada bez promotora.
219. Praca odkładana niewiele warta.
220. Praca ludzi wzbogaca.
221. Praca od ubóstwa strzeże; kto nie sieje, ten nie zbierze.
222. Praca tuczy, bieda uczy.
223. Praca z ochotą przerabia słomę w złoto.
224. Pracowitemu nigdy dzień nie jest długi.
225. Pracowitym Bóg pomaga, a próżniaków bieda smaga.
226. Pracuj nieboże (w imię Boże), a Bóg ci pomoże.
227. Pracuj rękami, nie nachodzisz się nogami.
228. Prawa na pana niema.
229. Prawda i pokora niema miejsca u dwora.
230. Prawda jak lek choć gorzka, ale zdrowie daje.
231. Prawda nienawiść rodzi.
232. Prawda w oczy kole.
233. Prawda wszędzie ma miejsce.
234. Prawda wyjdzie na wierzch jak oliwa.
235. Prawdę i żartem powiedzieć można.
236. Prawdę każdy chwali, ale nie każdy rad słucha.
237. Prawdy dla przyjaźni nie odstępuj.
238. Prawdy i żartów jak soli zażywaj. *Boczyłowicz.*
239. Prędka odmowa — datku połowa.
240. Prędzej jeden zły dziesięciu dobrych zepsuje, niż dziesięciu dobrych jednego złego naprawią. *Wujek.*
241. Prędzej robią, potem płacą. *Ludowe.*
242. Prędzej się zgodzą dwie suki w jednej budzie, niż dwie baby, choć to ludzie.

243. Prędzej chudzina chudzinę wspomoże, niż bogaty.
244. Prima Aprilis, nie słuchaj, bo się omylisz.
245. Proces parzy jak pokrzywa, a śmierdzi jak g . . .
246. Prosta droga jest najkrótsza.
247. Prosto mierz, w Boga wierz, legnie zwierz. *Myśliwskie.*
248. Proś jak najwięcej, a weź co dadzą.
249. Próżna beczka najgłośniej brzęczy.
250. Próżna chwała u drzwi stała (nic nie robiła, tylko się chwaliła). *Gdy kto sam się chwali.*
251. Próżna jest rada po czasie.
252. Próżniaka i kasza w zęby kole.
253. Próżnowanie jest źródłem występków.
254. Próżnowanie prędko nędzę sprowadza.
255. Próżno myjesz z wierzchu ciało, jeśli wewnątrz co przywrzało. *Rej.*
256. Przebaczaj cudze wady, bo i ty je masz.
257. Przebierała; aż się na koszu została (aż dostała Sowizdrzała). *O pannie zbyt kapryśnej.*
258. Przeciwko bliźniemu co masz, wymów jemu.
259. Przeciw śmierci niema ziela, choć go w polu rośnie wiela.
260. Przeciw wodzie trudno płynąć.
261. Przecierp swoje w cierpliwości, a doczekasz się radości.
262. Przed bitwą nie trąb wygranej.
263. Przed Bogiem wszyscy równi.
264. Przed jednym chartem ucieka sto zajęcy.
265. Przed Maciejem jak połamie lody, po Macieju szukaj pod lodem wody.
266. Przed pijanym i głupim z furą siana ustępuj.
267. Przed ślubem aniołek, po ślubie dyabełek. *O kobietach.*
268. Przed świętym Janem o deszcz trzeba prosić, potem i sam będzie rosić.
269. Przed złodziejem niema zamku.
270. Przed złośliwą babą i sam dyabeł się schował.
271. Przełożonych wady najlepiej ludzie widzą.
272. Przepadło starej babie klepadło. *Żartobliwe.*

273. Przez długi wielu idzie w sługi.
274. Przez karczmę droga do piekła, przez kościół do nieba.
275. Przez ludzi do chleba, przez Świętych do nieba.
276. Przez ludzi do ludzi, przez Świętych do Boga.
277. Przez niezgodę tracą ludzie swobodę.
278. Przez posły wilk nie utyje.
279. Przez zazdrość nie trzeba być w niebie.
280. Przez zielone okulary świat wygląda zielono.
281. Przybywaj flisie, póki co na misie.
282. Przy czystem sumieniu zaśniesz smaczno i na kamieniu.
283. Przygania motyka gracy, a oba jednacy.
284. Przy gładkości często serce pełne złości.
285. Przy głodzie niechce się i wojewodzie, a przy chlebie chce mi się ciebie.
286. Przygody nie po lasach, lecz po ludziach chodzą.
287. Przy gościu i gospodarz się pożywi.
288. Przyjaciela bacznie obieraj; raz obrawszy mocno trzymaj.
289. Przyjaciela jawnie chwal, tajemnie upominaj.
290. Przyjaciela prawdziwego najlepiej w biedzie poznasz.
291. Przyjaciela tak potrzeba, jak wody i chleba.
292. Przyjaciela trudno znaleźć, a łatwo stracić.
293. Przyjaciele za szczęściem idą.
294. Przyjaciel jednany, wilk chowany — kata warci.
295. Przyjaciel od wczora, krucha to podpora.
296. Przyjaciel wierny rzadki.
297. Przyjaciół dość nabędziesz, gdy mało brać, wiele dawać będziesz.
298. Przyjaźń bliska zawsze śliska.
299. Przyjaźń przyjaźnią, a interes interesem.
300. Przyjaźń szczera nigdy nie umiera.
301. Przyjaźń szkolna i wojskowa najtrwalsze.
302. Przyjdzie głupi, co i to kupi.
303. Przyjdzie maj, przecie bydłu daj.
304. Przyjdzie na psa mróz.

305. Przyjdzie koza do woza.
306. Przyjdziesz na Madejowe łoże, gdzie są brzytwy, ostre noże. *Legenda o Madeju zbójcy znana.*
307. Przy kieliszku serce się otwiera.
308. Przykład najlepiej uczy.
309. Przykład zły najlepszego zepsuje.
310. Przykład dobry to połowa kazania.
311. Przymusowy pacierz nie idzie do nieba.
312. Przy orle żywią się krukowie.
313. Przy pańskim dworze żywi się kto może.
314. Przypomniała sobie babka, że miała kiedyś dziadka (albo: kiedy panną była).
315. Przysłowie powiada, że mąż żony nie przegada.
316. Przysłowie prawdę mówi.
317. Przysłowie to stare: we wszystkiem znaj miarę.
318. Przysługa przyjaciół rodzi.
319. Przy śmierci bogatego pełno gości w domu jego.
320. Przy stole jak w kościele — wszyscy równi.
321. Przy stole z nikim się nie kłóć.
322. Przyszła kreska na Matyska.
323. Przy tym prawo, z kim gromada.
324. Przy winnym i niewinnemu się dostanie.
325. Przy zgodzie ugotują dwie baby kluski w jednej wodzie.
326. Przy złym i dobry się zepsuje.
327. Przyzwyczajenie jest drugą naturą.
328. Psa od słoniny, pijaka od flaszy i kijem nie odstraszy.
339. Psie głosy nie idą w niebiosy.
330. Psi wszędzie boso chodzą.
331. Psu i chłopu nigdy nie wierz.
332. Psu, koniowi, strzelbie, czwartej babie szelmie — nie wierz.
333. Psu wolno i na Pana Boga szczekać.
334. Ptak co chce na dwóch drzewach usiąść, upada na ziemię.
335. Ptacy nie orzą ani sieją, a też żyją.
336. Pustki w domu miewa, kto rad w karczmie bywa.

337. Pycha przed upadkiem przychodzi.
338. Pycha z nieba spycha.

R.

1. Racya fizyka, Kaśka nie miała trzewika. *Gdy kto byle co plecie.*
2. Racya mocniejszego zawsze lepszą bywa.
3. Raczkiem gdzie nisko, powoli gdzie ślisko.
4. Rączemu guz na brzuchu rośnie, a leniwemu na grzbiecie.
5. Rączemu koniowi nie trzeba ostrogi.
6. Radaby dusza do nieba, ale niema co trzeba.
7. Radaby dusza do raju, ale grzechy nie puszczają. *Ruskie: radab' dusza do raju, ta chrichi ne puskajut.*
8. Rada gęba, kiedy pan śpi.
9. Rada w pokoju, szabla w boju — potrzebne.
10. Rada zdrowa — majętność gotowa.
11. Radzi to ganimy, czego dać nie chcemy.
12. Radź się drugiego, a trzymaj się zdania swego. *Ruskie: ludej sia raj, a swoj rozum maj.*
13. Rannego wstania, wczesnego zasiania, rychłego ożenienia nikt nie żałował.
14. Ranny deszcz i babski płacz — niedługo trwają.
15. Rano zuch, a wieczór pod pierzynę buch.
16. Raz co widzieć więcej znaczy, niż sto razy słyszeć.
17. Raz kiepsko, a dwa razy łepsko.
18. Raz matka rodzila, raz kozie śmierć! *Gdy kto jest zdecydowany narazić się na wielkie niebezpieczeństwo.*
19. Raz nie często, dwa razy nie zawsze.
20. Raz tylko człowiek żyje, to jego co zje i wypije. *Maksyma ludzi zmysłowych.*
21. Rdza trawi żelazo, a troska człowieka.
22. Ręka dla każdego, serce dla jednego.
23. Ręka rękę myje, noga nogę wspiera.
24. Robota nagła warta dyabła.
25. Robota nikomu nie sromota.

26. Robota nie zając, to nie ucieknie. *Tak mówimy, gdy kogo odrywamy od pracy.*
27. Robotny człek niema czasu chorować.
28. Rób co chcesz, a patrz końca.
29. Rób co chcesz; głowę susz, ani rusz.
30. Rób co należy, a o resztę nie pytaj.
31. Rób komu dobrze, to ci da po ziobrze.
32. Rób komu dobrze, to nabędziesz wroga.
33. Rodem kurki czubate.
34. Rój pszczół w maju wart furę siana, ale lada co na świętego Jana. *Wcześniejszy rój jest silniejszy.*
35. Rola jest dobra mać, tylko jej trzeba dać. *Mać = matka. Trzeba jej dać nawozu, to da urodzaj.*
36. Rozkazuje pan, niech se zrobi sam (albo: niech się ruszy sam). *Gdy sługa nie zaraz zrobi, co mu rozkazano.*
37. Rozum bez cnoty to miecz w ręku szalonego.
38. Rozum dopiero z latami przychodzi.
39. Rozum na rozum.
40. Rozum wszędzie znaleźć można, tylko trzeba szukać.
41. Rozumnym się nazwiesz wtedy, gdy się uczysz z cudzej biedy.
42. Rozumu kupić nie można.
43. Rośnie Jaś jak cielątko, będzie wołek z niego.
44. Rośnie ku dziewce, a nie ku śliwce.
45. Rośnie w ciało, a w głowie mało. *O głupim.*
46. Rozkosz na początku smakuje, cnota na końcu.
47. Rozkosz z początku smakuje, potem katuje.
48. Rozmyślaj bracie, co ma przypaść na cię.
49. Równy równemu rad (albo: równy równego szuka).
50. Równy z równym wnet się poznają.
51. Ruski dar: dziś dał, a jutro odebrał.
52. Ryba Fisch, Geld auf den Tisch. *Żartobliwe.*
53. Ryba rybą, ptak ptakiem, a człek człekiem żyje.
54. Ryba szuka gdzie głębiej, a człowiek gdzie lepiej.
55. Rybom woda, ludziom zgoda — potrzebne.
56. Ryby, grzyby, wieprzowina, potrzebują szklanki wina. *Bo są ciężko strawne.*

57. Ryby łowią sieciami, ludzi pięknemi słowami.
58. Rzadka rzecz między braćmi zgoda.
59. Rzadko macocha swe pasierby kocha.
60. Rzadko rzecz uczciwa bez pożytku bywa.
61. Rzeczpospolita i żona od dwóch źle bywa rządzona.
62. Rzeka w górę nie popłynie.
63. Rzeki najgłębsze najciszej płyną.
64. Rzekł duchownemu stan świecki: wieczne między nami sprzeczki. Dixit laicus clero: nunquam tibi amicus ero.
65. Rzuć przed siebie, znajdziesz za sobą.
66. Rzym święty, ale lud przeklęty. *Roma benedictus, sed populus maledictus.*

S.

1. Sadź ziemniaki w wilią Marka, to będzie pod krzakiem miarka.
2. Salomon był bardzo mądry, a nie umiał z próżnej miski jeść.
3. Sama starość rozumu nie daje.
4. Sam błądzisz, a drugimi rządzisz.
5. Sam nie jedz, a gościowi daj.
6. Sam się ozwie niepytany, kto usłyszy swe przygany.
7. Sam się czci, kto innych czci.
8. Samo się nic nie zrobi. *Ludowe.*
9. Sąsiad dobry za przyjaciela stoi.
10. Ścisły rachunek utrzymuje przyjaźń.
11. Sen długi szkodzi zdrowiu.
12. Sen mara, Bóg wiara.
13. Serce moje i twoje, złącz Boże oboje.
15. Serce nie sługa, niezna co to pany.
14. Serce się nie starzeje, choć głowa siwieje.
16. Sędzia co puszcza winnego, winien będzie grzechu jego.
17. Sąd skwapliwy rzadko jest sprawiedliwy.
18. Siadła mucha na wole i mówi: orzemy.
19. Siedź grzybie, aż cię kto zdybie.
20. Siedź w kącie; bądź dobrym, ujrzą cię.
21. Siła na wytrwaniu (polega). *Ludowe.*
22. Siła posiadł włości, kto ujął chciwości.

23. Siła złego stu na jednego.
24. Siły złączone mocniejsze.
25. Sierota, ale ma pysk jak wrota.
26. Skąpiec bogaty jest bogatym nędzarzem.
27. Skąpiec dla drugich zbiera, a sam głodem przymiera.
28. Skąpy a świnia, to jedna rodzina. *Ludowe.*
29. Skąpy służy pieniądzom, nie pieniądze jemu.
30. Skąpy zawsze w nędzy, choć ma dość pieniędzy.
31. Skąpy zbiera, a dyabeł worek szyje. *Ruskie: Skupy zbiraje, a czort kałytku szyje.*
32. Skoro wąż kogo skaleczy, niechaj go żmija nie leczy.
33. Skromne życie, oszczędzanie — nie wstyd, gorsze pożyczanie.
34. Skurczy się i pan jasny, jak wlezie w but ciasny.
35. Ślepego o drogę, głupiego o radę nie pytaj.
36. Ślepy jest Mazur do dziewiątego dnia, ale jak przejrzy, to wszystkich oszuka.
37. Ślepy ślepego prowadzi, a obaj nie widzą.
38. Ślusarz zawinił, a kowala powiesili.
39. Słaba zima, kiepskie lato.
40. Słodka twarz gospodyni i chrzan w miód zamieni.
41. Słodki Jezu pożycz, gorzka męko oddaj. *O dłużnikach.*
42. Słodko jest pić wino, ale gorzko za nie płacić.
43. Słomiany parobek złotą dziewkę dostanie.
44. Słowa ulatują , a przykłady budują.
45. Słowo dobre stoi za datek.
46. Słowo »moje« i »twoje« rodzi wszystkie boje.
47. Słowo raz dane ma być wiernie dotrzymane.
48. Słowo szlacheckie święte. Verbum nobile....
49. Słowo się rzekło: kobyła u płotu. *Początek znany.*
50. Słowo to wiatr, pismo papier, pieniądze grunt.
51. Słów potrzeba do rady, a pięści do zwady.
52. Słówka anielskie, a uczynki dyabelskie. *O obłudnym.*
53. Słówka dobierane zwykle podejrzane.
54. Słówko raz wyrzeczone nigdy nie wrócone.
55. Słówko wyleci wróblem, a powróci wołem.
56. Słuchać mądremu nie zawadzi, gdy głupi dobrze radzi.

57. Słuchać panu nie zawadzi, kiedy sługa dobrze radzi.
58. Sługa nad którym stać trzeba, nie wart płacy ni chleba.
59. Służba wolność traci.
60. Służka! wychodź zpod łóżka, daj panu wody. *Żartobliwe.*
61. Służ Bogu samemu, nie światu nędznemu.
62. Służ ty panu wiernie, on ci za to pier. . . . *Ludowe.*
63. Służy mi służy, garnek żuru duży. *Żartobliwe.*
64. Smaczniejszy chleb kradziony.
65. Smaruj durnia miodem, odpowie ci smrodem. *Ludowe.*
66. Śmiałków psy gryzą.
67. Śmiały dziesięć progów przeskoczy, nim skromny przez jeden przejdzie.
68. Śmiały jest kto się z dwoma bije, ale śmielszy, kto się żeni a niema nic.
69. Śmiały jest każdy na swoich śmieciach.
70. Śmiałym szczęście sprzyja.
71. Śmielsza jest kura na swoich śmieciach, niż wilk w cudzej oborze.
72. Śmiech nie grzech, a słów igraszka to fraszka.
73. Śmierć choćby w miodzie, zawsze jest gorzka.
74. Śmierć i żona od Boga przeznaczona.
75. Śmierć nieużyta bierze, nic nie pyta.
76. Śmierć nie przebiera, ale jednego po drugim zabiera.
77. Śmierć oczy zawiera, a skrzynię otwiera.
78. Śmierci wzywać nie trzeba, bo sama przyjdzie.
79. Sowa na dachu kwili, ktoś umrze po chwili.
80. Spiesz się powoli. *Festina lente.*
81. Spodziewaj się śmiele, póki dusza w ciele.
82. Spółka tylko z Panem Bogiem dobra.
83. Sposobność czyni złodziejem.
84. Sposób na pysznego — nic niedbać o niego.
85. Sprawa w porę odłożona na pół jest skończona.
86. Spyta się luty: czy masz dobre buty?
87. Spyta się zima, gdzie się lato podziało?
88. Spyta się zima zarazem: byłeś w lecie gospodarzem?

89. Srebrne i złote dowody są najmocniejsze.
90. Sroka zawsze pstra zostaje, w którekolwiek leci kraje. *Knapski.*
91. Stara księga, stara prawda i stare wino zawsze są dobre.
92. Stara miłość nie rdzewieje (po wielu latach roztleje).
93. Stara panna i z kamieniami na drodze się wadzi.
94. Stare baby wiedzą, co w piekle warzą i jedzą.
95. Stare sitko pod ławę, a nowe na kołek.
96. Stare ustawy a świeże potrawy — najlepsze.
97. Stare wino, żona młoda — niejednemu życia doda.
98. Starego nie pytaj jak się ma, ale co go boli?
99. Starego trzeba szanować.
100. Starszego i w piekle szanują.
101. Staremu, bywałemu i wielkiemu panu musi człowiek wierzyć.
102. Staremu łgać, młodemu kochać, księdzu grzeszyć — uchodzi.
103. Starość sama za chorobę stoi.
104. Starość nie radość, młodość nie wieczność.
105. Starość w progi, rozum w nogi. *Gdy starość przyjdzie, to rozum ucieka.*
106. Stary do rady, a młody do zwady.
107. Stary niech radzi, a młody niech słucha.
108. Stary pan, stary płaszcz; nowy pan, nowy płaszcz.
109. Stary płacze, młody skacze.
110. Stary z młodą, jak ogień z wodą.
111. Stary wróbel nieda się złapać na plewy.
112. Starzy radzi sobie lat przyczyniają, a młodzi ujmują.
113. Strach czasem gorszy, niż sama śmierć.
114. Strach ma wielkie oczy. *Ludowe.*
115. Stracony ten cały, kto zarozumiały.
116. Strata nie tuczy, ale rozumu uczy.
117. Stroi baba firleje, kiedy w czubek naleje.
118. Strzeż się niezgody, unikniesz szkody.
119. Stworzyłeś mnie Panie Boże boś chciał, a ja żyję bo muszę. *Ludowe.*

120. Stworzył Pan Bóg na pana, tylko pieniędzy nie dał. *O takim, który nad stan żyje.*
121. Suchy marzec, mokry maj, będzie żyto jako gaj.
122. Suchy rok chleba nie traci. *Ludowe.*
123. Suchy rybak, mokry strzelec niema co wziąć na widelec.
124. Suknia bogata nie czyni głupca mądrym.
125. Suknia wydaje ludzkie obyczaje.
126. Świadczy się cygan swojemi dziećmi.
127. Świadczę się wami cyganami, bo i ja sam cygan. *Żartobliwe.*
128. Świadek nieraz dostanie w zadek. *Ludowe.*
129. Świergocą jaskółki, że niedobre spółki.
130. Świerzbi język tego, kto wie co dobrego (albo: nowego).
131. Święta Barbara po lodzie, Boże Narodzenie po wodzie.
132. Święta Anno uproś wnuka, niech ma każdy czego szuka. *Wnuk św. Anny = Pan Jezus.*
133. Święta Łucya dnia przykróca. *13 grudnia.*
134. Święta Katarzyna adwent zaczyna, święty Jędrzej jeszcze prędzej.
135. Święty Antoni od zguby broni.
136. Święty Antoni, pomóż odszukać koni.
137. Święty Antoni, wybaw nas z tej toni.
138. Święty Idzi w polu nic nie widzi. *1 września.*
139. Święty Jan ochrzcił wodę, już się kąpać mogę.
140. Święty Jan przyniesie mleka dzban.
141. Święty Józek wiezie trawy wózek, ale czasem smuci, bo śniegiem przyrzuci.
142. Święty Maciej zimę traci (lub bogaci).
143. Święty Marcin na białym koniu przyjeżdża. *Zwykle około św. Marcina pierwszy śnieg spada.*
144. Święty Marek rzuca do wody ogarek. *Przestają wieczorami świecić.*
145. Święty Mikołaju! wprowadź nas do raju; daj nam tyle złota, ile teraz błota. *Św. Mikołaja 6 grudnia.*
146. Świętych rzeczy nie trzeba pospolitować.
147. Świnia choć umyta, wraca jednak do błota.

48. Świnia gdy wlezie do kalu, ryje niepomału.
49. Świnia niechce długo żyć,tylko dobrze jeść i pić. *Ludowe.*
50. Świnia świnię poznała, niedaleko szukała.
51. Świnia w sadzie, prostak w radzie — niepotrzebne.
52. Świnie w piecu ryją, koty łyżki myją. *O niechlujnej gospodyni.*
53. Swoja siermiężka nikomu nie ciężka. *Ruskie: swoja sermiażka ne tiażka.*
54. Swój swego poznał i za świadka pozwał.
55. Swój swego zawsze znajdzie.
56. Syty głodnemu nie wierzy.
57. Szafranu nie przetrze, a baby nie przeprze.
58. Szanuj sam siebie, będą inni ciebie.
59. Szanuj tego, czyj chleb jesz.
60. Szedł Job po Joba, zostali tam oba.
61. Szeroki wszędzie zawadzi.
62. Szewc im lepszy majster, tem większy pijak.
63. Szewcze! patrz swego kopyta.
64. Szklanek i dzieci nigdy nadto, bo szklanki się tłuką, a dzieci umierają.
65. Szkoda balsamu do kapusty i drogiego olejku na buty.
66. Szkoda i strawy, jak człowiek plugawy.
67. Szkoda psu białego chleba.
68. Szkoda, przygoda — do mądrości droga.
69. Szlachcic na zagrodzie równy wojewodzie.
70. Szpetna twarz zwierciadła nie lubi.
71. Szczęście czego nie dało, tego nie będzie brało.
72. Szczęście dziś jest matką, a jutro macochą.
73. Szczęście i nieszczęście na jednym wózku jeździ.
74. Szczęście nie zawsze powozem jeździ.
75. Szczęście rozum odbiera, nieszczęście go dodaje.
76. Szczęście ustało, przyjaciół mało.
77. Szczęście wojenne bardzo jest odmienne.
78. Szuka konia, a siedzi na nim.
79. Szuruj się babo piaskiem i wodą; dyabła zjesz, ale nie będziesz młodą.
80. Szynkarz lubi pijaków, ale córki za pijaka nie wyda.

T.

1. Tajemnicę swą wyjawić jest na siebie pęta sprawić.
2. Taka kiszka nalana, jak i nadziana. *Zwykli mówić pijacy, którzy wolą pić niż jeść.*
3. Taką sztuką Niemców tłuką.
4. Tak długo o wilku gadali, aż go z lasu wywołali.
5. Tak daleko z Krakowa do Warszawy, jak z Warszawy do Krakowa.
6. Tak dobra msza czytana, jak i śpiewana.
7. Tak było za Boga Ojca, niech tak będzie i za Syna Jego.
8. Tak gdy hultaj drwi z nahaja, kij już czeka na hultaja.
9. Tak krawiec kraje, jak mu sukna staje.
10. Taki człowiek niebezpieczny, co ma język obosieczny.
11. Taki los wypadł nam, że dzisiaj tu a jutro tam.
12. Taki Polak po szkodzie, jaki przed szkodą. *Mówi się o człowieku, którego szkoda rozumu nie nauczyła.*
13. Tak tańcuj, jak ci zagrają.
14. Tak się wyspisz na słomie, jak i na puchu.
15. Tak świat płaci: za twoje myto jeszcze cię obito.
16. Tak to bywa na świecie: każdy o swej biedzie plecie.
17. Tak to jest na świecie: każdego własna bieda gniecie.
18. Tak to na świecie: gdzie jest dwoje, tam będzie i trzecie.
19. Tak to prawda, jak że kiełbasy po świecie latały. *Gdy kto opowiada różne nieprawdziwe historye.*
20. Tam cieplo, gdzie chleb pieką.
21. Tam dobrze, gdzie nas niema (jak tam przyjdziemy, wszystko popsujemy).
22. Tam owca trawę skubie, gdzie ją przywiążą.
23. Tam się sępy zlatują, gdzie ścierwo czują.
24. Tani towar dyabła wart (tanie, ale kiepskie).
25. Tatuś wygrali, tylko w skórę będą brali. *Ludowe.*
26. Tchórz się chlubi, że bitki nie lubi.
27. Tego nikt kochać nie może, kto ciągle woła »daj«!
28. Ten drugiego niech strofuje, kto się sam w niczem nie czuje.
29. Ten kto sieje, ma też nadzieję.

30. Ten mnie wnet namówi, który czyni co mówi.
31. Ten pan zdaniem mojem, kto przestał na swojem. *Kochanowski.*
32. Ten przyjaciel prawdziwy, kto w nieszczęściu życzliwy.
33. Ten się nie boi, kto złego nie broi.
34. Ten wszystko może, kogo Bóg wspomoże.
35. Teraz i cnota nie popłaca bez złota.
36. Testament umarłego — zwierciadło dla żywego.
37. Tobie do śmiechu, a mnie do zdechu.
38. To co małe, bywa też i całe.
39. To miłość płocha, która prędko kocha.
40. Tonący brzytwy się chwyta.
41. To pewna nowina: było lato, będzie zima.
42. Torowanym gościńcem lada kto się wlecze.
43. To samo słońce czyni płótno białem, a cygana czarnym.
44. To się liczy, co się ma (albo: to się pisze, co się ma).
45. To się stało, co się stać musiało.
46. To wielka nowina, że Kaśka pocałowała Jaśka. *Nic nadzwyczajnego. Ludowe.*
47. To zły jeździec, co nigdy nie spadł z konia.
48. Traci czas, kto czasu czeka.
49. Trafiła kosa na kamień.
50. Trafił frant na franta (i wyciął mu kuranta).
51. Trafił mądry na głupiego i odebrał podatek od niego. *Początek tego przysłowia znany.*
52. Trafi się i mądremu głupstwo palnąć.
53. Trafi się i ślepej kurze ziarnko znaleźć.
54. Trudna zgoda z ogniem woda.
55. Trudniej do nieba bogaczowi, niż przez ucho igielne wielbłądowi.
56. Trudność ustąpi, gdy chęć przystąpi.
57. Trudno ciągnąć do tańca tego, kto nierad skacze.
58. Trudno dwie roboty naraz dobrze zrobić.
59. Trudno dwie sroki za ogon chwytać.
60. Trudno dochować cało, na co ich godzi niemało.
61. Trudno Kaśkę niewolić, jak niechce swywolić. *Ludowe.*
62. Trudno ku Bogu ze złego nałogu.

63. Trudno mądrego oszukać.
64. Trudno tam co znaleźć, gdzie nic niema.
65. Trudno tego wodzić, kto sam niechce chodzić.
66. Trudno z błaznem na zające polować.
67. Trudno ze złego zrobić co dobrego.
68. Trudno z jednego wolu dwie skóry zedrzeć.
69. Trwalsze co zapracowane, niźli to co darowane.
70. Trzeba ci wiedzieć Michale, że nic na świecie bez *ale.*
71. Trzeba niedospać, kto chce chleba dostać.
72. Trzeba rano wstać, kto chce babę oszukać.
73. Trzeba kuć żelazo, póki gorące.
74. Trzeba rzeczy brać z gładkiej strony.
75. Trzeba się mądrze sprawować, żeby potem nie żałować.
76. Trzeba umieć zrobić z potrzeby cnotę.
77. Trzeba zgryźć orzech, kto chce zjeść jądro.
78. Trzech na jednego nie czekają.
79. Trzy dni wesela, całe życie biedy.
80. Trzymać kobietę za słowo a piskorza za ogon, na jedno wychodzi.
81. Trzy stany pragną odmiany: słudzy pana, uczniowie nauczyciela, chłopi urzędnika.
82. Tu niema co robić, tam się niema poco spieszyć.
83. Tydzień zachodu, a dzień odpustu. *Ruskie: try dni zachodu, a deń prażnyku.*
84. Tyle zysku, co w pysku. *Ruskie: Tołko zysku, szczo w pysku. Gdy kto tylko jeść dostanie.*
85. Tyle psa zabić, co i powiesić. *Ludowe.*
86. Tyle waży funt pierza, co i funt ołowiu.
87. Tylko do razu sztuka uchodzi.
88. Tylko dyabeł jest biedny, bo niema duszy. *Ludowe.*
89. Tylko głupiec strzela wróble blisko stodoły.
90. Tylko ser odkładany jest dobry.
91. Tylko trzewik wie, że pończocha dziurawa.
92. *Ty* mnie nie *tykaj*, bo ja z tobą świni nie pasł.
93. Tym co dudki mają, ludzie się kłaniają.
94. Tysiące trosków, a wiek tak krótki — golnijmy wódki! *Toast.*

95. Tysiąc racyj szeląga długu nie zapłaci.
96. Tyś skrzypka zapłacił, a inni tańcowali. *Ludowe.*

U.

1. U Boga gdy każe, i mucha żołnierzem być musi.
2. U Boga nic niema niepodobnego.
3. Ubogiego zdanie, nie zważa nikt na nie.
4. Ubogiemu Bóg nie ubogi.
5. Ubogiemu dzieciątko, bogatemu cielątko. *Ludowe.*
6. Ubogi nie lęka się śmierci.
7. Ubogi żywi się jak może, bogaty jak chce.
8. Ubóstwo i pycha nie pasują razem.
9. Ubóstwo nie tuczy, ale wielu rzeczy uczy.
10. Ubóstwo nikogo nie hańbi.
11. Uciekać mężnemu nie przystoi.
12. Uciekać niegrzecznie, ale pożytecznie.
13. Uczepiła się baba żyda, że jej ksiądz drogę przejechał.
14. Ucząc innych sami się uczymy.
15. Uczył Marcin Marcina, a sam głupi jak świnia.
16. Uda się, dobrze; nie uda się, drugie dobrze.
17. Uderz w stół, a nożyce się odezwą.
18. U dobrego pana i sługa dobry.
19. U dziewki próżne chlewki, a u wdowy chleb gotowy.
20. Ufaj, Bóg ci dopomoże; ale pracuj sam nieboże!
21. Ujechawszy milę, postój koniom chwilę; ujechawszy sześć, dajże koniom jeść.
22. Ukłon za ukłon, datek za datek.
23. U kogo czyste sumienie, u tego jasne spojrzenie.
24. U końca cierpliwości wyje wściekłość.
25. U krogulca słuch tępy, skoro gardziel pełny.
26. Ukrzywdzonemu szkodę nagrodzisz, ale łez nigdy.
27. U leniwego zawsze święto.
28. Ulitował się kruk nad żabą, jak jej oczy wydłubał.
29. Umarli zębów nie mają.
30. Umarł dawno, kto dawał darmo.
31. Umrzeć musi, kogo śmierć dusi.
32. Upartego trudno przekonać.

33. U pawia strój anielski, głos dyabelski, a mięso baranie. *Rysiński.*
34. Urazy pamiętamy, dobrodziejstwa zapominamy.
35. Uroda ciała rzecz bardzo nietrwała.
36. U rozwódki interes krótki. *Ludowe.*
37. Urząd nie ciebie szanują, gdy ci lepsi ustępują.
38. Urzędnik jest jak pies: im gorszy, tem lepszy.
39. Urzędowanie to ciężar Mospanie.
40. U skąpego cała dusza w mieszku.
41. U skąpego pana słudzy są złodzieje.
42. U skąpego zawsze po obiedzie.
43. U skąpego z obżarstwa i pijaństwa nikt nie zachoruje.
44. Ustawa to stara, że za grzech jest kara.
45. Utrapionemu nie przyczyniaj utrapienia.
46. Uważcie to gospodarze: święty Józef groch siać każe.
47. U wdowy chleb gotowy, ale nie każdemu zdrowy.
48. U złego bartnika i miód gorzki.
49. Używaj świata, póki służą lata. *Maksyma ludzi zmysłowych.*

W.

1. W Adwenta same posty i święta.
2. Wara dyable, bo Pan Bóg jedzie!
3. Wart pałac Paca i Pac pałaca.
4. Wawrzyniec to pokazuje, jaka jesień następuje.
5. W Boga wierzę, ale Bogu nie wierzę. *Tak powiedział chłop, gdy podczas pięknej pogody wyszedł w pole bez opończy, i nagły deszcz do nitki go przemoczył.*
6. W Bogu nadzieja, w torbie chleb. *Ludowe.*
7. W czerwcu się pokaże, co nam Bóg da w darze.
8. Wczesna siejba czasem omyli, późna zawsze.
9. W swoją żonę wsadził dyabel jednę łyżkę miodu, a w cudzą dwie.
10. W cudzem oku źdźbło widzimy, a we własnem belki nie widzimy.
11. W domu jest spokój, jak mąż głuchy, a żona ślepa.
12. W dostatku trudno miarę zachować.

13. Wdowa bez chłopa jak ogród bez płota.
14. Wdowa kukała, siebie oszukała.
15. Wdowa ludzka pomowa. *Pomowa = obmowa, bo zwykle wdowę obmawiają.*
16. Wdowiec gdy weźmie ciebie, co chwila nieboszczkę wygrzebie.
17. Wdowiec z wdową rzadko dobrze z sobą.
18. W drodze pilnuj konia, a w domu żony.
19. Wedle stawu groblę brać trzeba.
20. Wesoło, choć goło.
21. We sto koni nie dogoni, co moment opóźni.
22. We wiliją dzieci biją. *Ludowe.*
23. We wszystkich Świętych jeśli ziemia skrzepła, to zima będzie ciepła.
24. Wędruj z cnotą bracie, a szczęście spotka cię.
25. W grze i wojnie brata niema.
26. Wiara bez uczynków jest martwa.
27. Wiara zbawia i uzdrawia.
28. Wiatru ukruszyć, śniegu ususzyć — niesposób.
29. Widać to z twarzy, co się w sercu warzy.
30. Widzi Pan Bóg z góry, jak tu żyje który.
31. Widzi Pan Bóg z nieba, czego komu trzeba.
32. Wieczerza hojna, noc niespokojna.
33. Wiedzą sąsiedzi, jak kto siedzi.
34. Wiele dobrego psuje głupiego.
35. Wiele chartów, zająca śmierć.
36. Wiele słuchaj, mało mów; jeśli chcesz, byś był zdrów.
37. Wiele ten czyni, kto musi.
38. Wiele umie, kto nie umie nad potrzebę.
39. Wielka tarapata, dziurawa w deszcz chata.
40. Wielka to wada, gdy kto dużo gada.
41. Wielkie głupstwo nie brać, jak dają.
42. Wielkie rzeczy pomału rosną.
43. Wielkich ludzi wielkie bywają grzechy.
44. Wielkiemu panu wiele trzeba wybaczyć.
45. Wielu dobrze zaczyna, a źle kończy.
46. Wielu płaszczem cnoty pokrywa niecnotę.

47. Wielu ludzi komara przecedzają, a wielbłąda połykają.
48. Wiemy co mamy, ale nie wiemy co będzie z nami.
49. Wierz w jednego Boga i we wszystkich dyabłów. *Żar-*
50. Więcej dni, niż kiełbas. *Ludowe.* *[tobliwe.*
51. Więcej dokuczy zgraja kundlów, niż jeden brytan.
52. Więcej ludzi utonęło w kieliszku, niż w morzu.
53. Więcej śmiałości, niż znajomości.
54. Więcej się chłop tego boi, kto śmiało kroku dostoi.
55. Więcej ujrzysz jednem swojem okiem, niż cudzemi dwoma.
56. Więcej wart grosz zarobiony, niż dukat ukradziony.
57. Więcej znaczy napomnienie mądremu, niż sto plag głupiemu.
58. Więcej zrobi chętny, niz umiejętny.
59. Więcej żona wyniesie fartuchem, niż mąż wywiezie wozem.
60. Większa jest moc Boska, niż czartowska.
61. Większa jest moc Boska, niż złość ludzka.
62. Witajcie, a co wiecie gadajcie! (albo: a co macie to dajcie). *Żartobliwe powitanie.*
63. Wilk na starość pokutuje.
64. Wilk się psa nie boi, ale nie lubi jego szczekania.
65. Wilk tam szkody nie robi, gdzie się ulągnie.
66. Wilk znalazł przyczynę, jak chciał zjeść owcę.
67. Wilcze oczy, księży wóz, co zobaczy toby wiózł. *Ludowe.*
68. Wilczysko się ożeniło i uszy opuściło (aj! aj! co mi po tem było).
69. Wino i pieniądze rodzą różne żądze.
70. Wino rozwesela serce człowieka.
71. Wiśnia i kobieta rumienią się, gdy dojrzewają.
72. W jakim cechu siędziesz, takim i sam będziesz.
73. W jedzeniu miara to nauka stara.
74. W karczmie, w młynie i w kościele nie znać pana.
75. W każdej sprawie zważ, jaki będzie koniec.
76. W każdem kłamstwie jest połowa prawdy.
77. W każdym kątku po dzieciątku, na przypiecku troje. *Żartobliwe. Gdy gdzie w domu dużo dzieci.*

78. W kompanii i tchórz bywa śmiały.
79. W korcu maku się szukali, aż się dobrali.
80. W kościele, w karczmie i w grobie — wszyscy równi sobie.
81. W krzyżowe dni męka Boża, tedy nie siej zboża.
82. W lesie rośnie niejedna rózga.
83. W ładnem ciele bywa cnoty niewiele.
84. W małej kompanii pij, a w dużej się bij.
85. W marcu kto siać nie zaczyna, swego dobra zapomina.
86. W marzec umrze niejeden starzec (nie baj baju, bo możesz umrzeć i w maju).
87. W mętnej wodzie dobrze ryby łowić.
88. W miłości i gniewie co człek czyni, niewie.
89. W młodości myśl o starości.
90. W młodości próżniaczek, na starość żebraczek.
91. W młynie to mielą, co zasypiesz.
92. W najwyższe góry najczęściej biją pioruny.
93. W Narodzenie Maryi pogodnie, będzie tak cztery tygodnie.
94. W niebie dekret napisany, kto komu jest obiecany.
95. W niejednym dworze mieszka bieda przy honorze.
96. W nocy wszystkie koty czarne (szare).
97. W nogę mierzył, w łeb uderzył.
98. Wobec prawa wszyscy są równi.
99. Woda jednemu bierze, drugiemu daje.
100. Wodę grabiła, piasek wiązała; po tej robocie trzy dni leżała. *O nierobotnej dziewce.*
101. Wodę warzyć, woda będzie (jak kaszy nie wsypiesz).
102. Wodę czerpa przetakiem, kto bez książek chce być żakiem (uczonym). *Knapski.*
103. Wojna jednego zbogaci, a stu zuboży.
104. Wolę tu o północy, niż tam w południe.
105. Wolę tu być ostatnim, niż tam pierwszym.
106. Wolę później z Bogiem, niż wcześniej z czartem.
107. W oczy cudnie, poza oczy obłudnie.
108. Wolniej mnie jak komu w moim własnym domu.
109. Wolnoć Tomku w swoim domku (robić co chcesz).
110. Wolno w Polsce, jak kto chce. *Ludowe.*

111. Wół rogami, a baba językiem kole.
112. Wołu za rogi, człowieka za słowo (trzymamy).
113. Wór próżny nie stoi prosto.
114. W Ostatki wszystko wolno.
115. Wóz tam pójdzie, gdzie się konie naprą.
116. W piątek dobry początek, sobota największa robota.
117. Wpierw się grosz narodził, niźli dukat chodził.
118. W pocie czoła będziesz pracował na chleb. *Genesis.*
119. Wprzód trzeba dać, niż »Bóg zapłać« słuchać.
120. Wpuścić wilczka do obory, to się pokaże wilk cały.
121. Wpuść dyabła do kościoła, to na ołtarz wlezie.
122. W pustkach największe echo.
123. W rodzeństwie niesnaska to Boża nielaska.
124. Wrona kracze, będzie deszcz.
125. Wsadził Bóg duszę ni w pień, ni w gruszę. *O niezgrabnym.*
126. Wspominać miło, co przedtem trapiło (albo: co się przeżyło).
127. W starem ciele często dyabeł miele.
128. W starych latach dyabeł człowieka żeni.
129. W starym piecu dyabeł pali.
130. Wstąpił do piekieł, po drodze mu było.
131. Wstawaj rano, nazbierasz na wiano.
132. Wstyd jest dziewce, gdy jej parobek niechce.
133. W święty Jan gdy deszcze pluszczą, orzechy się nie wyłuszczą.
134. Wszak już święty Łukasz, czegóż w polu szukasz? *18 października.*
135. Wszędzie dobrze, gdzie nas niema.
136. Wszędzie dobrze, a w domu najlepiej.
137. Wszelki duch Pana Boga chwali.
138. Wszyscy ludzie grzeszni — i ksiądz pleban człowiek.
139. Wszystkiego doświadczajcie; co dobre, trzymajcie.
140. Wszystkie główki mają swoje wymówki.
141. Wszystkie żydy złodzieje, a rabin największy. *Ludowe.*
142. Wszystkiemu koniec przyjść musi.
143. Wszystko do czasu, Pan Bóg na wieki.

144. Wszystko dobrze, jak chleb jest w torbie (jak chleb z torby wyjem, wtedy torbę kijem).
145. Wszystko głupstwo w porównaniu z wiecznością.
146. Wszystko już było na świecie.
147. Wszystko ma swój czas.
148. Wszystko mamy z Boga ręki, czyńmy zato szczere dzięki.
149. Wszystko można, ale ostrożno. *Można = można.*
150. Wszystko na świecie marność.
151. W targu niema gniewu.
152. Wtedy bierz, kiedy dają.
153. Wtedy grabią, kiedy schnie.
154. Wtedy na grzyby chodzą, kiedy się rodzą.
155. Wtedyś dobry, kiedy dajesz.
156. Wtedy święto u myszy, kiedy kota nie słyszy.
157. W tem się polu dobrze rodzi, po którem gospodarz chodzi.
158. W tłustem ciele nauki niewiele.
159. W Warszawie jest taki zwyczaj: nie masz oddać, nie pożyczaj.
160. W Wielki Piątek dobry siewu początek.
161. W Wielki Piątek mróz, na suchym brzegu siana wóz.
162. W winie leży prawda.
163. W wiośnie wszystko rośnie.
164. Wybaczcie, a jak nie to przepadnie. *Ludowe.*
165. Wybrał się na dzika, zastrzelił królika.
166. Wychowanie surowe czyni dzieci zdrowe.
167. Wypił, wypił, nic nie zostawił; bodajże go Pan Bóg błogosławił. *Żartobliwe.*
168. Wyrzeczonego słowa nie wrócisz do gęby, choćbyś cztery koniê zaprzągnął.
169. Wystarczy gdy panna brzydsza od anioła, a chłop ładniejszy od dyabła.
170. W zbytnim swarze prawda ginie.
171. Wziął wilk krowę, niechże weźmie i powróz.
172. W złości niema miłości.
173. W złym razie furman wyrzeka się swego stanu, a przyjechawszy na nocleg znowu wóz smaruje.

Z.

1. Za byczka będzie cieliczka. *Ludowe.*
2. Za cierpienie da Pan Bóg zbawienie.
3. Zacinaj konia owsem, a nie biczem.
4. Zachować co w sekrecie najtrudniej jest kobiecie.
5. Zadek nie szklanka, to się nie rozbije. *Mówią studenci, gdy im grożą chłostą.*
6. Za dobre Bóg niebem płaci, a za złe piekłem karze. *Ludowe.*
7. Za głos to Boski uznają, co wszyscy zgodnie trzymają.
8. Za głupią głowę nogi niemają spoczynku (nogom bieda).
9. Za gniewem żal w ślad idzie.
10. Za grzechy młodości karze Pan Bóg stare kości.
11. Za grzechy ojców pokutują (karze Pan Bóg) dzieci.
12. Za grzechem idzie kara.
13. Za jednego chłopa będzie innych kopa.
14. Za jednego kpa będzie innych dwa.
15. Za jednego tysiące giną. *Ludowe.*
16. Za jednym zasiadem śniadanie z obiadem.
17. Zajrzy słoneczko i w nasze okieneczko.
18. Zakazany owoc najlepiej smakuje.
19. Za kim Pan Bóg, za tym wszyscy Święci.
20. Za kim niewinność, ten jak we sto koni jeździ.
21. Za króla Batorego stało się wiele dobrego.
22. Za króla Olbrachta wyginęła szlachta.
23. Za króla Sasa jedz, pij i popuszczaj pasa.
24. Zalecał się Bartek Marynie, gdy ujrzał kiełbasy w kominie. *Ludowe.*
25. Zamiast anioła za nogi, schwytał dyabła za rogi.
26. Zamienił stryjek siekierkę za kijek. *Gdy kto niekorzystnej zamiany dokona.*
27. Za moje żyto jeszcze mnie wybito.
28. Za mundurem panny sznurem.
29. Za nic nauka, kto Boga nie szuka.
30. Za obietnicę nic nie kupisz.
31. Zapala Bogu świeczkę, a dyabłu drugą. *O obłudnym.*

32. Za pan brat świnia z pastuchem. *Gdy się kto z wyższym chce poufalić.*
33. Za panią matką idzie pacierz gładko.
34. Za pieniądze wszystko kupisz, tylko matki nie.
35. Zapłać długi, będziesz jak i drugi.
36. Za późna pomoc po niewczasie.
37. Za prawdę ludzie giną.
38. Zaprzedać się kobiecie a dyabłu — na jedno wychodzi.
39. Za smaczne wieczór frykasy w nocy z brzuchem obertasy. *Knapski.*
40. Zastaw się, a postaw się! *Mówi się o takich, którzy się na przyjęcie gości sadzą.*
41. Zaszkodzić łatwo, ale pomódz trudno.
42. Za taką robotę tylko szydłem kaszę jeść. *Gdy robota nic warta.*
43. Za tanie (psie) pieniądze psi mięso jedzą.
44. Za tym Boże, kto drugiego zmoże. *Ruskie: za tom Boże, kto koho zmoże.*
45. Zawiodą tego nadzieje, kto wprzód zbiera niż sieje.
46. Za wysokie progi na moje nogi. *Ludowe.*
47. Zawsze ci najwięcej jedzą, co najbliżej misy siedzą.
48. Zawsze gorszy biały cygan, niż czarny.
49. Zawsze lepszy sam Pan Bóg, niż wszyscy Święci.
50. Zawsze łgarze Pan Bóg karze.
51. Zawsze się chce tego, czego nie można.
52. Zawsze trzeba śmiało, choć sił mało.
53. Zazdrość jest gdyby rów: kto w nią wpadł, bywaj zdrów!
54. Zazdrość tylko żywych prześladuje, a umarłym folguje.
55. Za złe rady karze Pan Bóg konsyliarze (doradców).
56. Z biedą niema żartów.
57. Z Bogiem żartować nie trzeba.
58. Zbójcy niesprawiedliwie wydzierają, a sprawiedliwie się dzielą.
59. Z chłopa największy pan.
60. Z chłopem nigdy nie dźwigaj.
61. Z cudzego konia wśród błota zsiadaj.

62. Z cudzej biedy śmiech to najcięższy grzech.
63. Z cudzej kieszeni łatwo być hojnym.
64. Z cudzej skóry szeroko się rzemień kraje.
65. Z człowiekiem złej sławy nie miej żadnej sprawy.
66. Zdechł pies, jak się najadł złodziejskiej słoniny.
67. Z dobrego drzewa dobry jest owoc.
68. Z dobrego gniazda dobre dzieci.
69. Z dobrych myśli rodzą się dobre uczynki.
70. Zdrowemu nietrzeba lekarza, tylko choremu.
71. Zdrowia sto lat, beczka wina, dobry sąsiad i dziewczyna — dobre są rzeczy.
72. Zdrowie łatwo stracić, ale trudno odzyskać.
73. Zdrowie tego, co fundacya (wino) jego!
74. Zdrowie twoje, a w gębę moję. *Przy piciu.*
75. Zdrowy ma się bać choroby, a chory śmierci.
76. Z dwojga złego mniejsze obieraj.
77. Zegar nie je i nie pije, a jednak bije.
78. Zepsuć łatwo, ale naprawić trudno.
79. Ze śmiechu przychodzi często do grzechu.
80. Ze stodoły pustej nie wyleci wróbel tłusty.
81. Ze szczęściem i rozumu przybywa.
82. Zgadnij gadula, w której ręce kula? *Gra.*
83. Zgadnij Jezu, kto cię bije? *Słowa pieśni.*
84. Zgadzaj się gębo z mieszkiem.
85. Zginął ten co darmo dał; kup se, to będziesz miał.
86. Z głupiej głowy nawet włosy uciekły. *O łysym.*
87. Z głupim dobrze grać w karty, ale z cudzą żoną nie uchodzą żarty.
88. Z głupim i pijanym nie dojdziesz końca.
89. Z głupim się nie dogadasz, ze smarkatym się nie najesz. *Ludowe.*
90. Zgoda buduje, niezgoda rujnuje.
91. Z góry nie trzeba koni poganiać.
92. Zgubił dziad torbę, nie płakał; znalazł, nie skakał. *Gdy kto małą szkodę poniesie.*
93. Z honoru większego rzadko co lepszego.
94. Ziarnko do ziarnka, zbierze się miarka.

95. Ziemia jest wielka, a ludziom na niej ciasno.
96. Zjadłoby się z masłem chleba, ale robić trzeba.
97. Z jakim się wdajesz, takim się sam stajesz.
98. Zje pies kobyłę, jak mu wilk pomoże.
99. Zje pies psa, jak niema zająca. *Ludowe.*
100. Zjesz beczkę soli, nim poznasz do woli.
101. Zjesz dyabła, a nie Pana Jezusa. *Ludowe.*
102. Z każdego kraju jednako do raju.
103. Z każdym bądź grzecznie, z niewieloma serdecznie.
104. Z kłótni dwóch trzeci korzysta.
105. Z kogo się naśmiewają, z tego ludzie bywają.
106. Z książki mądry, a z głowy głupi.
107. Z księdzem i mnichem nie żartuj.
108. Źle czynić się nie godzi, choć się dobre stąd urodzi.
109. Źle jest gdy córka głupia, a matka niemądra.
110. Źle jest sadzać dwóch kotów w jeden wór.
111. Źle jest trzem o jednej pierzynie. *Ludowe.*
112. Źle jest, gdy pana włodarz gospodarzyć uczy.
113. Źle jest być nadto dobrym.
114. Źle się tam dzieciom powodzi, gdzie się małżeństwo rozwodzi.
115. Źle swego domu broni, kto dom sąsiada podpala.
116. Źle tam jest, gdzie mąż w spodnicy, a żona w gatkach chodzi.
117. Źle tam jest, gdzie ojciec za piecem, a syn za stołem.
118. Źle w tym domu bywa, gdzie żona swarliwa.
119. Źle umrzeć nie może, kto dobrze żyje.
120. Źli ludzie zły koniec mają.
121. Zła drużyna zepsuje dobrego syna.
122. Zła gadzina własny ogon kąsa.
123. Zła miłość o głodzie; uprzykrzy się i wojewodzie.
124. Zła rada nieraz dla doradcy bywa najgorsza.
125. Zła szkapa gdy się uprze, to i z góry nie pociągnie.
126. Zła żona, zły sąsiad, dyabeł trzeci: jednej matki dzieci.
127. Złego cnota w oczy kole.
128. Złego dyabeł nie weźmie, bo go dawno ma.

129. Złego nie trzeba szukać, bo się samo znajdzie.
130. Złego sąsiada i kłótni w domu nie życz nikomu.
131. Złego uczyć nietrzeba, a umią ludzie.
132. Złe dzieci — rodziców wina.
133. Złe łatwo zrobić, ale trudno odrobić.
134. Złe koło i zła głowa najwięcej robią hałasu.
135. Złe ma sąsiady, kto się sam chwali.
136. Złe oko wszędzie złe widzi.
137. Złe rozmowy psują dobre obyczaje.
138. Zlej tanecznicy zawadzi i rąbek u spodnicy.
139. Zlemu wszędzie źle, dobremu wszędzie dobrze.
140. Złe sprawy rodzą dobre ustawy.
141. Złe się zawsze źle kończy.
142. Złe się zawsze w końcu o Bożą Mękę rozbije. *Potocki.*
143. Złe złem pozbywają, klin klinem wybijają.
144. Złe ziele najlepiej się krzewi.
145. Zły nabytek nie idzie na pożytek.
146. Zły przykład idzie z góry.
147. Zły radby, żeby z nim wszyscy zginęli.
148. Zły to gospodarz, co w domu zmoknie.
149. Zły to ptak, co swe gniazdo kala.
150. Zły to sługa, co często służbę zmienia.
151. Złapał Kozak Tatarzyna, a Tatarzyn za łeb trzyma.
152. Złapałem Tatarzyna, a on mnie trzyma. *[Staropolskie.*
153. Złota ogniem próbują, a człowieka złotem.
154. Złote góry obiecuje, a ołowianych nie daje.
155. Złoty klucz każdy zamek otworzy.
156. Z łysiną do panny, jak z jerzem do psa.
157. Złodzieja nie wieszają, póki go nie mają.
158. Złodzieja najtrudniej okraść.
159. Złodziejby nie kradł, gdyby niemiał gdzie schować.
160. Złodziej na złodzieja nie powie.
161. Złodziej nie okradnie złodzieja.
162. Złodziej złodzieja nierad sądzi.
163. Złodziejów niema, bo poszli kraść. *Ludowe.*
164. Z małego przyjdzie do wielkiego.
165. Z małej iskry wielkie pożary powstają.

166. Z małych przyczyn wielkie skutki.
167. Zmiataj żydzie, bo szewc idzie (będzie koniec twojej biedzie). *Szewcy żydom bardzo dokuczali.*
168. Z młodu nabywaj, na starość używaj.
169. Zmniejsza swą zasługę, kto się sam chwali.
170. Znajdziesz czasem i takiego, co się boi cienia swego.
171. Znajomość kosztuje pieniądze.
172. Znam cię ziółko, żeś pokrzywką.
173. Z niczego nic nie będzie.
174. Z obfitości serca usta mówią. *Ewangelia.*
175. Z ogniem i złym człowiekiem żartować nie trzeba.
176. Z panami krótkiemi słowy trzeba mówić.
177. Z Panem Bogiem do wójta się nie idzie.
178. Z panną długo, z wdową krócej, a z rozwódką gadaj krótko. *Ludowe.*
179. Z pełnego łatwo brać.
180. Z pieniądzmi kłopot, ale gorszy bez nich.
181. Z pochwały nie uszyjesz koszuli. *Ruskie: chwalba soroczki ne dast.*
182. Z prawdą do ludzi jak z jeżem do psa.
183. Z prawdą najdalej zajdziesz.
184. Z próżnego i mądry Salomon nie naleje.
185. Z przyjacielem igraj słówkiem rzadko, ale rączką nigdy.
186. Z rączki do rączki, żeby nie było mierziączki. *Cinciała.*
187. Zręczny człek jak kot zawsze na nogi spada.
188. Zróbmy rząd, idźmy stąd. *Ludowe.*
189. Zródź babo dziecko, a babie sto lat.
190. Z rusznicą, ze lwem i z królem niebezpiecznie żartować. *Rysiński.*
191. Zrzędzie źle wszędzie.
192. Z strzelbą, głupcem, lwem i kotem żarty nicpotem.
193. Z tej kozy nie będzie mięsa. *Ruskie: ne bude z tej kozy miasa. Z tego nic nie będzie.*
194. Z tej mąki nie będzie chleba. *Ruskie: ne bude z toj kuźni hroszi. Nic z tego nie będzie.*

195. Zwierciadło, co wszystko zgadło. *Bajka.*
196. Z wielkiego grzmotu mało deszczu bywa.
197. Z wielkimi panami nie dobrze żartować.
198. Z wielkiej chmury nieraz mało deszczu.
199. Z wielkiej miłości nieraz wielka nienawiść powstaje.
200. Zwyczaj za prawo stoi.
201. Zwykle głupcom szczęście sprzyja.
202. Zwykle po szkodzie człowiek mądrzejszy.
203. Zwykle w mieście za dwóch dobrych łotrów dwieście.
204. Zwykle z jedynaka albo pies, albo sobaka.
205. Z zatargu braci wróg się bogaci.
206. Żaba się odrzeka błota, a lezie do niego.
207. Żaden dwoma łyżkami nie je.
208. Żaden się na świat z rozumem nie rodzi.
209. Żaden tego nie nawróci, od kogo Bóg twarz odwróci.
210. Żaden w swej sprawie sędzią być nie może.
211. Żal mi cię, ale ci się dobrze stało. *Mówi się, gdy kto z własnej winy co cierpi.*
212. Żal po niewczasie na nic nieprzyda się.
213. Żal (gniew) uwagi niema, lepiej jednak kto go wstrzyma.
214. Żałuje za grzechy, gdy już grzeszyć nie może.
215. Żarłeś pysku, zapłać mieszku.
216. Żeby chłop był jak wrona, zawsze żonie obrona.
217. Żeby głupich nie było, toby mądrzy z głodu pomarli.
218. Żeby kózka nie skakała, toby nóżki nie złamała.
219. Żebym miał tyle pieniędzy, spytałbym co Kraków kosztuje. *Mówi się żartobliwie, gdy kto pokazuje większą sumę pieniędzy.*
220. Żebyś była dobra żona, siedziałabyś z dziećmi doma.
221. Żeby ubogi bogatemu nie dawał, wnetby bogaty zubożał.
222. Żeglarz i rolnik najszczerzej Boga proszą.
223. Żeń się w pobliżu, a kradnij daleko od domu.
224. Żeńska głowa bardzo jałowa.
225. Żona bez dzieci jak bez ryby sieci.
226. Żona dobra rzadsza jest, niż biały kruk.

227. Żona ładna najczęściej zdradna.
228. Żony dwa razy trzeba słuchać: raz gdy woła »chodź jeść«, a drugi raz »chodź spać!« *Ruskie: żinku potreba dwa razy słuchaty: raz jak kłycze isty, a druhy raz spaty.*
229. Żony, brzytwy i konia nie pożyczaj nikomu.
230. Żony szukaj oczami, nogami i uszami.
231. Z żoną, doktorem i księdzem w zgodzie żyć trzeba.
232. Żwawo do niej, choć się broni. *Żartobliwe.*
233. Z żartem jak z solą: nie przesadź, bo bolą.
234. Życie nasze jest w rękach Boskich. *Ludowe.*
235. Żyda wypchniesz jednemi drzwiami, to drugiemi lezie.
236. Żyd bijąc innych o ratunek woła.
237. Żyd zawsze żydem śmierdzi.
238. Żydowska rzecz obiecać, a nie dać.
239. Żydowską lichwę, księży zbiór bierze czart w jeden wór.
240. Żydowskie wesele obejdzie się bez słoniny.
241. Żydowskie *zaraz* a pańskie *poczekaj* jednakie.
242. Żydzie! dyabeł za tobą idzie (żeby cię porwał).
243. Żydzie! świnia za tobą idzie (ryczy, kwiczy, żebyś jej dał jeść). *Ludowe. Często wisusy tak na żydów wołają, aby im dokuczyć.*
244. Żywy do chleba, umarły do nieba.

II. Wyrażenia przysłowiowe.

A.

1. Abecadło, zjadł pies sadło. *Dla nieumiejących wymówić litery ł.*
2. A, b, c, wilk kobyłę wlecze; wlecze na nogę, i ja mu pomogę. *Żartobliwe.*
3. Albo chybi, albo trafi; albo tak, albo inak.
4. Albo ja to wczorajszy? *Nie jestem dziecko, wiem trochę.*
5. Albo ja to od macochy? *Wartam coś.*
6. Albo pij, albo się ze mną bij! *Pijackie.*
7. Albo ta, albo żadna. *Mówi zakochany.*
8. Ananas, ale nie dla nas.
9. Aniby pies od niego kawałka chleba nie wziął. *Podły, nędzny, wzgardzony.*
10. Ani »Bóg zapłać« nie powiedział. *Nie podziękował.*
11. Ani do ambony, ani do żony. *Człowiek do niczego niezdatny.*
12. Ani do patyny, ani do dziewczyny. *Ani na księdza niezdatny, ani do żeniaczki.*
13. Ani do tańca, ani do różańca. *Ani do zabawy, ani do modlitwy. Człek do niczego.*
14. Ani domu, ani łomu. *Nic niema, biedny.*
15. Ani mnie to grzeje, ani ziębi. *Jest mi to obojętne.*
16. Ani mu tak w niebie nie będzie. *Gdy komu gdzie bardzo dobrze.*

17. Ani tego na lekarstwo niema. *Ani odrobiny.*
18. Ani na krzyż słomy nie przełoży. *Ludowe. Próżniak.*
19. Ani na słoną wodę nie zarobi. *Lichy robotnik.*
20. Ani on mi swat, ani brat. *Nie dbam o niego.*
21. Ani pary z gęby nie puści. *Umie milczeć.*
22. Ani palca na niego nie zakrzywił. *Nic mu złego nie zrobił.*
23. Ani piątku, ani świątku. *Ani postu, ani święta.*
24. Ani pieczony, ani warzony. *Nijaki.*
25. Ani pies ogonem nie ruszy, a robota będzie zrobiona. *Wnet, prędko.*
26. Ani prośbą, ani groźbą nie wskórasz. *Na nic nie dba.*
27. Ani ręką, ani nogą nie ruszy. *O bardzo pijanym.*
28. Ani się umył do niego. *Nie może mu dorównać.*
29. Ani się pies o to nie spytał. *Mówi ten kto chce co sprzedać, a kupca nie znalazł.*
30. Ani składu, ani ładu. *Niema porządku.*
31. Ani słychu, ani dychu. *Nic niewiadomo.*
32. Ani to zaszkodzi, ani pomoże. *Obojętne.*
33. Ani umrzeć, ani ożyć. *O leżącym obłożnie.*
34. Ani w Boga wierzy, ani się dyabła boi. *O śmiałym.*
35. Apelacya do Pana Boga! *Gdy ludzie nic nie pomogą.*
36. A to osieł dardański! *O bardzo głupim.*
37. Austryackie gadanie! *Głupie, do niczego.*
38. Aż się flaki we mnie przewracają! *Gdy kto musi słuchać bredni, to mówi:* aż się flaki... — z oburzenia.

B.

1. Baba jak stodoła. *Tęga, zażywna.*
2. Baj baju, siedzi gęś na jaju. *Gdy kto byle co plecie.*
3. Bardzoś mądry, nie uchowasz się. *To znaczy: nie będziesz żył długo. O zbyt mądrem dziecku mówią: nie będzie się chowało.*
4. Ba, żeby to ślepy oczy miał!
5. Bazgrze jak kura. *O piszącym brzydko.*
6. Bądź zdrów marny świecie (holenderski śledziu)! *Żartobliwe.*

7. Bezpieczny, jak u Pana Boga za piecem. *Zupełnie bezpieczny.*
8. Bez pieniędzy ani rusz. *Nic nie zrobisz.*
9. Będzie kij w robocie. *Dostaniesz kijem.*
10. Będziesz pamiętał ruski miesiąc. *Długo.*
11. Będzie — piorunem za pięć godzin! *Żartobliwe.*
12. Będzie rutkę siała. *Zostanie starą panną, nie wyda się.*
13. Będziesz to wtedy widział, jak twoje uszy. *Nigdy.*
14. Będzie z niego ksiądz, jak z dyabła kościelny. *Lichy, zły.*
15. Bieda aż strach! *Wielka bieda.*
16. Bieda, że i siekierą niema co uciąć. *Wielka bieda.*
17. Biega jak kot w marcu, jak waryat.
18. Biega jak kot z pęcherzem u ogona.
19. Bierze się do tego, jak pies do jerza. *Niechętnie.*
20. Bij, a duchu słuchaj! *Bij bez litości.*
21. Bij go, bo to Niemiec! *Żartobliwe.*
22. Bij, zabij na mnie! *Zacięty mój wróg.*
23. Błogosławiony między niewiastami. *Żartobliwe. Używa się, gdy mężczyzna siedzi między kobietami.*
24. Błyszcząca nędza. *Nędza pokryta fałszywym blaskiem.*
25. Błyszczy nieobecnością. *Żartobliwe. Tyle co: niema go.*
26. Bodaj cię Pan Jezus kochał (rad widział)! *Żartobliwe.*
27. Bodaj cię gęś kopła zadnią nogą! *Żartobliwe.*
28. Bodaj cię kaczki zdeptały! *Żartobliwe.*
29. Bodaj cię kule biły (niech cię kule biją)! *Żartobliwe.*
30. Bodaj cię jasny piorun trzasnął! *Przekleństwo.*
31. Bodaj cię pierwsza kula nie minęła (w bitwie)! *Przekleństwo. Ludowe.*
32. Bodaj ci nóżka spuchła! *Żartobliwe.*
33. Bodajeś się udławił! *Złe życzenie.*
34. Bodajeś skapał (zmarniał, zczezł)! *Przekleństwo.*
35. Bodajeś z piekła nie wyjrzał! *Przekleństwo.*
36. Bodaj się tacy ludzie na kamieniu rodzili! *Mówi się o bardzo dobrym człowieku.*
37. Bogaty jak Krezus, jak Rotszyld. *Bardzo bogaty.*
38. Bogiem a prawdą. *To szczera prawda.*

39. Bogu ducha winien. *Zupełnie niewinny.*
40. Bóg od niego miarę zgubił. *O człowieku wysokiego wzrostu.*
41. Bóg świadek (że prawdę gadam). *Sposób przysięgi.*
42. Bóg zapłać! daj jeszcze. *Gdy kto otrzymał trochę, a chce jeszcze więcej.*
43. Bóg zapłać za dobre słowo. *Ludowe.*
44. Boginki go odmieniły. *Gdy się kto bardzo zmieni. Dawniej lud wierzył, że „boginki“ swe brzydkie i złe dzieci podrzucały ludziom, a ludzkie porywały; stąd przysłowie.*
45. Boże z wysokości, przykryj te kości! *Żartobliwe.*
46. Boi się, jak dyabeł święconej wody, jak pies kija, jak wilk bębna. *Bardzo się boi.*
47. Boi się go, jak zeszłorocznej zimy. *Nie boi się.*
48. Boi się, żeby go niebo nie przywaliło. *Boi się byle czego.*
49. Boi się, żeby mu rozum nie wywietrzał. *O takim kto nie lubi odkrywać głowy.*
50. Bractwo wzajemnej adoracyi. *Gdy sobie dwóch lub więcej ludzi nawzajem pochlebia i kadzi.*
51. Brak mu piątej klepki w głowie. *Waryat, głupiec.*
52. Brat brata rodzi. *Mówią górale o lichem zbożu, gdy tyle umłócą, ile wysiali.*
53. Brzuch nie może, ale oczy chcą. *O żarłoku.*
54. Brzydki jak siedem grzechów śmiertelnych. *Bardzo brzydki.*
55. Brzydki, żeby mógł nim dzieci straszyć. *Bardzo brzydki.*
56. Brzydzi się, jak żyd cebulą. *Żartobliwie. Nie brzydzi się, lubi to.*
57. Brzydzi się, jak żyd słoniną. *Bardzo się brzydzi.*
58. Buczno, huczno, a pięty gołe. *O rozrzutniku, który marnuje pieniądze i nędznie jest odziany.*
59. Buduje zamki na lodzie. *O marzycielu.*
60. Burza w szklance wody. *Rzecz drobna.*
61. Być między młotem a kowadłem. *W krytycznem położeniu.*
62. Być w siódmem niebie. *Czuć się szczęśliwym.*
63. Być z kim na bakier. *W złych stosunkach.*
64. Był na wozie i pod wozem. *Doświadczył wiele.*

65. Był pod dobrą datą. *Miał w głowie, był napity.*
66. Był w Pacanowie, gdzie kozy kują. *Żartobliwe.*

C.

1. Całą gębą pan. *Porządny, wielki pan.*
2. Całuje, jak Judasz Pana Jezusa. *Zdradziecko.*
3. Całuj mnie w gębę, jak głową w piecu będę! *Gminne.*
4. Całuj psa w nos, jeżeli go znos (znasz). *Gminne.*
5. Chce szybki z okna, gwiazdy z nieba. *Chce rzeczy niepodobnych.*
6. Chciałby mu kołki na głowie ciosać, (lub: drwa na nim rąbać). *Ma go za nic, poniewiera go.*
7. Chciwy na grosz, jak dyabeł na duszę. *Bardzo chciwy.*
8. Chleb go w zęby kole. *Spanoszał, nie smakuje mu chleb razowy.*
9. Chłop jak dąb, jak smok, jak lew! *Silny.*
10. Chłop, jak u ludzi baba. *Żartobliwe. Lichy, słaby.*
11. Chłop w chłopa jak dęby, jak lwy. *Tędzy, silni.*
12. Choćby dyabeł na dyable jechał! *To się stać musi. Ludowe.*
13. Choć bieda, to hoc! *Żartobliwe.*
14. Chodzi jak bez głowy, jak nieswój, jak mruk, jak pijany, jak struty. *O zmartwionym.*
15. Chodzi jak cielę za krową. *Wszędzie za nim chodzi.*
16. Chodzi jak kot koło gorącej kaszy. *Ostrożnie.*
17. Chodzi obuto, a boso go znać. *Ma dziurawe obuwie.*
18. Chodzi po katolicku. *Prędko.*
19. Chodzi spać (wstaje) z kurami. *Wczas.*
20. Chodzi w samorodnych trzewikach. *Boso.*
21. Choruje na pana. *Dumny.*
22. Chować co od wielkiego święta. *Szanować.*
23. Chroni się go, jak wściekłego psa. *Unika go bacznie.*
24. Chudy jak chart, jak deska, jak tyka. *Bardzo chudy.*
25. Chwali się, jak żyd dziećmi. *Nie ma się czem chwalić.*
26. Ciapu kapusta, ciapu groch! *Ludowe. O rozlazłym, niezdarnym.*
27. Cicho, jakby makiem siał, jak podczas mszy świętej. *Bardzo cicho.*

28. Ciemności egipskie! *Gdy bardzo ciemno.*
29. Ciemno jak w grobie, jak w piwnicy. *Bardzo ciemno.*
30. Ciemno choć oczy wykól, (albo: choć w pysk daj). *Tak ciemno, że trudno zobaczyć tego, ktoby ci szturkał do oczu, lub ktoby cię w twarz uderzył.*
31. Cienia się swego boi. *Tchórz.*
32. Ciepłą ręką komu co dać. *Za życia.*
33. Ciepłe piwko z niego. *Zbyt łagodny, flegmatyk, bez energii.*
34. Cierpliwy jak Job. *Bardzo cierpliwy.*
35. Cieszy się, jakby go na sto koni wsadził. *Bardzo się cieszy.*
36. Cieszy się, jak nagi w pokrzywach. *Żartobliwe. Nie cieszy się, jest zmartwiony.*
37. Co dostał, to jego. *Gdy kogo porządnie obito.*
38. »Co durniu robisz«? — Wodę mierzę. *Żartobliwe.*
39. Co innego w oczy, co innego poza oczy. *O obłudnym.*
40. Co starsze, czajka czy jajka? *Żartobliwe.*
41. Co z tym fantem zrobić? *Żartobliwe. Znana jest gra towarzyska o fanty.*
42. Cóżby sroki robiły, jakby nie krzyczały? *Mówi się o plotkarzach.*
43. Cudze kąty wyciera. *Poniewiera się po świecie.*
44. Czarny jak cygan, jak murzyn, jak czart, jak kominiarz. *Bardzo czarny.*
45. Czas zabija. *O próżniaku.*
46. Czatuje jak kot na mysz, jak dyabeł na dobrą duszę. *Chytrze się zasadza.*
47. Czeka tego, jak żydzi Mesyasza, jak zbawienia, jak zmiłowania Boskiego. *Czeka z upragnieniem.*
48. Czeka na to, jak na lato. *Niecierpliwie.*
49. Czekać na co do sądnego dnia. *Nie doczekać się.*
50. Czerwony jak krew, jak burak. *Bardzo czerwony.*
51. Człowiek od siedmiu boleści. *Lichy, ladaco.*
52. Czy kpisz, czy o drogę pytasz?
53. Czy masz ogon, że drzwi nie zamykasz?
54. Czy mnie kto oczarował? *Żem na to pozwolił.*
55. Czysty jak żydowskie pomyje. *Żartobliwe. Brudny.*

D.

1. Da ci opał w lecie, a światło w dzień. *Niewiele ci pomoże, bo opału w lecie nie trzeba, ani światła we dnie.*
2. Daje jajko, żeby dostał wołu.
3. Daje, co mu spod nosa spadło (albo: co mu od brody odpadło). *Daje rzecz lichą.*
4. Daje mu się za nos wodzić. *Powodować sobą.*
5. Daj go katu, bierz go kat, pal go kat! *Terminy sądowe ze średnich wieków.*
6. Dałby dla niego i krwi spod serca. *Tak go kocha.*
7. Dał mu się we znaki. *Dokuczył mu.*
8. Dałże sobie chleba! *Narobił sobie kłopotu.*
9. Dał mu twardy orzech do zgryzienia.
10. Dam ja mu, że ruski miesiąc popamięta. *Obiję go.*
11. Dam konia z rzędem temu, kto... *Wiele dam.*
12. Dbam o to, jak o łoński śnieg. *Niedbam nic. Łoński = zeszłoroczny.*
13. Dba o to, jak pies o piątą nogę (gdy ma cztery zdrowe). *Niedba.*
14. Dlutko zjadł, a świdrem patrzy. *O zyzowatym.*
15. Dobry jak anioł. *Bardzo dobry.*
16. Dobry, ale lepszych wieszają. *Bardzo zły.*
17. Dobry to człowiek, ale Mazur. *Żartobliwe.*
18. Dobry; jak spi, to nie je; jak siedzi, to nie leży. *Żartobliwe.*
19. Dobrzeby go było posłać po śmierć. *O bardzo powolnym.*
20. Dobrze i to wiedzieć na ciężkie czasy.
21. Dobrze mu, jak w niebie (jak u Pana Boga za piecem) *Bardzo dobrze.*
22. Dogadza, jak Jaś Kaśce. *Żartobliwe. Bardzo dogadza.*
23. Dojna to krówka. *O dobrej posadzie.*
24. Dołki pod kim kopać. *Starać się mu zaszkodzić.*
25. Do razu sztuka! *Tylko raz się uda oszukać.*
26. Do roboty to chory, ale do miski to chłop! *Żartobliwe.*
27. Dorwał się, jak świnia do pomyj. *O jedzącym chciwie.*
28. Do samej śmierci będzie żył. *Żartobliwe.*

29. Dostał kosza, harbuza. *Odmowną odpowiedź od rodziców panny, o którą się starał.*
30. Dostał się, jak Piłat w Credo. *Niepotrzebny tam.*
31. Dostał tęgiego nosa. *Naganę.*
32. Dostał się na ludzkie języki. *Obmawiają go.*
33. Drapie się jak ubogi żyd. *Bardzo.*
34. Droga na końcu języka. *Można się o nią dopytać.*
35. Drugi raz nie będę taki głupi! *Nie dam się oszukać.*
36. Drzeć z kim koty. *Swarzyć się.*
37. Drzwi się u niego nie zamykają. *Ciągle ma gości.*
38. Duszę ma rogatą. *Dumny, twardy, uparty.*
39. Duszę już miał na ramieniu. *Był w niebezpieczeństwie utraty życia.*
40. Dużo wody w rzece upłynie. *Nim się to stanie.*
41. Dwa grzyby w barszcz. *Za wiele, nie potrzeba.*
42. Dwie dziurki w nosie i skończyło się! *Żartobliwe.*
43. Dyabeł nie spi! *Trzeba być ostrożnym.*
44. Dyabli go przynieśli! *Niepotrzebny. Ludowe.*
45. Dyabli się żenią! *Ludowe. Gdy silna zamieć śnieżna, lub deszcz z wiatrem.*
46. Dyabłuby duszę przedał. *O człowieku łakomym.*
47. Dziury w niebie nie będzie (jak zginiesz). *Obejdzie się bez ciebie.*

G.

1. Gada, jak młode piwo w brzuchu.
2. Gada jak najęty, jak papuga. *Plecie byle co.*
3. Gada jak stary. *Mądrze.*
4. Gada (plecie) nie do rzeczy. *Głupio.*
5. Gadał z królem. *O dumnym.*
6. Gdyby było wszystko jedno, toby było g . . . . miodem. *Gminne. Gdy kto ciągle mówi: „to wszystko jedno“, odpowiadają mu: gdyby było. . . . .*
7. Gdzie go nie posiejesz, tam wyrośnie. *O wściubskim.*
8. Gęba mu się nie zamyka. *Gaduła.*
9. Gęby otworzyć nie umie. *Głupi.*
10. Głodny jak młynarska kura. *Żartobliwe. Nie głodny.*

11. Głowa mi pęka. *Mam dużo kłopotu i myśli.*
12. Głową bić o ścianę. *Rozpaczać.*
13. Głowę komu suszyć. *Naprzykrzać się mu.*
14. Głowę ma na karku. *Da sobie radę, obrotny.*
15. Głowę (palkę) ma zakutą, tępą. *Głupi.*
16. Głowę stracił. *Niewie co począć.*
17. Głowy mi przecie za to nie zetną. *To nie zbrodnia.*
18. Głupi jak but, jak cielę, jak osieł, jak P. Jezusa koń, głupi jak Pan Bóg przykazał. *Bardzo głupi.*
19. Głupstwo rozum zjadło! *Gdy kto ladaco gada.*
20. Gniewasz się? napij się wody. *Żartobliwe.*
21. Gołą prawdę gadać. *Otwarcie, bez ogródki.*
22. Goły, jak turecki święty. *Nic niema.*
23. Gorąco kąpany. *Porywczy, raptus.*
24. Gorąco jak w piekle, jak w łaźni, jak w piecu. *Bardzo gorąco.*
25. Gorące kasztany cudzemi rękami z ognia wygarniać. *Drugim się posługiwać.*
26. Górą nasi! *Nasza sprawa dobrze stoi.*
27. Góry na kogo walić. *Potępiać, ganić go.*
28. Gorzej jest niż źle. *Bardzo jest źle.*
29. Gospodarzy, jak świnia w sadzie. *Źle, niszczy wszystko.*
30. Gościem jest we własnym domu. *Kto często wyjeżdża.*
31. Gotów za niego w piekło (ogień) skoczyć. *Kocha go, jest bardzo przywiązany do niego.*
32. Gra jak stary. *Bieyle.*
33. Graj, albo pieniądze daj! *Żartobliwe.*
34. Grosz u niego miejsca nie zagrzeje. *O zbyt hojnym lub rozrzutnym.*
35. Gwoździe mi do trumny wbija. *Ciężko mnie martwi.*

H.

1. Hajduckie sumienie. *Złe, łotrowskie.*
2. Haruje jak wół. *Pracuje ciężko.*
3. Herezyi nie wymyśli. *O głupim.*
4. Heród baba. *O tęgiej, a złej kobiecie.*
5. Hula babula! *Żartobliwe.*

I.

1. I braciby ze sobą powadził. *O kłótliwym, podszczuwaczu.*
2. Idąc przez las, wisiała torba na dębie. *Mówi się, gdy kto plecie bez sensu.*
3. I do wypitki i do wybitki. *Umie pić i bić się.*
4. I do tańca i do różańca (albo: i do Boga i do ludzi). *Zdatny do wszystkiego.*
5. Idzie jak na ścięcie. *Zmartwiony, smutny.*
6. Idzie mu, jak po maśle. *Gładko, dobrze.*
7. Idzie mu, jak z kamienia. *Ciężko.*
8. Idzie mu na to ślinka. *Ma chęć do tego.*
9. Idzie z nim ręka w rękę. *Zgodnie.*
10. I dziesiątemu powiem. *Aby się wystrzegał.*
11. I grosza niema przy duszy. *Biedny bardzo.*
12. I jagodąby się z nim rozdzielił. *Bardzo go kocha.*
13. I kamieńby się poruszył! *Na widok takiego nieszczęścia.*
14. I kropli wody żałuje. *O bardzo skąpym.*
15. Ile kropli, tyle lat zdrowia! *Przy piciu.*
16. I łąka i mąka, i ryby i grzyby. *Jest siano, zboże, woda, las; słowem — wszystkiego obfitość.*
17. Inaczej mówi, a inaczej myśli. *O obłudnym.*
18. Indyk myślał i zdechł! *Żartobliwe.*
19. Inszy teraz świat. *Inaczej teraz, niż dawniej bywało.*
20. I piesby tak nie żył. *Nędznie, jak żyje skąpiec.*
21. I ślepyby to zobaczył. *Tak jest wyraźne.*
22. I »Święty Boże« nie pomoże! *Nic nie pomoże.*
23. I trzech zliczyć nie umie. *O głupim.*
24. I wierzę i nie wierzę. *O rzeczy nieprawdopodobnej.*
25. I z jajkaby ulał. *O łakomym.*

J.

1. Ja i ty, dwa braty; ty i on, psi ogon. *Żartobliwe.*
2. Jajo chce być mądrzejsze niż kura. *Mówi się, gdy dzieci niechcą iść za zdaniem rodziców.*
3. Ja głupi na to. *Nie rozumiem tego.*

4. Jakby go zimną wodą oblał. *Opamiętał się.*
5. Jakby go po sercu pogłaskał. *Miło mu się zrobiło.*
6. Jakby do ściany gadał. *Napróżno go upominać, nie chce słuchać.*
7. Jakby mi kto prawą rękę odjął. *Mówi się, gdy najlepszą pomoc stracimy.*
8. Jakby mu nóż w serce wbił. *Takiej boleści doznał.*
9. Jakby mu kamień z piersi zdjął. *Gdy kto znacznej ulgi dozna.*
10. Jakby kamień do wody rzucił. *Przepadło.*
11. Jakby mu z oka wypadł. *Zupełnie podobny.*
12. Jakby się na nowo na świat narodził. *Tak krzepki, szczęśliwy, zdrów.*
13. Jakby z nieba spadł. *O niespodzianym ratunku.*
14. Jak cię trzasnę, to ci się babka przyśnije! *Groźba.*
15. Jak ci się spieszy, to sobie usiądź! *Żartobliwe.*
16. Jakiś długi, takiś głupi. *Żartobliwe.*
17. Jak niebo od ziemi. *Tak to dalekie od tamtego.*
18. Jak owce bez pasterza. *W nieładzie.*
19. Jak po wojnie. *Pustki, zniszczenie.*
20. Jak ryba bez wody. *Tak on bez tego.*
21. Jak się mu nie pogorszy, to trudno będzie umrzeć. *Żartobliwe. O niebardzo chorym.*
22. Jak świat światem! *Tego jeszcze nie było.*
23. Jak w błoto wrzucił. *Zmarnował.*
24. Jak z rękawa wytrząsnął. *Prędko się sprawił.*
25. Ja na to, jak na lato. *Chętnie to zrobię.*
26. Ja nie malowany. *Mam przecież energię i siłę.*
27. Ja też na to kazanie dzwonił. *Pomagałem, starałem się o to.*
28. Ja też nie od macochy. *Nie dam się poniewierać.*
29. Ja też sroce zpod ogona nie wypadł. *Nie jestem byle co, pochodzę od porządnych rodziców.*
30. Jeden głupi, a drugi niemądry. *Obaj jednacy.*
31. Jeden wart 18, a drugi dwadzieścia bez dwóch. *Jednacy.*
32. Jeden zły i drugi niedobry. *Obaj jednacy.*

33. Jedną nogą stoi w grobie. *Bardzo z nim źle.*
34. Jednem uchem wpuści, a drugiem wypuści. *Nic nie zatrzyma w pamięci.*
35. Jednemu radu być. *Ludowe. Jedno z dwojga wybrać trzeba.*
36. Jedno drugiego się nie trzyma. *Gdy kto plecie bez związku.*
37. Jedwabne słówka gada. *Słodko, gładko mówi.*
38. Jedzie jak po smole. *Powoli.*
39. Jedzie na koniu po łacinie. *Lichy jeździec.*
40. Jedzie rzemiennym dyszlem. *Zbacza po drodze do różnych znajomych.*
41. Jedzie z pieca na łeb. *Prędko, gwałtownie.*
42. Jego mieszek chory na suchoty. *Pusty.*
43. Jeno rydel i motyka nas rozdzieli. *Śmierć.*
44. Jeno skóra i kości. *O bardzo chudym.*
45. Jeży się jak wesz na kożuchu. *Żartobliwe.*
46. Jeszcze go nie winią, a już się wymawia.
47. Jeszcze ja za ciebie pacierz zmówię. *Prędzej umrzesz.*
48. Jeszcze prochu nie wąchał. *Nie był w bitwie.*
49. Jeszcześ gatki gubił, a ja już był chłop. *Mówi się do młodszego od siebie.*
50. Judaszowskie pocałowanie. *Zdradzieckie.*
51. Już jestem w domu. *Wiem co się święci (co będzie).*
52. Już klamka zapadła. *Stało się, niema już rady.*

K.

1. Kamieniem siedzi w domu. *Nie wychodzi nigdzie.*
2. Kamień na kamieniu nie pozostał. *O zupełnem zniszczeniu, zburzeniu aż do fundamentów.*
3. Kamień mi spadł z serca. *Ulżyło mi się.*
4. Kąty kim wycierać. *Używać do wszystkich posług.*
5. Kiedy strach, to dudy w miech. *Trzeba uciekać.*
6. Kiedyś zjadł, to bądź rad! *Żartobliwe.*
7. Klękajcie narody! *Wyraz podziwienia.*
8. Klnie, aż trawa schnie, (lub: klnie na czem świat stoi). *Gdy kto bardzo przeklina.*
9. Klnę się na duszę i ciało (albo: klnę się na wszystkie świętości!) *Że to nieprawda, (lub: że to prawda).*

10. Kładzie mu, jak łopatą do głowy. *Dobitnie.*
11. Kłamie, aż się za nim kurzy, aż uszy bolą słuchać. *Bardzo kłamie.*
12. Kłamie w żywe oczy. *Bezczelnie.*
13. Kłócą się, jak dwa psy o kość. *Bardzo.*
14. Kocha go, jak pies kota (albo: jak psy dziada). *Niecierpi, nienawidzi go.*
15. Kochają się, jak pies z kotem. *Niecierpią się.*
16. Kochają się, jak dzieci jednej matki. *Bardzo.*
17. Kochać kogo o milę. *Nie kochać, unikać.*
18. Kokoszka zniosła jajo i gdacze. *Mówi się, gdy kto niewielką rzecz zrobił i rozpowiada o niej.*
19. Kolki ją sparły (albo: najadła się grochu). *O będącej w stanie odmiennym.*
20. Koń Pana Jezusa (osieł). *Mówi się »ty koniu Pana Jezusa« zamiast wprost „ty ośle!“.*
21. Kontent, że go Pan Bóg stworzył. *O skromnym lub głupim.*
22. Kopyta wyciągnął. *Umarł. Gminne.*
23. Korona ci z głowy nie spadnie (bo jej niemasz). *Choć to zrobisz.*
24. Koronny pijak. *Tęgi, nałogowy pijak.*
25. Kraczą na niego jak wrony. *Obmawiają go.*
26. Kradnie jak kruk. *Zręcznie, chciwie.*
27. Krewny po Adamie. *Daleki krewny, bo po Adamie wszyscyśmy krewni.*
28. Kręci jak szewc kopytem.
29. Kręci się, jak kura z jajem. *Niespokojnie.*
30. Krzyki (harmider) jak w żydowskiej szkole. *Wielki hałas.*
31. Krzyżyk na drogę! *Jedź sobie, życzę ci szczęścia!*
32. Ksiądz za ciebie zrobi. *Gdy się komu niechce co zrobić, mówimy: ksiądz za ciebie zrobi....*
33. Ktoby go nie znał, toby go kupił. *Mówi się o złym człowieku, który umie udać się za dobrego.*
34. Kto ci to powiedział, niech ci pieniądze zwróci. *Źle ci powiedział, i jeżeliś mu za to zapłacił, to powinien ci zwrócić pieniądze.*

35. Kuba Kubie w nosie dłubie. *Gminne.*
36. Kuchta do pateny. *Gdy się kto wtrąca w nie swoje rzeczy.*
37. Kukułka go przy pieniądzach okukała. *Ma pieniądze.* Lud wierzy, że jak kto ma pieniądze przy sobie, gdy słyszy pierwszy raz kukułkę na wiosnę, to je zawsze będzie miał.
38. Kupił bez pieniędzy. *Ukradł.*
39. Kuty na wszystkie cztery nogi. *Krętacz, przebiegły.*
40. Kwaśny jak ocet siedmiu złodziei. *Bardzo kwaśny.*
41. Kwita z przyjaźni. *Nie będziemy już przyjaciółmi.*

L.

1. Labuj duszo, piekło gore! *Labuj = używaj, hulaj. Upomnienie. Nie bój, bo piekło cię czeka.*
2. Leci na łeb na szyję, na złamanie karku. *Prędko.*
3. Leci jak szewc z butami na jarmark. *Żwawo.*
4. Ledwiem ze skóry nie wyskoczył. *Mówi ten, kto się bardzo przestraszył.*
5. Leje jak w beczkę. *O pijaku.*
6. Leje jak z cebra, jak z beczki. *Gdy ulewny deszcz pada.*
7. Lęka się go, jak złego ducha. *Bardzo się lęka.*
8. Lezą, jak muchy do miodu. *Chciwie.*
9. Leży jak Łazarz (albo: to prawdziwy Łazarz). *O obłożnie chorym.*

Ł.

1. Łachy pod pachy i fora ze dwora! *Wynoś się.*
2. Łacińska kuchnia. *Apteka. Nazwy lekarstw są łacińskie.*
3. Ładna, warta grzechu! *Mówi się żartobliwie o przystojnej kobiecie.*
4. Ładnie jak w świńskim chlewku. *Brzydko.*
5. Łagodny jak baranek. *Bardzo łagodny.*
6. Łata biedę jak może (albo: ogania się biedzie jak może). *O biednym.*
7. Łatwo to gadać. *To jest: nie tak łatwo zrobić, jak się mówi.*
8. Łeb ma jak kolano. *O łysym.*
9. Łotr na łotrze jedzie i łotrem pogania. *To znaczy: wielu tam łotrów.*

10. Łotr na wielki kamień (albo: zpod ciemnej gwiazdy). *Wielki łotr.*
11. Łże jak kalendarz, jak pies, bez litości. *Gdy kto kłamie bardzo.*

M.

1. Ma babę z piekła rodem. *Złośnicę wielką.*
2. Ma chlebne suchoty. *Żartobliwie o człowieku dobrej tuszy. Ludowe.*
3. Ma długie ręce (albo: smołę w rękach). *O złodzieju.*
4. Ma długi język (albo dużą gębę). *Lubi obmawiać.*
5. Ma duszę na ramieniu. *O tchórzu.*
6. Ma dobre plecy. *Ma protekcyę.*
7. Ma dobry spust. *Tęgi pijak, potrafi wiele wypić.*
8. Ma kota (Geldkatze). *O bogatym.*
9. Mamo! kura na mnie patrzy! *Mówi się żartując z tchórzliwych i rozpieszczonych dzieci.*
10. Ma mleko pod nosem. *O bezwąsym młodziku.*
11. Mam go w kieszeni. *Jest moim dłużnikiem.*
12. Ma muchy w nosie. *O kapryśnym.*
13. Mamusinej spodnicy się trzyma (mamusin synek). *O pieszczochu, gagatku.*
14. Ma olej w głowie. *Mądry.*
15. Ma palce ciekawe, bo mu z butów wyglądają. *Żartobliwie o mającym dziurawe obuwie.*
16. Ma pieniędzy jak lodu (jak dyabeł plew). *Dużo.*
17. Ma pieprzny język (albo: ma język jak brzytwa, ostry). *O złośliwym i dowcipnym.*
18. Ma Pietra. *Tchórz boi się.*
19. Ma płacz na zawołanie. *Płaksa.*
20. Ma pustki (płótno, suchoty) w kieszeni. *Goły, biedny.*
21. Masło maślane. *Gdy kto to samo powtarza.*
22. Ma strusi żołądek. *Strawny, zdrowy.*
23. Ma się, jak groch przy drodze. *Kiepsko.*
24. Ma węża (jeża) w kieszeni. *O skąpym, bo ten nie lubi sięgać do kieszeni.*
25. Ma więcej długów, niż włosów na głowie. *Zadłużony bardzo.*
26. Ma wróble (pstro) w głowie. *Lekkomyślny.*

27. Ma więcej w pięcie, niż ty w głowie. *Mądrzejszy od ciebie.*
28. Mazur zpod ciemnej gwiazdy. *Twardy Mazur.*
29. Masz babo roraty (albo: masz babo placek)! *Żartobliwe.*
30. Masz racyą, każ dać piwa! *Żartobliwe.*
31. Masz recht, a świnia drugi (bo rechce). *Gminne.*
32. Masz wóz i przewóz. *Możesz wybierać: albo, albo.*
33. Mądry jak Maćków kot (co świecę zjadł i w ciemnościach siedział lub: i ogonem świecił). *Żartobliwe zamiast: głupi.*
34. Mądry jak Salomon (albo: jak Salomonowe portki). *O bardzo mądrym. Ludowe*
35. Mieć chrapkę na kogo. *Pragnąć mu dokuczyć.*
36. Między cielętami się wychował. *Głupi.*
37. Milczy jak ryba. *Nic nie mówi.*
38. Młode piwko musi wyszumieć. *Gdy młodzi zbyt dokazują, mówią starsi wyrozumiali:* młode....
39. Mocny jak Samson, (jak lew, jak dyabeł). *Bardzo mocny.*
40. Moja babka i twoja babka były rodzone babki. *Żartobliwie o dalekiem pokrewieństwie.*
41. Moja gęba nie cholewa. *Umiem dotrzymać słowa.*
42. Mości dobrodzieju, dobre kluski na oleju. *Żartobliwe.*
43. Mówi, co mu ślina na język przyniesie. *Mówi wiele, bez zastanowienia.*
44. Mówi jak do ściany. *Na próżno.*
45. Mówi jak ślepy o kolorach. *Nie zna się na tem.*
46. Mówi mądrze o głupich rzeczach. *Żartobliwe.*
47. Mówi prosto z mostu. *Otwarcie.*
48. Morze jest szerokie i głębokie. *Odpowiada się temu, kto ciągle mówi „może“.*
49. Można to na palcach policzyć. *Niewiele tego.*
50. Mrówki (ciarki) po mnie przeszły. *Gdy się kto przestraszył.*
51. Myślałby głupi, że to prawda. *Żartobliwe.*
52. Myśli o niebieskich migdałach. *O byle czem.*
53. Myśli, że wszystkie rozumy pojadł. *O zarozumiałym.*

54. Myszy z nikogo nie wynoszą. *Gminne.* Tak mówi uniewinniając się ten, kto przypadkiem wiatr puści.

N.

1. Nabić kogo, co się zmieści. *Bardzo.*
2. Na chybił trafił co robić. *Bez zastanowienia.*
3. Nadyma się jak paw. *O pysznym.*
4. Na jednej nodze pędzić. *Prędko.*
5. Najprzód Boskie, potem moje. *Ludowe. Sposób mówienia, który wyraża pięknie, że lud Boga za właściciela, a siebie za szafarza własności ziemskiej uważa.*
6. Nalać komu gorącego sadła za skórę. *Dokuczyć bardzo.*
7. Napij się gęsiego wina. *Gęsie wino = woda.*
8. Napędzić komu Piotra. *Nastraszyć.*
9. Na psa uroki, na koty suchoty (niech padną). *Ludowy sposób mówienia, gdy kto bydlę swe chce od uroku zachować.*
10. Na rękach kogo nosić. *Dogadzać mu, szanować bardzo.*
11. Na rozum komu powiedzieć. *Dobitnie, zrozumiale.*
12. Na siebie rózgę przyniósł (albo: bicz ukręcił).
13. Na swe kopyto kogo przerobić.
14. Na święty A dam. *To znaczy nigdy, bo świętego A niema.*
15. Natrzeć komu uszu. *Skarcić, złajać.*
16. Nauczę ja cię rozumu (jeżeli go niemasz)! *Groźba.*
17. Nauczę ja cię po kościele gwizdać! *Groźba.*
18. Nauczę ja cię tańcować! *Dam ja ci.*
19. Nauka w las nie poszła. *Nie była daremna.*
20. Nawarzyć komu piwa. *Narobić kłopotu.*
21. Nawet nieprzyjacielowi tegobym nie życzył! *Nikomu.*
22. Na żydowskie Trzy Króle. *To znaczy: nigdy, bo żydzi święta „Trzy Króle“ nie mają. Święto „Trzech Króli“ 6 stycznia.*
23. Ni Bogu świeczki, ni dyablu ogarka. *Nic nikomu nie da.*
24. Nie bądź taki, daj tabaki. *Żartobliwe.*
25. Nie będzie z niego pociechy. *Nic nie będzie.*
26. Nie bij, boś nie wychował. *Mówi się do obcego.*
27. Nie bito mnie w ciemię. *Nie głupim.*
28. Niech cię Bóg skarze na gładkiej drodze! *Przekleństwo.*
29. Niech cię o to głowa nie boli. *Nie troszcz się o to.*

30. Niech cię śnieg spali! *Żartobliwe.*
31. Nie chciałbym być w jego skórze. *Gdy komu ciężka kara grozi.*
32. Niech mu będzie Wojtek! *Niech i tak będzie.*
33. Niech to będzie bez urazy. *Gdy kto chce przykrą prawdę powiedzieć.*
34. Nie dam za to i szeląga. *Nic nie dam.*
35. Nie da się w kaszy zjeść (albo: sobie w kaszę dmuchać; nie da sobie na nosie grać). *Cięty, dzielny.*
36. Nie dla nieba, ale dla chleba. *Gdy kto co dobrego robi dla zysku.*
37. Nie dokażesz tego, choćbyś na głowie stanął. *Nie dasz*
38. Ni do zwady, ni do rady. *Człowiek do niczego. [rady.*
39. Nie godzien mi butów ściągnąć. *Jest o wiele gorszy odemnie.*
40. Nie jadł darmo kaszy (chleba). *Gdy kto ukończył dobrze nauki.*
41. Niema ani na owinięcie palca. *Ani szmatki.*
42. Niema Boga w sercu. *O bezbożnym.*
43. Niema co w gębę włożyć. *Biedny.*
44. Niema czem za psem rzucić. *Biedny.*
45. Niema gdzie głowy położyć. *Niema własnego domu.*
46. Niema głupich (pojechali do Częstochowy). *Nie dam się oszukać, nie głupim.*
47. Niema go ani za boskie stworzenie. *Gardzi nim, lekceważy.*
48. Niemam czerwonej czapki, żeby cię przeprosić. *Nie myślę cię przepraszać.*
49. Niema panny, chodź babo w taniec. *Żartobliwe.*
50. Niema za grosz litości. *Ani odrobiny, srogi.*
51. Nie może mi się to w głowie pomieścić. *Nie mogę tego pojąć.*
52. Nie można tego w kieszeń schować. *Płazem puścić, darować.*
53. Nie pachnie mu robota. *O leniuchu.*
54. Nie pali się! *Nie potrzebujesz tak spieszyć.*
55. Nie pasłem z tobą świni. *Nie spoufalaj się ze mną, bośmy nie koledzy.*

56. Nie pójdziemy o to do wójta. *Pogodzimy się bez skargi.*
57. Nie przystępuj do niego bez kija! *O hardym.*
58. Ni pies ni wydra, coś nakształt świdra. *O człowieku brzydkim lub niepewnym.*
59. Ni przyszył, ni przyłatał. *O lichej robocie.*
60. Nie weźmie, gdzie nic niema. *Żartobliwie o lubiącym kraść.*
61. Nie skłamał i prawdy nie powiedział. *Wykręcił się.*
62. Nie śmierdzi grajcarem. *Niema nic.*
63. Nie śmie nosa pokazać. *Przyjść.*
64. Nie spiesz się, bo ustaniesz. *Gdy kto bardzo pędzi.*
65. Nie taka szkoda, jak niewygoda. *Gdy zginie rzecz małej wartości, ale potrzebna.*
66. Nie taki ja głupi (jak myślisz). *Nie dam się oszukać.*
67. Nie tędy droga bratku (nie tędy go wiedli). *Nie zwiedziesz mnie tym sposobem.*
68. Nie uświadczy ani jednego. *Nikogo niema.*
69. Nie uwierzę, aż zmierzę. *Mówi ostrożny.*
70. Nieużyty (twardy) jak kamień. *Nielitościwy.*
71. Niewart torby sieczki, (funta kłaków, złamanego szeląga). *Nic niewart.*
72. Niewart, żeby go święta ziemia nosiła. *O bardzo złym człowieku.*
73. Nie widzi dalej, jak na koniec nosa. *Nie umie przewidywać, krótkowidzący.*
74. Niewie o Bożym świecie. *Gdy się kto bardzo upije, lub przytomność straci w chorobie.*
75. Niewinny jak nowonarodzone dziecię. *Zupełnie niewinny.*
76. Nikt za kołnierz nie wyleje. *Każdy wypije, jak mu dadzą.*
77. Ni w pięć, ni w dziewięć. *Byle jak.*
78. Nie wszystkieś rozumy pojadł. *Jeszcześ nie najmądrzejszy.*
79. Nie zagrzeje nigdzie miejsca. *O tym, kto się często z miejsca na miejsce przenosi.*
80. Nie zamąci nikomu wody. *O spokojnym.*
81. Nie zaśpi on gruszek w popiele. *Pilny, czujny.*
82. Nie z cukruś, to się nie roztopisz. *Gdy się kto deszczu boi.*
83. Nogi drze, a buty na kiju nosi. *O takim, który szedł*

boso, a obuwie niósł na lasce i łającemu tak odpalił: nogi mam za darmo, a za buty zapłacić muszę.

84. Nogiś mu powinien myć i brudy pić. *Powinieneś go bardzo szanować.*
85. Nosa komu utrzeć. *Skarcić, poskromić.*
86. Nosi nos (głowę) do góry, zadziera nosa. *Dumny.*
87. Nowej wiary nie wymyśli. *Ograniczony, głupi.*
88. Nowe, ale ze staremi dziurami. *Stare, podarte.*

O.

1. Obchodzić się z kim, jak z jajem. *Delikatnie.*
2. Obejdź się smakiem. *Nic ci nie dam.*
3. Oblizuje się, jak kot do sadła. *Ma chętkę na to.*
4. Obu na jednej gałęzi powiesić. *Oba jednacy.*
5. Obwijać co w bawełnę. *Ukrywać.*
6. Obym był fałszywym prorokiem! *Nie pragnę, aby się to stało co mówię, ale się pewnie stanie.*
7. Od Adama zaczyna. *Od początku, zdaleka.*
8. Oddać komu pięknem za nadobne. *Tak samo mu zrobić, jak on zrobił.*
9. Oddam ci na Cztery Króle. *Nigdy, bo święta „Cztery Króle“ niema.*
10. Oddam ci po świętym Janie. *Nigdy, bo świętych Janów jest więcej.*
11. Odkładać co do sądnego dnia. *Ciągle.*
12. Odrzeka się tego, jak żaba błota. *Nie odrzeka się.*
13. Odsadził go, jak kota od mleka.
14. Odsyłać kogo od Annasza do Kajfasza. *Zwodzić, łudzić.*
15. Odział się dziurami. *Obtargany, biedak.*
16. Ogień mu z oczu pryska. *O rozgniewanym.*
17. Ognia we wodzie szuka. *Rzeczy niepodobnej.*
18. Ogolić kogo bez mydła. *Oszukać.*
19. Ograny jak stare skrzypce.
20. O mało ze skóry nie wyskoczył. *Ze strachu.*
21. Ona nie pierwsza i nie ostatnia. *Gdy kobietę spotka co ludzkiego.*

22. Oniemiał, jakby wilka zobaczył. *Gdy kto ze strachu mowę straci.*
23. On ma tam rozum, gdzie kura jajo. *Żartobliwie o głupim.*
24. Onby mnie w łyżce wody utopił. *Nienawidzi mnie.*
25. On mi jest solą w oku. *Nie mogę go znieść.*
26. On się boi, a złe broi. *O tchórzu, a złym.*
27. On u mnie oczko w głowie. *Faworyt, zaufany.*
28. On z nim za pan brat. *Poufale.*
29. Ostrożnie, bo ci wrona do gęby wleci! *Gdy kto usta ma otwarte.*
30. Ostatni z Siekierzyńskich. *Ostatni z rodu.*
31. Oszuka w żywe oczy. *Chytry, oszust.*
32. O tem już wróble na dachu świergocą. *Wszyscy to już wiedzą.*
33. O tem mi się ani śniło. *Nic o tem niewiem.*

P.

1. Palec na niego zakrzywić, to się gniewa. *O obraźliwym.*
2. Pana Bogaby (Pana Jezusaby) przedał. *Chciwy.*
3. Pan Jezus więcej cierpiał. *Ludowe. Tak się pociesza niejeden, gdy go cierpienie nawiedzi.*
4. Panie Boże! tyś mnie stworzył, ja cię zrobił. *Ludowe. Tak powiedział pewien rzeźbiarz, który zrobił figurę Boga Ojca.*
5. Panu Bogu czas kradnie. *Próżniak.*
6. Patrzeć na co przez szpary (przez palce). *Pobłażliwie.*
7. Patrzy, gdzie się z komina kurzy. *Pieczeniarz.*
8. Patrzy jak kozieł na wodę, (jak cielę na malowane wrota, jak sroka w kość). *Bezmyślnie.*
9. Patrzy jak ten, co sto wsi spalił. *Groźnie.*
10. Patrzy jak w tęczę, (jak w cudowny obraz). *Z uwielbieniem.*
11. Pcha się, jak przysiężny do piekła. *Żartobliwe.*
12. Pije, ile brzuch strzyma. *Dużo.*
13. Piaskiem komu w oczy rzucać. *Tumanić.*
14. Piesby się tam urwał z łańcucha. *Taka tam bieda.*
15. Psie pieniądze. *Tak nazywają małą sumę pieniędzy.*

16. Piękny jak anioł, jak malowanie. *Bardzo piękny.*
17. Pijany jak szewc. *Bardzo pijany.*
18. Pij, wypij; lej, rozlej! *Pijackie.*
19. Pisuj do mnie na Berdyczów. *Bądź zdrów, nie chcę cię znać.*
20. Plecie aż uszy puchną. *Gdy kto głupstwa gada.*
21. Pleć pleciugo, byle długo! *Żartobliwe.*
22. Plecie koszałki opałki (banialuki), plecie trzy po trzy, plecie jak stara baba w lecie, jak o żelaznym wilku, jak Piekarski na mękach. *Byle co, głupstwa bez sensu.*
23. Poczciwy z kościami, tylko skóra gałgan. *Żartobliwe. O złym człowieku.*
24. »Podaj dalej, bo kazali«. *Żartobliwe. Gdy kto drugiego uderzy.*
25. Pod nieszczęśliwą gwiazdą się urodził. *Mówią o takim, komu się nic nie wiedzie.*
26. Podobny do niego, jak dwie krople wody. *Zupełnie podobny.*
27. Podobny do niego, jak pięść do nosa. *Niepodobny.*
28. Pójdę, gdzie mnie oczy poniosą! *Prosto w świat.*
29. Pokazał mu figę (lub: dudka na kościele). *Zbył go byle czem.*
30. Pokiwał (pogroził) mi palcem w bucie. *Nic mi nie zrobił.*
31. Pokrywać co płaszczem chrześcijańskiej miłości. *Zakrywać cudze błędy.*
32. Pójdź Kuba do wójta! *Żartobliwe.*
33. Pójdziesz do Pana Boga na skargę. *Mówi się, gdy kto na ziemi sprawiedliwości znaleźć nie może.*
34. Poleciał na skargę, wziął g.... na wargę. *Gminne. O takich, co lubią drugich skarżyć.*
35. Polegaj na nim, jak na Zawiszy. *Możesz mu zupełnie zaufać.*
36. Po lesie chory zdrowego niesie. *Żartobliwe; z bajki o lisie i wilku.*
37. Polityka jak motyka. *Niezgrabna.*
38. Pół na pół, krakowskim targiem. *Za pół ceny.*
39. Pomału dziadkowie skaczcie, bo mało w torbeczkach macie. *Ludowe. Gdy kto zbyt sobie pozwala.*

40. Po mieczu i po kądzieli. *Po ojcu i po matce.*
41. Pomieszał jak groch z kapustą. *Bardzo.*
42. Poprawił się z pieca na łeb. *Gdy się kto stał gorszym niż był.*
43. Porosiło jak ksiądz kropidłem. *Ludowe. Gdy spadł niewielki deszczyk.*
44. Porwał się jak mucha na słonia, (jak burmistrz gdański na króla Polskiego). *Gdy się słaby na silnego porywa.*
45. Porwał się z motyką na słońce. *Gdy kto o rzecz niepodobną się kusi.*
46. Porządek jak w dziadowskiej torbie, (jak w Osieku). *Żartobliwie zamiast: nieporządek.*
47. Porządny jak żyd, jak żydowska ciotka (świnia). *Nieporządny.*
48. Pospieszył się jak jeż z drożdżami. *Znana jest bajka o jeżu (lub raku), że posłany po drożdże szedł rok cały, a przechodząc przez próg drożdże rozlał i zawołał: „gdybym był tak nie spieszył, tobym był nie rozlał“. Mówi się żartobliwie o powolnych i niezgrabnych.*
49. Postawić kogo na nogi. *Pomódz mu.*
50. Pości gdy niema co jeść. *Żartobliwe.*
51. Poszedł jak po śmierć. *Gdy kto długo nie wraca.*
52. Poszedł na łono Abrahama. *Umarł.*
53. Poszedł po rozum do głowy. *Namyślił, zastanowił się.*
54. Poszło mu to po nosie. *Gdy się komu co niespodobało.*
55. Potrafi pisać, ale czytać nie. *Żartobliwie o głupim. Przysłowia tego początek znany.*
56. Potrzebny jak dyabeł w Częstochowie, (jak dziura w moście, jak piąte koło u wozu). *Niepotrzebny.*
57. Powiedz to temu co palec ssie, ale nie mnie. *Ludowe. Gdy kto opowiada rzeczy nieprawdopodobne, mówią mu: „powiedz to temu.... t. j. dziecku, bo ja nie uwierzę“.*
58. Powinęła mu się noga. *Gdy kto wpadnie w nieszczęście.*
59. Poznał swój swego. *Gdy się dwóch złych ludzi zejdzie.*
60. Pracowity jak mrówka. *Bardzo pracowity.*
61. Pragnie tego jak zbawienia, jak kania deszczu. *Bardzo pragnie.*

62. Prawdę powie, jak się omyli. *O lubiącym kłamać.*
63. Prawi (gada), jak ksiądz na ambonie. *Mądrze.*
64. Prędzej mi piasku na oczy nasypią. *Prędzej umrę, niż na to pozwolę.*
65. Prędzej mi włosy na dłoni wyrosną, prędzej rzeka w górę popłynie (niż się to stanie). *To się nie stanie.*
66. Procesuje się o cień od gruszy. *O głupstwo.*
67. Prochu nie wymyśli (bo już wynaleziony). *O głupim.*
68. Prosili, niechciał; kazali, musiał. *Żartobliwie o takim, co został zmuszony do zrobienia tego, czego proszony niechciał zrobić.*
69. Przebiera, jak dziad w kijach. *Gdy kto długo wybiera.*
70. Przebyć próbę ogniową. *Ciężkie niebezpieczeństwo.*
71. Przeczytać od deski do deski. *Od początku do końca.*
72. Przelewać z pustego w próżne. *Robić robotę niepotrzebną.*
73. Przewrócić kota do góry ogonem. *Gdy kto rzecz przekręci.*
74. Przestańcie dzieci, bo się źle bawicie. *Żartobliwe.*
75. Przez kij kogo przesadzić (albo: pogłaskać kijem, skroić kurtę). *Obić.*
76. Przyczepił się, jak oset do psiego ogona. *O natrętnym.*
77. Przy jednym ogniu dwie pieczenie upiec. *Za jednym razem podwójnie zyskać.*
78. Przypiąć komu łatkę. *Obmówić.*
79. Przypiął bukiet do kożucha. *Zrobił rzecz niestosowną.*
80. Przystawić komu stołka (albo: uszyć komu buty). *Zaszkodzić.*
81. Przyschnie to na nim, jak na psie. *O człowieku, który wiele zniesie.*
82. Przyszedł do gotowej miski. *Do gotowego.*
83. Przyszedł do kościoła świeczki gasić. *Na końcu nabożeństwa.*
84. Przyszedł jak po ogień. *Gdy kto na krótko wpadnie i zaraz odchodzi.*
85. Przytrzeć komu rogów. *Upokorzyć go.*
86. Psu oczy przedał. *Bezwstydny.*
87. Psy na kim wieszać. *Gadać o kim jak najgorzej.*
88. Pusto jak wymiótł, (jak w stodole na przednowku). *Nic niema.*

89. Pytaj powrotu! *Ludowe. Gdy kogo gdzie posyłają, a chcą żeby wnet wrócił, mówią mu: pytaj powrotu! to znaczy: staraj się wnet wrócić, nie baw tam długo.*

R.

1. Rada w radę. *Gdy zaczną radzić o czem.*
2. Radby mu nieba przychylić. *Życzy mu dobrze.*
3. Radbym z drogiej duszy. *Ludowe. Zrobiłbym ci to chętnie, gdybym mógł.*
4. Raz kozie śmierć! *Gdy kto jest zdecydowany na wszystko.*
5. Robaka zalewa! *Gdy się kto w zmartwieniu upija.*
6. Robić z kogo błazna. *Uważać go za głupiego.*
7. Robić co, aby zbyć. *Niechętnie.*
8. Robić jak za pańszczyznę. *Byle zbyć.*
9. Robić jednę dziurę dla załatania drugiej.
10. Robi za jednego, a je za dwóch. *O żarłoku.*
11. Robi z gęby cholewę. *Nie umie dotrzymać słowa.*
12. Robota od siedmiu boleści. *Licha.*
13. Robota mu się pali w rękach. *Pracuje gorliwie.*
14. Rośnie jak chleb przy gębie. *Nie rośnie.*
15. Rośnie jak grzyby po deszczu, jak na drożdżach. *Prędko, w oczach.*
16. Rozpuścił się, jak dziadowski bicz. *Zepsuł się.*
17. Ruszył konceptem, jak zdechłe cielę ogonem. *Gdy kto głupi dowcip powie.*
18. Rychło wczas. *Zapóźno.*
19. Rządzi się, jak szara gęś. *Dużo sobie pozwala.*
20. Rzuca się jak Pietrowa mać! *Ludowe. Opowiadają legendę, że matka św. Piotra była w czyścu, a Pan Jezus ze względu na zasługi jej syna spuścił tam sznur długi, żeby się go uchwyciła. Ale za zbawczy sznur uchwyciło z nią wiele dusz, które także chciały dostać się do nieba. Matka św. Piotra rzucała się z zazdrości, aby je otrząsnąć z liny i — sama odpadła. Stąd też przysłowie: przez zazdrość nie trzeba być w niebie.*
21. Rzuć to za dziadem (daj to dziadowi). *To mało warte.*

S.

1. Sądzi, jak ślepy o kolorach (farbach). *Błędnie.*
2. Są ludzie i ludziska (gusta i guściki). *Różni są ludzie.*
3. Schowaj się w kąt przed nim. *Lepszy on od ciebie.*
4. Serce ma jak kamień. *O nielitościwym.*
5. Siadajcie, żeby nam dzieci spały. *Żartobliwie, gdy się gościa prosi siedzieć.*
6. Siedzi jak borsuk w norze. *Nie wychodzi nigdzie.*
7. Siedzi jak mysz pod miotłą. *W strachu.*
8. Siedzi jak na szpilkach, jak na żarzących węglach. *Niecierpliwi się.*
9. Siedzi jak na tureckiem (niemieckiem) kazaniu. *Nic nie rozumie.*
10. Siedzi jak żyd na pokucie. *Nieruchomo.*
11. Siedź cicho, jakby cię nie było. *Groźba.*
12. Skacze jak mu zagrają. *Musi innych słuchać.*
13. Skaczcie myszy, która słyszy; która głucha, niech nie słucha! *Gdy kto fałszywie rzempoli.*
14. Skóra go świerzbi. *Gdy kto naraża się na obicie.*
15. Skowronkowie mu pole gnoją. *O lichym gospodarzu.*
16. Skromny (wstydliwy) jak panienka. *Bardzo skromny.*
17. Skrzywił się jak półtora nieszczęścia. *Bardzo.*
18. Słaby jak mucha. *Bardzo słaby.*
19. Słomiany wdowiec. *Taki mąż, którego żona na krótki czas opuściła.*
20. Słoninę smalcem smaruje, (do studni wodę leje). *Gdy kto robi rzecz zbyteczną.*
21. Słuchaj uchem, a nie brzuchem. *Ludowe. Gdy kto drugi raz pyta o to, co dopiero mówiono.*
22. Słyszy, jak trawa rośnie. *Bystry, mądry*
23. Słyszał że dzwonili, ale niewie w którym kościele. *Gdy kto powtarza wieści niepewne.*
24. Smakuje mu, jak psu siano. *Nie smakuje.*
25. Śmieje się jak głupi do jajecznicy. *Żartobliwe.*
26. Śmiej się z tego! *Niedbaj na to, nie bój się!*

27. Śmierć mu z oczu patrzy. *O bardzo wynędzniałym lub chorym.*
28. Śmierć za pasem (nad karkiem). *Niebezpieczeństwo groźne.*
29. Sobek z niego. *Egoista.*
30. Sobie od gęby odejmie, a da. *O hojnym, litościwym.*
31. Spadła z ambony. *Mówi się o dziewczynie, której głoszą zapowiedzi.*
32. Spalić za sobą mosty. *Uniemożebnić sobie odwrót.*
33. Spasły jak wieprz, jak niedźwiedź. *Otyły.*
34. Spieszy jak dziad na Kalwaryą. *Bardzo.*
35. Spi jak zabity, jak zarznięty, jak drewno. *Twardo.*
36. Śpiewać Tadeusza! *Pójść z torbami na żebry, biedę klepać, dziadować. Żebracy śpiewali zwykle pieśń o świętym Tadeuszu.*
37. Śpiewa jak słowik, który konie dusi. *Żartobliwe. Jak wilk, brzydko.*
38. Spocił się jak mysz. *Bardzo.*
39. Sprawiedliwy jak waga królewska. *Bardzo sprawiedliwy.*
40. Sprzecza się o kozią wełnę, o polewkę z gwoździa. *O to, co nic nie warte.*
41. Spuścił nos na kwintę. *Zafrasował się.*
42. Stało mu się z oczu (dostał urok). *Ludowe. Gdy kto nagle bez widocznej przyczyny zasłabnie.*
43. Stało się; szklanne było, stłukło się. *Gdy się co ze szkła rozbije.*
44. Stanął mu kością w gardle. *Dokuczył bardzo.*
45. Stare to dzieje (stara historya, stara koza). *To wszyscy wiemy dawno.*
46. Stary Adam w nas żyje. *Każdy człowiek jest ułomny.*
47. Stary, ale jary (krzepki). *Mówi się o wiekowym, ale jeszcze silnym człowieku.*
48. Stary jak świat, a głupi jak cap. *O starym a głupim.*
49. Stoi czarno na białem. *Napisane.*
50. Stoi jak wryty, jak wkopany. *Nieruchomo.*
51. Strachy na lachy! *To znaczy: nie boję się.*
52. Straszydło na wróble. *O człowieku bardzo brzydkim.*
53. Strugał, aż przestrugał. *Gdy kto chce naprawić, a zepsuje.*

54. Strzela Panu Bogu w okna. *Niecelnie, źle.*
55. Strzel w łeb, a nie zgadnę. *To znaczy: nie rozumiem, choćbyś mi w łeb strzelił.*
56. Strzelił a nie nabił. *Palnął głupstwo.*
57. Strzedz kogo jak źrenicy oka. *Pilnie.*
58. Strzeże się go jak ognia, (jak zarazy, jak wściekłego psa). *Bardzo się strzeże.*
59. Suchej nitki na nim nie zostawił. *Obmówił go bardzo.*
60. Suknia od wielkiego święta. *Piękna.*
61. Suszy, co dopadnie to skruszy. *Żartobliwe.*
62. Swarzy się (wygadany), jak przekupka krakowska. *O kłótliwym.*
63. Świecą mu się oczy, jak wilkowi w nocy. *Bardzo.*
64. Święte »nie rusz«. *Ludowe. Wyraża poszanowanie prawa własności, skąd i przysłowie ludowe mówi: co czyje, niech zgnije, a ruszać nie trzeba.*
65. Święty Jacku z pierogami, módl się za nami! *Żartobliwe.*
66. Święty, tylko go w ramki oprawić. *Żartobliwie o pobożnym.*
67. Szczwany to lis. *O człowieku chytrym, ostrożnym.*
68. Szkoda gadać! *Mówimy, gdy kto niechce słuchać dobrej rady.*
69. Szkoda psa z domu wygnać. *Gdy na polu bardzo brzydko.*
70. Szpakami (wronami) karmiony. *O mądrym, bystrym.*
71. Szuka cudzych bogów, a ma swoich.
72. Szuka gruszek na wierzbie. *Rzeczy niemożliwych.*
73. Szuka a prosi Boga, żeby nie znalazł. *Gdy kto niechętnie czego szuka.*
74. Szuka igły w kopie siana. *Rzeczy drobnej.*
75. Szukaj wiatru po świecie. *Gdy kto uciekł i trudno go dogonić.*
76. Sztywny jakby kij połknął. *Bardzo sztywny.*
77. Szwab drab kury kradł; na górę nosił, Pana Boga prosił, żeby prędzej zjadł. *Żartobliwe.*

T.

1. Taką sztuką Niemców tłuką. *Gdy kto zgrabnie kogo zwycięży.*

2. Takiego człowieka ze świecą szukać. *Trudno znaleźć takiego dobrego.*
3. Takiej łaski i u żyda za pieniądze dostanę. *Nie zrobiłeś mi żadnej łaski.*
4. Taki brudny, żeby mógł na nim rzepy nasiać. *Gdy kto grubą skorupą brudu okryty.*
5. Taki jeden jak i drugi. *Obaj jednacy.*
6. Tak daleko, jak z piątku do soboty. *Blisko.*
7. Taki ostry nóż, że nim można ojca rznąć. *Bardzo tępy i nicby nim ojcu nie zrobił.*
8. Tak jasno, żeby szpilkę znalazł. *Bardzo jasno.*
9. Tak mu się chce, jak kozie do rzeźnika. *Niechętnie idzie.*
10. Tak się boję, że ledwo stoję. *Żartobliwie: nie boję się.*
11. Takto prawda, jak że się koty bodły. *To nieprawda.*
12. Tak źle i tak niedobrze. *O trudnem położeniu.*
13. Tamby i Święty nie wytrzymał. *Bardzo tam źle.*
14. Tam kukiełkami płoty grodzą. *Żartobliwie, gdy kto opowiada, jak w cudzym kraju dobrze.*
15. Tańcowała, nie umiała, aż jej matka pokazała. *Żartobliwe; gdy dziewczyna źle tańczy.*
16. Tanio jakby znalazł, a pieniądze jakby w błoto wrzucił. *Gdy kto kupi tanio, ale rzecz lichą.*
17. Targuje się, jak przekupka krakowska. *Bardzo.*
18. Tarza się, jak świnia w błocie.
19. Tak robić, żeby był wilk syty i baran cały. *Obie strony zadowolnić.*
20. Tchórzem podszyty (tchórz go obleciał). *O bojaźliwym.*
21. Tegoby i pies nie zjadł. *Gdy co bardzo złe.*
22. Tegoby i na wołowej skórze nie spisał. *Tak tego dużo.*
23. Tegom z palca nie wyssał. *Nie zmyśliłem.*
24. Tego nie można do kieszeni schować. *Nie można płazem*
25. Tego za psem nie warto rzucić. *To nic nie warte. [puścić.*
26. Tłucze się jak Marek po piekle. *Gdy kto hałas robi.*
27. To biały kruk. *Rzecz bardzo rzadka. Zwykle rzadkie książki zwiemy „białemi krukami“.*
28. To było wtedy, kiedy się Adam do Ewy zalecał. *Bardzo dawno.*

29. To i baby (dziady) szpitalne wiedzą. *To znane.*
30. To i szczypty tabaki (albo: i tyle co czarne za paznogciem) nie warte. *Nic nie warte.*
31. To jak bułka za grosz. *Stała cena.*
32. To jasne jak słońce. *Każdy to zrozumie.*
33. To jasne jak szwarc. *Żartobliwie. To czarne.*
34. To jeden dyabel! *Ludowe. Wszystko jedno.*
35. To koniec świata (świat się kończy). *Gdy się stanie coś nadzwyczajnego.*
36. To na złamanym kiju unieść można. *Mało tego.*
37. To nie chodzi piechotą. *To nie byle co.*
38. To niewarte i łojowej świeczki. *Nic nie warte.*
39. To niewierny Tomasz. *O człowieku niechcącym czemu wierzyć.*
40. To nie tak, jak zjeść kromkę chleba z masłem. *To nie łatwo zrobić.*
41. Toby i sroka na ogonie uniosła. *Niewiele tego.*
42. To nie bez kozery. *W tem się coś święci, z tego coś będzie.*
43. To ósmy cud świata. *Rzecz rzadka, piękna.*
44. To proste jak obręcz. *Żartobliwie. Krzywe.*
45. To ranny ptaszek. *Człowiek wczas rano wstający ze snu.*
46. To sąd Boski! *Gdy się dzieje co strasznego.*
47. To sęk (a w sęku dziura). *Gdy niewiemy, jak postąpić.*
48. To się po mnie nie pokaże. *Tego nie uczynię.*
49. To się psu na budę niezda. *Nic nie warta.*
50. To tak łatwo idzie, jak chleb z masłem jeść. *Bardzo łatwo.*
51. To tak pewne, jak dwa a dwa cztery, (jak *amen* w pacierzu, jak słońce na niebie, jak Pan Bóg w niebie). *O rzeczy bardzo pewnej.*
52. To tyle pomoże, co groch o ścianę rzucać. *Nic nie pomoże.*
53. To tyle warta, co żydowskie aj waj! *Nic nie warta.*
54. To twardy orzech do zgryzienia. *Rzecz trudna.*
55. To więcej niż pewne. *Bardzo pewne.*
56. To woda na jego młyn. *Dobra dla niego okazya.*

57. To z flakami (kościami) poczciwy człowiek. *Bardzo poczciwy.*
58. Trafił jak kulą w płot. *Źle trafił.*
59. Trafiło mu się, jak ślepej kurze ziarno. *Gdy kogo niespodzianie szczęście spotka.*
60. Trafił swój na swego. *Gdy hultaja inny hultaj oszuka.*
61. Trudno mu to z głowy wybić. *O upartym.*
62. Trupem śmierdzi. *O schorowanym, bliskim śmierci.*
63. Trzeba mu dać, boby dostał pypeć. *Ludowe. O łasym, smakoszu.*
64. Trzeba popiołem posypać. *Mówi się, gdy rzadki gość do nas przybędzie.*
65. Trzech zliczyć nie umie. *Prostak, głupiec.*
66. Trzy ćwierci do śmierci! *Gdy kto bardzo słaby.*
67. Trzymaj się ciepło! *Żartobliwe. Przy pożegnaniu mówią: bądź zdrów, a trzymaj się ciepło!*
68. Trzymaj się, nie daj się! *Ludowe.*
69. Trzymajcie dwaj, bo jeden niema co. *Żartobliwe.*
70. Trzyma się cudzej (pańskiej) klamki. *Ubiega się o cudze łaski.*
71. Trzyma się jak ślepy klamki, jak pijany płotu. *Mocno.*
72. Tu jest, tu go niema. *O wszędobylskim, którego wszędzie pełno.*
73. Tyle wie, co zje. *Niewiele wie.*
74. Tylko dziada z babą brakuje. *Żartobliwe. Gdy się gdzie wielu ludzi zebrało.*
75. Tylko ptasiego mleka brakuje. *To znaczy: jest wszystkiego podostatkiem, nic nie brakuje (bo ptasiego mleka niema).*
76. Ty wiesz jedno, ja wiem drugie. *Muszę się trzymać własnego zdania.*
77. Tyle zarobi, co pies napłakał. *Bardzo mało.*

U.

1. Ucieka, aż się za nim kurzy. *Prędko.*
2. Uciekać źle, nie uciekać gorzej.
3. Uczciwszy uszy! *Ludowe. Mówi ten, kto musi coś brzydkiego powiedzieć.*

4. Udaje pana, a nie jadł od rana. *O biednym, a pysznym.*
5. Ugryż się w język, jak cię świerzbi. *Nie mów tego, zamilcz.*
6. Ująć komu obroku. *Zmniejszyć żywność.*
7. Ujrzysz to w niebie na dachu. *Nie ujrzysz nigdy.*
8. Ujrzysz to wtedy, jak twoje ucho. *Nigdy.*
9. Układny jak Jezusek. *O zbyt grzecznym a obłudnym.*
10. Umiesz ty co więcej, jak chleb jeść? *Żartobliwe.*
12. U niego cztery kąty, a piec piąty. *Nic niema.*
13. U niego ładnie jak w chlewku. *Brzydko.*
14. Upadam do nóg, ale stoję; całuję rączki, ale swoje. *Żartobliwe.*
15. Uparty jak kozieł, jak Rusin. *Bardzo uparty.*
16. Upiłeś się; idźże spać! *Mówią do pijanego.*
17. Upił się jak Sztok, (jak Bela, jak cztery dziewki, jak nieboskie stworzenie). *Bardzo.*
18. Usmarkała się bieda i płacze. *Ludowe. O ślamazarnym.*
19. Uszargana jak żydówka. *O niechlujnej kobiecie.*
20. Utrzyj se nos! *Ludowe. Tyle co: nie wtrącaj się, boś smarkaty, głupi.*
21. Uwija się jak mucha w smole. *O bardzo powolnym.*
22. Uwija się jak złodziej na jarmarku. *O zwinnym.*
23. Użył jak pies w studni. *Użył, ale — biedy.*

W.

1. Was ist das? kapusta i kwas. *Żartobliwe.*
2. Wątpi o tem kościół Boży. *Niechce mi się wierzyć, żeby się to stało.*
3. Wbij zęby w ścianę! *Gdy niema co jeść.*
4. Wbił mi klina do głowy. *Wprawił mnie w kłopot.*
5. Wczas musztarda po obiedzie. *Zapóźno.*
6. W czepku się urodził. *O takim, któremu szczęście sprzyja.*
7. Wczorajszego dnia szuka. *Szuka tego, czego nie znajdzie.*
8. W cudze się piórka stroi. *O takim, który sobie przypisuje zasługę cudzych uczynków.*
9. W dobrem schowaniu, w skrzyni pod ławą. *W nieporządku.*

10. Wdzięczy się, jak kot do sadła. *Bardzo.*
11. Wesoło jak w raju (jak w niebie). *Bardzo wesoło.*
12. Weź nogi za pas, (na ramię). *Uciekaj, spiesz się.*
13. Widzi przez ścianę. *O bardzo bystrym.*
14. Wielki człowiek do małych interesów.
15. Wjechało mu to do głowy, jak fura siana. *Gdy kto bardzo czem się zajął.*
16. Wierny jak pies. *Bardzo wierny.*
17. Wierzy jak w artykuł wiary (jak w ewangelią). *Mocno wierzy.*
18. Większa strata, niż intrata. *Gdy rozchód większy niż dochód.*
19. Wije się jak wąż. *Stara się wykręcić.*
20. Wilka zrobić pasterzem. *Źle zrobić.*
21. Wilcza choroba (wilczy apetyt). *Obżarstwo.*
22. Wilkiem patrzy. *Brzydko, srogo.*
23. Wilk w owczej skórze. *Obłudnik.*
24. Winszuję, ale nie zazdroszczę. *Gdy kogo spotkało jakie wątpliwe szczęście.*
25. Witam i o zdrowie pytam! *Ludowe.*
26. Wiwat! niech żyje kto nie umarł. *Żartobliwe.*
27. W korcu maku się szukali, aż się dobrali. *Żartobliwie o dobranem małżeństwie.*
28. W lesie się wychował. *Nieokrzesany, gbur.*
29. Włóczy się jak cygan po świecie. *Prowadzi życie niestałe.*
30. W mysiej dziurze cię znajdę (lub: pod ziemią)! *Nie skryjesz się przedemną.*
31. W nogi mój drogi! *Uciekajmy.*
32. Wodzić kogo za nos. *Kierować nim.*
33. Wojtek! jak ci na imię? *Żartobliwe.*
34. Wolałby żyda zabić, jak w piątek z rosołu łyżkę oblizać. *Żartobliwe. O tych, co zbyt surowo postów przestrzegają.*
35. Wolne żarty! *Ty żartujesz.*
36. Wolny jak ptaszek polny. *Ludowe. Zupełnie wolny.*
37. Woła jak na wilka. *Huka głośno.*

38. Wpadł z deszczu pod rynnę. *Gdy kto chcąc uniknąć małego niebezpieczeństwa wpada w większe.*
39. W pierze porastać. *Wzbogacać się.*
40. W przetaku wodę nosić. *Robić rzecz daremną.*
41. Wrzeszczy jak opętany (albo: jakby go kto ze skóry obdzierał). *Bardzo wrzeszczy.*
42. W Rzymie być, a papieża nie widzieć.
43. Wstaje jak idą kury od wody, a dziad z trzeciej wsi. *Ludowe. Bardzo późno wstaje.*
44. Wstydzi się, jak koza w kapuście. *Żartobliwe. Nie wstydzi się.*
45. Wszędzie swoje trzy grosze wściubi. *O wściubskim, natrętnym.*
46. Wszyscy na jedno kopyto (albo: wszyscy po jednych pieniądzach). *Jednacy, równej wartości.*
47. Wszystko idzie na opak. *Źle.*
48. Wszystko przewrócił do góry nogami. *Narobił nieporządku.*
49. Wszystko w Boskich rękach. *Ludowe. To samo jak: wszystkiem Bóg rządzi.*
50. W to mi Maćku graj! *Ludowe.*
51. Wybiera się jak za morze. *Bardzo troskliwie.*
52. Wybrał się na tamten świat. *Umarł.*
53. Wygląda, jakby psu z gardła wyjął. *O sukni zmiętej.*
54. Wygląda, jakby się urwał od szubienicy. *Groźnie, po zbójecku.*
55. Wygląda jak księżyc w pełni. *Pulchny, ma pełne policzki.*
56. Wygląda jak wymokły śledź, (jak śmierć, jak Piotrowin, jakby trzy dni w grobie leżał). *Bardzo źle, nędznie.*
57. Wykręcił się sianem z piwnicy. *Gdy kto figlem z przykrego położenia się wydobędzie. Znana jest anegdota o Smoliku, która dała początek temu przysłowiu.*
58. Wykręty panie święty! *Mówi się do tego, kto się wykręca i wymawia, a winien.*
59. Wykurzył go jak lisa z nory. *Wygnał.*

60. Wylazł na gruszkę, kopał pietruszkę. *Mówimy, gdy kto nie do rzeczy plecie.*
61. Wyłożyć co, jak na łopacie. *Dokładnie, wyraźnie.*
62. Wypędzić kogo, gdzie pieprz rośnie. *Bardzo daleko.*
63. Wyprawić komu łaźnię. *Oćwiczyć, obić.*
64. Wyrósł, gdzie go nie posiali. *O wściubskim.*
65. Wyrwał się, jak Filip z konopi. *Gdy kto nie w porę coś powie lub zrobi.*
66. Wyrosły mu rogi. *Nabrał dumy, zhardział.*
67. Wyrządzić komu niedźwiedzią przysługę. *Znana jest bajka o niedźwiedziu tak obłaskawionym, że swego pana śpiącego od much oganiał, a jednę upartą chcąc odegnać, kamieniem uderzył i zabił muchę i — pana. — Znaczy to tyle co: pomódz, ale ta pomoc więcej szkody, niż pożytku przyniosła.*
68. Wysilił się w rozum, jak sarna w ogon. *Nie bardzo mądry.*
69. Wysoki jak Maryacka wieża. *Bardzo wysoki.*
70. Wystrychnąć kogo na dudka. *Skompromitować, zwieść.*
71. Wyszczerza zęby, jak pies na otręby. *Gdy komu co nie smakuje.*
72. Wyszedł na tem, (zarobił) jak Zabłocki na mydle. *Zły interes zrobił, stracił. Znana jest gawęda Syrokomli o Zabłockim, który dał początek temu przysłowiu.*
73. Wyszło szydło z worka. *Gdy się kto ze swymi zamiarami zdradzi.*
74. Wywieść kogo w pole. *Oszukać.*
75. Wyznał jak na świętej spowiedzi. *Szczerze.*
76. Wyżej nosa gębę nosi. *Pyszny.*
77. Wziąłby i z ołtarza. *O chciwym.*
78. Wziął sobie to do serca. *Zmartwił się tem.*

Z.

1. Zabawił się, jak pies nad kiełbasą. *Wnet się załatwił.*
2. Zachciało mu się tego, jak starej babie chłopa. *Gdy kto pragnie tego, bez czego obejść się może.*
3. Zachodzi w głowę. *Martwi się.*

4. Zaczaił się, jak kot na mysz. *Zdradziecko.*
5. Zacząć z innej beczki. *O czem innem.*
6. Zaglądać w cudze garnki. *Wtrącać się do cudzych spraw.*
7. Za godzinę, za dwie, a za trzecią ledwie. *Ludowe. Żartobliwe.*
8. Zakochany jak kot w szperce. *Żartobliwe.*
9. Zalać komu gardło. *Ująć poczęstunkiem.*
10. Zalać komu sadła za skórę. *Dokuczyć.*
11. Zamydlić komu oczy. *Oszukać.*
12. Zapalisz mi konopie w moczydle (albo: zajmiesz mi kaczki na błocie). *Nic mi nie zrobisz.*
13. Zapisz to sobie węglem w kominie. *Zapamiętaj.*
14. Zaperzył się jak indyk, jak kogut. *Bardzo.*
15. Zapłacę ci na święte »Nigdy«. *Nie zapłacę, bo świętego „Nigdy“ niema.*
16. Zapłacę ci trzy dni po śmierci. *Nigdy.*
17. Zapomniałem na śmierć. *Zupełnie.*
18. Zapomniał języka w gębie. *Zamilknął.*
19. Zaśpiewać komu requiem! *Doczekać się jego śmierci.*
20. Zażyć kogo z mańki. *Mańka = lewa ręka.*
21. Zbesztać kogo jak burą sukę. *Złajać, sponiewierać.*
22. Zbić kogo na kwaśne jabłko. *Bardzo.*
23. Z błotem kogo zmieszać. *Złajać, zelżyć.*
24. Zdatny jak wół do karety. *Niezdatny.*
25. Zdechł pies! *Przepadło.*
26. Zdrów jak rydz, (jak ryba, jak pieniądz). *Bardzo zdrów.*
27. Z dziada torbę brać. *Od biednego brać dary.*
28. Ze świecą nie znajdziesz. *Gdy czego niema.*
29. Zeszedł na psy. *Zmarniał, zubożał.*
30. Zgadnij, a będziesz mądry. *Trudno to zgadnąć.*
31. Zgadzają się, jak ogień z wodą. *Nie zgadzają się.*
32. Z gęby mi to wyjąłeś! *To samo chciałem powiedzieć.*
33. Zginął jak kamień w morzu. *Bez śladu.*
34. Zginął jak pies na jarmarku. *Ruskie: Propaw jak pes w jarmarok.*
35. Zginiesz jak mucha, jak ruda mysz. *Nędznie.*
36. Zjadłem z nim beczkę soli. *Znam go dobrze.*

37. Zjadłby i konia z kopytami. *O bardzo głodnym.*
38. Z igły robi widły, z muchy wołu. *Przesadza, przyczynia.*
39. Zimno jak w psiarni, jak w lodowni. *Bardzo zimno.*
40. Z jednego końca ucina, z drugiego nadstawia. *Biedny.*
41. Zjesz dyabła, a nie Pana Jezusa. *Żartobliwe.*
42. Zje wieprza bez pieprza. *Żartobliwe.*
43. Zlecieli się jak krucy (psy) do padliny. *Chciwie.*
44. Źle mu z oczu patrzy. *Ma wzrok nieprzyjemny, wstrętny.*
45. Złapiesz ptaszka, tylko mu soli na ogon nasyp. *Ludowe. Żartobliwe.*
46. Z łaski na uciechę co zrobić. *Za darmo.*
47. Złodziej na złodzieju jedzie i złodziejem pogania. *Gdy gdzie dużo złodziejów.*
48. Zły jak dyabeł, (jak osa, jak pies). *Bardzo zły.*
49. Zmienny (kręci się) jak chorągiewka na dachu. *Bardzo zmienny, niestały.*
50. Zmyć komu głowę. *Złajać, zbeształ.*
51. Znają się jak łyse konie na jarmarku. *Dobrze się znają.*
52. Znam cię ptaszku (wiem jakiś ptaszek). *Jesteś hultaj.*
53. Znam go jak zły pieniądz, jak własną dłoń. *Bardzo dobrze.*
54. Znam się na farbowanych lisach. *Nie dam się oszukać.*
55. Zna się jak koza na pieprzu. *Nie zna się.*
56. Z niejednego pieca chleb jadł. *Doświadczony, bywalec.*
57. Zniknął jak kamfora. *Bez śladu.*
58. Zobaczymy się na Józafata dolinie. *W sądny dzień.*
59. Zobaczysz się ze świętą Trójcą. *Umrzesz.*
60. Została mu droga przez wieś. *Nic mu nie zostało, tylko wziąć torbę i iść po żebranym chlebie.*
61. Z rączki do rączki. *Ja ci dam towar, a ty daj pieniądze. Nie dam na kredyt.*
62. Zrobić co ode złego amen. *Licho, aby zbyć.*
63. Zrobił go kozłem ofiarnym. *Zwalił winę na niego.*
64. Zrobić komu amen. *Zrobić mu koniec, śmierć.*
65. Zrobić kozła ogrodnikiem. *Niestosownie postąpić.*
66. Zwinąć chorągiewkę. *Ustąpić.*

67. Zuch do kluch, a od kaszy i kijem go nie odstraszy. *Żartobliwe o lichym, a żarłocznym słudze.*
68. Zuch do miski, ale do roboty Boże odpuść! *Ludowe.*
69. Zuch, jak się niema czego bać. *Tchórz.*
70. Żart na stronę! *Mówmy seryo, bez żartów.*
71. Żebym tak miał, jak niemam. *Tobym dał.*
72. Żeby cię licho porwało (dyabeł porwał, dyabli wzięli). *Przekleństwo.*
73. Żeby mnie Pan Bóg skarał (jak to nieprawda). *Tak się zaklinają.*
74. Żydaby oszukał. *O chytrym, przebiegłym.*
75. Żyd koniowi uciekł. *O zabawnem zdarzeniu. Gdy w rozmowie kto pyta co się stało, odpowiadają mu żartobliwie: żyd koniowi uciekł...*
76. Żydowski Wojtek (ujek, parobek). *Sprzyjający, usługujący żydom.*
77. Żyją jak pies z kotem. *W niezgodzie.*
78. Żyje Bożą manną. *Niewiedzieć czem.*
79. Żyje jak Pan Bóg przykazał. *Porządnie.*
80. Żyje jak u Pana Boga za piecem. *Spokojnie.*
81. Żyje (robi) swoim dworem. *Jak mu się podoba.*
82. Żyje z pięciu palców. *Z pracy rąk, z zarobku.*

III. Przysłowia niemieckie.

A.

1. Affe bleibt Affe, auch wenn man ihn in Seide kleidet.
2. Alle Lügen ersticken in der Wiegen.
3. Alle Wege führen nach Rom.
4. Alle Macht kommt von Gott.
5. Aller Anfang ist schwer.
6. Aller guten Dinge sind drei.
7. Alles hat seine Zeit.
8. Alles ist schon dagewesen.
9. Alles vergeht, Tugend besteht.
10. Alte ehre, Junge lehre, Weise frage, Narren ertrage.
11. Alte Freunde und alte Wege soll man nicht verlassen.
12. Alte Kuh gar leicht vergisst, dass sie ein Kalb gewesen ist.
13. Alte Liebe rostet niemals.
14. Alter schützt vor Thorheit nicht.
15. Alter Wein verjüngt den Greis.
16. Altes Recht und alter Wein sind am besten.
17. Alt Wein, alt Freund, alt Geld — führen den Preis in aller Welt.
18. Allzu straff gespannt zerspringt der Bogen.
19. Allzuviel ist ungesund.
20. Am längsten behält man, was man in der Jugend gelernt hat.
21. Am meisten Unkraut trägt der fettste Boden.

22. Amt ohne Sold macht Diebe.
23. Am vielen Lachen erkennt man den Narren.
24. Andere Städtchen, andere Mädchen.
25. Andere Zeiten, andere Sitten.
26. Anderer Leute Fehler sind uns gute Lehrer.
27. Anfang und Ende reichen sich die Hände.
28. An Gottes Segen ist alles gelegen.
29. Arbeit ist des Menschen Zierde.
30. Arbeit macht das Leben süss.
31. Armut hat manchen zum Mann gemacht, aber auch manchen an den Galgen gebracht.
32. Armut schändet nicht, nur das Laster schändet.
33. Armut schläft sicher.
34. Armut wehe thut, ist aber zu manchen Dingen gut.
35. Arm oder reich — der Tod macht alles gleich.
36. Arm und reich gehen selten gleich.
37. Auch der Esel ist so weise, tanzt nur einmal auf dem Eise.
38. Auch der Thor weiss hintennach, was er hätte thun sollen.
39. Auch ein geschickter Fuhrmann kann einmal umwerfen.
40. Auf den Jahrmarkt ohne Geld, ohne Waare nach Hause.
41. Auf eine geschwinde Frage gehört eine langsame Antwort.
42. Auf einem Bein ist nicht gut stehen.
43. Auf einen groben Klotz gehört ein grober Keil.
44. Auf einen Hieb fällt kein Baum.
45. Aufgeschoben ist nicht aufgehoben.
46. Aus den Augen, aus dem Sinn.
47. Aus Nichts wird Nichts.

B.

1. Behaupte das Deine, gib Jedem das Seine.
2. Bei drei Herren verhungert das Pferd, weil jeder denkt, der andere habe es schon gefüttert.

3. Bei der Nacht sind die Kühe alle schwarz.
4. Bei Gott ist kein Ding unmöglich.
5. Bei Gott gilt der Bauer so viel, wie der Junker.
6. Bei Käse und Brod fürchte keine Not.
7. Bei Hanf spare das Pflügen, beim Lein dass Eggen nicht.
8. Bei neuen Freunden soll mann der alten nicht vergessen.
9. Berge kommen nicht zusammen, wohl aber Menschen.
10. Besinn' dich wohl, eh' du was sagst, sonst vielmal Reue davon tragst.
11. Beschäftigung des Geistes sichert die Ruhe des Herzens.
12. Besser arm in Ehren, als reich in Schande.
13. Besser gemütig gefahren, als stolz zu Fuss gegangen.
14. Besser die Zunge im Herzen, als das Herz auf der Zunge.
15. Besser durch Nachteil klug, als durch Vorteil unklug.
16. Besser ein bäurischer Friede, als ein bürgerlicher Krieg.
17. Besser ein Ei im Frieden, als ein Ochs im Kriege.
18. Besser ein kleiner Fisch, als gar nichts auf dem Tisch.
19. Besser ein kleines Unrecht, als ein langer Streit um das Recht.
20. Besser einmal sterben, als immer in Furcht leben.
21. Besser ein magerer Vergleich, als ein fetter Process.
22. Besser ein Nachbar in der Nähe, als ein Bruder in der Ferne.
23. Besser Gutes nicht belohnen, als das Böse nicht bestrafen.
24. Besser ein reicher Bauer, als ein armer Edelmann.
25. Besser ein Vogel in der Hand, als zehn über Land.
26. Besser ohne Abendbrod zu Bette gehen, als mit Schulden aufstehen.
27. Besser sich spät zu bekehren, als niemals.
28. Besser spät, als niemals.
29. Besser umkehren, als irre gehen.
30. Besser Unrecht leiden, als Unrecht thun.

31. Besser zweimal fragen, als einmal irre gehen.
32. Besser zweimal gemessen, als einmal das Rechte vergessen.
33. Besser Zucht erwerben (in Zucht leben), als zuchtlos verderben.
34. Beten lernt man in Nöten.
35. Beten und früh aufstehen, Almosen geben und in die Kirche gehen — sind vier Dinge, die Niemand arm machen.
36. Bete und arbeite.
37. Biege den Baum, so lange er jung ist.
38. Bier auf Wein, lass das sein; Wein auf Bier, das rat' ich dir.
39. Bist du arm an Geld und Gut, Niemand dich viel achten thut.
40. Böse Gesellschaften verderben gute Sitten.
41. Böser Gewinn ist bald dahin.
42. Böser Rath schlägt seinen eigenen Herrn.
43. Böses schreibt man im Stein, Gutes im Sand.
44. Brod ist der Stab des Lebens.

D.

1. Da Adam hackt' und Eva spann, wer war da ein Edelmann?
2. Darüber sind die Gelehrten noch nicht einig.
3. Das Beste ist gut genug.
4. Das Beste kommt zuletzt.
5. Das Ei will klüger sein, als die Henne.
6. Das Ende krönt das Werk.
7. Das gebrannte Kind fürchtet das Feuer.
8. Das Glück hilft denen nicht, die sich selbst nicht helfen.
9. Das Glück kommt über Nacht.
10. Das Handwerk hat einen goldenen Boden.
11. Das Haus macht nicht den Herrn, der Herr muss das Haus machen.

12. Das Haus ziert nicht die Frau, die Frau muss das Haus zieren.
13. Das Hemd liegt näher als der Rock.
14. Das Kind ist gestorben, Gevatterschaft hat ein Ende.
15. Das Kleid macht nicht den Mann.
16. Das Recht soll man mit Erbarmen mischen.
17. Das Unglück führt zu Gott.
18. Das Werk lobt den Meister.
19. Dass dir dein' Sache wohl geling', hab' Gott vor Augen in allem Ding.
20. Dem faulen Diener ist jeder Tag zu lang.
21. Dem Fleissigen guckt der Hunger zuweilen in's Fenster, aber in's Haus darf er nicht kommen.
22. Dem fliehenden Feinde soll man goldene Brücken bauen.
23. Dem Gerechten gibt's der Herr im Schlafe.
24. Dem geschenkten Gaul schaut man nicht in's Maul.
25. Dem Kühnen ist das Glück gewogen.
26. Dem Magen viel Plage macht viel Essen auf die Nacht.
27. Dem Mutigen hilft Gott.
28. Dem schlafenden Hund lauft kein Hase in's Maul.
29. Dem traue nie, der einmal Treue brach.
30. Dem Verdienste seine Kronen.
31. Den Kopf kühl, die Füsse warm, das macht den besten Doctor arm.
32. Den Geizhals und ein fettes Schwein sieht man im Tod erst nützlich sein.
33. Den sicheren Freund erkennt man in unsicherer Lage.
34. Den Zorn verschieb, wenn das Herz trüb.
35. Der Adler fängt keine Mücken.
36. Der Alte zum Rat, der Junge zur That.
37. Der Apfel fällt nicht weit vom Baum.
38. Der Baum trägt die Frucht, aber nicht für sich selber.
39. Der Dumme hat das meiste Glück.
40. Der Freunde Fehler soll man kennen, aber nicht nennen.
41. Der Freunde in der Not gehen tausend auf ein Lot.
42. Der Fuchs wechselt den Balg, aber nicht die Sitten.

43. Der Geizige bei seinem Gut hat allzeit Mangel und Armut.
44. Der Geizige hat seinen Gott im Kasten.
45. Der gerade Weg ist der kürzeste.
46. Der Gescheidte (Klügere) gibt nach.
47. Der gute Zweck will auch gute Mittel.
48. Der Hehler ist so arg, wie der Stehler.
49. Der Herren Sünde, der Bauern Busse.
50. Der Herr sieht mit einem Auge besser, als der Knecht mit vieren.
51. Der Horcher an der Wand hört seine eigene Schand'.
52. Der Hunger ist der beste Koch.
53. Der Hunger macht saure Bohnen süss.
54. Der ist der Mann, der sich selbst regieren kann.
55. Der ist keines Lobes wert, der sich selbst zu loben begehrt.
56. Der ist reich, wer Vergnügen hat; der ist arm, wer nie wird satt.
57. Der Junge kann, und der Alte muss sterben.
58. Der Kluge weiss sich in die Zeit zu schicken.
59. Der Krug geht so lange zum Brunnen, bis er bricht.
60. Der kürzeste Spass ist der beste.
61. Der Lügner und der Dieb wohnen unter einem Dach.
62. Der Mensch denkt, Gott lenkt.
63. Der Mensch ist, war er isst. *Feuerbach.*
64. Der Mensch kann eher hundert Tage Unglück, als einen Tag Glück ertragen.
65. Der Mensch lebt nicht vom Brod allein.
66. Der Mensch wird durch Erfahrung klüger.
67. Der Mohr hat seine Arbeit gethan, der Mohr kann gehen.
68. Der Mutter schenk' ich, die Tochter denk' ich. *Goethe.*
69. Der Narben lacht, wer Wunden nie gefühlt.
70. Der Raupen wegen soll man den Baum nicht umhauen.
71. Der Schein trügt.
72. Der Schlaf ist das Bild des Todes.

73. Der Schuster hat die schlechtesten Schuhe.
74. Der Segen der Eltern baut den Kindern Häuser.
75. Der Speisen Würze ist der Hunger.
76. Der Teufel kann sich auch auf die Schrift berufen.
77. Der Teufel sch .... immer auf den grössten Haufen.
78. Der Verstand kommt mit den Jahren.
79. Der Wage gleicht die grosse Welt; das Leichte steigt, das Grosse fällt.
80. Der Weg zur Hölle ist mit guten Vorsätzen gepflastert.
81. Der Weiber Zungen ja nimmer ruhn.
82. Der Wein erfreut des Menschen Herz.
83. Der Weise thut das am Anfang, was der Narr am Ende thut.
84. Der Wolf ändert das Haar und bleibt, wie er war.
85. Der Wolf frisst auch gezahlte Schafe.
86. Des einen Leid ist des anderen Freud'.
87. Des einen Schaden ist des andern Nutzen.
88. Des Herrn Auge macht die Pferde satt.
89. Des Herrn Auge schafft mehr, als seine Hände.
90. Des Menschen Wille ist sein Himmelreich.
91. Des Zornes Ende ist der Reue Anfang.
92. Die alten Freunde sind die besten.
93. Die alten Freunde soll man nicht verachten, weil wir nicht wissen, wie die neuen geraten.
94. Die Ämter sind Gottes, aber die Amtsleute des Teufels.
95. Die Blume im Garten lehrt, wie lange Schönheit währt.
96. Die Dummheit und der Stolz wachsen auf einem Holz.
97. Die Dümmsten haben das meiste Glück.
98. Die Düngergrube ist der Geldbeutel des Bauern.
99. Die fleissige Hand nährt Leut' und Land.
100. Die Geheimnisse bewahrt am besten ein Todter.
101. Die Gesundheit schätzt man erst, wenn man krank wird.
102. Die Gewohnheit wird zur zweiten Natur.

103. Die Glocken läuten andern zur Kirche, kommen aber selbst nicht hinein.
104. Die gute Hausfrau ist immer die schönste Hausfrau.
105. Die Hölle und der karge Mann werden nimmer satt.
106. Die Kuh melkt man durchs Maul.
107. Die Kunst ist lang und das Leben kurz.
108. Die Kunst steckt nicht in Kleidern, sonst wäre sie auch bei Schneidern.
109. Die Kutte macht nicht den Mönch.
110. Die Kühe, die am meisten brüllen, geben am wenigsten Milch.
111. Die Liebe braucht keinen Kompan.
112. Die Menschen in der Welt trachten alle nach Geld.
113. Die Morgenstunde hat Gold im Munde.
114. Die Neider sterben wohl, doch nie stirbt der Neid.
115. Die Not ist die Mutter der Erfindungen.
116. Die Not kennt kein Gebot.
117. Die Not lehrt uns beten.
118. Die Not macht erfinderisch.
119. Die Nürnberger henken keinen Dieb, bevor sie ihn nicht fangen.
120. Die Schönheit vergeht, die Tugend währt ewig.
121. Die Sonne bringt es an den Tag.
122. Die späte Rose blüht uns doppelt schön.
123. Die Sünde schleicht lieblich ein, zuletzt macht sie grosse Pein.
124. Die Thorheit geht mit Thorheit Hand in Hand,
Der Weise ist dem Weisen nur bekannt.
125. Die Wahrheit hört man nicht gern.
126. Die Weiber und der Teufel gehen einen Weg.
127. Die Zeit lindert jeden Schmerz.
128. Doppelt gibt, wer gleich gibt.
129. Doppelt hält besser.
130. Drei Weiber und drei Gänse machen einen Jahrmarkt.
131. Dreimal umziehen ist so viel, wie einmal abbrennen.
132. Durch den Wein und Weiberlist mancher Weise bethört ist.

133. Durch wiederholte Streiche fällt zuletzt die stärkste Eiche.
134. Durch zweier Zeugen Mund wird erst die Wahrheit kund. *Goethe.*
135. Durst macht aus Wasser Wein.

E.

1. Ehestand ist Wehestand.
2. Ehre dem, wem Ehre gebührt.
3. Ehrlich währt am längsten.
4. Eigen' Lob stinkt, Freundes Lob hinkt, fremdes Lob klingt.
5. Eigener Herd ist Goldes wert.
6. Eile mit Weile.
7. Ein bellender Hund beisst nicht.
8. Ein bischen Glück ist besser, als Weisheit ganze Fässer.
9. Einbildung vor der Zeit hindert Geschicklichkeit.
10. Ein böser Geselle führt den andern in die Hölle.
11. Ein böser Mensch ist wie eine Kohle; er brennt oder schwärzt.
12. Ein dreitägiger Gast — eine grosse Last.
13. Ein Dummkopf findet immer einen grösseren, der ihn bewundert. *Gellert.*
14. Eine fleissige Hausfrau ist die beste Sparkasse.
15. Eine gescheidte Maus weiss mehr als ein Loch.
16. Eine gute Kuh deckt alle Armut zu.
17. Eine Hand wäscht die andere.
18. Eine Handvoll Stroh giebt zwei Hände von Mist, und diese geben eine Handvoll Körner.
19. Eine Krähe hackt der anderen die Augen nicht aus.
20. Eine schöne Seele verschönert ein hässlicher Gesicht.
21. Eine Schwalbe macht keinen Sommer.
22. Eine unwillige Gabe ist eben, als hättest keine gegeben.
23. Eine Wohlthat ist niemals verloren.
24. Einem jeden Lappen gefällt sein Kappen.
25. Ein fauler Apfel steckt hundert gesunde an.

26. Ein freundliches Gesicht ist das beste Gericht.
27. Ein frohes Herz, gesundes Blut ist besser, als viel Geld und Gut.
28. Ein Funke kann den ganzen Wald vernichten.
29. Ein Fürst ist so selten im Himmel, als ein Hirsch in des Bauern Küche.
30. Ein Fürst muss viele Ohren haben.
31. Ein gottloser Vater hat selten einen frommen Sohn.
32. Ein grosser Herr, ein grosser Sünder.
33. Ein guter Mensch achtet schlechte Dinge nicht.
34. Ein guter Name ist besser, als Silber und Gold.
35. Ein guter Tag kann hundert böse Nächte kosten.
36. Ein gutes Gewissen ist ein sanftes Ruhekissen.
37. Ein gutes Pferd ist seines Futters wert.
38. Ein Hader der wohl ist geschlicht't, den soll man wieder regen nicht.
39. Ein »Heute« ist besser, als zehn »Morgen«.
40. Einigkeit gewinnet viel, Uneinigkeit verdirbt das Spiel.
41. Ein jeder strecke sich nach der Decke.
42. Ein Kuss in Ehren, wer kanns verwehren?
43. Ein lebendiger Hund ist besser, als ein todter Löwe.
44. Ein Lot Glück ist besser, als ein Pfund Weisheit.
45. Ein Mann, ein Wort; ein Wort, ein Mann.
46. Einmal ist keinmal.
47. Ein Narr findet immer einen andern, der ihn bewundert.
48. Ein Narr fragt in einer Stunde mehr, als zehn Gescheidte in einem Jahre beantworten können.
49. Ein Narr kann mehr fragen, als zehn Gelehrte sagen.
50. Ein Narr macht viele Narren.
51. Ein Narr macht zehn Narren, aber tausend Kluge noch keinen Klugen.
52. Ein Narr wirft leicht einen Stein in den Brunnen, und zehn gescheidte Menschen bringen ihn nicht heraus.
53. Ein räudiges Schaf steckt die ganze Heerde an.
54. Ein Richter muss zwei gleiche Ohren haben.
55. Ein Saumagen kann alles vertragen.
56. Ein schlafender Hund fängt keinen Hasen.

57. Ein Stoss bricht leicht den Topf, der Tod den stärksten Kopf.
58. Ein treuer Freund ist Goldes wert.
59. Ein unnützes Leben ist ein früher Tod. *Goethe.*
60. Ein Vater kann leichter zehn Kinder ernähren, als zehn Kinder einen Vater.
61. Ein Vogel in der Hand ist besser, als zehn in der Luft.
62. Ein wahrer Freund ist ein grosser Schatz.
63. Ein wenig zu spät ist viel zu spät.
64. Ein Wolf frisst den anderen nicht.
65. Ein Wolf ist der ganzen Heerde Schafe zu viel.
66. Ende gut, alles gut; Ende schlecht, alles schlecht.
67. Erst besinne's, dann beginne's.
68. Er sucht das Pferd und reit't darauf.
69. Erwiesene Wohlthaten schreibe auf den Sand, empfangene auf Marmor.
70. Erzwungene Gabe ist nicht lieb.
71. Es fällt kein Baum von einem Streich.
72. Es ist bald um einen Menschen geschehen, und er kostet so viel zu erziehen.
73. Es ist besser, das Kind weine, als der Vater.
74. Es ist besser, die Kinder bitten dich, als dass du sie bitten musst.
75. Es ist gut, wenn man den Herrn Gott (oder: den Kaiser) zum Gevatter hat.
76. Es ist kein Mensch ohne ein »Aber«.
77. Es ist nicht alle Tage Kirchweih'.
78. Es ist nicht alles Gold, was glänzt.
79. Es ist nichts so fein gesponnen,
    Es kommt doch endlich an die Sonnen.
80. Es ist noch nicht aller Tage Abend.
81. Es ist Zeit zu reden und Zeit zu schweigen.
82. Es stolpert auch ein Pferd, hat es auch vier Füsse.
83. Etwas ist besser, als gar nichts.
84. Es wird leicht verdorben, was man mit Mühe erworben.
85. Es wird nicht so heiss gegessen, wie es gekocht ist.

F.

1. Fang deine Arbeit munter an, so ist sie auch schon bald gethan.
2. Faule Leute haben lange Tage.
3. Fege jeder vor seiner Thür, dann ist die Strasse bald sauber.
4. Feuer soll man nicht mit Feuer löschen.
5. Feuer und Wasser sind zwar gute Diener, aber schlimme Herren.
6. Fische fängt man mit Angeln, Leute mit Worten.
7. Fleiss bringt Brod, Faulheit Not.
8. Fleiss bringt Schweiss, Schweiss bringt Preis.
9. Fleissiger Haushalter macht fleissiges Gesinde.
10. Frage nicht was Andere machen, achte deiner eigenen Sachen.
11. Frech gewagt ist halb verloren.
12. Fremde Fehler sehen wir, aber unsere nicht.
13. Fremder Schade soll witzig machen.
14. Fremdes Brod schmeckt immer besser, als eigenes.
15. Freudig gethan, leicht gethan.
16. Freundliches Wort und Hand am Hut kostet nichts und ist dennoch gut.
17. Frisches Ei, gutes Ei.
18. Frisch gewagt ist halb gewonnen.
19. Frisch Wasser und schwarzes Brod macht blasse Wangen rot.
20. Frühhafer — Schwerhafer.
21. Frühsaat trügt selten, Spätsaat oft.
22. Früh übt sich, wer ein Meister werden will.
23. Fürchte Gott, thue Recht, scheue niemand.
24. Für den Thonboden ist der Frost der beste Ackersmann.
25. Für den Tod hilft keine List, wenn die Zeit gekommen ist.
26. Für die geile Sucht das beste — schnelle Flucht.
27. Für Geld und gute Worte kann man alles haben.

G.

1. Gar zu viel Höflichkeit ist selten Aufrichtigkeit.
2. Geben ist seliger als Nehmen.
3. Gebratene Tauben fliegen einem nicht ins Maul.
4. Gedanken sind zollfrei.
5. Geduld ist ein edel Kraut, wächst aber nicht in allen Gärten.
6. Gegen den Tod gibt es keine Dispens von Rom.
7. Gegen den Tod ist kein Kraut gewachsen (im Garten).
8. Geht der Wein ein, geht das Herz auf.
9. Geiz ist die Wurzel alles Übels.
10. Geld regiert die Welt.
11. Geld und Glück haben den Schalk im Genick.
12. Gelegenheit macht Diebe.
13. Geringes ist die Wiege des Grossen.
14. Geschehene Dinge kann man nicht ändern.
15. Geschehene Dinge lassen sich nicht ungeschehen machen.
16. Geschenke zerbrechen Felsen.
17. Gesundheit ist der grösste Reichtum.
18. Gewalt geht oft vor Recht.
19. Gewohnheit wird zur zweiten Natur.
20. Gieb dem Hunde die Wurst, er schnappt auch nach dem Schinken.
21. Giebst du deinem Vieh, so giebt es dir wieder.
22. Gibst du mir, so geh' ich mit dir.
23. Gibt Gott ein Häs'chen, gibt er auch ein Gräs'chen.
24. Gleich und gleich gesellt sich gern.
25. Glück hat, wer Gott auf seiner Seite hat.
26. Glück in der Liebe, Unglück im Spiel.
27. Glück ist blind und macht blind.
28. Glück macht Mut.
29. Glück und Gold sind oft den Dummen hold.
30. Glück und Glas — wie bald bricht das.
31. Glück und Unglück wandern auf einem Steig.
32. Glücklich ist wer vergisst, was nicht mehr zu ändern ist.

33 Gold geht durch alle Thüren, ausgenommen die Himmelsthür.
34 Gott gibt die Kuh, aber nicht den Strick dazu.
35 Gott gibt's den Seinen im Schlafe.
36. Gott grüsst manchen, der ihm nicht dankt.
37 Gott hat dafür gesorgt, dass die Bäume nicht in den Himmel wachsen.
38 Gott hat wohl Füsse von Baumwolle, aber auch Hände von Eisen.
39. Got hat den Brunnen erschaffen, aber nicht den Eimer.
40. Gott lässt seiner nicht spotten.
41. Gott lässt sich viel abbitten, aber nichts abzwingen.
42. Gott lässt uns wohl sinken, aber nicht ertrinken.
43. Gott verlässt die Seinen nicht.
44. Gott weiss schon, warum er nicht alle Finger gleich gemacht hat.
45. Gottes Mühlen mahlen langsam, aber fein.
46. Gottes Mühlen mahlen fein, Gottes Besen fegen rein.
47. Gottloser Leute Freud' währt eine kurze Zeit.
48 Grobe Säcke näht man nicht mit Seide.
49 Grosse Ehren thun manchen verkehren.
50 Grosse Herren haben lange Hände.
51. Grosse Prahler, schlechte Zahler.
52. Grosse Worte, kleine Werke.
53. Grosser Reichtum hilft gar nicht, wenn nicht Gott den Segen spricht.
54. Gross sein thut es nicht allein,
Sonst holte die Kuh den Hasen ein.
55. Gut angefangen und schlecht geendet,
So wird dir das ganze Werk geschändet.
56 Gut begonnen ist halb gewonnen.
57. Guter Anfang ist die halbe Arbeit.
58 Gute Sprüche, weise Lehren — muss man üben, nicht nur hören.
59 Gute Tage kosten Geld.
60. Gutes Wort findet überall guten Ort.

61. Gut ist man nur bedient, wenn man sich selbst bedient.
62. Gut macht Mut.

H.

1. Halb schon gewann, wer mutig begann.
2. Halte die Füsse warm, den Kopf kalt, den ganzen Körper offen, so kannst du Gesundheit und langes Leben hoffen. *Dr. Hanneman.*
3. Halte Ordnung, liebe sie; Ordnung spart dir Zeit und Müh'.
4. Halte Rat vor der That.
5. Halt' still, wo Viel'.
6. Hanf, Hopfen und Mais sollte man auf dem Misthaufen bauen.
7. Hans ohne Fleiss wird nimmer weis'.
8. Hast du verloren dein Gut, verliere nicht den Mut.
9. Hat der Bauer Geld, so hat's die ganze Welt.
10. Hat die Kuh den Schwanz verloren, dann merkt sie erst, wozu er gut war.
11. Haust du meinen Juden, so haue ich deinen Juden.
12. Hässliches Gesicht zeigt hässliche Sitten an.
13. Herrendienst geht vor Gottesdienst.
14. Herrengunst vergeht wie Dunst.
15. Heute Freud', morgen Leid.
16. Heute mir, morgen dir.
17. Heute rot, morgen todt.
18. Hilf dir selbst, so hilft dir Gott.
19. Hilf dir und der Himmel wird dir helfen.
20. Hinken beim Hunde und Tränen bei Frauen, wer wird denen trauen?
21. Hüte dich vor den Katzen, die vorne lecken und hinten kratzen.
22. Hochmut kommt vor dem Falle.
23. Hoffen und Harren macht manchen zum Narren.
24. Höfliche Worte vermögen viel und kosten wenig.
25. Höflichkeit hat noch keinen gereut.
26. Höflichkeit und gute Sitten sind bei allen wohlgelitten.

27. Hohe Klimmer und tiefe Schwimmer werden selten alt.
28. Hunger lehrt arbeiten.

I.

1. Im Augenblick kann sich begeben,
   Was Niemand je gedacht im Leben.
2. Im Becher ertrinken mehr Leute, als im Meer.
3. Im Dunkeln ist gut munkeln.
4. Im Essen kommt der Appetit.
5. Im Glücke da schneiet es Freunde, im Unglück hagelt es Feinde.
6. Im Gottes Namen fang' ich an;
   Gott ist es, der mir helfen kann.
7. Im Honig ertrinken mehr Fliegen, als im Essig.
8. Im Zorn redet mancher Mann, dass es nicht ärger sein kann.
9. In der Jugend muss man für das Alter sparen.
10. In der Mitte wirst du am sichersten gehen.
11. In der Not frisst der Teufel Fliegen.
12. In der Schürze kann die Frau mehr aus dem Hause tragen, als der Mann auf dem Erntewagen einfährt
13. In Geldsachen hört die Gemütlichkeit auf.
14. In Gottes Namen fang' ich an,
    Der Teufel mir nicht schaden kann.
15. Irren ist menschlich und vergeben göttlich.
16. Iss was gar ist, trink was klar ist, sprich was wahr ist. *Gar = gekocht.*
17. Ist der Segen gut, so dringt er auch unter den Hut.
18. Ist die Henne mein, so gehören mir auch die Eier.
19 Ist man unter Wölfen, so muss man mit ihnen heulen.

J.

1. Jede Freude hat ein Leid auf dem Rücken.
2. Jeder Arbeiter ist seines Lohnes wert.
3. Jeder denkt für seinen eigenen Beutel.
4. Jeder gefällt sich selber wohl,
   Drum ist die Welt der Narren voll.
5. Jeder hat sein Kreuz zu tragen.

6 Jeder ist seinesgleichen neidisch.
7. Jeder ist seines Glückes Schmied.
8 Jeder ist sich selbst der Nächste.
9. Jeder kehre zuerst vor seiner Thüre.
10. Jeder Krämer lobt seine Waare.
11. Jeder Mutter ist ihr Kind das schönste.
12. Jedermanns Freund, jedermanns Narr.
13. Jeder Prahler hat seinen Zahler.
14. Jeder Tag hat seine Plage.
15. Jeder Vogel liebt sein eigen Nest.
16. Jeder Vogel singt, wie ihm der Schnabel gewachsen ist.
17. Jeder weiss, wo ihn der Schuh drückt.
18. Jedes Ding an seinen Ort, so kann man's finden immerfort.
19. Jedes Ding soll man beim rechten Namen nennen.
20. Jedes Kind muss einen Namen haben.
21. Jedes Tier kennt seine Zeit.
22. Je fetter der Floh, desto magerer der Hund.
23. Je mehr der Mensch hat, desto mehr begehrt er.
24. Je mehr man fremde Gesundheit trinkt,
Desto mehr die eigene Gesundheit hinkt.
25. Je mehr du legest Holz darein,
Desto grösser wird das Feuer sein.
26. Je näher dem Quell, je reiner das Wasser.
27. Jugend hat selten Tugend.
28. Junger Lügner, alter Dieb.
29. Junges Blut, spar dein Gut; Armut im Alter wehe thut.
30. Jung gelehrt, alt geehrt.
31. Jung gewohnt, alt gethan.
32. Juristen sind böse Christen.

K.

1. Kannst du nicht wie du willst, so wolle wie du kannst.
2. Keine Freud' ohne Leid.
3. Keine neue Gutthat geniessen soll,
Der nicht für die alte danket wohl.
4. Keine Regel ohne Ausnahme.
5. Keine Rose ohne Dornen, kein Häuslein ohne Kreuzlein.

6. Kein Faden ist so fein gesponnen,
   Er kommt doch endlich an die Sonnen.
7. Kein Mensch ist als fertiger Meister vom Himmel gefallen.
8. Kindeshand ist bald gefüllt, Kindeszorn ist bald gestillt.
9. Klag' niemand dein Leid, so wird es nicht breit.
10. Kleider machen Leute.
11. Kleine Diebe hängt man auf, grosse haben freien Lauf.
12. Kleine Diebe hängt man, grosse lässt man laufen.
13. Kleine Kinder, kleine Sorgen; grosse Kinder, grosse Sorgen.
14. Kleine Kinder treten der Mutter auf den Schooss, grosse treten ihr auf das Herz.
15. Kleine Küche baut ein grosses Haus.
16. Kommt der Bettler auf den Gaul,
    Wird er stolz wie König Saul.
17. Kommt Zeit, kommt Rat.
18. Könige haben lange Arme.
19. Königskronen sind Dornenkronen.
20. Korpulenz erzeugt Reverenz.
21. Kunst und Lehre gibt Geld und Ehre.
22. Kunst und Verstand gehen durch's ganze Land.
23. Kürze ist des Witzes Würze.

L.

1. Lange bleibt, was man schreibt.
2. Lange geborgt ist nicht geschenkt.
3. Lass Gott in allen Dingen dein
   Den Anfang und das Ende sein.
4. Lebe nach der alten Welt und sprich, wie's der neuen gefällt.
5. Leere Fässer klingen hohl, volle schweigen wohl.
6. Leichter trägt was er trägt, wer Geduld zur Bürde legt.
7. Leicht gewonnen Gut schaffet Übermut.
8. Lerne was, so kannst du was.
9. Lieber ein Fuder Mergel auf den Mist, als zwanzig auf den Acker.

10. Lieber heute ein Ei, als morgen ihrer drei.
11. Liebe schaffet Leiden, wenn sich zweie scheiden.
12. Liebe und du wirst geliebt werden.
13. Lust und Lieb' zu einem Ding macht alle Mühe und Arbeit gering.

M.

1. Mach dich nicht gemein, so wirst du wert gehalten sein.
2. Manchem gibt der Himmel das Geld, und der Teufel nimmt ihm den Beutel weg.
3. Mancher geht nach Wolle aus, und kommt geschoren nach Haus.
4. Mancher gibt den Häring, um den Lachs zu kriegen.
5. Man empfängt dich nach deinem Gewande,
   Und entlässt dich nach deinem Verstande.
6. Man fängt mehr Mücken mit Zucker, als mit Pfeffer
7. Man ist nur einmal jung.
8. Man kann des Guten nie zuviel thun.
9. Man kann Gott belügen, aber nicht betrügen.
10. Man kann Niemand zur Liebe zwingen.
11. Man kennt den Vogel an den Federn.
12. Man lebt nur einmal in der Welt.
13. Man lobt im Tode manchen Mann,
    Der Lob im Leben nie gewann.
14. Man muss bedenken viel, was man thun will.
15. Man muss den Hafer nicht von der Gans kaufen.
16. Man muss das Eisen schmieden, so lange es heiss ist.
17. Man muss den Mantel nach dem Winde kehren.
18. Man muss die Ämter den Leuten, und nicht die Leute den Ämtern geben.
19. Man muss die Morgensuppe nicht zu fett machen, damit man des Abends auch noch etwas habe.
20. Man muss die Suppe nicht versalzen, auch wenn man Salz genug hat.
21. Man muss einen Scheffel Salz mit dem Menschen gegessen haben, ehe man ihn zum Vertrauten macht.
22. Man muss gute Miene zum bösen Spiel machen.

23. Man muss sich nach der Zeit richten.
24. Man muss sich zu helfen wissen.
25. Man schmeichelt der Mutter und schielt nach der Tochter.
26. Man sieht dir auf den Kragen, aber nicht auf den Magen.
27. Man soll den Rock nicht zum Gärtner machen.
28. Man soll den Pelz nicht verkaufen, ehe man den Fuchs hat.
29. Man soll den Tag nicht vor dem Abend loben.
30. Man soll die Rechnung nicht ohne den Wirt machen.
31. Man soll die Katze nicht im Sacke kaufen.
32. Man soll nicht mit zwei Ruthen hauen.
33. Man soll sich nach der Decke strecken.
34. Man soll sich nicht mit fremden Federn schmücken.
35. Man verändert sich oft und bessert sich selten.
36. Mass ist in allen Dingen gut.
37. Meide böse Gesellschaften und das Böse wird dich meiden.
38. Menschen und Wind ändern sich geschwind.
39. Miss nicht den Nächsten nach dem eigenen Mass.
40. Mit dem blossen Danke kann man keine Katze füttern.
41. Mit dem Hute in der Hand kommt man durch das ganze Land.
42. Mit der Wahrheit kommt man am weitesten.
43. Mit der Zeit kommt man auch weit.
44. Mit einem Tropfen Honig fängt man mehr Fliegen, als mit einem Fass Essig.
45. Mitgefangen, mitgehangen.
46. Mit Geld probirt man die Welt.
47. Mit Gott fang' an, mit Gott hör' auf,
Das ist der schönste Lebenslauf.
48. Mit grossen Herren ist nicht gut Kirschen essen.
49. »Morgen, morgen, und nicht heute« sagen alle faulen Leute.
50. Morgenrot mit Regen droht.
51. Mühe und Fleiss bricht alles Eis.

52. Müssige Jugend, unzufriedenes Alter; fleissige Jugend, behagliches Alter.
53. Müssiggang ist aller Laster Anfang.
54. Müssiggang ist des Teufels Ruhebank.

N.

1. Nach dem Essen sollst du stehen oder tausend Schritte gehen.
2. Nach der That weiss auch ein Narr den Rat.
3. Nachgeben stillt den Krieg.
4. Nach gethaner Arbeit ist gut ruhen.
5. Nach dem Lachen kommt das Weinen.
6. Nach Leid kommt Freud'.
7. Namen thun nichts zur Sache.
8. Narren soll man aus dem Wege gehen.
9. Narren wachsen unbegossen.
10. Nasse Freundschaft selten lange Freundschaft.
11. »Neinsagen« ist die wohlfeilste Philosophie.
12. Neue Besen kehren gut.
13. Nicht jeder ist dein Freund, der dich freundlich anlacht.
14. Nicht jedes Holz gibt einen Bolz.
15. Nicht leicht begeht eine böse That,
    Wer allzeit Gott vor Augen hat.
16. Nichts nützt mir die Ehre, wenn in der Kammer eine Leere.
17. Niemand ist mit seinem Schicksal zufrieden.
18. Niemand lebt ohne Mängel; wir sind Menschen, keine Engel.
19. Nie quäle ein Tier zum Scherz, denn es fühlt wie du den Schmerz.
20. Nimm dich der Armen an und Gott wird sich deiner annehmen.

O.

1. Ob der Mensch was tauge, schau' ihm in's Auge!
2. Ochsen muss man aus dem Wege gehen.
3. Oft büsst das Gute ein, wer Besseres sucht.

4. Ohne Geld ist alles gefehlt.
5. Ordnung (Reinlichkeit) im Stall ist halbes Futter.

P.

1. Pack schägt sich, Pack verträgt sich.
2. Pflügen und nicht säen, lesen und nicht verstehen — ist halb müssig gehen.
3. Polen ist der Bauern Hölle, der Juden Paradies, der Bürger Fegfeuer, der Edelleute Himmel und der Fremden Goldgrube.
4. Probiren geht über's Studieren.
5. Prüfet alles und behaltet das Beste.

R.

1. Rat nach der That kommt zu spat.
2. Recht muss Recht bleiben.
3. Reden ist Silber, Schweigen ist Gold.
4. Reden kommt von Natur, Schweigen vom Verstande.
5. Redlichkeit lobt jedermann, doch lässt man sie betteln gahn (gehen).
6. Reicher Leute Kinder geraten selten wohl.
7. Reichtum vergeht, Tugend besteht.
8. Reines Herz und froher Mut ist besser als viel Geld und Gut.
9. Rein und ganz giebt dem schlichten Kleide Glanz.
10. Rom ist nicht an einem Tage erbaut worden.
11. Rüben am eigenen Tisch sind besser, als anderswo Fleisch und Fisch.

S.

1. Sage mir was du isst, und ich sage dir was du bist.
2. Sag' nicht alles, was du weisst; glaub' nicht alles, was du hörst; thu' nicht alles, was du kannst.
3. Schaden macht klug.
4. Scheint die Sonne noch so schön, einmal muss sie untergeh'n.
5. Schlechte Arbeiter haben nie gute Werkzeuge.

6. Schlimme Eltern, schlimme Kinder.
7. Schmutzige Wäsche soll man zu Hause waschen.
8. Schneller Rat und jähe That schon manchen Mann verdorben hat.
9. Schöne Seelen finden sich.
10. Schuster! bleib bei deinen Leisten.
11. Schwarz auf weiss behält den Preis.
12. Sehe jeder auf sein Haus, Gott sieht schon auf die Welt.
13. Sei witzig, denn die Welt ist spitzig.
14. Selbst gethan, bald gethan (gut gethan).
15. Selig ist, wen fremder Schade witzig macht.
16. Setze einen Frosch auf einen goldenen Stuhl,
    Er geht doch wieder in seinen Pfuhl.
17. Sich selber Niemand loben soll, den Guten loben And're wohl.
18. So geht es in der Welt: der Eine steigt, der And're fällt.
19. Spare in der Zeit, so hast du in der Not.
20. Sparsamkeit macht manchen Armen reich.
21. Späte Beicht macht selten das Gewissen leicht.
22. Steter Tropfen höhlt den Stein.
23. Stilles Wasser, tiefes Wasser.
24. Still trägt, wer viel trägt.
25. Strenge Rechnung macht gute Freunde.
26. Suchst du einen Thoren, so fang' dich selbst bei den Ohren.
27. Sünden kehren lachend ein und weinend aus.
28. Sünde verteidigen heisst selber sündigen.
29. Süss getrunken, sauer bezahlt.

T.

1. Tadeln ist leichter, als besser machen.
2. Tadeln kann ein jeder Bauer, besser machen wird ihm sauer.
3. Thue nicht, als wenn du auf deines Vaters Hochzeit gewesen wärest.

4. Thue nur das Rechte in deinen Sachen,
   Das Andere wird sich von selber machen.
5. Thu' stets, was jeder loben müsste,
   Wenn die ganze Welt es wüsste.
6. Trau, schau wem?
7. Träume sind Schäume.
8. Trink und iss, Gott nicht vergiss.
9. Trocken Brod macht die Backen rot.
10. Tröste Gott den Herrn, den sein Knecht lehren muss.
11. Tröste Gott den Kranken, der den Arzt zum Erben setzt.
12. Trunken gesündigt, nüchtern gebüsst.
13. Tugend hat ewige Jugend.
14. Tugend (Wahrheit) wird gedrückt, aber nicht erstickt.

Ü.

1. Überall ist gut Brod essen.
2. Übung macht den Meister.
3. Ums Denken kann man keinen henken.
4. Undank ist der Welt Lohn.
5. Ungebetener Dienst (Wohlthat) hat keinen Dank.
6. Ungeladene Gäste setzt man hinter die Thür.
7. Unkraut wächst ungesäet (überall).
8. Unrecht Gut gedeihet nicht.
9. Unrecht Gut kommt nicht an den dritten Erben.
10. Untreue schlägt ihren eigenen Herrn.
11. Unverhofft kommt oft.

V.

1. Vereint sind auch die Schwachen mächtig.
2. Verlange nicht nach Fremdem, aber gib das Deinige nicht auf.
3. Verlorene Ehr' kehrt nimmermehr.
4. Verschiedene Kostgänger hat der liebe Herrgott auf der Welt.
5. Verschlossener Mund und offene Augen haben noch Niemand geschadet.

6. Versöhnter Feindschaft und geflickter Freundschaft ist wenig zu trauen.
7. Versprechen und halten ziemt Jungen und Alten.
8. Vertrauen erweckt Vertrauen.
9. Viele haben zuviel und Niemand hat genug.
10. Viele Hunde sind des Hasen Tod.
11. Viel Kinder, viel Vaterunser; viel Vaterunser, viel Gottes Segen.
12. Viele Köche versalzen den Brei.
13. Viel' Körnlein machen auch einen Haufen.
14. Viel Köpfe, viel Sinne.
15. Viele verlieren den Verstand nicht, weil sie keinen haben.
16. Viele Wege führen nach Rom.
17. Viel Worte, wenig Verstand.
18. Volkes Stimme, Gottes Stimme.
19. Voller Bauch studiert nicht gern.
20. Vom Brod stirbt man nicht.
21. Von Worten zu den Werken ist ein weiter Weg.
22. Vorbei an Kirch' und Schulhaus geht der kürzeste Weg in's — Zuchthaus.
23. Vorgethan und nachbedacht hat Manchem grosses Leid gebracht.
24. Vor seiner Thüre kehr' jeder fein, so wird die ganze Stadt rein sein.
25. Vorsicht ist immer besser, wie Nachsicht.
26. Vor Winter gepflügt ist halb gedüngt.

W.

1. Wahrheit besteht, Lüge vergeht.
2. Was das Auge nicht sieht, macht dem Herzen kein Weh'.
3. Was der Mensch kann, zeigt seine Rede an.
4. Was der Mensch nicht ist, das kann man nicht aus ihm machen.
5. Was der Mensch säet, das wird er auch ernten.
6. Was die Rechte giebt, soll die Linke nicht wissen.

7. Was die Augen sehen, glaubt das Herz.
8. Was drei wissen, wissen hundert.
9. Was du heute thun kannst, verschiebe nicht auf morgen.
10. Was du heute kannst besorgen, das verschiebe nicht auf morgen.
11. Was du nicht mit Geld bezahlen kannst, das bezahle wenigstens mit Dank.
12. Was du nicht willst, dass dir geschieht,
    Das thu' auch keinem Andern nicht.
13. Was du nicht willst, dass man dir thu',
    Das füge keinem Anderen zu.
14. Was Gott pflanzt, das begiesst Er auch.
15. Was Gott thut, das ist wohlgethan.
16. Was Gott zusammenfügt, das soll der Mensch nicht scheiden.
17. Was Hände bauten, können Hände stürzen.
18. Was Häns'chen nicht lernt, lernt Hans nimmermehr.
19. Was hilft das Geld in der Kiste, wenn der Teufel den Schlüssel dazu hat?
20. Was ich nicht weiss, macht mich nicht heiss.
21. Was ich selber denk' und thu', das trau' ich auch andern zu.
22. Was im Hause gekocht wird, soll auch im Hause ausgegessen werden.
23. Was lange währt, ist gut.
24. Was man Gott nimmt, holt der Teufel wieder.
25. Was man nicht im Kopfe hat, muss man in den Beinen haben.
26. Was man nicht kann meiden, muss man geduldig leiden.
27. Was man wohl erworben, wird doch verdorben.
28. Was man wünscht, das glaubt man gern.
29. Was Menschenhände machten, können Menschenhände zerstören.
30. Was Menschen nicht strafen, straft Gott; was Menschen nicht lohnen, lohnt Gott.

31. Was Neues ist, erfreuet immerdar;
Wiewohl das Alte oft besser war.
32. Wasser predigen und Wein trinken.
33. Was sich liebt, das neckt sich.
34. Was sich soll klären, muss erst gähren.
35. Weiberlob betrüget grob.
36. Weib und Leinwand kauft man nicht beim Licht.
37. Wein und Geld verkehren die Welt.
38. Weise ehre, Dumme lehre.
39. Weisheit kann man nicht aus dem Ärmel herausschütten.
40. Weisheit kommt nicht vor den Jahren.
41. Weisheit und Tugend wachsen nur auf hartem Boden.
42. Weit von der Sünde, weit von der Hölle.
43. Wem das Glück den Finger reicht, der soll ihm die Hand bieten.
44. Wem die Sonne scheint, der fragt nicht nach den Sternen.
45. Wem es wohl geht, der hat gut fröhlich sein.
46. Wem Gott gibt ein Amt, dem gibt Er auch Verstand.
47. Wem nicht zu raten ist, dem ist auch nicht zu helfen.
48. Wen der Herr lieb hat, den züchtigt Er.
49. Wen Gott am liebsten hat, den führt er jung heim.
50. Wen Gott nass macht, den macht Er auch wieder trocken.
51. Wen Gott nicht hält, der fällt.
52. Wen Gott schickt, den macht Er geschickt.
53. Wenn das Gold redet, schweigt alle Welt.
54. Wenn das Auge nicht sehen will, so helfen weder Licht noch Brill'.
55. Wenn das Kind ertrunken ist, deckt man den Brunnen zu.
56. Wenn das Geld in Beutel klingt, der Wirt mir zu essen bringt.
57. Wenn der Bauer nicht muss, rührt er weder Hand noch Fuss.

58. Wenn dem Esel zu wohl ist, so geht er auf's Eis und bricht ein Bein.
59. Wenn der Hahn kräht auf dem Mist, so bleibt das Wetter wie es ist.
60. Wenn der Hund wacht, mag der Hirt schlafen.
61. Wenn der Schreiber nichts taugt, schilt er auf die Feder.
62. Wenn die Hoffnung nicht wär', so lebt' ich nicht mehr.
63. Wenn du verlierst dein Gut, verliere nicht den Mut.
64. Wenn Gott eine Thür zumacht, so macht Er die andere auf.
65. Wenn Gott jemand erhöhen will, so legen alle Heiligen die Hände an die Leiter.
66. Wenn Gott strafen will, so macht Er entweder die Augen zu oder thut alle Thüren auf.
67. Wenn ich trinke Wein, so rede ich Latein.
68. Wenn ihr thätet was ihr sollet, thäte auch Gott was ihr wollet.
69. Wenn man auch zehn Hennen auf ein Ei setzt, sie bringen doch kein Junges in drei Tagen fertig.
70. Wenn man den Wolf nennt, kommt er gerennt.
71. Wenn man dem Teufel einen Finger bietet, will er gleich die ganze Hand haben.
72. Wenn man den Teufel an die Wand malt, so kommt er.
73. Wenn man die Gerechtigkeit biegt, so bricht sie.
74. Wenn man die Seite zu hoch spannt, zerreisst sie.
75. Wenn man die Treppe wäscht, muss man von oben anfangen.
76. Wenn man vom Wolf spricht, ist er nicht weit.
77. Wenn man zugleich zwei Sachen thut, da werden beide selten gut.
78. Wenn Unglück dem Reichen bis an die Kniee geht, so geht es dem Armen bis an den Hals.
79. Wenn Versprechen reich machen kann,
    So bin ich auch ein reicher Mann.
80. Wer A sagt, muss auch B sagen.

81. Wer Allen dienen will, kommt immer am schlimmsten weg.
82. Wer Andere ehrt, sein' Ehr' vermehrt.
83. Wer anderen eine Grube gräbt, fällt selbst hinein.
84. Wer anderen Ruthen bindet, zuletzt sie selbst empfindet.
85. Wer Andern Schlingen legt, sich selbst darin zu fangen pflegt.
86. Wer Andere will abstrafen, muss sein Laster vor abschaffen.
87. Wer an Gott denkt, sich um nichts kränkt.
88. Wer auf jede Wolke sieht, wird langsam reisen.
89. Wer auf zwei Wegen gehen will, muss lange Beine haben.
90. Wer bald gibt, doppelt gibt.
91. Wer barfuss geht, soll keine Dornen säen.
92. Wer das Alter nicht ehrt, ist des Alters nicht wert.
93. Wer den Brei gekocht hat, der soll ihn auch essen.
94. Wer den Honig haben will, muss den Stachel nicht scheuen.
95. Wer den Narren erfreuen will, der verspreche ihm Gutes viel.
96. Wer den Pfenig nicht ehrt, ist des Thalers nicht wert.
97. Wer den Armen sein Ohr verstopft,
Den hört sanct Peter nicht, wenn er klopft.
98. Wer den Richter zum Lachen bringt, hat den Process gewonnen.
99. Wer die Augen nicht aufthut, muss den Beutel aufthun.
100. Wer die Eltern ehrt, den ehrt Gott wieder.
101. Wer die Kälber stiehlt, wird später die Kühe stehlen.
102. Wer die Wahrheit aufspielt, dem schlägt man zum Dank die Geige an den Kopf.
103. Wer ein böses Weib hat, der bedarf keines Teufels.
104. Wer einem Reichen schenkt, gibt dem Teufel zu lachen.
105. Wer einmal gelogen hat, dem glaubt man nicht
Selbst dann, wann er die Wahrheit spricht.

106. Wer einmal lügt, ist schon ein Lügner.
107. Wer etwas will gelten, der komme selten.
108. Wer gern Weisheit hätte, sucht sie nicht im weichen Bette.
109. Wer gewinnen will, muss auch wagen.
110. Wer Gott dient, hat einen guten Herrn.
111. Wer Grosses will, muss Grosses wagen.
112. Wer gut reden will, der muss lernen viel.
113. Wer's Glück hat, dem fliegen die Enten gebraten ins Maul.
114. Wer Grillen jagt, wird Grillen fangen.
115. Wer hoch steht, den sieht man weit.
116. Wer hoch steigt, fällt hoch nieder.
117. Wer höher steigt als er sollte, fällt tiefer als er wollte.
118. Wer im Alter ernten will, der muss in der Jugend säen.
119. Wer immer nach Wind und Wolken sieht, kommt nie zum Ernten.
120. Wer im Sommer nicht mag schneiden, muss im Winter Hunger leiden.
121. Wer in's Feuer bläst, dem fliegen die Funken in die Augen.
122. Wer jedes Menschen Freund sein will, ist Niemands Freund.
123. Wer jung nichts taugt, bleibt auch alt ein Taugenichts.
124. Wer keine Pferde hat, muss zu Fuss gehen.
125. Wer langsam geht, geht sicher.
126. Wer leicht zürnt, sündigt leicht.
127. Wer nach jedem bellenden Hunde werfen will, muss viele Steine auflesen.
128. Wer nicht an die Hölle glaubt, der kommt hinein.
129. Wer nicht arbeitet, der soll auch nicht essen.
130. Wer nicht hat im Beutel Geld, der wird veracht't in ganzer Welt.
131. Wer nicht hören will, muss fühlen.
132. Wer nicht in den Himmel will, braucht keine Predigt zu hören.

133. Wer Pech berührt, besudelt sich.
134. Wer redet was er will, muss hören was er nicht will.
135. Wer redet was ihn gelüstet, muss hören was ihn entrüstet.
136. Wer Schaden hat, braucht für den Spott nicht zu sorgen.
137. Wer schmiert, der führt.
138. Wer sehr viel verspricht, thut sehr wenig.
139. Wer seinen Zorn nicht meistern kann,
Der richtet grosses Unheil an.
140. Wer seines Nächsten Schande sucht, wird selber seine Schande finden.
141. Wer sein Kind lieb hat, der züchtigt es.
142. Wer selig will auf Erden leben,
Der soll allein nach Tugend streben.
143. Wer sich des Fragens schämt, schämt sich des Lernens.
144. Wer sich gemein macht, wird bald veracht't.
145. Wer sich nicht nach der Decke streckt,
Dem bleiben die Füsse unbedeckt.
146. Wer sich nicht selbst weiss zu raten,
Der schau', was andere vor ihm thaten.
147. Wer sich selber hat bezwungen,
Hat den grössten Sieg errungen.
148. Wer sich selber lobt, muss schlechte Nachbarn haben.
149. Wer sich unter die Kleie mischt, den fressen die Schweine.
150. Wer sich zum Schafe macht, den frisst der Wolf.
151. Wer sich zu viel bedenkt, wird wenig leisten.
152. Wer trinkt ohne Mass, wird bald der Würmer Frass.
153. Wer ungebeten zur Arbeit geht, geht ungedankt davon.
154. Wer Unglück gekostet, weiss wie es schmeckt.
155. Wer Unglück hat, stolpert im Grase, fällt auf den Rücken und bricht sich die Nase.
156. Wer Unkraut säet, drischt kein Getreide.
157. Wer unter den Wölfen ist, der muss mit ihnen heulen.
158. Wer übel redet, müss Übles hören.

159. Wer viel beginnt, endet wenig.
160. Wer Vieles bringt, muss jedem etwas bringen.
161. Wer viel mit Vielen spricht, dem traue nicht.
162. Wer von der Tugend weicht, der weicht von seinem Glücke.
163. Wer was bringt, ist überall willkommen.
164. Wer was thut mit Rat, den reuet nicht leicht die That.
165. Wer weit will gehen, muss früh aufstehen.
166. Wer wenig isst, der isst lange.
167. Wer wenig Vermögen hat, hat auch wenig Sorgen.
168. Wer will vor Unglück sicher sein,
Der gehe nicht in die Gefahr hinein.
169. Wer Wind säet, wird Sturm ernten.
170. Wer zu Ehren kommen will, der muss zuvor leiden viel.
171. Wer zuerst kommt, mahlt zuerst.
172. Wer zufrieden ist, hat immer genug.
173. Wer zuletzt lacht, lacht am besten.
174. Wer zwei Dinge auf einmal thut, dem geratem beide selten gut.
175. Wer zwei Hasen zugleich hetzt, fängt gar keinen.
176. Wessen Brod ich esse, dessen Lied ich singe.
177. Wessen das Herz voll, davon fliesst der Mund über.
178. Wie das Leben singt, so der Tod nachklingt.
179. Wie der Acker, so die Ruben; wie der Vater, so die Buben.
180. Wie der Baum, also ist die Frucht.
181. Wie der Herr, also ist der Knecht.
182. Wiederholte Streiche fällen die stärkste Eiche.
183. Wie die Alten sungen, so zwitschern die Jungen.
184. Wie die Arbeit, so der Lohn; wie der Vater, so der Sohn.
185. Wie die Frage, so die Antwort.
186. Wie die Saat, so die Ernte.
187. Wie du mir, so ich dir.
188. Wie einem wächst das Gut, so wächst im auch der Mut.

189. Wie einer arbeitet, also wird er belohnt.
190. Wie einer fragt, so wird ihm geantwortet.
191. Wie einer isst, so arbeitet er auch.
192. Wie gewonnen, so zerronnen.
193. Wie man in den Wald schreit, so hallt es wieder heraus.
194. Wie man sich bettet, so schläft man.
195. Willst du den Freund erkennen, so musst du erst einen Scheffel Salz mit ihm gegessen haben.
196. Willst wissen was einer sei, sauf' ihn voll und merk's dabei.
197. Willst wissen, wer sei ein Mann,
So sehe nur seine Gesellschaft an.
198. Wir wissen was wir sind, aber nicht was wird werden können.
199. Witz kommt nicht vor der Zeit.
200. Wo der Wolf weidet die Heerd', sind die Schafe bald verzehrt.
201. Wo der Pfennig (das Geld) läutet, da gehen alle Thüre auf.
202. Wo die Löwenhaut nicht zureicht, muss man den Fuchsbalg nehmen.
203. Wo du nicht bist, dort ist das Glück.
204. Wo die Not am grössten, dort ist Gottes Hilfe am nächsten.
205. Wo ein Anfang ist, muss auch ein Ende sein.
206. Wo Geld vorangeht, da stehen alle Thüre offen.
207. Wo Gott eine Kirche hat, hat der Teufel ein Wirtshaus daneben.
208. Wohl anfangen ist gut, wohl enden besser.
209. Wohl gethan ist früh gethan.
210. Wo Liebe kommt ins Haus, da zieht die Klugheit aus.
211. Wo Menschenhand zu kurz ist, da ist Gottes Hand noch lang genug.
212. Womit man sündigt, damit wird man gestraft.
213. Wo nichts ist, dort hat der Kaiser sein Recht verloren.

214. Wo viele Herren sind, dort ist der Gehorsam schwer.
215. Wo viel Licht, dort ist auch starker Schatten.
216. Wurst wider Wurst.
217. Würden sind Bürden.

Z.

1. Zorn ohne Macht wird ausgelacht.
2. Zuerst schau in dein eigen Haus,
   Und bleibt dir Zeit, erst dann hinaus.
3. Zu geschehenen Dingen muss man das Beste reden.
4. Zu Rom gewesen und den Papst nicht gesehen!
5. Zu viel hat manchmal einer, jedoch genug hat keiner.
6. Zu viel Salz verbirbt die Suppe.
7. Zu viel Weisheit macht oft grosse Narren.
8. Zu viel Zucker in der Jugend macht unbrauchbare Zähne im Alter.
9. Zu wenig und zu viel verdirbt ein jedes Spiel.
10. Züchtig, fromm, bescheiden sein steht allen Menschen fein.

IV. Przysłowia łacińskie.

A.

1. A bove majore discit arare minor.
2. Absint offensae, cum sit celebratio mensae.
3. Abstinentia primą hominum disciplina.
4. A capite piscis foetet.
5. Accidit in puncto, quod non speratur in anno.
6. Accipere melius, quam inferre injuriam.
7. Accipere donum est libertatem vendere.
8. Acti labores jucundi. *Cicero. De fin. II.*
9. Adam primus homo damnavit saecula pomo.
10. Ad magnos honores non pervenitur, nisi per magnos labores.
11. Ad poenitendum properat, qui cito judicat.
12. A Deo vocatus est rite (bene) paratus.
13. Adolescentem verecundum esse decet. *Plautus.*
14. Adversae res admonent religionem.
15. Adulator non est verus amator.
16. Aequo animo poenam, qui meruere ferant. *Ovid.*
17. Aequam memento rebus in arduis servare mentem. *Horat.*
18. Afflicto non est addenda afflictio. *Horat.*
19. Ager non multus, sed bene cultus (scil. facit divitem).
20. Alea, vinum, Venus: tribus his sum factus egenus.
21. Aliena curant, negligunt multi sua.
22. Aliena vitia in oculis habemus, a tergo nostra.
23. Alter habet titulum, alter vitulum.

24. Amantium irae amoris integratio sunt. *Terentius.*
25. Amare et sapere vix Deo conceditur. *P. Syrus.*
26. Amici fures temporum.
27. Amicis omnia sunt communia.
28. Amicitia semper prodest, amor et nocet. *P. Syrus.*
29. Amicitia inter pocula contracta vitrea est.
30. Amicitia vera rara avis in terra.
31. Amicos res secundae parant, adversae probant.
32. Amicus verus est tanquam alter ego. *Cicero. Lael.*
33. Amicus certus in re incerta cernitur. *Ennius.*
34. Amicus quo veterior, eo melior.
35. Amicus veterrimus optimus.
36. Amicus est unus animus in duobus corporibus.
37. Amicus Plato, sed magis amica veritas. *Ammonius.*
38. Amicus magis necessarius, quam ignis et aqua. *Sen.*
39. Amor addit alas. *[Epist 17.*
40. An nescis, longas regibus esse manus? *Ovid.*
41. Ante mortem nemo beatus dici debet. *Ovid. Metam.*
42. Apud Deum omnia sunt possibilia.
43. Aquae furtivae dulciores. *Proverbia. IX.*
44. Aquila solus volat, corvi gregatim.
45. Arbore dejecta quilibet ligna colligit.
46. Arcanum mulier nulla tenere potest.
47. Ars artificem alit.
48. Ars compensabit, quod natura negavit.
49. Ars est longa, vita brevis. *Hippocrates. Aphor.*
50. Ars non est veste cognoscenda.
51. Artem quaevis terra alit. *Nero.*
52. Asinus asino, sus sui pulcher est.
53. Asinus foenum mavult, quam aurum.
54. Asperius nihil est humili, cum surgit in altum.
55. A tenui coena mens est levis atque serena.
56. Audaces fortuna juvat timidosque repellit. *Terentius.*
57. Audiatur et altera pars. *Seneca.*
58. Audi, cerne, tace, si vis vivere in pace.
59. Audit carnificem spernens audire parentes.
60. Aurora Musis amica.

61. Auro loquente omnia tacent.
62. Auro venalia jura.
63. Aut amat aut odit, medium nil femina novit.
64. Avaritia prima scelerum mater. *S. Paulus.*
65. Avarus nisi cum moritur, nil recte facit.
66. Avarus parum aestimat, quamvis multa habeat.
67. Avidius audiuntur, quo breviores sunt (oratores).

B.

1. Bacchus et argentum mutant mores sapientum.
2. Barba non facit philosophum.
3. Beati non numerant horas.
4. Beatius est dare, quam accipere. *S. Paulus.*
5. Beatus est non qui habet quod cupit, sed qui non cupit, quod non habet.
6. Bene docere et male vivere, est una manu aedificare et altera destruere.
7. Benefacta male locata male facta arbitror. *Cicero. De off.*
8. Bene qui latuit, bene vixit. *Ovid. Trist. III.*
9. Bis dat, qui cito dat. *P. Syrus.*
10. Bis repetita placent; omne trinum perfectum.
11. Blanda venire Venus, tristis abire solet.
12. Blanditiae etiam cum rejiciuntur, placent.
13. Bona cui vis relinque, modo animam relinquas Deo.
14. Bonis nocet, qui malis parcit.
15. Bonos mores corrumpunt congressus mali (v. exempla mala). *Tertulius.*

C.

1. Calumniator in crimen vocat omnia, probat nihil.
2. Cantabit vacuus coram latrone viator.
3. Cantores amant humores.
4. Candida pax homines, trux decet ira feras. *Ovid.*
5. Caseus et panis sunt optima fercula sanis.
6. Castis omnia casta. *Evang. S. Paulus. (Ep. ad Titum I).*
7. Cautis pericula aliorum prodesse solent. *Phaedrus. Fab.*
8. Cede repugnanti, cedendo victor eris.

9. Cedendum multitudini.
10. Cedere majori non est pudor inferiori.
11. Cibi condimentum fames est. *Cicero. De fin.*
12. Citius venit periculum, cum contemnitur.
13. Clara pacta claros faciunt amicos.
14. Clauditur oranti, sed panditur aula ferenti.
15. Clementia regni custos. *M. Aurelius.*
16. Coecus si coecum ducit, ambo in foveam cadunt.
17. Coecus ducens coecum facit eum procumbere secum.
18. Coelum non animum mutant, qui trans mare currunt. *Hor. Ep. I. 11.*
19. Concordia res parvae crescunt, discordia vel maximae dilabuntur. *Sallustius.*
20. Connubium sine prole est sicut dies nebulosa sine sole.
21. Conscia mens recti famae mendacia ridet. *Ovid. Fasti.*
22. Conscius ipse sibi de se putat omnia dici.
23. Consilio factum non poenitet esse peractum.
24. Consuetudo est quasi altera natura. *Cicero. De fin. V. 25.*
25. Contra vim mortis non est medicamen in hortis.
26. Contraria contrariis facillime dissolvuntur.
27. Conturbare cave, non est placare suave;
Diffamare cave, nam revocare grave. *S. Joan. Cant.*
28. Corruptio optimi pessima.
29. Corvus non effodit corvo oculos. *Macrobius.*
30. Crescentem sequitur cura pecuniam. *Horat.*
31. Crescit amor pecuniae, quando ipsa pecunia crescit. *Juvenal.*
32. Cui mens est stulta, pro paucis vult dare multa.
33. Cuique nocet sua stultitia, vel aliena nequitia.
34. Cujusvis hominis est errare, tantum insipientis in errore perseverare. *Cicero. Philippica 12.*
35. Cum bono bonus eris, cum perversis perverteris.
36. Cum fortuna perit, rarus amicus erit.
37. Cum recte vivis, non cures verba malorum. *Cato.*
38. Cum moritur dives, concurrunt ubique cives;
Cum moritur pauper, currit vix unus vel alter.
39. Cura ut veritas pateat, placeat et moveat.

40. Cura facit canos, quamvis homo non habet annos; Rebus in adversis venit accelerata senectus.
41. Curis multis jactatur, qui Veneri famulatur.
42. Custodi ordinem et ordo custodiet te.

D.

1. Da mihi de libo, tecumque libentius ibo.
2. Dat bene, dat multum, qui dat cum munere vultum.
3. Dat veniam corvis, vexat censura columbas. *Juvenal. Sat. II.*
4. Deficit ambobus, qui vult servire duobus.
5. De gustibus non est disputandum.
6. Deliberandum diu, quod statuendum semel.
7. De male quaesitis non gaudet tertius haeres.
8. Desidi semper feriae.
9. De sua domo migrabit omnis homo.
10. Deum colit, qui novit. *Seneca.*
11. Deus est maximus in minimis.
12. Deum si imitatis, date etiam ingratis.
13. Deum invoca et manum move.
14. Deus est admirabilis, fortuna variabilis. *Starowolski.*
15. De mortuis nil nisi bene (aul bene, aut nihil). *Diogenes Laertius.*
16. Dicitur a multis, quod sors est optima stultis.
17. Dies diei discipulus.
18. Dilige virtutem, si vis reperire salutem.
19. Dimidium facti qui bene coepit, habet. *Hor. Epist. I. 2.* (Opprobrium facti qui male claudit, habet).
20. Discat qui nescit, nam sic sapientia crescit.
21. Diu vixit, qui bene vixit.
22. Diu delibera et cito fac.
23. Divitiae grandes homini sunt: vivere parce.
24. Dixit laicus clero: nunquam tibi amicus ero.
25. Docendo (errando) discimus. *Seneca. Epist.*
26. Domino coelesti non placent scelesti.
27. Donec eris felix, multos numerabis amicos; Tempora si fuerint nubila, solus eris. *Ovid. Trist. I.*

28. Dormit nocte parum possessor divitiarum.
29. Dulcia non meruit, qui non gustavit amara.
30. Dulce et decorum est pro patria mori. *Horat.*
31. Dulce est meminisse, quod fuit acerbe pati.
32. Dum spiro, spero; sed nescio quid ero.
33. Dum Roma deliberat, Saguntum perit. *Cato?*
34. Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.
35. Duobus litigantibus tertius gaudet.
36. Duos insequens lepores neutrum capit.

E.

1. Ejicitur parvus magno veniente magistro.
2. Ebrius atque satur nunquam bene philosophatur.
3. Edere oportet ut vivas, non vivere ut edas.
4. Ede, bibe, lude; post mortem nulla voluptas. Hasło ludzi zmysłowych i rozpustników.
5. Epistola non erubescit (litterae non erubescunt) *Cicero.*
6. Equus peccat, asinus punitur.
7. Equi donati dentes non inspiciuntur.
8. Errare humanum est. *Seneca.*
9. Error hesternus sit tibi magister hodiernus.
10. Errores medicorum terra tegit.
11. Est dictum vere, quod fraus latet in muliere.
12. Est labor ingratus, quem praemium nullum sequitur.
13. Est virtus vere semper malefacta cavere.
14. Est facies testis, quales intrinsecus estis.
15. Est mirum bellum, cum asellus culpat asellum.
16. Est tempus tacendi et tempus loquendi. *Ecclesiastes III.*
17. Est lis ex minimis saepe maxima verbis.
18. Est casta raro bene pasta caro.
19. Est modus in rebus, sunt certi denique fines,
    Quos ultra citraque nequit consistere rectum. *Horat. Sat.*
20. Est commune mori, mors nulli parcit honori.
21. Etiam inter rosas sunt aculei.
22. Et post malam segetem serendum est.
23. Et semel emissum volat irrevocabile verbum. *Horatius.*
24. Et lupus ovem amat.

25. Et hosti fides servanda.
26. Et haec sunt facienda, et illa non omittenda.
27. Eventus stultorum magister est. *Livius XXII.*
28. Exitus acta probat. *Ovid. Heroid.*
29. Ex duobus malis minus eligendum. *Cic. De offic.*
30. Ex abundantia cordis os loquitur. *Math. XII.*
31. Ex magna coena stomacho fit maxima poena;
    Ut sis nocte levis, sit tibi coena brevis.
32. Exitus ostendit, quo mundi gloria tendit.
33. Ex minimo crescit, sed non cito fama quiescit.
34. Ex malo ovo non erit pullus bonus.
35. Exeat ex aula, qui cupit esse pius.
36. Ex libro doctus, ex capite stultus.
37. Ex oculis, poculis, loculis cognoscitur homo.
38. Ex linqua stulta veniunt incommoda multa.
39. Experto crede Roberto. *Ant. de Arena.*
40. Experientia stultorum magistra est.
41. Extrema gaudii luctus occupat. *Prov. XIV. 13.*
42. Extrema se tangunt.
43. Externus timor optimum concordiae vinculum. *Livius. Hist.*
44. Ex verborum copia cognoscitur cerebri inopia.

F.

1. Faber est quisque suae fortunae. *Sallustius.*
2. Faber fabrum odit.
3. Fac bene dum vivis, post mortem vivere si vis.
4. Facilis est descensus Averni. *Vergil. Aen. VI.*
5. Facile omnes cum valemus, recta consilia aegrotis damus. *Terentius.*
6. Factum infectum fieri nequit. *Terent.*
7. Fama crescit eundo. *Vergil. Aen. IV.*
8. Fama repleta malis velocibus evolat alis.
9. Fas est et ab hoste doceri (discere). *Ovid. Met. IV.*
10. Fata volentem ducunt, nolentem trahunt. *Seneca.*
11. Faecem bibat, qui vinum bibit.
12. Feci quod potui, faciant meliora sequentes.

13. Felix, qui potuit rerum cognoscere causas. *Vergil. Georg. II.*
14. Felix est, quem fecerunt aliena pericula cautum.
15. Felix multos cognatos et amicos habet.
16. Felix qui dat, beatus qui tenet.
17. Femina dum plorat, saepe decipere laborat.
18. Femineus dolor est: post factum dolere.
19. Feriunt summos fulmina montes. *Horat.*
20. Fert fructus dulces doctrinae semen amarum.
21. Ferendum ac sperandum. *Macrinus.*
22. Festina lente. *Suetonius. „Vita Octaviani Augusti".*
23. Fide, sed cui vide.
24. Fidem qui perdidit, nil potest ultra perdere.
25. Fides et anima unde semel abiit, redire nequit.
26. Finis coronat opus. *Ovid. Heroid. II.*
27. Flectitur iratus voce precante Deus.
28. Fortuna cito quae dedit, reposcit.
29. Fortuna coeca est coecosque facit. *Cic. Lael.*
30. Fortuna cum blanditur, fallit.
31. Fortuna facilius reperitur, quam retinetur.
32. Fortuna vitrea est; cum splendet, frangitur.
33. Frangenti fidem fides frangitur eidem.
34. Frangitur ira gravis, cum sit responsio suavis.
35. Fructus non multus, si ager non cultus.
36. Fugit irreparabile tempus. *Vergil. Georg. III.*
37. Fur furi amicus.

G.

1. Gaudia initium nostri saepe sunt doloris. *Ovid. Met. 7.*
2. Graeca fides, nulla fides.
3. Gratia gratiam parit.
4. Gratia regalis non est perpetualis.
5. Gratia nulla datur, si munere munus ematur.
6. Grandibus exemplis ad grandia gesta movemur.
7. Gravis ira regum est semper. *Seneca.*
8. Gutta cavat lapidem non vi, sed saepe cadendo. *Ovid.*

H.

1. Haurit aquam cribro, qui discere vult sine libro.
2. Hectora quis nosset, si felix Troja fuisset? *Ovid. Trist.*
3. Hic offendit herum, qui semper dicit verum.
4. Hodie mihi, cras tibi. *Eccles. 38.*
5. Homo probus et in vili veste tractatur honeste.
6. Homo sum, humani nihil a me alienum puto. *Terentius.*
7. Homo proponit, Deus disponit. *Prov. XVI.*
8. Homo doctus in seipso divitias habet.
9. Homo homini lupus (homo homini deus). *Phaedrus. Fab.*
10. Homo quo plura habet, eo cupit ampliora.
11. Honor est praemium virtutis.
12. Honor ornat, sed etiam onerat.
13. Honores mutant mores, sed raro in meliores.
14. Hospes invitatus recedit saepe ingratus.
15. Hunc fidum dico, bene qui succurrit amico.
16. Hunc homines honorant, quem vestimenta decorant.

I.

1. Ignis non extinquitur igne.
2. Idem velle attque idem nolle — ea demum firma amicitia est. *Sallustius. Catil.*
3. Ignoti nulla cupido. *Ovidius.*
4. Ignotum noto noli praeponere amico.
5. Iliacos intra muros peccatur et extra. *Horat. Ep. I. 2.*
6. Illos devita, quos diffamat mala vita.
7. Illum nullus amat, qui semper »da mihi«! clamat.
8. Imperat aut servit collecta pecunia cuique.
9. In domo sua quilibet rex est.
10. In magnis et voluisse sat est. *Propertius.*
11. In multis labimur omnes.
12. In medio virtus (consistit).
13. In fine velocior motus.
14. Incidit in Scyllam, qui vult vitare Charybdim. *Odyss. XII. 85.*
15. Injuria unius, minae multorum.

16. In sua causa quisque disertus est. *Ovid. Fasti.*
17. Inter lugentes luge.
18. Inter arma silent leges (Musae). *Cic. Pro Milone.*
19. Inter pocula non sunt tractanda seria.
20. Inutilis quaestio solvitur silentio.
21. In vili veste nemo tractat honeste.
22. In vestimentis non est sapientia mentis.
23. Invia virtuti nulla est via. *Ovid. Met.*
24. Invidia est gloriae comes. *Cornelius Nepos.*
25. Ipse sibi nocet, alium qui laedere studet.
26. Ira furor brevis est. *Horat. Epist. I. 2.*
27. Irae dilatio, mentis pacatio. *Seneca.*
28. Iratus nemini magis nocet, quam sibi.
29. Itur quo scitur, nescitur quando reditur.
30. Juristae in verbis, medici stat gloria in herbis.
31. Justitiam injustitia parit.

L.

1. Labor omnia vincit improbus. *Vergil. Georg. I.*
2. Laetificat multum dives promissio stultum.
3. Laedere qui potuit, prodesse aliquando valebit.
4. Laudat venales qui vult extrudere, merces. *Horat.*
5. Laudari est homini displicuisse malo.
6. Laus in fine sonat, virtus in fine coronat.
7. Laudat alauda Deum, dum sese tollit in altum;
   Dum cadit in terram, laudat alauda Deum.
8. Laudamus veteres, sed nostris utimur annis. *Ovid. Fasti.*
9. Leo non capit muscas.
10. Leve fit quod bene fertur, onus. *Ovid.*
11. Levius est dicere, quam facere.
12. Libenter homines id quod optant, credunt. *Caesar.*
13. Libros recte nosse est — dimidium didicisse.
14. Linqua multorum est causa malorum.
15. Littera nocet, littera docet.
16. Littore quot conchae, tot sunt in amore dolores. *Ovid.*
17. Longa dies ignavo homini quaevis videtur.

18. Longum iter per praecepta, breve et efficax per exempla. *Seneca. Epist. 6.*
19. Lucri bonus est odor ex qualibet re. *Juvenal.*
20. Lupus non curat numerum ovium. *Vergil.*
21. Luxuriat raro non bene pasta caro.
22. Luxuriant animi rebus plerumque secundis.
23. Lutum luto non purgabis.

M.

1. Magna fortuna, magna servitus. *Seneca.*
2. Magnates dare parva pudet, magna recusant.
3. Male parta male (cito) dilabuntur.
4. Male habet medicus nemine habente male.
5. Mali corvi malum ovum.
6. Malum consilium consultori pessimum.
7. Malum non tollitur malo.
8. Manus manum lavat. *Seneca.*
9. Manus sine opere mendicabit propere.
10. Maxima debetur puero reverentia. *Juvenal. Sat. XIV.*
11. Medio tutissimus ibis. *Ovid. Metam. II.*
12. Meditatio mortis est philosophia optima.
13. Melior est res, quam spes.
14. Melior certa pax, quam sperata victoria.
15. Medium tenuere beati.
16. Melior vir sine pecunia, quam pecunia sine viro.
17. Melius sero, quam nunquam. *Livius.*
18. Melius est recurrere, quam male currere.
19. Melius servare unum, quam occidere mille. *Antoninus Pius.*
20. Melius est nihil agere, quam male agere.
21. Mendacium nullum senescit.
22. Mendaci ne verum quidem dicenti credere solemus. *Cic. De divin.*
23. Mendacem memorem esse oportet. *Quintilian.*
24. Mendax in uno, mendax in omni.
25. Mens sana est in corpore sano. *Juvenal. Sat. X.*
26. Morbo recedente recedit medicus ex mente.

27. Mors est ultima linea rerum. *Horat.*
28. Mors servat legem, tollit pauperem et regem.
29. Mors a tergo, bibamus (gaudeamus) ergo!
30. Morte beata nihil beatius.
31. Mortem effugere nemo potest. *Cicero.*
32. Mors unicuique aetati communis est.
33. Mulier hominis confusio.
34. Mulier est animal, cui stat pro ratione voluntas.
35. Mulier taceat in ecclesia. *S. Paulus.*
36. Mulieri ne mortuae quidem credas.
37. Mulier speciosa et mala est quasi templum super cloacam aedificatum. *Sen.*
38. Multa petentibus desunt multa. *Horat.*
39. Multa cadunt inter calicem supremaque labra. *Gellius. Noct. atticae.*
40. Multi multa sciunt, se autem scit nemo.
41. Multi medici perdidere regem. *Hadrianus.*
42. Multos timeat, quem multi timent.
43. Multum loquentiae, parum sapientiae.
44. Munda manus debet esse, quae mundandis vult praeesse
45. Mundus vult decipi, ergo decipiatur. *P. Caraffa.*
46. Munera placant hominesque deosque;
Placatur donis Jupiter ipse datis. *Ovid. Ars aman.*

N.

1. Natura paucis contenta.
2. Naturalia non sunt turpia.
3. Naturam expellas furca, tamen usque recurret. *Horat. Ep. I.*
4. Nauta de ventis, de agris narrat arator. *Propertius.*
5. Nec cras nec heri credas mulieri.
6. Ne canas triumphum ante victoriam.
7. Necessitas non habet legem.
8. Necessitati parendum est. *Cic. De offic.*
9. Nec Hercules contra plures.
10. Nec scire fas est omnia. *Horat.*
11. Nec summus cunctis Jupiter ipse placet.

12. Nemo dat, quod non habet.
13. Nemo impetrare potest a Papa bullam nunquam moriendi. *A Kempis.*
14. Nemo ante mortem beatus. *Solon. (Herodot I. 32).*
15. Nemo omnibus placere potest.
16. Nemo omnia scire potest.
17. Nemo est propheta in sua patria.
18. Nemo potest scire, quis primus debet abire.
19. Nemo sine crimine vivit.
20. Nemo potest duobus dominis servire (bene).
21. Nemo prudens punit quia peccatum est, sed ne peccetur. *Seneca. De ira.*
22. Nemo mortalium sapit omnibus horis.
23. Nequam per verba, per odorem noscitur herba.
24. Nequam nequitiam prodit ubique suam.
25. Nescit vox missa reverti. *Horat.*
26. Nihil est ab omni parte beatum. *Horat.*
27. Nil citius arescit lacrima mulieris.
28. Nil est difficilius, quam bene imperare. *Dioclet.*
29. Nil juvat amisso bove claudere septa.
30. Nihil novi sub sole. *Ecclesiastes. I.*
31. Nihil tam munitum, quod non expugnari pecunia possit.
32. Nil mortalibus arduum. *Horat. Oda I. 3.*
33. Nil sine magno labore vita dedit mortalibus. *Horat. Sat. I.*
34. Nimia familiaritas parit contemptum.
35. Nimium ne fide sereno (scil. coelo).
36. Nitimur in vetitum semper cupimusque negata. *Ovid. Amor. I.*
37. Nobilitas morum plus valet quam genitorum.
38. Nolo esse laudator, ne videar esse adulator. *Cic.*
39. Nomina stultorum ubique locorum.
40. Nomina sunt odiosa. *Ovid. Heroid.*
41. Non agnoscitur bonum, nisi amissum.
42 Non de ponte cadit, qui cum prudentia vadit.
43. Non est dignus dandis, qui non est gratus datis.
44. Non est in mundo dives, qui dicat: *abundo.*

45. Non bene olet, qui bene semper olet. *Martial. Epigr. II.*
46. Non est e terris mollis ad astra via. *Seneca.*
47. Non est vivere, sed valere vita.
48. Non est opus verbis, quando facta loquuntur.
49. Non est sanis opus medico, sed aegrotis.
50. Non est consultum super ova ponere stultum.
51. Non omnes sancti, qui calcant limina templi.
52. Non misceantur sacra profanis.
53. Non cuivis homini contingit adire Corinthum. *Horat.*
54. Non ignarus mali miseris succurrere disco. *Verg. Aen. I.*
55. Non locus personam, sed persona locum nobilitat.
56. Non multum sapit, qui a seipso consilium capit.
57. Nonnisi victori blanda corona datur.
58. Non omne est aurum, quod splendet.
59. Non omnibus omnia apta.
60. Non omni socio cordis secreta revela.
61. Non omnia omnibus placent. *Eccles. 41.*
62. Non omnia possumus omnes. *Macrobius.*
63. Non omne licitum honestum.
64. Non opibus virtus, sed opes virtute parantur.
65. Non procul a proprio stipite poma cadunt.
66. Non scholae, sed vitae discimus.
67. Non semper ridet Apollo.
68. Non semper Saturnalia erunt. *Seneca.*
69. Non sunt facienda mala, ut eveniant bona. *S. Paulus.*
70. Noscitur ex socio, qui non cognoscitur ex se.
71. Nos natura parit dociles, industria doctos.
72. Nox, Amor vinumque nil moderabile suadent. *Ovid.*
73. Nulla dies sine linea. *Plinius. Natur. hist. Mawiać miał Apelles, który choć jedno pociągnięcie pędzla co dzień robił.*
74. Nulla diu durant quae male parta, bona.
75. Nulla est fere causa, in qua non femina litem moverit. *Juvenal. Sat. VI.*
76. Nulla regula sine exceptione.
77. Nulla salus bello; pacem te poscimus omnes. *Vergil. Aen. 11.*
78. Nullum lucrum sine incommodo.

79. Nullum magnum ingenium sine mixtura dementiae fuit. *Seneca. De tranquil animae.*
80. Nullum est dictum, quod non sit jam prius dictum. *Terentius.*
81. Nummus rex summus, regina pecunia nunc est.
82. Nunquam aliud natura, aliud sapientia dixit.
83. Nutritur vento, vento restinquitur ignis;
Lenis alit flammas, grandior aura necat. *Ovid.*
84. Nummus ubi loquitur, Cicero ipse tacet.

O.

1. Obsequium amicos, veritas odium parit. *Cic. Lael. 24.*
2. Oculi plus vident, quam oculus.
3. Oculus domini saginat equum.
4. Occulti inimici pessimi.
5. Occurrunt homines, nequeunt occurrere montes.
6. Oderunt peccare boni virtutis amore.
7. Oderunt peccare mali formidine poenae.
8. Officium pro officio, beneficium pro beneficio.
9. Omnem crede diem tibi illuxisse supremum.
10. Omne principium grave.
11. Omne nimium vertitur in vitium.
12. Omne animal seipsum diligit. *Cic. De fin.*
13. Omnes malunt accipere, quam dare.
14. Omnia scire licet, sed non licet omnibus uti.
15. Omnia si perdas, te solum perdere noli.
16. Omnia vincit Amor. *Vergil. Ecl. X.*
17. Omnia tempus habent. *Ecclesiastes. III. 1.*
18. Omnia rerum principia parva sunt. *Cic. De fin.*
19. Omnia praeclara rara. *Cic. Lael. 21.*
20. Omnia post obitum fingit majora vetustas.
21. Omnia mea mecum porto. *Sen. Epist. Miał mawiać Bias.*
22. Omnia probate; quod bonum est, tenete. *S. Paul.*
23. Omnia si perdas, famam servare memento.
24. Omnis juventus est sicut ventus.
25. Omnis comparatio claudicat.
26. Omnis homo mendax. *Psalmus 116.*

27. Omnium mores, sed tuos imprimis observa.
28. Opinionum commenta delet dies, naturae judicia confirmat. *Seneca.*
29. Opposita juxta se posita magis elucescunt.
30. Ora et labora.
31. Otia si quis amat, »vae! vae!« postea clamat.
32. Otium dat vitium.
33. Otium post negotium, post nubila Phoebus.
34. Os qui non claudit, quae non vult saepe audit.
35. Oscitante uno oscitat et alter.

P.

1. Pacem cum hominibus, cum vitiis bellum.
2. Parcimonia est magnum vectigal. *Cic. Paradoxa.*
3. Pares cum paribus facillime congregantur. *Cicero. Cato major.*
4. Parva scintilla saepe magnum excitat ignem.
5. Parisios si quis stolidum transmittat asellum;
   Si fuit hic asinus, non ibi fiet equus.
6. Parvae curae loquuntur, ingentes stupent.
7. Patiens sit Principis auris. *Constantius Imp.*
8. Patientia vincit omnia.
9. Paulatim summa petuntur.
10. Pauperior caveat sese sociare potenti.
11. Pauper ubique jacet, (cum sua bursa tacet). *Ovid. Fasti I.*
12. Pax bello potior. *Martianus.*
13. Pejor est bello timor ipse belli. *Seneca.*
14. Peccare licet nemini. *Cic. Paradoxa.*
15. Pectus est, quod disertum facit. *Quintilian.*
16. Pecuniae obediunt omnia. *Proverbia Salom. X. 19.*
17. Pelle sub agnina mens saepe latet lupina.
18. Pereant, qui ante nos nostra dixerunt.
19. Per aspera ad astra (per angusta ad augusta).
20. Per quae quis peccat, per eadem et punitur.
21. Pictoribus et poetis omnia licent. *Horat.*
22. Plenus venter non studet libenter.

23. Pluribus intentus minor est ad singula sensus.
24. Plus negare potest stultus, quam probare philosophus.
25. Plus nocet linqua adulatoris, quam gladius persecutoris.
26. Plus rector populo luce carente videt.
27. Plus valent boni mores, quam bonae leges.
28. Poenae minorum terrores sunt majorum.
29. Poenitentia sera raro vera.
30. Pone gulae metas, ut sit tibi longior aetas.
31. Post coenam stabis vel passus mille meabis.
32. Post florem fructus, post gaudia sequitur luctus.
33. Post mortis morsum vertit dilectio dorsum.
34. Post pisces nux sit, post carnes caseus adsit.
35. Post tristia laeta sequuntur.
36. Post vinum verba et post imbrem nascitur herba.
37. Praesente medico nihil nocet.
38. Prima charitas ab ego. *Terentius.*
39. Primum vivere, deinde philosophari.
40. Principibus placuisse viris non ultima laus est. *Horat. Epist.*
41. Principiis obsta; sero medicina paratur,
Dum mala per longas convaluere moras. *Ovid.*
42. Probitas laudatur et alget. *Juvenal. Sat. I.*
43. Promissa manum non implent.
44. Promissis nemo dives esse potest.
45. Propria laus sordet.
46. Prope ad summum, prope ad exitum.
47. Proprium est stultitiae aliorum vitia cernere, oblivisci suorum. *Cicero.*
48. Proximus sum egomet mihi.
49. Proximus est quisque sibi.
50. Pueri puerilia tractant.
51. Pulchra caro est casta raro.
52. Pulvis et umbra sumus. *Horat. Oda IV. 7.*
53. Puras Deus, non plenas aspicit manus. *P. Syrus.*
54. Procul a Jove, procul a fulmine.
55. Plures adorant solem orientem, quam occidentem.
56. Per risum multum potes cognoscere stultum.

Q.

1. Quaevis terra sapienti patria est.
2. Quae parentibus feceris, a liberis experieris.
3. Quae nocent, docent; quae pungunt, ungunt.
4. Quae medicamenta non sanant, ferrum sanat; quae ferrum non sanat, ignis sanat. *Hippocrates.*
5. Quem Deus perdere vult, dementat prius. *Sophocles.*
6. Quem dii diligunt, adolescens moritur. *Plautus.*
7. Quem dii oderunt, paedagogum fecerunt.
8. Quem poenitet peccasse, paene est innocens. *Seneca.*
9. Qualis vita, finis (mors est) ita.
10. Qualis mors, talis sors.
11. Qualis rex, talis grex. *Trajanus.*
12. Qualis dominus, talis et servus. *Petronius.*
13. Qualis sit animus, ipse animus nescit.
14. Qualia quisque geret, talia quisque feret.
15. Quale opus, tale praemium.
16. Quamvis sint sub aqua, sub aqua maledicere tentant. *Ovid. Metam. VI. (Żaby).*
17. Quam quisque novit artem, in hac se exerceat.
18. Quando lanquebat lupus, monachus esse volebat;
    Sed ubi convaluit, mansit ut ante fuit.
19. Quando bibo vinum, loquitur mea linqua latinum.
20. Quanto plus honoramur, tanto plus periclitamur.
21. Qui dicit quod vult, audiet quod non vult.
22. Quidquid agis, prudenter agas et respice finem. *Gesta Romanorum. 103.*
23. Quidquid delirant reges, plectuntur Achivi. *Horat. Ep. I.*
24. Quidquid agit mundus, monachus vult esse secundus.
25. Quidquid animum erexit, etiam corpori prodest.
26. Quicunque semel mentitus est, amittit fidem, etiamsi postea verum dicit. *Phaedrus. Fab.*
27. Qui cum Deo, Deus cum eo.
28. Qui bene vult fari, debet bene praemeditari.
29. Qui caret argento, frustra utitur argumento.
30. Qui dare vult aliis, non debet dicere »vultis«?
31. Qui Deum videt, semper ridet.

32. Qui facile credit, facile decipitur.
33. Qui multum bibunt, parum sapiunt.
34. Qui multum fatur, stultus esse probatur.
35. Qui multum peregrinantur, raro sanctificantur.
36. Qui nescit orare, pergat in mare.
37. Qui ridet multum, fas est eum dicere stultum.
38. Qui se excusat, ille se accusat.
39. Qui seipsum laudat, laudis se munere fraudat.
40. Quisquis amat cervam, eam putat esse Minervam.
41. Quisquis amat ranam, putat eam esse Dianam.
42. Qui sibi nequam est, cui bonus erit?
43. Qui fodit alteri foveam, ipse incidet in eam.
44. Qui tacet, consentire videtur. *Bonifacy VIII. Lib. Decret.*
45. Qui ventum seminat, turbinem metet. *Oseas. VIII.*
46. Quod cito fit, cito perit.
47. Quod juvenis assuescit, senex dimittere nescit.
48. Quod differtur, non aufertur.
49. Quot capita, tot sensus (sententiae). *Terentius.*
50. Quod est rarum, est carum.
51. Quod in animo sobrii, id in linqua ebrii.
52. Quod nova testa capit, inveterata sapit.
53. Quod tibi non vis fieri, ne feceris alteri. *Alexander Severus*
54. Quod licet Jovi, non licet bovi. *[Imp.*
55. Quod me non tangit, non me angit.
56. Quod non vetat lex, vetat fieri pudor. *Seneca.*
57. Quod non videt oculus, cor non dolet.
58. Quo semel est imbuta recens, hunc servabit odorem test diu. *Horat. Epist. I. 2.*
59. Quotidiana vilescunt.
60. Qui spernit consilium, spernit et auxilium.
61. Qui vexant alios, tandem vexantur et ipsi.
62. Quod parcus servat, prodigus ore vorat.
63. Quod supra nos, nihil ad nos.

R.

1. Raro creditur homini, qui plurima fatur.
2. Rara concordia fratrum.

3. Recte fac, neminem time.
4. Reddunt delirum femina et vina virum.
5. Regia res est succurrere lapsis. *Ovid.*
6. Repetitio est mater studiorum.
7. Rex illiteratus est sicut asinus coronatus.
8. Ridentur, quae nostra opinione absurda videntur.
9. Rumoribus, criminibus et suspicionibus non facile credendum.
10. Rustica gens est optima flens et pessima ridens.
11. Rusticus inflatur, nimium si saepe rogatur.

S.

1. Saepe nil est inimicius homini, quam sibi ipse. *Cic. Attic. X.*
2. Saepe decipimur specie recti. *Horat. Ars Poet.*
3. Saepe ex parva gutta mellis generantur flumina fellis.
4. Saepe suos mores homo mutat propter honores.
5. Sancta sancte tractanda.
6. Sapientia est stultitia caruisse.
7. Sapientis est mutare consilium. *Cicero.*
8. Scit vir centum consilia post acta dolenda.
9. Scire malum non est malum, sed facere.
10. Scopae recentiores semper meliores.
11. Semper avarus eget.
12. Semper devites cum charo quaerere lites.
13. Senatores boni viri, senatus autem mala bestia.
14. Senectus ipsa morbus est.
15. Senes bis pueri.
16. Septem horas dormire juveni satis est.
17. Sero venientibus ossa.
18. Sic volo, sic jubeo; stet (sit) pro ratione voluntas. *Juvenal. Sat. VI.*
19. Sic fuit, est et erit: similis similem quaerit.
20. Si careas aere, cupit te nemo videre.
21. Si desint vires, tamen est laudanda voluntas. *Ovid. Ex Ponto. III.*
22. Si das plorando, perdis tua munera dando.

23. Si fueris Romae, romano vivito more;
Si fueris alibi, vivito sicut ibi.
24. Si juxta claudum habitaveris, claudicare disces.
25. Similia similibus curantur. *Zasada homeopatyi.*
26. Similis simili gaudet.
27. Simia quam similis turpissima bestia nobis.
28. Simia est simia, etsi aurea gestet insignia.
29. Simplex sigillum veri.
30. Simplex apparet, simplicitate caret.
31. Si finis bonus, laudabile totum.
32. Sine Jove nec pedem move.
33. Si non caste, tamen caute.
34. Sine vitiis nemo nascitur; optimus qui minimis urgetur. *Horat. Sat. I.*
35. Sine Cerere et Libero friget Venus. *Terentius.*
36. Sine labore non erit panis in ore.
37. Sincerum est nisi vas, quodcunque infundis — acescit.
38. Sine divino Numine nihil est in homine.
39. Si nisi non esset, quisque perfectus esset (vel: paradisus hic mundus esset).
40. Si qua voles apte nubere, nube pari. *Ovid.*
41. Si quis dat mannos, ne quaeras in dentibus annos.
42. Si quis habet, quod habere decet, sit laetus habendo;
Alterius non sit, qui suus esse potest. *Paracelsus.*
43. Si quis amat Christum, mundus non diligit istum.
44. Si tacuisses, philosophus mansisses. *Boëthius. De consol. phil. 2.*
45. Si tibi deficiant medici, medici tibi fiant
Haec tria: mens hilaris, requies, moderata diaeta.
46. Si vis habere pacem, linquam compesce loquacem.
47. Si vis pacem, bellum para. *Horat. Sat. 2.*
48. Si vis amari, ama (v. ama, et redameris). *Seneca.*
49. Sola fides, vana fides.
50. Solamen miseris socios habuisse malorum. *Spinoza. Ethica.*
51. Soli medico impune licet occidere.
52. Somnus est imago mortis. *Cic. Tusc. I.*

53. Sperne voluptates; nocet empta dolore voluptas. *Horat. Epist. I.*
54. Studia adolescentiam alunt, senectutem delectant. *Cicero.*
55. Stultorum infinitus est numerus. *Proverbia Sal.*
56. Stultorum plena sunt omnia.
57. Stultus stulta loquitur. *Isai. VI.*
58. Stultus stultitiam pingit ubique suam.
59. Stultum facit fortuna, quem perdere vult. *P. Syrus.*
60. Succedunt summis optima saepe malis.
61. Summae opes inopia cupiditatum. *Sen. Epist.*
62. Suum cuique pulcherrimum videtur.

T.

1. Tacere qui nescit, nescit loqui.
2. Tecum cogita, cura valetudinem, memento mori.
3. Te hominem esse memento.
4. Tempora mutantur et nos mutamur in illis. *Oven. Epigr. I.*
5. Tempus irrevocabile fugit.
6. Tempus medicus optimus.
7. Tempus omnia revelat.
8. Timeo Donaos et dona ferentes. *Vergil. Aen. II.*
9. Tolerandum, quod non est mutandum.
10. Totus laudatur, si finis laude beatur.
11. Totus mundus agit histrionem. *Petronius.*
12. Trahit sua quemque voluptas. *Vergil. Eclog. II.*
13. Tum tua res agitur, paries cum proximus ardet. *Horat. Epist. I.*
14. Tu ne cede malis, sed contra audentior ito. *Verg. Aen. VI.*
15. Tunica propior pallio. *Plautus.*
16. Turpius est frigide laudari, quam graviter vituperari.

U.

1. Ubi beneficium, ibi et officium.
2. Ubi bene, ibi patria (patria est, ubicunque est bene). *Cic. Tusc. V.*

3. Ubi Bacchus regnat, ibi Venus saltat.
4. Ubi labores, ibi honores.
5. Umbra fugientem sequitur, sequentem fugit.
6. Una hirundo non facit ver.
7. Una salus victis: nullam sperare salutem. *Verg. Aen. II.*
8. Usum propter abusum non tollas.
9. Usus est magister optimus. *Cicero.*
10. Usus te plura docebit.
11. Ut sementem feceris, ita metes. *Cic. De oratore II.*
12. Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas. *Ovid. Ex Ponto. III.*
13. Uxor bona viri corona.

V.

1. Vacare culpa magnum est solatium.
2. Vana sine viribus ira.
3. Varietas (vel: variatio) delectat. *Valerius Maximus.*
4. Varium et mutabile semper femina. *Verg. Aen. IV.*
5. Venter non habet aures.
6. Venturae memores jam nunc estote senectae. *Verg.*
7. Verba ligant homines, cetera animalia funes.
8. Verba volant, scripta manent.
9. Verba movent, exempla trahunt.
10. Verba in consilio, valet in certamine robur.
11. Verbum nobile debet esse stabile.
12. Verbum bonum melius est, quam donum.
13. Verberibus corpus, verbis mens vulneratur.
14. Veritas premitur, sed non opprimitur.
15. Veritas odium parit.
16. Veritas optimum vitae viaticum.
17. Verus amicus erit, qui plus me quam mea quaerit.
18. Vespere flet crebro, qui risit mane sereno.
19. Vestis non facit monachum.
20. Vestis virum reddit.
21. Vexatio dat intellectum.
22. Vicem pro vice reddam tibi chare amice.
23. Video meliora proboque, deteriora sequor. *Ovid. Met. VII.*

24. Vilius argentum auro, virtutibus aurum. *Hor. Epist. I.*
25. Vinum probatur colore, odore et sapore.
26. Vinum lac senum, juvenis venenum.
27. Vinum laetificat cor hominis.
28. Vina bibunt homines, cetera animalia fontes.
29. Victrix causa placuit diis, sed victa Catoni. *Lucanus. Pharsalia.*
30. Vipera parva maximum bovem necare potest.
31. Vir fugiens iterum pugnabit.
32. Virum stultum interficit iracundia.
33. Virtus post funera vivit.
34. Virtutem posuere dii sudore parandam.
35. Vis unita fortior.
36. Vituperia stultorum laus est.
37. Vis quemquam invenies, qui possit vivere aperto ostio.
38. Viva vox docet.
39. Vivere militare est. *Seneca Epist. 96.*
40. Vivere vita docet.
41. Vive ut discas, disce ut vivas.
42. Vivitur ingenio, cetera mortis erunt.
43. Volenti non fit iujuria.
44. Voluntas bona plus valet, quam dona.
45. Vox audita perit, littera scripta manet.
46. Vox populi, vox Dei. *Odyssea. III.*
47. Vulpes pilum mutat, non mores. *Sueton. Vita Vesp.*
48. Vulpes e pelle noscitur.

a) Axiomata philosophica:

1. Ab »esse« ad »posse« valet consequentia.
2. A »posse« ad »esse« non valet consequentia.
3. Contraria juxta se posita magis elucescunt.
4. Deus et natura nihil faciunt *frustra.*
5. Ex nihilo nihil fit. *Lucretius. De natura I.*
6. Frustra fit per plura, quod fieri potest per pauciora.
7. Natura horret vacuum (vacuum non datur). *Rabelais.*
8. Natura non facit saltus. *Linne. Philos. bot.*
9. Natura est paucis contenta.

10. Nihil fit sine causa in terra. *Job. V. 6.*
11. Nihil est in intellectu, quod non prius fuerit in sensu.
12. Nihil volitum, nisi praecognitum.
13. Omne vivum ex vivo (vel: ex ovo).
14. Omne quod est, bonum est.
15. Omnis causa est prior suo effectu.
16. Posita causa ponitur effectus.
17. Pulchra dicuntur, quae visa placent.
18. Qui nimis probat, nihil probat.
19. Qui potest majus, potest etiam minus.
20. Quod gratis asseritur, gratis negatur.
21. Sublata causa tollitur effectus.
22. Ultimum in assecutione est primum in intentione.
23. Unius rei plures possunt esse fines.

b. Axiomata juridica:

1. Ad impossibilia nemo obligatur (tenetur).
2. Agens et consentiens pari poena digni sunt.
3. Annis mille jam peractis nulla fides est in pactis.
4. Audiatur et altera pars. *Lotharus II. Imp.*
5. Beneficium transit ad successorem cum oneribus.
6. Consuetudo est altera lex.
7. Cujus est condere, ejus est tollere (leges).
8. De internis non judicat praetor.
9. Ex duobus malis minus eligendum.
10. Extrema necessitas extremis nititur rationibus.
11. Factum non praesumitur, nisi probetur.
12. Honeste vive, neminem laede, suum cuique tribue. *Dewiza prawna.*
13. Ignorantia legis neminem excusat.
14. In dubio favendum est reo.
15. In dubio judicandum est ex ordinarie contingentibus.
16. In dubio melior est conditio possidentis.
17. In dubio omne factum praesumitur recte factum.
18. In dubio tutior pars est eligenda.
19. In necessitate extrema omnia sunt communia.

20. Jura sunt promptiora ad absolvendum, quam ad condemnandum.
21. Juri suo renuntiare praesumitur, qui juri suo contrarium facit.
22. Justitia est fundamentum regnorum. *Franciscus I. Imp.*
23. Legem brevem esse oportet, quo facilius ab imperitis teneatur. *Seneca.*
24. Leges sunt propter homines, non homines propter leges.
25. Lex dubia non obligat.
26. Metus vitiat contractum.
27. Minima non curat praetor.
28. Necessitas non habet legem.
29. Nemo potest esse bonus judex in sua causa.
30. Nemo potest plus juris in alium transferre, quam ipse habet.
31. Nemo praesumitur malus, nisi probetur.
32. Nulla est injuria, quae in volentem fit. *Digesta. 47.*
33. Oculis magis, quam auribus credendum.
34. Odia sunt restringenda, favores ampliandi.
35. Omnia humana facta vim juris habent. *Hegel.*
36. Par super parem non habet potestatem.
37. Partus sequitur ventrem.
38. Parum pro nihilo reputatur.
39. Pereat mundus, fiat justitia. *Ferdinandus I. Imper.*
40. Privilegium personale adhaeret personae.
41. Propria confessio optima probatio.
42. Quidquid Principi placuit, legis habet vigorem. *Ulpianus.*
43. Qui prior tempore, potior jure.
44. Qui sentit commodum, sentiat et onus.
45. Quisque habetur bonus, donec probetur malus.
46. Qui suo jure utitur, nemini facit injuriam.
47. Qui tacet, consentire videtur. *Bonifacy VIII. Lib. VI. Decret.*
48. Quod omnes tangit, ab omnibus est approbandum.
49. Res clamat ad dominum.
50. Res fructificat domino.
51. Res nullius fit primi occupantis.

52. Salus populi suprema lex esto. *Cic. De legibus. III. 3.*
53. Scienti et consentienti (volenti) non fit injuria. *Ulpianus.*
54. Si violandum est jus, regnandi causa violandum; aliis in rebus pietatem cole. *Caesar.*
55. Suprema lex est regis voluntas. *Zdanie prawników głoszące absolutną władzę panującego.*
56. Summum jus, summa injuria. *Cic. De offic. I. 10.*
57. Testis criminosus et familiaris esse non potest.
58. Testis in sua causa nemo esse potest.
59. Tres faciunt collegium. *Digesta. 87.*
60. Ubi lex non distinquit, nec non distinquere debemus.
61. Ultra posse nemo obligatur. *Corp. juris. civ.*
62. Unusquisque tantum juris habet, quantum potentia valet. *Spinoza. Tract. polit. II. (Siła przed prawem).*
63. Unus testis, nullus testis.
64. Vigilantibus jura. *Corp. juris civ. (Kijem tego, kto nie pilnuje swego).*
65. Vim vi repellere omnes leges et omnia jura permittunt.

c. Axiomata theologica et ascetica:

1. Alia prohibita, quia mala; alia mala, quia prohibita.
2. Ama scientiam Scripturarum et carnis vitia non amabis. *S. Hieronymus.*
3. Anima humana est naturaliter christiana. *Tertulianus.*
4. Beatus, qui semper est pavidus.
5. Bonum ex integra causa, malum ex quolibet defectu.
6. Charitas ordinata a semetipso incipit.
7. Clericus clericum non decimat.
8. Corrige te primum, si corrector vis esse aliorum. *Beda Venerabilis.*
9. Credere non potest homo, nisi volens. *S. Aug.*
10. Deo omnia sunt possibilia.
11. Doctrina sine vita arrogantem, vita sine doctrina inutilem facit. (Scil. sine *bona*).
12. Esto de numero paucorum (bonorum), si vis esse de numero electorum. *S. August.*

13. Fac ea vivens, quae moriens facta fuisse velis. *Marcus Aurelius.*
14. Fuge, ora, tace, si vis vivere in pace.
15. Homo punitur nonnunquam sine culpa, sed non sine causa.
16. Ignoratio Scripturarum ignoratio Christi est. *S. Hieron.*
17. In coelo rex veritas, lex charitas, modus aeternitas. *S. August.*
18. Initium fervet, medium tepet, ultima frigent.
19. In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus charitas. *S. August.*
20. Magister delicatus est, qui pleno ventre de jejunio disputat.
21. Melius errare in misericordia, quam in severitate. *S. Chryzostomus.*
22. Melius parum cum justitia, quam multi fructus cum iniquitate.
23. Milites Dei estis, rapite quod potestis.
24. Militia est vita hominis super terram. *Job.*
25. Modus diligendi Deum est: sine modo diligere. *S. Bern.*
26. Nobis necessaria est vita nostra, aliis fama nostra. *S. August.*
27. Non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum.
28. Non facit hominem beatum, nisi Deus qui fecit hominem. *S. Aug.*
29. Non est respectus personarum apud Deum. *S. Paulus.*
30. Non nocet sensus, ubi deest consensus.
31. Non sunt facienda mala, ut eveniant bona. *S. Paulus.*
32. Non vivitur in amore sine dolore. *S. Aug.*
33. Omne malum ex sacristia.
34. Omnis creatura Dei bona est. *S. Paulus.*
35. Per crucem ad lucem.
36. Perfectio est maxima in minimis.
37. Pinquis est panis Christi.
38. Prima Sedes a nemine judicatur.
39. Providemus bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus. *S. Paulus.*

40. Recte novit vivere, qui recte novit orare.
41. Roma locuta, causa finita. *S. Aug. Sermo 131.*
42. Qui ascendit sine labore, descendit sine honore. *O kaznodziei.*
43. Qui cantat, bis orat.
44. Qui creavit te sine te, non salvum faciet sine te. *S. Aug.*
45. Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.
46. Qui redemisti perditos, noli perdere redemptos.
47. Salus est, ubi multa consilia. *Prov. XI. 14.*
48. Sanquis martyrum est semen christianorum. *Tertulian.*
49. Scientia cum caritate aedificat. *S. Bernardus.*
50. Sedes Dei est in cordibus piorum hominum. *S. Aug.*
51. Sic adhibenda est correctio, ut salva sit dilectio. *Leo M. Papa.*
52. Si Christum scis, satis est, quamvis cetera nescias.
53. Si labor terret, merces invitet. *S. Aug.*
54. Si non es vocatus, fac ut voceris. *S. Aug.*
55. Si vis me flere, dolendum est tibi ipsi prius.
56. Si vis vitam, muta vitam. *S. Aug.*
57. Si vis theologus fieri, serva mandata. *S. Greg. Nazian.*
58. Spiritus promptus est, caro autem infirma. *S. Math.*
59. Stultus parochus est supra Papam.
60. Suaviter aequitat, quem gratia Dei portat.
61. Ubi amatur, non laboratur. *S. Aug.*
62. Vis laudare Deum? bene fac et laudasti Eum.

V. Różne ciekawe łacińskie sentencye:

1. *Sententiae ex anno symbolico S. Thomae Aquinatis:*
Vive honeste, bibe modeste — sanus eris.
Adhibe curam, serva mensuram — dives eris.
Fuge peccata, serva mandata — salvus eris.
Sis purae mentis et abstinentis — bonus eris.
Parce peccanti, da supplicanti — pius eris.
Libellos lege, quod sapis tege — prudens eris.
Peccantes puni, iratos uni — justus eris.
Amicos fove, rixas non move — gratus eris.
Hoc tu memento, quod in momento — morieris.

*

2. *Quibus mediis procurari possit vita longa?*
Si vis incolumem, si vis te reddere sanum,
Curas tolle graves, irasci crede profanum;
Parce mero, coenato parum, non sit tibi vanum
Surgere post epulas; somnum fuge meridianum;
Non mictum retine, nec comprime fortiter anum;
Haec bene si serves, tu longo tempore vives.
Schola Salernitana.

*

3. *Quibus rebus mors homini accelerat?*
Femina chara nimis, curarum copia et aurae,
Pessima temperies, luxuria atque gula.

*

4. Quod poculum est homini nocivum? — *Quartum*, nam primum ad sitim sedandam, secundum ad hilaritatem tertium ad voluptatem, quartum ad insaniam.

*

5. Przemowa gospodarza do gości:
Comedatis et bibatis, et pro donis gratis datis gratias Deo referatis; si id facere omittatis, poenas debitas luatis.

*

6. Quid est *jurista?* — *Nominativus* causarum, *genitivus* litium, *dativus* terminorum, *accusativus* innocentium, *vocativus* testium, *ablativus* omnium.

*

7. Cave tibi a mulieribus, nam istae habent oculos *vocativos* et manus *ablativas*, et si tu eis eris *dativus*, istae erunt tibi *genitivae* et postea *accusativae*, tu autem usque in finem manebis miserrimus *nominativus*.

*

8. Quae civitas est laudabilis? — Haec, in qua tria bona P: bonus Pastor, bonus Praetor, bonus Praeceptor.

*

9. Do skąpego: Cur imples arcas? neque per nummos neque per marcas (marki) placabis Parcas, hinc a vitiis tibi parcas.

*

10. Qualis homo beatus? — Beatus ille homo, qui sedet in propria domo, habet bonam pacem sedens post fornacem, bibit bonum vinum, laudat Deum trinum.

*

11. Avarus semper *avet* nec finem sentit avendi;
Nunquam: numme vale! sed semper dicit: *ave! Ovenus.*

*

12. Sol verus Deus est, quia respicit omnia solus;
Soli sola Deo gloria lausque meo. *Ovenus. Gra słów: sol = słońce, solus = sam jeden.*

*

13. Solus dis deus est, dites dii, pecunia, nummi;
Cum plausu loquitur Pluto tacetque Plato. *Ovenus. Dis = dives, bogaty.*

*

14. Ut Parcae parcunt, ut luci lumine lucent,
Ut bellum bellum, ita Bona bona fuit. *Gra słów. Bona = królowa; bona = dobra. Wiadomo, że królowa Bona bardzo złą była.*

*

15. *Życzenie:* Millenos annos in terris vive beatus,
Et semper fiant prospera cuncta Tibi!

*

16. Summus opifex te augeat, conservet ac tueatur in annos Nestoreos!

*

17. Una salus sanis modicam potare salutem;
Non est in pota salute vera salus. *Ovenus. Gra słów: salus = zdrowie, znaczy także »zdrowie pite«.*

*

18. *Gdy słynny astrolog Nostradamus umarł, taki napis ułożył jeden o nim:*
Nostra damus, cum falsa damus, nam fallere nostrum est;
Et cum falsa damus, nil nisi nostra damus.

*

19. *Napis na starym rękopisie:*
Qui scripsit haec scripta, dextera ejus sit benedicta;
Ut scribat plura et habeat regna futura.

*

20. Qui *capit* uxorem, *capit* crucem et dolorem;
Qui *caret* uxore, *caret* cruce et dolore.

*

21. Mane rubens coelum venturos indicat imbres;
Vespere rubens coelum cras indicat fore serenum.

*

22. Pallida luna pluit, rubicunda flat, alba serenat. *Gdy księżyc blady (jakto mówią „w kole“) to znak, że wnet będzie deszcz; gdy zaczerwieniony, będą wiatry; gdy jasny, będzie pogoda.*

*

23. Femineo ex utero non est ille editus unquam,
Pro tumulo gremium qui genitricis habet. *Adam nie urodził się z niewiasty, a ma grób w łonie swej matki — ziemi.*

*

24. Bella gerant alii, tu felix Austria nube;
Nam quae Mars aliis, dat tibi regna Venus. *Tak powiedział Maciej Korwin, król Węgierski o Habsburgach, którzy przez szczęśliwe związki małżeńskie wiele królestw zyskali. Po polsku:*
Ty się żeń Austryaku, inni niech wojują;
Im Mars, tobie zaś Wenus korony gotują.

*

25. Me mea delectant, te tua, quemque sua.
Nauta de ventis, de agris narrat arator;
Enumerat miles vulnera, pastor oves.

*

26. Boves mei boves, propter unum »quare«
Jussit me parochus parenti arare.

*

27. Dic homo quid speres, qui mundo totus adhaeres?
Tecum nulla feres, licet omnia solus haberes.

*

28. Hoc scio pro certo, quoties cum stercore certo;
Vinco seu vincor, semper ego maculor. *Pro certo = pewnie; certo = potykam się, walczę.*

*

29. Quid facies, facies Veneris si veneris ante?
Ne sedeas sed eas, ne pereas per eas. *Gra wyrazów: facies = futurum od „facio“; facies = oblicze.*

*

30. Ducere quam velis, habeat *P quinque* puella:
Sit *p*ia, *p*ulchra, *p*udica, *p*rudens et *p*ecuniosa.

*

31. Dives eram dudum; fecerunt me haec tria nudum:
Alea, vinum, Venus, tribus his sum factus egenus.

*

32. Daemon duxit uxorem et ex ea octo filias habuit, quas ita in matrimonium dedit:
a) Superbiam principibus et praelatis b) Simoniam sacerdotibus c) Hypocrisim religiosis d) Rapinam militibus e) Mendacium artificibus f) Pigritiam juvenibus g) Murmurationem operariis h) Luxuriam omnibus.

*

33. Qui semel est, divus est; bis homo, sed bestia qui ter;
Qui quater, daemon; quinquies ejus pater. *Gra słów: est = edit od »edo«, est = jest.*

*

34. Nox et amor vinumque nil moderabile suadent:
Illa pudore vacat, Liber Amorque metu. *Ovenus.*

*

35. Unde superbit homo, cujus conceptio culpa,
Nasci poena, labor vita, necesse mori?

*

36. Aurea sunt vere nunc saecula, plurimus auro
Venit honor, auro conciliatur amor. *Ovidius.*

*

37. Est mulier tanquam generalis regula, quare?
In multis fallit regula, sic mulier. *Ovenus.*

*

38. Ad mensam residens et panem non benedicens,
Ille sedet quasi sus et surgit sicut asellus.

*

39. Rebus in angustis facile est contemnere vitam;
Fortiter ille facit, qui miser esse potest. *Martialis.*

*

40. Si qua sede sedes et est tibi commoda sedes,
Illa sede sede nec ab illa sede recede. *Gra słów: sedes = siedzenie; sedeo = siedzę.*

*

41. Bibit hera, bibit herus; bibit miles, bibit clerus;
Bibit ille, bibit illa; bibit servus cum ancilla. *Stara piosnka.*

*

42. Bibit Abbas cum Priore, claro vini de liquore;
Datur aqua fratribus.

*

43. Non vini vi *no*, sed aquae vi *no*. *No = nato, pływam.*

*

44. Nunquam minus otiosus sum, quam otiosus; nec minus solus, quam solus. *Scipio Africanus.*

*

45. Injustum bellum non est bellum. *Gra słów: bellus, a, um = piękny; bellum = wojna. Niesprawiedliwa wojna nie jest piękna.*

*

46. Filia sub tilia nebat subtilia fila. *Tilia = lipa; subtilis = delikatny.*

*

47. Felix conjugium, quod copulat una voluntas,
Una fides, unus lectulus, unus amor.

*

48. Tutior in terris est locus, quam sedibus altis;
Qui sedet in terra, non habet unde cadat.

*

49. Vultus fortunae variatur imagine lunae;
Crescit, decrescit, in eodem sistere nescit.

*

50. Si quoties peccant homines, fulmina mitteret
Jupiter, exiquo tempore nullus erit.

*

51. *Nummus* est pro *numine*, et pro Marco *marca;*
Estque minus celebris *ara*, quam sit *arca*. *O niepobożnym, a chciwym kapłanie.*

*

52. Virtutem primam esse puta: compescere linquam;
Proximus ille deo, qui scit ratione tacere. *Cato.*

*

53. Duplex libelli dos est: quod risum movet,
Et quod prudenti vitam consilio fovet. *Phaedrus.*

*

54. Dicere et facere non semper ejusdem est;
Dicere perfacile est, opus exercere molestum.

*

55. Non jacet in molli veneranda scientia lecto,
Ipsa sed assiduo parta labore venit.

*

56. Omnibus in mundo cum nemo possit placere,
Ut bonis placeas, cura sit una tibi. *Ovenus.*

VI. Cytaty łacińskie:

A.

Ab ovo. Hor. Ars. poët: Ab ovo Ledae (z którego Helena powstać miała). Od jaja, od najdalszego początku. My mówimy: »zaczyna od Adama«.

*

Ab ovo usque ad mala (od jaja aż do jabłek). Hor. Sat. I. 3. Znaczy tyle, co: od początku do końca. Rzymianie zaczynali ucztę od jaj na twardo, a kończyli na owocach, zwłaszcza jabłkach.

*

Absit violentia! (uchowaj Boże od gwałtu). Używa się, gdy kogo częstują, a on nie chce pić więcej.

*

Accipite, non semper habebitis Ferdinandum. (Bierzcie, bo nie zawsze będziecie mieli Ferdynanda). Tak przemówił cesarz Ferdynand I. do Jezuitów, gdy przyjęcie pewnego przywileju na później odkładali.

*

Actum agere, aquam scindere, aërem verberare. (Rzecz zrobioną robić, wodę krajać, powietrze bić). Znaczy tyle co: robić coś na próżno.

*

Ad aeternam rei memoriam. (Na wieczną rzeczy pamiątkę). Tak zaczynano ważne akta.

*

Ad audiendum verbum (do usłyszenia słowa). Używa się, gdy przełożony wzywa do siebie podwładnego, aby go upomnieć.

*

Ad Calendas graecas (do Kalendów greckich). Suetonius »Vita Augusti«. *Calendae* zwali Rzymianie pierwszy dzień miesiąca, Grecy zaś »Calendas« nie znali, tedy »ad Calendas graecas« coś odkładać, znaczy: odkładać do terminu nieoznaczonego, »do sądnego dnia«.

*

Ad captandam benevolentiam. (Dla zjednania sobie łaski). Używa się, gdy kto drugiemu da prezent, aby sobie zjednać jego względy.

*

Ad feliciora tempora (do lepszych czasów). Co odkładać.

*

Adhuc sub judice lis est (jeszcze spór jest pod sądem). Hor. Ars. poët. 78: Grammatici certant, et adhuc sub judice lis est. Jeszcze sprawa nie rozstrzygnięta. Niemcy mówią: Darüber sind die Gelehrten noch nicht einig.

*

Ad majorem Dei gloriam (na większą chwałę Bożą). Bardzo często cytują Canones Concilii Tridentini. »Omnia ad majorem Dei gloriam« jest dewizą zakonu Jezuitów.

*

Ad multos annos (vivas)! Do wielu lat (dożyj).

*

Ad rem (do rzeczy). Używa się, gdy kto o czem innem mówi niż trzeba, gdy odbiega od rzeczy.

*

Ad usum Delphini (do użytku delfina). Tak nazywano przekład klasycznych dzieł, dokonany z rozkazu Ludwika XIV. dla użytku młodego następcy tronu. W tem wydaniu były opuszczone ustępy nieprzyzwoite.

*

Afflavit Deus et dissipati sunt (Bóg dmuchnął i rozprószyli się). Napis na pamiątkowej monecie wybitej przez Holendrów w r. 1588 po zniszczeniu przez burze Armady hiszpańskiej.

*

Ajo te Aecida Romanos vincere posse. Cic. De divinatione II. Dwuznaczna przepowiednia, jaką Pytja delficka dała Pyrrusowi ciągnącemu na Rzymian. Może znaczyć: Mówię, że ty Eacydo (Eacyda = Pyrrus, potomek Eaka) Rzymian zwyciężyć możesz. Lub też: mówię, że ciebie Eacydo Rzymianie zwyciężyć mogą. Te dwuznaczne wyrocznie przypominają polskie przysłowie: »na dwoje babka wróżyła: albo umrze, albo będzie żyła«.

*

Alea jacta est (kość jest rzucona). Słowa Cezara nad Rubikonem w r. 49 przed Chr. gdy przejściem przez tę rzeczkę rozpoczął wojnę domową. Mówi się też i dziś »przejść przez Rubikon«, to znaczy tyle co: zdecydować się na ważny krok.

*

Alter ego (Drugi ja). Zenon przyjaciela nazywa: ἄλλος ἐγώ.

*

Altum silentium (Głębokie milczenie) Verg. Aen. X.

*

Amat me, ut lupus ovem (Kocha mnie jak wilk owcę). Nie kocha, albo: kocha egoistycznie.

*

Amici, diem perdidi (Przyjaciele! dzień straciłem). Suetonius »Vita Titi Imp. 8«. Zwykł był mawiać ten szlachetny monarcha wieczorem, gdy sobie przypomniał, że w tym dniu nikomu dobrodziejstwa nie wyświadczył.

*

Amisi equum, quia dixi aequum (Straciłem konia, bom powiedział prawdę). Cesarz Fryderyk Rudobrody pytał swych prawników w Italii, jak się ma rozumieć tytuł

jego »pan świata«? Najsłynniejszy prawnik ówczesny Martinus odrzekł otwarcie, że jestto tylko tytuł i nic więcej; drugi prawnik oświadczył, że cesarz niemiecki jest rzeczywiście władcą całej ziemi i za to pochlebstwo dostał od cesarza pięknego konia arabskiego. Wtedy Martinus zawołał głośno: amisi equum, quia dixi aequum.

*

Anathema sit (Niech będzie przekleństwo). I Cor. XVI. 22. Dekreta Soboru Trydenckiego brzmią: Si quis negaverit (dixerit)... anathema sit (niech będzie wyklęty).

*

Anima vilis (dusza tania). Tak nazywamy człowieka wzgardzonego.

*

An nescis fili, quantilla prudentia mundus regatur? (Czy nie wiesz synu, jak maluczko trzeba mądrości do rządzenia światem?). Papież Juliusz II. Tych samych słów miał użyć słynny kanclerz Oxenstierna do swego syna.

*

Antiquo more (według starego zwyczaju). Po staremu.

*

Apparent rari nantes in gurgite vasto (Widać nielicznych pływaków w ogromnym wirze). Verg. Aeneis I.

*

Apparet id etiam coeco (To i ślepemu jasne). Livius XXXII. To i ślepy zobaczy. O rzeczy jasnej.

*

Argumentum ad hominem (Argument do człowieka). Tak zowiemy argument dobitny, wyraźny.

*

Asinus ad lyram (Osieł do liry). Terentius »Varro 3«. My mówimy: zdatny jak wół do karety.

*

Asinus asinum fricat (Osieł osła kąsa). Gdy się dwóch głupich kłóci.

*

Asinus Buridani (Osieł Burydana). Burydan, filozof francuski z XIV wieku opowiada bajkę o ośle, któremu dano dwie wiązki siana. Biedny osieł tak długo się namyślał którą zacząć, aż padł z głodu. Znana jest bajka Krasickiego: Osiełkowi w żłoby dano, w jeden owies, w drugi siano ... Osłem Burydana zowiemy człowieka, który nie może się zdecydować, którą z dwóch rzeczy równie kosztownych ma wybrać.

*

Aqua vitae (Woda życia). Tak nazwano w średnich wiekach wódkę.

*

Audacter calumniare, semper aliquid haeret (Śmiało czernij, zawsze coś z tego przylgnie). Bakon. De dignitate scientiarum lib. VIII. 2. Bakon wziął to zdanie z Plutarcha. Wolter mawiał często do swych zwolenników: czernijcie co się da, bo zawsze coś z tego zostanie.

*

Augur supprimit risum, quando videt augurem (Augur dusi się od śmiechu, gdy widzi drugiego augura). Cic. De divinatione II. 24. ma właściwie zdanie: mirabile videtur, quod non rideat haruspex, cum haruspicem viderit. — Augurowie lud tumanili wieszczbami z lotu ptaków, a haruspeksowie wróżyli z wnętrzności zwierząt.

*

Aurea mediocritas (Złota mierność). Hor. Oda II. 10.

*

Aurea aetas (złoty wiek). Ovid. Metam. I. 1. Hezyod (»Roboty i dni« 109) ma: χρυσοῦν γένος. Tak nazwali poeci czas, w którym miał panować Kronos czyli Saturn, kiedy ludzie nie znali wojen, oręża, chorób ani trudów, tylko żyli spokojnie na łonie natury tem, co ziemia sama zrodziła. Naturalnie, że ten wymarzony przez poetów »złoty wiek« w rzeczywistości nie istniał. My mówimy o »wieku żelaznym«, »wieku pary«, »wieku elektryczności« itd.

*

Auri sacra fames (Przeklęty głód złota). Verg. Aeneis III. Przeklęta chciwość złota.

*

Aut Caesar, aut nihil (Albo będę cesarzem, albo niczem). Dewiza Cezara Borgii († 1507).

*

Aut prodesse volunt aut delectare poëtae (Poeci pragną albo przynosić pożytek, albo rozrywkę). Hor. Ars. poët. 333.

*

Ave Caesar, morituri te salutant! (Witaj cezarze, mający umrzeć pozdrawiają ciebie). Suetonius »Vita Claudii Imp.« c. 21. Temi słowy przemawiali do cesarza gladyatorowie, którzy występowali na arenę do śmiertelnych zapasów.

B.

Basilisci aspectus (Wzrok bazyliszka). Plinius. Naturalis hist. XXIX. 19. pisze: basiliscus hominem si aspiciat, dicitur interimere. Wierzono, że bazyliszek wzrokiem zabija, stąd »wzrok bazyliszkowy« znaczy tyle co »zabójczy, straszny«.

*

Beati possidentes (Błogosławieni posiadający). Juryści mają »beatitudines possessionis«, bo posiadanie daje posiadaczowi wiele praw i korzyści. Horacy w odzie IV. 9. pisze: non possidentem multa vocaveris recte beatum.

*

Bellum omnium contra omnes (Wojna wszystkich przeciw wszystkim). Hobbes. Leviathan XVIII. Tak sobie wyobrażał filozof angielski pierwotny stan społeczeństwa ludzkiego.

*

Bene dixisti, sed bene bibisti (Dobrześ gadał, aleś dobrze i pił). Tak przemówił jeden do mowcy, na co ten odparł: melius dixissem, si melius bibissem.

*

Bene natus et possessionatus (Dobrze urodzony i posiadający dobra). Tak zwano możną szlachtę.

*

Bis repetita placent (Rzecz dwa razy powtórzona się podoba). Horacy (Ars. poët. 365) ma: decies repetita (poësis) placebit. Mówi to o utworze, który się nawet kilka razy chętnie czyta.

*

Brevis esse laboro, obscurus fio (Staram się być zwięzłym, a staję się ciemnym). Hor. Ars poët. V.

C.

Cacatum non est pictum (Angestrichen ist nicht gemalt). Weber. Demokritos VI. Nie każdego bazgrałę można nazwać malarzem.

*

Caesarem vehis ejusque fortunam (Cezara wieziesz i jego losy). Plutarch. Caesaris vita 38. Zawołał Cezar, aby dodać odwagi przewoźnikowi, który go wśród silnej burzy wiózł do Brundusium.

*

Caesar non supra grammaticos (Cesarz nie stoi wyżej, niż gramatycy). Cuspinianus »Kaiserchronik«. Na soborze w Konstancyi przemawiał raz cesarz Zygmunt i popełnił jakiś błąd gramatyczny. Gdy mu biskup Placentinus na ten błąd zwrócił uwagę, odrzekł cesarz: Ego sum rex Romanus et supra grammaticam (Priscianum), na co biskup: caesar non supra grammaticos.

*

Canis a non canendo (non *canit*, sed latrat). Varro. De linqua lat. VII.

*

Carpe diem (Korzystaj z dnia). Hor. Oda I. 11. Używaj życia.

*

Casus fatalis. Nieszczęśliwy, fatalny wypadek.

*

Cato esse, quam videri bonus malebat (Kato wolał być naprawdę dobrym, niż uchodzić za dobrego). Sallust. Conjur. Catil. 45.

*

Ceterum censeo, Carthaginem esse delendam (Zresztą sądzę, że Kartaginę koniecznie zburzyć trzeba). Temi słowy zwykł był Kato Starszy kończyć swe mowy w Senacie.

*

Circulus vitiosus (Błędne koło). W syllogizmach.

*

Classicus scriptor (Klasyczny pisarz). Aulus Gellius XIX. ma: classicus scriptor, non proletarius. My wyrażenia »klasyczny pisarz« używamy w znaczeniu: »znakomity, wzorowy pisarz«.

*

Classicus testis (Klasyczny świadek). Val. Flaccus pisze: Classici testes dicebantur, qui signandis testamentis adhibebantur. U nas, »klasyczny świadek« znaczy tyle co: »pewny, niezawodny«.

*

Clavum clavo (vim vi) pellere. Klin klinem wybijać.

*

Credat Judaeus Apella (Niech wierzy żyd Apella). Hor. Sat. I. 5. To znaczy: niech wierzy kto chce; ja nie wierzę.

*

Cogito, ergo sum (Je pense, donc j'existe). Descartes. Princ. philos. I. 7. Myślę, więc jestem.

*

Combure quod adorabas, et adora quod comburebas (Pal co czcił (bogi pogańskie), a czcij coś palił (wizerunek Chrystusa). Tak odezwał się biskup Reims do Klodwika, króla Franków przed jego chrztem.

*

Comoedia finita; plaudite! (Komedya skończona; klaskajcie!) Miały być ostatnie słowa Oktawiana Augusta.

*

Conditio, sine qua non (Warunek, bez którego nic). Tak zwiemy warunek konieczny.

*

Corpus delicti (Dowód, narzędzie zbrodni). Prosper Farinacius, prawnik † 1618.

*

Corvus albus (Biały kruk). Juvenal. Sat. VII. Rzecz bardzo rzadka; zwłaszcza rzadką książkę zwiemy »białym krukiem«.

*

Cui bono? (Na co?). Cic. Philippica II. 14.

*

Cujus regio, ejus religio (Czyj kraj, tego religia). Maksyma ta powstała podczas reformacyi w Niemczech, gdy książęta, którzy ze względów politycznych protestantyzm przyjmowali, do jego przyjęcia swych katolickich poddanych zmuszali.

*

Cum grano salis (Z ziarnkiem soli). Pliniusz (Hist. naturalis. 33) pisze w pewnej recepcie na antydotum: »addito grano salis«. My tego cytatu używamy w znaczeniu: »z odrobiną dowcipu«.

D.

Da mihi locum, ubi figam pedem, et terram movebo (Daj mi miejsce, gdziebym stanął, a ziemię poruszę). Powiedział o dźwigni Archimedes: Δὸς μοὶ ποῦ στῶ, καὶ τὰν γᾶν κινήσω.

*

Date obolum Belisario (Dajcie grosz Belizarowi). Belizar, słynny wódz Justyniana cesarza, z poduszczenia swych nieprzyjaciół oślepiony, żebrał jałmużny temi słowy: date obolum Belisario, quem virtus extulit, invidia depressit.

*

Deliciae generis humani (Rozkosz rodzaju ludzkiego). Tak zwano cesarza Tytusa z powodu jego dobroci.

*

De omnibus rebus et de quibusdam aliis (O wszystkich rzeczach i jeszcze o innych). Słynny Pico z Mirandoli napisał rozprawę: »De omni re scibili et quibusdam aliis«. Gdy kto o wielu rzeczach dyskutuje, mówimy że rozprawia »de omnibus rebus et de quibusdam aliis«.

*

(Mutato nomine) *De te fabula narrat.* Tylko imię zmienione, ale o tobie bajka mówi. Hor. Sat. I. 1. O tobie mowa, do ciebie się to odnosi.

*

Deux ex machina. Plato »Kratylos«. Przy dramacie greckim zawsze na końcu bogowie się pokazują i osobistą interwencyą rozwiązują węzeł dramatu. A ponieważ wprowadzano na scenę bożka na pewnego rodzaju machinie czy wózku, nagle i niespodzianie, przeto »deus ex machina« znaczy u nas ukazanie się kogoś nagłe.

*

Deus me custodiat ab amicis, ab inimicis me ipse custodiam (Niech mnie Bóg zachowa od przyjaciół, nieprzyjaciołom ja sam się obronię). Manlius w »Loci communes« kładzie te słowa w usta królowi Antygonowi.

*

Difficile et satiram non scribere (Trudno jest nie napisać satyry). Juvenal. Sat. I. 30. Trudno wstrzymać się od szyderczego śmiechu.

*

Dii minorum gentium (Bogowie niżsi). W przeciwstawieniu do »dii majorum gentium«. Cic. Tusc. I. 13. Bogów wyższego pochodzenia liczyli Rzymianie dwunastu, wszyscy inni nazywali się »dii minorum gentium«. Livius (I. 35) ma: Patres minorum gentium (senatorowie niższego pochodzenia).

*

Disciplina arcani (Nauka tajemnicy). W pierwszych wiekach chrześcijaństwa przygotowywano katechumenów do chrztu św. ucząc ich prawd wiary, ale nie odkrywano im wszystkich tajemnic. Dopiero po chrzcie udzielano im »disciplina arcani«.

*

Divide et impera! (Rozdzielaj i panuj). Dewiza Rzymian, Filipa Macedońskiego i Ludwika XI.

*

Dixi et salvavi animam meam (Rzekłem i uratowałem duszę moją). Hezyod III. 18. Ezechiel III. 19. ma: si tu annuntiaveris impio, et ille non fuerit conversus ab impietate sua; ipse quidem in iniquitate sua morietur, tu autem *animam tuam liberasti.*

*

Duo cum faciunt idem, non est idem (Gdy dwóch czyni to samo, to nie jest to samo). Terentius. Adelphi V. 3. ma: Duo cum idem faciunt... hoc licet impune facere huic, alii non licet.

E.

Ejusdem notae, ejusdem farinae (homo). Taki sam, z tej samej mąki.

*

Elephantem ex musca facere (Słonia z muchy robić). Grubo przesadzać.

*

Eripuit coelo fulmen sceptrumque tyrannis (Wyrwał grom niebu i berło tyranom). Napis na popiersiu Franklina, który (jak wiemy) wynalazł piorunochron i z Waszyngtonem wywalczył niepodległość Ameryki.

*

Ergo bibamus (Dlatego pijmy). Goethe. Lied: ergo bibamus.

*

Errare malo cum Platone, quam cum istis (Pythagoraeis)

vera sentire (Wolę błądzić z Platonem, niż z tamtymi prawdę posiadać). Cic. Tusc. I. 17.

*

Est modus in rebus (Jest sposób na wszystko). Hor. Sat. I. 1.

*

Est queadam flere voluptas (Płakać jest pewnego rodzaju przyjemnością). Ovid. Trist. IV.

*

Et quorum pars magna fui (W których [wypadkach] ważny udział brałem). Verg. Aeneis II. 6.

*

Et tu Brute (fili mi) contra me? (I ty Brutusie przeciwko mnie?). Suetonius »Julius Caesar« c. 82. Miał zawołać Cezar, gdy między spiskowymi zobaczył Brutusa ze sztyletem. Według innych miał zawołać po grecku: καὶ σύ τέκνον?

*

Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor! (Powstań mścicielu z naszych kości). Vergil. Aeneis IV.

*

Experto credite (Doświadczonemu wierzcie). Verg. Aeneis XI. Przysłowie: Experto crede Roberto.

F.

Facta loquuntur. Czyny przemawiają.

*

Favete linquis! (Trzymajcie język za zębami). Hor. Oda III. 1. Milczcie, bądźcie cicho.

*

Fecit cui prodest. Ten to zrobił, kto ma z tego korzyść. Maksyma prawna.

*

Ferrum natare doces (Żelazo pływać uczysz). Gdy kto chce robić rzecz niemożebną.

*

Fidus Achates (Wierny Achates). Verg. Aen. I. Achates był wiernym towarzyszem Eneasza; u nas »fidus Achates« tyle co: zaufany przyjaciel.

*

Finis Poloniae (Koniec Polski). W numerze »Südpreussiche-Zeitung« z d. 25/10 1794. było, że Kościuszko padając ranny w bitwie pod Maciejowicami zawołał: finis Poloniae! Ale sam Kościuszko w liście pisanym dnia 12/11 1803. do L. Ségur stanowczo twierdzi, że tego nie powiedział.

*

Finis sanctificat media (Cel uświęca środki). Maksyma ta zupełnie niesłusznie jest przypisywana Jezuitom może dlatego, że Jezuita Busenbaum w swojej »Medulla theolog. moral.« Lib. IV. cap. 3. ma zdanie: ubi finis et licitus, etiam media sunt licita.

Hobbes pisze w swem dziele »De cive« I. 8: Quoniam autem *jus ad finem* frustra habet, cui *jus ad media* necessaria denegatur, consequens est (cum unusquisque se conservandi jus habet) ut unusquisque *jus* etiam *habeat* utendi *omnibus mediis* et agendi omnem actionem, sine qua se conservare non potest.

Tu tedy źródło tej pogańskiej zasady.

*

Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo (Jeżeli nie mogę wzruszyć bogów niebieskich, to piekło poruszę). Verg. Aen. VII.

*

Flores matrimonii (Kwiaty małżeństwa). Tak zwie się żartobliwie *dzieci.*

*

Fortiter in re, suaviter in modo. (Ostro w rzeczy, łagodnie w środkach). Jenerał Jezuitów Aquaviva powiedział: fortes in fine assequendo et suaves in modo asequendi simus. W Piśmie świętem (Liber Sapientiae VIII. 1.) mamy: Sapientia attingit a fine usque ad finem fortiter et disponit omnia suaviter.

*

Forsan et haec olim meminisse juvabit (Może i to kiedy będzie miło sobie przypomnieć). Verg. Aen. I.

*

Fortunae filius (Dziecko szczęścia). Hor. Sat. II. 6. Niemcy mówią: *Glückskind.*

*

Fuimus Troes, fuit Ilium (Byliśmy Trojanami, była Troja). Verg. Aen. II. A teraz wszystko przepadło.

G.

Gaudeamus igitur, juvenes dum sumus (Cieszmy się więc, pókiśmy młodzi). Początek znanej pieśni studenckiej, której dalszy ciąg: post jucundam juventutem, post molestam senectutem nos habebit humus.

*

Gloriari alienis bonis (Chlubić się cudzemi dobrami). Phaedrus. Fab. I. 3. My mówimy: stroić się w cudze piórka.

H.

Habent sua fata libelli (Mają książki swoje losy). Terentianus. Carmen heroic: Pro captu lectoris habent sua fata libelli.

*

Hannibal ad portas (Hannibal przed bramami). Cic. I. Philippica. Po strasznej klęsce pod Kannami Rzymianie lada chwila oczekiwali z trwogą, że zwycięzca uderzy na miasto i pewnie powtarzali: Hannibal ad portas. Słów tych dziś używamy w znaczeniu: nieprzyjaciel blisko, niebezpieczeństwo jest groźne.

*

Hic jacet pulvis, cinis et nihil (Tu leży proch, popiół i nic). Taki napis kazał umierający kardynał Barberini położył na swoim grobowcu.

*

Hic mulier (Ten kobieta). Tak nazywano tęgą, energiczną niewiastę; my mówimy »Heród-baba«.

*

Hic Rhodus, hic salta! (Tu jest Rodus, tu skakaj). Bajki Ezopa. Jakiś słynny skoczek opowiadał, jak on to na wyspie Rodus tańcował i skakał. Wtedy jeden ze słuchających zawołał: hic Rhodus, hic salta! Pokażno tutaj co umiesz, bo tu tak samo możesz skakać jak na wyspie Rodus.

*

Homo novus (Człowiek nowy). Tak zwano dorobkiewicza z gminu, który się pchał między stare rody arystokratyczne.

*

Homo omnium horarum (Człowiek wszystkich godzin). My mówimy »i do tańca i do różańca«.

*

Hoc et plus benedicat Dominus! (To i więcej niech Pan pobłogosławi). Żartobliwe błogosławieństwo przed ucztą.

*

Horror vacui. (Wstręt przed próżnią). Rabelais. Gargantua I. 5. ma: natura horret vacuum.

I.

Ibis, redibis, non morieris in bello (Pójdziesz, powrócisz, nie zginiesz na wojnie). Dwuznaczna odpowiedź Pytji dana wojownikowi pytającemu się, czy wróci zdrowo z wojny. — Gdy się da przecinek po »non«, to zdanie brzmi: ibis, redibis non, morieris in bello.

*

In aqua scribere (Na wodzie pisać). Napróżno co robić.

*

Inde irae (Stąd gniewy). Juvenal. Sat. I. To jest więc przyczyną gniewu.

*

In diem vivit (Z dnia na dzień żyje). O lekkomyślnym.

*

In flagranti (delicto comprehensus). Codex Justin. Złapany na gorącym uczynku — przy popełnianiu zbrodni.

*

Ingrata patria, ne ossa quidem mea habebis! (Niewdzięczna ojczyzno, ani kości moich mieć nie będziesz). Powiedział Scipio Afrykański, gdy był zmuszony Rzym opuścić. Przy śmierci kazał się pochować zdala od Rzymu.

*

In hoc signo vinces (Τούτῳ νίκα, w tym znaku zwyciężysz). Eusebius »Vita Constantini Imp.« I. 28. pisze, że gdy Konstantyn ciągnął w r. 312 przeciw Maksencyuszowi, zobaczył na niebie ognisty krzyż z napisem: in hoc signo vinces. Kazał tedy sporządzić chorągiew w kształcie krzyża (labarum), a na niej powyższy napis umieścić. Rzeczywiście pod murami Rzymu złamał przeważne siły Maksencyusza i został jedynowładcą całego państwa.

*

In medias res (W środek rzeczy). Hor. Ars. poët. 147 pisze, że Homer wojny Trojańskiej nie zaczyna *ab ovo Ledae* (z którego miała powstać Helena, bezpośrednia przyczyna tej wojny) tylko zaraz w środek rzeczy wprowadza.

*

In partibus infidelium (W krajach niewiernych). Stolica Apostolska mianuje często biskupów »in partibus infidelium«, to znaczy daje tytuł biskupa miasta, które dawniej biskupa miało, a teraz jest pod panowaniem tureckiem. Taki biskup ma tylko tytuł, ale niema dyecezyi.

*

In puris naturalibus. Bellarmin. W tem co natura dała.

*

Inter fratres. Między braćmi, poufnie.

*

In trinitate robur (W trójcy jest siła). Dewiza Bismarka.

*

In vino veritas (W winie jest prawda). Alceus. Polskie przysłowie: pijany... prawdę powie.

*

In pulicis morsu Deum invocat. (Pchła go ukąsiła i Boga wzywa). Gdy kto w małej przykrości bardzo narzeka.

*

In silvam ligna ferre (Nosić drzewo do lasu). Niepotrzebną robotę robić.

*

Ipsa melior sua fama (Lepsza niż jej sława). Ovid. Ex Ponto I. 2. Niemcy mówią: er ist besser, als sein Ruf.

*

Ipse dixit (Αὐτὸς ἔφα). Cic. De nat. deor. I. »On sam tak powiedział« mówili uczniowie Pitagorasa, dla których słowo mistrza było jakby Ewangelią.

J.

Jurare in verba magistri (Przysięgać na słowo nauczyciela). Hor. Epist. I. 14.

*

Jure caduco (Prawem znikomem). Nijakiem prawem, bezprawnie.

*

Jus murmurandi (Prawo mruczenia, szemrania). Gdy podwładny nie śmie się upomnieć o swą krzywdę, mówimy, że mu pozostało: jus murmurandi.

L.

Lapidem ferre altera manu, altera panem ostentare. (W jednej ręce trzymać kamień, w drugiej chleb pokazywać). Plautus.

*

Lapsus calami (Upadek pióra). Gdy kto przy pisaniu błąd zrobi.

*

Lapsus linquae (Upadek języka). Gdy kto w mowie byka strzeli.

*

Laudator temporis acti (Chwalca czasu minionego). Hor. Ars poët. 173. Tak nazywa poeta *starca.*

*

Leonina societas (Spółka ze lwem). Phaedrus Fab. Gdy mocniejszy słabszych wspólników krzywdzi. Lew z osłem polował i zwierzynę upolowaną podzielił na cztery części, a potem odezwał się do osła: dwie części biorę, bom polował; trzecią biorę, bom król zwierząt; a czwartą niech się mi kto odważy zabrać! Tak osieł nic nie dostał.

*

Licentia poetica (Wolność poetycka). Cic. De orat. III.

*

Lucida intervalla (Jasne przerwy). Zwą się chwile przytomności i rozsądku u waryata.

*

Lucus a non lucendo Quintilian. Inst. orat. I. Gaj nazywa się *lucus,* choć w nim ciemno (non *lucet*).

*

Lupo ovem committit (Wilkowi owcę powierza). My mówimy: robi wilka pasterzem, kozła ogrodnikiem, gdy kto nierzetelnemu człowiekowi powierza pieczą swego majątku.

*

Lupus in fabula (Wilk w bajce). Terentius. Adelphi IV. My mówimy: o wilku mowa, a wilk tuż.

M.

Malo hic esse primus, quam Romae secundus. (Wolę tu być pierwszym, niż w Rzymie drugim). Plutarch. Vita Caes. XI. Tak miał powiedzieć Cezar w małem miasteczku, gdy przejeżdżając dowiedział się, jakie zabiegi czyniło wielu o godność burmistrza. Słowa te zupełnie pasują do

charakteru Cezara, który pałał niepohamowaną żądzą sławy i władzy.

*

Malo semel mori, quam in assiduo timore vivere (Wolę raz umrzeć, niż żyć w ustawicznej trwodze). Miał powiedzieć Cezar, gdy go ostrzegano przed spiskami. Ezop w bajce kładzie w usta zająca słowa: lepiej odrazu zginąć, niż całe życie bać się śmierci.

*

Malum necessarium (Ἀναγκαῖον κακόν). Złe konieczne. Menander tak nazwał małżeństwo.

*

Mea parvitas (tenuitas). Moja małość, niskość. Valer. Max.

*

Medice, cura teipsum (Lekarzu, ulecz siebie samego). Gdy kto sam ma dosyć błędów, a innych chce poprawiać, mówią mu: medice, cura teipsum — popraw wprzódy siebie.

*

Memento mori! (Pamiętaj na śmierć). Hasło Trapistów.

*

Mens agitat molem (Duch porusza materyą). Verg. Aen. VI.

*

Minus de genus, si est constructio bonus. Gdy komu zwracają uwagę, że w rodzaju błąd popełnił, zwykł odpowiadać żartobliwie: minus de genus... Naturalnie, że w tem zdaniu też jest parę błędów.

*

Misera contribuens plebs (Biedny płacący podatki gmin). Hor. Sat. I. W »Corpus Juris Hungarici« Decr. II. stoi: miseram.... contribuentem plebem gravantes exactiones...

*

Modus vivendi. Sposób pożycia.

*

Montes auri pollicens (Obiecujący góry złota). Terentius. Phormio I. 2.

N.

Neque ad forum, neque ad chorum (Ani do służby państwa, ani do służby Boga — niezdatny). My mówimy: ani do tańca, ani do różańca.

*

Ne quid nimis (Μηδὲν ἄγαν). Terentius. Andria I. Nic nadto.

*

Nervus rerum (Nerw rzeczy — pieniądz). Cic. V Philippica. II: Nervus belli pecunia. Demostenes: τα χρήματα τὰ νεῦρα τῶν πραγμάτων. Marszałek Trivulzio rzekł do Ludwika XII: do wojny trzy rzeczy są potrzebne: *pieniądze! pieniądze! pieniądze!*

*

Nil desperandum (Nie trzeba rozpaczać). Hor. Sat.

*

Noli me tangere (Nie dotykaj mnie). Ewang. Jana XX. 17. Słowa Chrystusa zmartwychwstałego do Magdaleny. My tych słów używamy o człowieku drażliwym, jakto mówią »niedotykanym«.

*

Noli turbare circulos meos! (Nie psuj mi moich kół). Miał powiedzieć słynny matematyk Archimedes do żołnierza rzymskiego, który po zdobyciu Syrakuz przez Rzymian w r. 212 przed Chr. zastał go kreślącego geometryczne figury na piasku. Śmiertelne cięcie mieczem było odpowiedzią żołnierza.

*

Nomen et omen (Imię i wróżba). Plautus. Pers. IV. Używa się, gdy np. człowiek noszący nazwisko Łakomski jest rzeczywiście łakomy.

*

Nondum omnium dierum sol occidit (Jeszcze słońce wszystkich dni nie zaszło). Livius: XXXIX. 26. Słowa te miał wypowiedzieć Perseusz król Macedoński, gdy Rzymianie prowokowali go stawianiem niemożebnych do przyjęcia warunków, aby mogli znaleźć powód do wojny i podbicia Macedonii.

*

Non ex quovis ligno fit Mercurius (Nie z każdego kawałka drzewa może być figura bożka Merkuryusza).

*

Non multa, sed multum. Plinius junior Epist. 7. pisze: ajunt, multum legendum esse non multa. Nie wiele trzeba czytać co do ilości, lecz wiele co do jakości.

*

Non omnis moriar (Nie wszystek umrę). Hor. Oda III. Bo sława nieśmiertelna po mnie zostanie.

*

Non plus ultra (Dotąd a nie dalej). Job. XXXVIII. 11.

*

Non possumus (Nie możemy). Acta Apost. IV. 20. Na natarczywe żądania rządu włoskiego, aby uznał (bezprawnie dokonany) zabór Państwa kościelnego, odpowiadał Pius IX: non possumus.

*

Non propter esum, sed propter Jesum (Nie dla jedzenia ale dla Jezusa). Mówi się o człowieku, który został kapłaz powołania, nie dla chleba.

*

Non sum qualis eram (Nie jestem takim, jakim byłem). Hor. Oda lib. IV. I. 3.

*

Nosce teipsum (Znaj siebie samego). Cic. Tusc. I. Na świątyni delfickiej było zdanie »Γνῶθι σεαυτόν« (poznaj siebie samego).

*

Non vitae, sed scholae discimus. (Niestety nie dla życia, ale dla szkoły się uczymy). Seneca. Epist. Stąd przysłowie odwrotne: non scholae, sed vitae discimus.

*

Nos numerus sumus et fruges consumere nati (Jesteśmy tylko liczbami, zrodzeni do zjadania chleba). Hor. Epist. I.

*

Nuda veritas (Naga prawda). Hor. Oda I. 24.

*

Nusquam est, qui ubique est (Nigdzie jest, kto jest wszędzie). Sen. Epist. I. 2. My mówimy o człowieku »wszędobylskim«: jest wszędzie i nigdzie.

*

Nutrimentum spiritus (Pokarm ducha). Taki napis jest na bibliotece królewskiej w Berlinie.

O.

Obstupui, steteruntque comae, vox faucibus haesit (Osłupiałem, włosy dębem stanęły mi na głowie, a głos zamarł w gardle). Verg. Aen. II. Opowiada Eneasz, co się z nim działo, gdy ujrzał swą zmarłą żonę Kreuzę.

*

Occasione data (Przy danej sposobności).

*

Oderint, dum metuant! (Niech nienawidzą, byleby się bali). Suetonius »Vita Caligulae Imp«. Tak ten cesarz zwykł był mawiać o poddanych.

*

Odi profanum vulgus (Nienawidzę pospolitą tłuszczę). Hor. Oda III. 1.

*

Officium boni viri! (Obowiązek dobrego człowieka).

*

Oleum et laborem perdidi (Olej i pracę straciłem). Plautus. Poenulus I. Te słowa wyrzekła dama lekkiego życia, która napróżno się olejkami nasmarowała i wystroiła.

*

O mihi praeteritos referat si Jupiter annos! (O! gdyby mi Jupiter wrócił minione lata). Verg. Aen. VIII.

*

O sancta simplicitas! (O święta prostoto!) Miał zawołać Jan Hus na stosie na widok staruszki, która gorliwie dorzucała drzewo do stosu. Uważano mianowicie, że jest dobrym uczynkiem dokładać drzewa do stosu, na którym palono heretyka.

*

O tempora! o mores! (O czasy! o obyczaje!) Cic. In Catil. I.

*

O venalem urbem! quae seipsam vendidisset, si emptorem invenisset. (O przedajne miasto, którebyś się samo sprzedało, gdybyś kupca znalazło!) Sallust. Bellum Jugurthinum XXXV. 10. Miał zawołać Jugurta wyjeżdżając z Rzymu, gdzie wszystkich przeciwnych sobie senatorów złotem pozyskał.

P.

Panem et circenses! (Chleba i zabaw). Juven. Sat. X. Tak wołał motłoch Rzymski. Hiszpańskie: *pan y toros* (chleba i walki byków).

*

Panis bene merentium (Chleb dobrze zasłużonych). Tak nazywamy wynagrodzenie dane ludziom zasłużonym dla kraju.

*

Par nobile fratrum (Szlachetna para braci). Hor. Sat. II. Poeta mówi ironicznie o dwóch synach bogacza, którzy słowiki masami zjadali.

*

Parcere subjectis et debellare superbos (Podbitych oszczędzać, a pysznych zwalczać). Verg. Aen. VI.

*

Parturiunt montes, nascitur ridiculus mus (Stękają góry, a rodzi się śmieszna mysz). Hor. Ars poët. 139.

*

Pauper ubique jacet (Ubogi wszędzie ulegać musi). Ovid. Fasti I.

*

Per fas vel nefas (W dobry lub zły sposób). Po dobroci, albo po złości.

*

Periculum in mora (Niebezpieczeństwo w zwłoce). Liv. XXXVIII. 25.

*

Per longum et latum (Długo i szeroko) np. co opowiadać.

*

Per pedes Apostolorum. Tak jak Apostołowie chodzili, t. j. na nogach, pieszo.

*

Perpetuum mobile! Marzyli i marzą mechanicy o przyrządzie, któryby raz w ruch wprawiony sam się ustawicznie poruszał.

*

Per aspera ad astra! (Przez przykre drogi do gwiazd) Seneca.

*

Persona grata (v. gratissima) (Osoba miła). Tak nazywamy człowieka mającego łaski możnych.

*

Pia desideria (Pobożne pragnienia). Tytuł pisma Hermana Hugo Jezuity w r. 1627.

*

Pia fraus (Pobożna zdrada). Ovid. Metam. IX.

*

Piscem natare docet (Uczy rybę pływać). Gdy kto robi rzecz zbyteczną.

*

Pleno titulo. (Z pełnym tytułem). Skrócone: P. T.

*

Plus esse quam videri. Być czemś więcej, niż się na oko wydaje.

*

Post festum (Po uczcie). Plato. Gorgias I. Po wszystkiem.

*

Post nos diluvium (Po nas potop). Lubił mawiać cesarz Tyberyusz. Cycero (De fin. III. 19.) cytuje zdanie nieznanego poety greckiego: ἐμοῦ θανόντος λαῖα μιχθήτω πυρί (Po mej śmierci niech i świat zgore). — Gdy na dworze Ludwika XV rozmawiano raz o rozpaczliwym stanie Francyi, odezwał się król: dopóki ja żyję, do wybuchu nie dopuszczę, a *„après nous le déluge"!* My mamy sposoby mówienia: po nas niech i potop przyjdzie; niech się i świat skończy; niech się i niebo zawali.

*

Pro aris et focis (Za ołtarze i ogniska domowe). Cic. De nat. deor. III. 40. Walczyć za wszystko, co najdroższe.

*

Probatum est. To rzecz dowiedziona, wypróbowana.

*

Pro domo sua (oratio). Jedna mowa Cycerona ma tytuł: de domo sua. Gdy kto we własnym interesie przemawia, mówimy że to mowa »pro domo sua«.

*

Pro forma (Dla formy). Aby zadosyć uczynić formie.

*

Pro memoria (Dla pamięci). Dać komu »pro memoria« — dać pamiętne, obić.

*

Promoveatur, ut amoveatur (Trzeba go wyżej posunąć, aby go oddalić). Mówi się, gdy komu władza daje lepszy urząd, aby go oddalić od »wielkiego ołtarza«.

*

Pro publico bono! Dla wspólnego dobra.

Q.

Quaerenda pecunia primum; virtus post nummos (Najprzód trzeba się starać o pieniądze; o cnotę potem). Mówi Horacy (Epist. I. 1) ironicznie.

*

Quantum mutatus ab illo (Hectore)! Jakże inny od tamtego! Verg. Aen. II. Mówi poeta o zranionym śmiertelnie Hektorze, w przeciwstawieniu do Hektora dawniej zwycięskiego i wspaniałego.

*

Quid novi ex Africa? (Co nowego słychać z Afryki). Aristot. Hist. animal. VIII. pisze: Ἀεὶ φέρει τι Λιβύη καινόν (zawsze Afryka coś nowego przynosi).

*

Qui nescit dissimulare, nescit regnare (Kto nie umie udawać, ten nie umie panować). Miał powiedzieć Ludwik XI król francuski, który rzeczywiście tylko podstępem i obłudą potęgę królewską pomnożył.

*

Quod erat demonstrandum! (Co było do udowodnienia). Słynny Euklides swe zagadnienia matematyczne kończy formułą: ὅπερ ἔδει δεῖξαι.

*

Quos ego! (Dam ja wam). Verg. Aen. I. Groźba.

*

Quousque tandem Catilina abutere patientia nostra? (Dokądże tedy Katylino będziesz nadużywał naszej cierpliwości?) Cic. In Catil. I. 1.

R.

Rara avis (Rzadki ptak). Hor. Sat. I. 46. Rzadka rzecz.

*

Redde quod debes. Oddaj coś winien.

*

Relata refero (Co mnie doniesiono, to i ja donoszę). Herodot Hist. VII. i gdzieindziej pisze: τά λεγόμενα λέγω.

*

Rex Auguste, judica juste! (Królu Auguście, sądź sprawiedliwie).

*

Ridentem dicere verum (Śmiejąc się mówić prawdę). Hor. Sat. I. 1. W żartach prawdę mówić.

*

Risum teneatis amici? (Czybyście się wstrzymali od śmiechu przyjaciele?) Hor. Ars poët. 5.

*

Rixari de lana caprina vel: de asini umbra (Kłócić się o kozią wełnę lub: o cień osła). Hor. Epist. I. To znaczy: sprzeczać się o rzecz bez wartości.

*

Roma aeterna (Wieczny Rzym). Tibull. Eleg. 2. My nazywamy Rzym »wiecznem miastem«.

*

Roma benedictus, sed populus maledictus. Rzym święty, ale lud przeklęty. Błąd gramatyczny dla rymu.

*

Rumpitur invidia (Pęka z zazdrości). Phaedrus Fab. I. Żaba wielkością chciała dorównać wołowi i tak długo się nadymała, aż pękła.

S.

Sancte Bernarde, unde tam tarde? (Święty Bernardzie, skądże tak późno?) Taki napis był na obrazie Matki Boskiej w Spirze.

*

Sapere aude! (Odważ się być mądrym). Hor. Epist. II.

*

Sapienti sat! (Mądremu dosyć). Plautus. Persa IV. My mówimy: mądrej głowie dość dwie słowie.

*

Semper idem (Zawsze ten sam). Cic. Tusc. III. 15. pisze: vultus exeuntis et redeuntis (Socratis) erat *semper idem.*

*

Sero sapiunt Phryges, dummodo sapiant (Zapóźno Frygogowie przychodzą do rozumu, ale i to dobre). Cic. Ad fam. 7. Lepiej późno (przyjść do rozumu), niż nigdy.

*

Sic itur ad astra! (Tak się idzie w górę). Verg. Aen. IX.

*

Sic transit gloria mundi! (Tak przemija chwała świata). Przy nabożeństwie odprawianem po obiorze nowego papieża zapala mistrz ceremonii zwitek lnu umieszczony na laseczce i mówi: Sancte Pater, sic transit gloria mundi! — W tej ceremonii mieści się głęboka myśl, że wszystkie godności i bogactwa ziemskie są marne.

*

Sic vos non vobis... (Tak wy nie sobie...) Donatus (Vita Vergilii) tak opisuje początek tego cytatu. Wergiliusz raz na drzwiach pałacu Augusta umieścił bezimiennie piękny dwuwiersz pochlebny dla cesarza. Lichy poeta, nazwiskiem Batyllus podał się za autora tego dwuwiersza, a cesarz obsypał go darami i zaszczytami. Wtedy Wergiliusz napisał na drzwiach pałacu cztery razy półwiersz: sic vos non vobis... Cesarz żądał od obecnych, aby uzupełnili te wiersze, ale żaden nie potrafił tego. Wtedy Wergiliusz napisał pod dwuwierszem dawniej utworzonym te słowa: »hos ego versiculos feci, tulit alter honores«, a potem w ten sposób uzupełnił wiersze:

Sic vos non vobis... nidificatis aves,
Sic vos non vobis... vellera fertis oves,

Sic vos non vobis... mellificatis apes,
Sic vos non vobis... fertis aratra boves.

*

Signum temporis (Znak czasu). Ewang. Mat. XVI. 3. Stoi tam mianowicie: Faciem coeli judicare nostis, *signa autem temporum* non potestis scire?

*

Simia in purpura (Małpa w purpurze). Gdy kto pięknie ubrany, a brzydki.

*

Simplex servus Dei (Prosty sługa Boży). Tak nazywamy prostego, a dobrego człowieka.

*

Si non iste porcus, non fuisset Wadowita doctus. (Gdyby nie ten wieprzek, nie byłby Wadowita został uczonym). Te słowa wypowiedział Marcin Wadowita, uczony kanonik krakowski, gdy mu raz przymawiano, że za młodu pasał wieprze. Rzeczywiście będąc młodym służył u gospodarza i pasł jego trzodę, a gdy raz prosiak mu zginął, bojąc się kary uciekł ze służby do Krakowa, w biedzie skończył szkoły i został uczonym kanonikiem. O nim powiedział jeden z papieży, że ma »doctrinam angelicam, vocem diabolicam et mores rusticales«.

*

Sine ira et studio (Bez gniewu i zapału). Tacit. Annal. I. Bezstronnie.

*

Sint ut sunt, aut non sint (Niech będą jak są, albo niech nie będą). Tak powiedział Ricci, jenerał zakonu Jezuitów do papieża Klemensa XIV, który naciskany przez liberalne rządy, aby zniósł zakon, chciał go ocalić zaprowadzeniem pewnych reform, na które Ricci się nie zgodził.

*

Si omnes consentiunt, ego non dissentio (Jeżeli wszyscy przystają na to, ja nie oponuję). Albo: si omnes consentiunt, ego non, dissentio. (Ja nie przystaję, oponuję).

*

Si parva licet componere magnis. Verg. Georg. IV. (Jeżeli małe rzeczy można równać z wielkiemi). Poeta opisuje pracę pszczół i kujących pioruny Cyklopów.

*

Sis Augusto felicior, Trajano melior! Eutropius VIII. (Obyś był szczęśliwszy od Augusta, a lepszy od Trajana!) Takie życzenia składano nowemu cezarowi w Rzymie.

*

Sit divus, dummodo non vivus! (Niech zostanie bogiem, byle tylko nie został przy życiu). Cezarów Rzymskich po śmierci apoteoza czyli ubóstwienie czekało; dlatego o takich Kaligulach, Neronach i Domicyanach słusznie mówiono: sit divus, dummodo non vivus! Bo dopóki byli przy życiu, byli biczem Bożym dla narodów.

*

Sit tibi terra levis! Ovid. Amor. I. (Niech ci ziemia będzie lekką!) Temi słowy żegnano zmarłego.

*

Sit venia verbo! (Niech będzie przebaczono temu słowu). Gdy kto musi użyć nieprzyzwoitego, grubego słowa, wtedy mówi: sit venia verbo.

*

Socius doloris. Towarzysz boleści (niedoli).

*

Somnia vigilantium (Sny czuwających). Używa się, gdy ktoś marzy o rzeczach nie dających się osiągnąć.

*

Species facti. Postać czynu (rzeczy).

*

Spiritus movens (Duch poruszający). Tak nazywamy człowieka, który w jakiejś sprawie jest głównym działaczem i sprężyną.

*

Stando oportet mori Imperatorem! (Panujący powinien stojąc umierać). Słowa Wespazyana † r. 79 po Chr.

*

Stante pede (Na stojącej nodze). Zaraz, lub jakto mówią »na jednej nodze«.

*

Statu quo ante (W stanie, jaki był przedtem). W tym samym co dawniej.

*

Sub rosa (Pod różą). W ścisłej tajemnicy co komu powierzyć. Róża była też symbolem sekretu.

*

Subsidium charitativum (Pomoc z miłości — życzliwa). W średnich wiekach duchowieństwo było wolne od podatków państwowych, ale gdy panujący znajdował się w ciężkiem położeniu, dobrowolnie składano znaczną sumę na potrzeby państwa i to się zwało »subsidium charitativum«.

*

Sub specie aeternitatis. Spinoza Ethica V. Pod postacią (w zwierciedle) wieczności. Pisze on tam: spiritus est aeternus, quatenus res sub specie aeternitatis concipit.

*

Summa summarum. Plautus. Trucul I. Razem, ze wszystkiem.

*

Sursum corda! Z Prefacyi. (W górę serca!) Treny Jeremiasza III. 41: *Levemus corda* nostra cum manibus ad Dominum.

*

Sus Minervam docet (Swinia uczy Minerwę). Mówi się, gdy głupi mądremu chce dawać nauki.

*

Sustine et abstine! Aul. Gellius. Noctes atticae 17. U Epikteta: ἀνέχου καὶ ἀπέχου! (Znoś i powstrzymuj się!) Znoś przykre, powstrzymuj się od złych. Zasada rozumnego ascetyzmu.

*

Suum cuique! Cic. De officiis I. 5. Każdemu dać, co jest jego. Motto orderu »Czarnego Orła«. Dewiza Prus.

*

Surdo fabulam narrat (Głuchemu bajkę opowiada). Na darmo co czyni.

T.

Tabula rasa. Plutarch. Tablica wygładzona (niezapisana). Umysł dziecka jest jak tabula rasa; co na niej napiszesz, to zostanie.

*

Tempus edax rerum. Ovid. Metam. XV. Czas zjada rzeczy. My mówimy: *Ząb czasu.*

*

Terra ignota (Ziemia nieznana). Gdy kto o jakiej rzeczy niema pojęcia, mówimy że to dla niego »terra ignota«.

*

Tertium non datur (Trzeciego nic niema). To znaczy: albo tak, albo tak; trzeciego sposobu niema.

*

Testimonium ambulans religionis christianae (Świadectwo chodzące religii chrześcijańskiej). Tak nazywa Tertulian żydów.

U.

Ultima ratio regis! (Ostatni argument króla). Napis taki umieszcza rząd pruski na armatach polnych od r. 1742. Pochodzi może od Kalderonowego: ultima razon de reyes (w wojnie: armaty, proch i kule). Ludwik XIV. kazał umieszczać na działach napis: ultima ratio regum.

*

Unus pro multis (Jeden za wielu). Verg. Aeneis V: Unum pro multis dabitur caput.... Św. Paweł pisze 2 Cor. V. 14: Si *unus pro omnibus* mortuus est.... My mówimy: jeden za wszystkich, wszyscy za jednego! Wyraz solidarności.

*

Urbi et orbi! (Miastu i światu). Temi słowy błogosławi papież z balkonu bazyliki Lateraneńskiej we Wielki Czwartek.

*

Usus tyrannus est (Zwyczaj jest tyranem). Hor. Ars poët.

*

Ut aliquid fecisse videatur! (Aby się zdawało, że się coś zrobiło). Gdy kto zrobi trochę ot — aby zbyć, dla oka.

*

Utile dulci (Pożyteczne z przyjemnem). Hor. Ars poët. 343. ma: Omne tulit punctum, qui *miscuit utile dulci.*

*

Utinam falsus vates sim! (Obym był fałszywym prorokiem!) Oby się to nie stało co mówię, oby się moja przepowiednia nie spełniła!

V.

Vade mecum (Chodź ze mną). W znaczeniu »książeczka kieszonkowa«, której się bardzo często używa. Piotr Lotichius napisał w r. 1625 książkę pod tytułem: *Vade mecum* sive »epigrammatum centuriae duae«. Stąd może ten cytat ma początek.

*

Vae victis! Livius V. 48. (Biada zwyciężonym). Po klęsce nad rzeką Allią w r. 390 przed Chr. zajęli Rzym Gallowie pod wodzą Brennusa. Po długiem oblężeniu Kapitolu zgodzili się ustąpić za złożeniem okupu. Ale złoto przez Rzymian ofiarowane chciał Brennus na fałszywej wadze ważyć, na co gdy się posłowie Rzymscy żalili, rzucił swój miecz na szalę i zawołał: vae victis! Stąd i dziś mówimy: rzucać miecz na szalę.

*

Vale et me amantem redama! (Bądź zdrów i mnie kochającego cię nawzajem kochaj). Forma pożegnania.

*

Varre, redde mihi legiones! Suetonius »Vita Augusti« 23. (Warrusie, wróć mi moje legiony!) Miał wołać cesarz August po klęsce Warrusa w lesie Teutoburskim (w r. 9 po Chr.), gdzie wielka ilość Rzymian zginęła.

*

Veni, vidi, vici! Plutarch. Vita Caesaris. (Przybyłem, ujrzałem, zwyciężyłem). Temi słowy doniósł Cezar Senatowi rzymskiemu o zwycięstwie nad Farnacesem, królem Pontu pod Zelą w r. 47 przed Chr.

*

Verba veritatis. Słowa prawdy.

*

Videant consules, ne quid res publica detrimenti capiat! Cic. In Catil. I. 2. (Niech konsulowie baczą, żeby rzeczpospolita nie poniosła szkody). Tą formułą Senat udzielał konsulom obszerną władzę wykonawczą, gdy państwo było w niebezpieczeństwie.

*

Vincere scis Hannibal, victoria uti nescis. Liv. XII. 50. (Zwyciężać umiesz Hannibalu, ale ze zwycięstwa korzystać nie umiesz). Powiedział Maharbal, dowódca jazdy punickiej, do Hannibala po zwycięstwie pod Kannami, gdy tenże namawiany do uderzenia na Rzym, niechciał tego uczynić.

*

Viribus unitis (Zjednoczonemi siłami). Hasło cesarza Franciszka Józefa I.

*

Virtute et exemplo (Cnotą i przykładem). Hasło cesarza Józefa II.

*

Visum repertum (Widziano, znaleziono). Tak zwie się świadectwo, które lekarz wystawia uszkodzonemu na ciele.

*

Vivos voco, mortuos plango, fulgura frango (Żywych zwołuję, umarłych opłakuję, pioruny łamię). Napis na dzwonie. Schiller użył tego wiersza za motto do swej przepięknej »Pieśni o dzwonie«. Jest też wiersz inny taki:

Laudo Deum verum, plebem voco, congrego clerum;
Defunctos ploro, pestem fugo, festa decoro.

Dzwony zwołują ludzi do kościoła; gdy kto umrze, dzwo-

nią mu, aby żywych wezwać do modlitwy za jego duszę; wreszcie wierzy lud prosty, że głos dzwonów ma moc rozpędzać chmury brzemienne gromami i gradem (dzwonki loretańskie) i odpędzać od ludzi zarazę i różne napaści złego ducha.

*

Vixi ut tu vivis, mortuus sum sicut et tu morieris (Żyłem jak i ty, umarłem jako i ty umrzeć musisz). Napis na nagrobku.

*

Vox, vox, praeterea nihil! (Głos, a oprócz tego nic więcej). Tak się odezwał jeden zobaczywszy małego słowika silnym głosem cudne trele wywodzącego. Gdy kto mówi bez treści i sensu, mówią o nim: sonus verborum, albo: vox, praeterea nihil!

VII. Cytaty z autorów greckich, francuskich, angielskich, niemieckich, włoskich, polskich i cytaty historyczne.

A.

Alles ist aufs beste bestellt in der besten der möglichen Welten. »Nisi inter omnes possibiles mundos hic optimus esset, Deus nullum produxisset«. Pisze Leibnitz (Theodicee I. 8). *Maksyma optymistów.*

*

"Αριστον μὲν ὕδωρ (Woda jest najlepsza). Pindar. Olimp I.

*

"Ασβεστος γέλως (Nieustający, długotrwały śmiech). Homer. Ilias I. 599. Śmiech taki zwiemy też *homerycznym*, a Francuzi »rire homerique«.

*

Auf den Bergen ist Freiheit! (Na górach jest wolność). Schiller. Braut von Messina IV. 7.

B.

Bij, ale słuchaj! Plutarch. »Zdania królów i wodzów«. Gdy przed bitwą pod Salaminą Spartanie przerażeni ogromem sił perskich, chcieli ze swą flotą odpłynąć na obronę Peloponezu, Temistokles na radzie wojennej uparcie twierdził, że tylko w zatoce Salamińskiej mogą Persów zwyciężyć. Rozgniewany król Spartański Eurybiades podniósł kij na dzielnego Ateńczyka, a ten zawołał: bij, ale słuchaj!

*

Blut ist ein ganz besonderer Saft (Krew jest bardzo osobliwym sokiem). Goethe. Faust I.

C.

Cerberus. Vergil. Aeneis VI. 417. Byłto pies o trzech głowach, który strzegł wejścia do Hadesu. My złego, ponurego, a wiernego stróża zwiemy „*cerberem*“.

*

C'est le commencement de la fin (To jest początek końca). Miał powiedzieć Talleyrand po powrocie Napoleona z Elby.

*

Cherchez la femme! (Szukaj kobiety). Fouche? Juwenalis w satyrze VI. powiedział: nulla est fere causa, in qua non femina litem moverit.

*

Chevalier sans peur et sans reproche (Rycerz bez trwogi i zmazy). Tak nazwano sławnego rycerza francuskiego Bayarda, tak też i dziś nazywamy człowieka dzielnego a nieposzlakowanego.

*

Chiesa libera in libero stato (Wolny kościół w wolnem państwie). Cavour. Hasło rządów liberalnych. Już Montalembert w przedmowie do swych dzieł powiedział: »wolny kościół w wolnem państwie jest naszym programem«.

D.

Das also war des Pudels Kern? (To więc była treść pudla?) Goethe. Faust I.

*

Das Leben ist doch schön! (Życie jest przecież piękne). Schiller. Don Carlos. IV. 21.

*

Dawać jest bardziej po królewsku, niż brać. Plutarch »Mowy królów i wodzów«. Słowa te wyrzekł król perski Artakserkses.

*

Denn das Auge des Gesetzes wacht (Bo oko prawa czuwa). Schiller. Lieder. Okiem prawa zowiemy żandarma.

*

Den Wald vor lauter Bäumen nicht sehen (Nie widzieć lasu z powodu drzew). Wieland. Musarion.

*

Der Fürst ist der erste Diener seines Staats (Panujący jest pierwszym sługą swego państwa). Miał mawiać Fryderyk II. zwykle po francusku: Un prince est le premier serviteur et le premier magistrat de l'état. Swetoniusz w opisie życia Tyberyusza zachował nam zdanie, które ten monarcha z początku swych rządów wypowiedział: bonus princeps senatui *servire* debet et universis civibus.

*

Der Mohr hat seine Schuldigkeit (Arbeit) getan, der Mohr kann gehen (Murzyn zrobił co był powinien, murzyn może iść precz). Schiller. Fiesco III. 4.

*

Der preussische Schulmeister hat die Schlacht bei Sadowa gewonnen (Pruski nauczyciel ludowy wygrał bitwę pod Sadową). Powiedział Dr. Peschel, profesor geografii w Lipsku.

*

Die Glocken sind die Artillerie der Geistlichkeit (Dzwony są artyleryą duchowieństwa). Miał wyrzec Józef II.

*

Die Ruhe eines Friedhofes (Spokój cmentarny). Schiller. Don Carlos III. 10.

*

Die schönen Tage in Aranjuez sind nun zu Ende (Skończyły się piękne dni w Aranjuez). Schiller. Don Carlos. I. 1.

*

Die Sonne bringt es an den Tag (Słońce to odkryje). Chamisso. Gedichte.

*

Die Sonne geht in meinem Reich nicht unter (Słońce nie zachodzi w mojem państwie). Schiller. Don Carlos I. 6. Słowa te miał powiedzieć cesarz Karol V.

*

Die Todten reiten schnell (Umarli prędko jadą). Bürger. Lenore.

*

Dis moi ce que tu manges, je te dirai ce que tu es (Powiedz mi co jesz, a ja ci powiem czem jesteś). Brillant Savarin (Physiologie du gout). Niemcy mają: sage mir was du isst, und ich sage dir, was du bist. Feuerbach powiedział: der Mensch ist das, was er isst.

*

Donna è mobile (Kobieta jest zmienna). Verdi.

*

Don Juan. Bohater hiszpańskich podań z 14. wieku. Dziś w znaczeniu »rozpustny uwodziciel«. Znana jest opera Mozarta »Don Juan«.

*

Du haut de ces pyramides 40 siècles nous contemplent! (Z wierzchu tych piramid 40 wieków na nas patrzy). Słowa Bonapartego do wojska przed bitwą pod Piramidami w r. 1798.

*

Du sprichst ein grosses Wort gelassen aus (Wielkie słowo spokojnie wypowiadasz). Goethe. Iphigenie in Tauris I. 3.

*

Du sublime au ridicule il n'y a qu'un pas (Od wzniosłej rzeczy do śmiesznej jest tylko jeden krok). Słowa Napoleona I, gdy z Rosyi uciekał w r. 1812.

*

Dla jednego za wiele, dla wszystkich za mało. Po zwycięztwie pod Arbelą Alexander Wielki z garstką swych

żołnierzy ścigał Daryusza przez spiekłą pustynię. Spragnionemu przyniósł żołnierz w helmie trochę wody. Król napotrzył na również spragnionych swych towarzyszów, wyrzekł słowa: »dla jednego za wiele, dla wszystkich za mało« i wylał wodę na ziemię. Ten dowód zaparcia się niezmiernym zapałem napełnił Macedończyków. Podobne zdarzenie podaje nam Pismo św. o Dawidzie (I Paralipom. c. XI. 17—19) któremu trzej dzielni towarzysze przynieśli wody ze studni Betleemskiej, przedarłszy się przez obóz Filistynów zajmujących wtedy Betleem. Bohaterski król powiedział: »zachowaj Boże, abym miał krew tych mężów pić, bo z niebezpieczeństwem dusz swoich przynieśli mi wody«. I »niechciał pić, ale ofiarował ją Panu« — wylał na ziemię.

E.

Écrasez l'infâme (superstition, eglise) skrócone: écrlinf. (Zniszczcie bezecny — zabobon). Mawiał Wolter do swych zwolenników zachęcając ich do walki z kościołem katolickim.

*

Ein bewaffneter Friede (zbrojny pokój). Logau napisał po skończeniu wojny trzydziestoletniej:
Krieg hat den Harnisch weggelegt, der Friede zieht ihn an;
Wir wissen was der Krieg verübt, wer weiss was Friede kann?

*

Ἔπεα πτερόεντα. Słowa skrzydlate (prędkie). Homer Ilias I. 201. Niemcy mają: Geflügelte Worte.

*

Eppour si muove! (A jednak się porusza). Gdy Galileusz musiał przed Kongregacyą rzymską odwołać swe twierdzenie o ruchu ziemi koło słońca, jako rzekomo przeciwne Pismu świętemu, miał tupnąć o ziemię i zawołać: eppour si muove! Jestto jednak wymysł, który znajduje się pierwszy raz w »Dictionaire des portraits historiques«. Paris 1768.

*

Ἔργον δ'οὐδὲν ὄνειδος (Robota żadna nie hańbi). Hezyod »Prace i dni« 309.

*

Εὕρηκα! (Znalazłem, odkryłem). Miał zawołać Archimedes w kąpieli, gdy odkrył prawo fizyczne brzmiące: »Każde ciało zanurzone w cieczy traci tyle ze swego ciężaru, ile waży ciecz objętością jego wypchnięta«. Jestto tak zwane »prawo Archimedesa«.

F.

Faustrecht (Prawo pięści). Mówimy o prawie pięści, gdy nie rozstrzyga sprawiedliwość i słuszność, tylko siła.

*

Food for powder (Żer dla prochu). Szekspir. Henryk IV. część I. 4. 2. Niemcy mają: *Kanonenfutter* (żer armatni). Tak nazywają masy żołnierzy z pogardą.

*

Frailty, thy name is woman! (Słabości! imię twoje kobieta). Szekspir. Hamlet I. 2.

*

Furia francese (Natarczywość francuska). Antoni de Arena w dziele »Ad compagnones«. Powstał może ten cytat z *„furor teutonicus“*. (Lucanus Pharsalia I). Także Petrarka (Canzone 5) mówi o »furor tedesco«.

G.

Gdybym nie był Aleksandrem, chciałbym być Dyogenesem! Plutarch. Vita Alexandri Magni. 14. Tak miał powiedzieć Aleksander Wielki, gdy Dyogenes leżący w swej beczce a wezwany od króla, aby prosił o jaką łaskę, odrzekł spokojnie: »proszę cię Aleksandrze, abyś mi nie zasłaniał słońca«.

*

Glänzendes Elend (Błyszcząca nędza). Goethe. Leiden des jungen Werthers. — Owidyusz (Metam. XI. 133). pisze, jak król Midas obdarzony od Bachusa łaską, że wszystko

czego dotknął, przemieniało się w złoto, przy stole zawołał: miserere precor, *speciosoque* eripe *damno* (zmiłuj się proszę, i wyrwij mnie z błyszczącego nieszczęścia).

H.

Hat auch die Hölle ihre Rechte? (Czy i piekło ma swoje prawa?). Goethe. Faust. I.

*

Hieb ist die beste Deckung (Cios jest najlepszą zasłoną). Bismark.

*

Honny soit, qui mal y pense (Niech będzie bez czci, kto źle o tem myśli). Król angielski Edward III. tańczył raz z piękną hrabiną Salisbury, a gdy jej upadła podwiązka, król sam ją podniósł, przypiął hrabinie wypowiadając przytem powyższe słowa, a potem ustanowił — Order Podwiązki!

*

Hydra (ὕδρη) Hezyod. Theog. 313. Byłto potwór z wieloma głowami, którego Herkules zabił mimo to, że na miejscu jednej odciętej głowy dwie nowe wyrastały. Hydra jest obrazem złego, które ciągle się odradza, choćby się je ciągle wytępiało.

I.

Ich kenne meine Pappenheimer! Schiller. Wallensteins Tod III. 15. pisze: Daran erkenne ich meine Pappenheimer! (Po tem poznaję moich dzielnych żołnierzy z regimentu Pappenheima).

*

Ich lehre, ich nähre, ich wehre! (ja uczę, ja żywię, ja bronię). Der Priester muss lehren, der Landmann muss nähren, der Soldat muss wehren. Erasmus Alberus (»Buch von 49 Fabeln«) tak pisze:

Fein ordentlich hat Gott die Welt
Mit dreien Ständen wohl bestellt.

Ἔργον δ'οὐδὲν ὄνειδος (Robota żadna nie hańbi). Hezyod »Prace i dni« 309.

*

Εὕρηκα! (Znalazłem, odkryłem). Miał zawołać Archimedes w kąpieli, gdy odkrył prawo fizyczne brzmiące: »Każde ciało zanurzone w cieczy traci tyle ze swego ciężaru, ile waży ciecz objętością jego wypchnięta«. Jestto tak zwane »prawo Archimedesa«.

F.

Faustrecht (Prawo pięści). Mówimy o prawie pięści, gdy nie rozstrzyga sprawiedliwość i słuszność, tylko siła.

*

Food for powder (Żer dla prochu). Szekspir. Henryk IV. część I. 4. 2. Niemcy mają: *Kanonenfutter* (żer armatni). Tak nazywają masy żołnierzy z pogardą.

*

Frailty, thy name is woman! (Słabości! imię twoje kobieta). Szekspir. Hamlet I. 2.

*

Furia francese (Natarczywość francuska). Antoni de Arena w dziele »Ad compagnones«. Powstał może ten cytat z *„furor teutonicus“*. (Lucanus Pharsalia I). Także Petrarka (Canzone 5) mówi o »furor tedesco«.

G.

Gdybym nie był Aleksandrem, chciałbym być Dyogenesem! Plutarch. Vita Alexandri Magni. 14. Tak miał powiedzieć Aleksander Wielki, gdy Dyogenes leżący w swej beczce a wezwany od króla, aby prosił o jaką łaskę, odrzekł spokojnie: »proszę cię Aleksandrze, abyś mi nie zasłaniał słońca«.

*

Glänzendes Elend (Błyszcząca nędza). Goethe. Leiden des jungen Werthers. — Owidyusz (Metam. XI. 133). pisze, jak król Midas obdarzony od Bachusa łaską, że wszystko

czego dotknął, przemieniało się w złoto, przy stole zawołał: miserere precor, *speciosoque* eripe *damno* (zmiłuj się proszę, i wyrwij mnie z błyszczącego nieszczęścia).

H.

Hat auch die Hölle ihre Rechte? (Czy i piekło ma swoje prawa?). Goethe. Faust. I.

*

Hieb ist die beste Deckung (Cios jest najlepszą zasłoną). Bismark.

*

Honny soit, qui mal y pense (Niech będzie bez czci, kto źle o tem myśli). Król angielski Edward III. tańczył raz z piękną hrabiną Salisbury, a gdy jej upadła podwiązka, król sam ją podniósł, przypiął hrabinie wypowiadając przytem powyższe słowa, a potem ustanowił — Order Podwiązki!

*

Hydra (ὕδρη) Hezyod. Theog. 313. Byłto potwór z wieloma głowami, którego Herkules zabił mimo to, że na miejscu jednej odciętej głowy dwie nowe wyrastały. Hydra jest obrazem złego, które ciągle się odradza, choćby się je ciągle wytępiało.

I.

Ich kenne meine Pappenheimer! Schiller. Wallensteins Tod III. 15. pisze: Daran erkenne ich meine Pappenheimer! (Po tem poznaję moich dzielnych żołnierzy z regimentu Pappenheima).

*

Ich lehre, ich nähre, ich wehre! (ja uczę, ja żywię, ja bronię). Der Priester muss lehren, der Landmann muss nähren, der Soldat muss wehren. Erasmus Alberus (»Buch von 49 Fabeln«) tak pisze:

Fein ordentlich hat Gott die Welt
Mit dreien Ständen wohl bestellt.

Ein Stand muss lehren, der andere nähren,
Der dritte muss bösen Buben wehren.

*

Idź złoto do złota! — Gdy cesarz niemiecki Henryk V. pokazywał posłowi polskiemu Skarbkowi pełne skrzynie złota i zawołał: »iste nervus rerum agendarum mihi victoriam dabit«, poseł rzucił do skrzyni swój złoty pierścień ze słowami: »idź złoto do złota; my Polacy wolimy ostre żelazo«. Tak pisze Długosz.

*

Il dolce far niente (Słodkie próżnowanie). Cicero. (De oratore. II) mówi: illud jucundum: nihil agere, a na innem miejscu nil agere.... delectat.

*

Il n'y a que les morts, qui ne reviennet pas (Tylko umarli nie wracają). Powiedział Barère w konwencie w r. 1794.

*

Il publico secreto (Publiczna tajemnica). Carlo Gozzi napisał komedyą pod tym tytułem. Publiczną tajemnicą nazywamy rzecz, która ma być ukrytą, a którą wszyscy znają.

*

Im gęstsza trawa, tem lepiej ją kosić! — Gdy król Gotów Alaryk w r. 408 obległ Rzym, w którym powstał głód i zaraźliwe choroby, wyprawił do niego Senat poselstwo i groził rozpaczą milionowej ludności miasta. Ale mężny Got nie bał się zniewieściałych Rzymian i odrzekł szyderczo: im gęstsza trawa, tem lepiej ją kosić.

*

In meinem Staate kann jeder nach seiner Façon selig werden (W mojem państwie każdy może wierzyć według swego upodobania). Fryderyk II. Wiadomo, że Fryderyk II. choć sam ateista i liberał, jednak żadnego wyznania nie prześladował.

*

J.

Jabłko niezgody (Dissidii pomum. Trogus Pompejus Hist. XII. 15. — Malum discordiae. Justinus VII. 15) Zankapfel. Na weselu Peleusza i Tetydy rzuciła *Eris* (bogini niezgody — Discordia) między biesiadujące boginie złote jabłko z napisem »najpiękniejszej«. Hera, Pallas Atene i Afrodyta zaczęły się kłócić o posiadanie tego jabłka, bo każda uważała się za najpiękniejszą. Parys, syn Pryama obrany za arbitra przysądził to jabłko Afrodycie, która mu zato obiecała najpiękniejszą kobietę za żonę. Wykradł Helenę, żonę Menelausa króla Sparty, co dało powód do wojny Trojańskiej.

*

Jajo Kolumba. Benzoni (»Historya nowego Świata« I. 5. Wenecya 1565) pisze, jak na uczcie u kardynała Mendozy, który był protektorem Kolumba, niektórzy zazdroszczący sławy szlachetnemu Genueńczykowi twierdzili, że odkrycia »Nowego Świata« każdyby z nich dokonać potrafił. Wtedy Kolumb wziął jajo i mówi: kto z was postawi to jajo końcem na stole tak, aby stanęło? — Gdy żaden nie mógł tego dokonać, wziął Kolumb jajo, nacisnął końcem do stołu i — jajo stanęło. Wtedy tamci zawołali: »to i mybyśmy potrafili zrobić«. — »Tak, odrzecze Kolumb, aleście nie zrobili«. Tak ich zawstydził.

*

Jeszcze Polska nie zginęła! Temi słowy zaczyna się »Pieśń legionów«. Niemcy to przełożyli: noch ist Polen nicht verloren!

*

Jeunesse d'orée! (Złota młodzież). Mignet. Tak zwano synów zamożnych obywateli, którzy zebrawszy się w r. 1794 siłę rewolucyonistów złamali i teroryzmowi położyli koniec. Dziś »jeunesse d'orée« znaczy bogatych a rozpustnych paniczów w wielkich miastach.

*

Je veux, que le dimanche chaque paysan ait sa poule au pot! (Pragnę, aby każdy chłop miał w niedzielę kurę w garnku). Henryk IV. król francuski.

K.

Kamień filozoficzny (lapis philosophorum). Alchemicy w średnich wiekach trudzili się, aby wynaleźć »kamień filozoficzny« (Der Stein der Weisen), za pomocą którego można było nawet z gliny złoto robić (tak wierzyli). Rozumie się, że ten kamień filozoficzny był taką utopią, jak kwadratura koła albo perpetuum mobile.

*

Knowledge is power (Wiedza jest potęgą). Bako. Medit. sacrae art. 11.

*

Konia! konia! królestwo za konia (A horse! a horse! my kingdom for a horse) Szeks. Król Ryszard III. V. 4.

*

Kosmopolita (Obywatel całego świata). Gdy Dyogenesa ktoś zapytał skąd jest, odrzekł: κοσμοπολίτης εἰμι (jestem obywatelem całego świata, albo: z całego świata).

*

Król z narodem, naród z królem! Okrzyk przy ogłoszeniu konstytucyi 3. maja 1792.

*

Ksantyppa. Imię żony Sokratesa, bardzo złej i kłótliwej. Kobietę złośliwą, skłonną do zwady zowiemy »Ksantyppą«.

*

Kulturkampf (Walka o oświatę). Słowo to wypowiedział w parlamencie niemieckim Virchow w r. 1873. My tego wyrazu używamy, aby oznaczyć walkę państwa z kościołem katolickim.

*

L.

La France marche à la tête de la civilisation (Francya maszeruje na czele cywilizacyi). Guizot. Hist. cywilizacyi Europy.

*

Laissez faire, laissez passer! (Wolność rzemiosła, wolność handlu). Powiedział Claude Vincent w r. 1758.

*

L'appetit vient en mangeant (Apetyt przychodzi przy jedzeniu). Rabelais. Gargantua. Niemcy mają: Beim Essen kommt der Appetit.

*

La propriete c'est le vol (Własność jest kradzieżą). Proudhon. Już Brissot powiedział w r. 1780: La propriete exclusive est un vol dans sa nature. Hasło socyalistów i komunistów.

*

Lasciate ogni speranza, voi ch'entrate! (Porzućcie wszelką nadzieję, którzy tu wchodzicie). Dante. La divina Comedia. Inferno III. 9. Napis nad bramą prowadzącą do piekła.

*

Le roi est mort, vive le roi! (Król umarł, niech żyje król!) Temi słowy ogłaszano śmierć królów francuskich.

*

Le roi règne et ne gouverne pas (Król panuje, ale nie rządzi) Thiers. Jan Zamojski powiedział do króla Zygmunta III: rex regnat, sed non gubernat.

*

Les beaux esprits se rencontrent. Gryphius. Niemcy mają trafne: Schöne Seelen finden sich.

*

Les extremes se touchent (Ostateczności się stykają) Louis Mercier. Łacińskie: extrema se tangunt.

*

Le style c'est l'homme! (Styl to człowiek). Buffon.

*

L'état c'est moi! (Państwo to ja!) Miał powiedzieć w parlamencie paryskim młody Ludwik XIV. Lecz Dulaure w »Histoire de Paris« pisze, że gdy pewien sędzia wobec króla Ludwika XIV. wyraził się »le roi et l'état«, odrzekł król z dumą: l'état c'est moi!

*

Lot Ikara. Ovid. Metam. VIII. 183. opisuje, jak Dedalus ze swym synem Ikarem za pomocą skrzydeł przez się sporządzonych z Krety umknął. Ale młody Ikarus wbrew napomnieniom ojcowskim zbyt się wzniósł ku słońcu, które roztopiło wosk spajający lotki w skrzydłach, i nieszczęśliwy żeglarz powietrzny wpadł do morza. My śmiałe, a nieszczęśliwie się kończące zamiary zowiemy »lotem Ikara«.

*

Lynch (Lynch law, niemieckie: Lynchjustiz). John Lynch w 16 wieku otrzymał od swych współobywateli w Stanie Karolina nieograniczoną władzę ścigania i karania złoczyńców. Robiono z nimi krótki proces, bo po udowodnieniu zbrodni — na gałęź! Stąd »zlynchować« znaczy: powiesić bez sądu.

*

Łoże Prokrusta. Diodor lib. IV. Prokrust byłto zbójca w Attyce, który przyjmował w gościnę podróżnych, potem kładł ich na łóżko, zbyt długich ucinał, a małych wyciągał i tym sposobem ich męczył. Gwałtowne męczenie kogoś zwiemy »łożem Prokrusta«.

M.

Macht (Gewalt) geht vor Recht (Siła przed prawem). Miał powiedzieć Bismark w parlamencie Rzeszy. Już Spinoza (Tractatus politicus c. II) napisał: unusquisque tantum juris habet, quantum potentia valet.

*

Ma vie est un combat (Życie me jest walką). Voltaire. Mahomet. Już Seneka powiedział: vivere militare est.

*

Mehr Licht! (Więcej światła). Miały być ostatnie słowa Goethego, ale właściwie powiedział on: macht auch den zweiten Fensterladen auf, damit mehr Licht hereinkomme!

*

Mein Liebchen, was willst du noch mehr? (Moja droga, cóż chcesz jeszcze więcej?) Heine. Lieder. Używa się żartobliwie, gdy kto ma dosyć, a jeszcze więcej pragnie.

*

Męki Tantala. Odyss. XI. 582. Król Tantal był za swe zbrodnie skazany w Hadesie na męczarnie głodu i pragnienia. U stóp jego rozlewały się kryształowe wody jeziora, a nad głową wisiały gałęzie z najpiękniejszymi owocami; ale gdy się schylił palony pragnieniem, woda znikała; gdy rękę podniósł do gałęzi, wiatr je w górę unosił. Męki Tantala znaczy tedy »straszne męki«.

*

Miecz Damoklesa. Cic. Tuscul V. Znane jest pochodzenie tego cytatu, znany wiersz cudny Ujejskiego »Damokles«. Miecz Damoklesa znaczy tyle, co niebezpieczeństwo groźne ciągle nad głową wiszące.

*

Miłość platoniczna (duchowa). Platon (Symposion VIII) opowiada, że dwojaki jest Eros (bożek miłości): Amor ziemski i Eros niebieski. Tak i Wenus (bogini miłości) była dwojaka: Wenus, bogini miłości zmysłowej i *Wenus Urania*, bogini miłości duchowej, niebiańskiej.

*

My house is my castle (Mój dom jest moim zamkiem). Coke. Maksyma prawna angielska.

*

N.

Naczynie (beczka) Danaid. Odyssea XI. — Lucian (Hermot. 61) ma: ὁ τῶν Δαναίδων πίθος. Opisuje Homer, jak 49 córek Danausa, które swych mężów pomordowały, zostały w Hadesie skazane na noszenie wody do dziurawej beczki. My mówimy: próżno lać wodę do dziurawej beczki.

*

Nektar i ambrozya. Tak zwał się napój i pokarm bogów. Hom. Odyss. V. 93. Napój bardzo smaczny zowiemy *nektarem.*

*

Nestor. Hom. Ilias I. 247. Nazwa władcy Pylos w Messenii, najstarszego i najmędrszego z Greków pod Troją. »Nestorem« zowiemy dotąd męża wiekowego i mądrego.

*

Nitka Aryadny. Ovid. Metam. VIII. 172. Tezeuszowi dała Aryadna, córka Minosa króla Krety kłębek nici, który tenże chodząc po licznych zakrętach labiryntu rozsnuwał i po zabiciu Minotaura mógł trafić do wyjścia.

*

Noblesse oblige! (Szlachectwo wkłada obowiązki). Dewiza rodziny de Lewis.

*

Nous sommes archiprêts! (Jesteśmy arcygotowi). Temi słowy odpowiedział minister Leboeuf w r. 1870 Napoleonowi III, który go zapytał, czy wszystko do wojny gotowe.

O.

Oczy Argusowe. Ovid. Metam. I. opowiada, że Juno kochankę Jowisza *Jo* zamieniła w krowę i kazała ją pilnować stuokiemu Argusowi. »Oczy Argusowe« znaczy tyle, co: bardzo bystre.

*

Οἳ ἀροῦρης καρπὸν ἔδουσιν (Którzy jedzą owoce ziemi). Ilias VI. 142. Tak nazywa Homer opisowo *ludzi*. Horacy: nos... fruges consumere nati.

*

Ostatni z Siekierzyńskich. Tytuł jednego romansu Coopera jest: the last of the Mohikans *(Ostatni Mohikanin)*. Schiller (Wilh. Tell II. 1) ma: ich bin der letzte meines Stamms.

P.

Παθήματα-μαθήματα (Cierpienia są nauką). Ezop. Bajki.

*

Πανικὸς φόβος (Strach paniczny). Pausanias X. 23. — Cic. Attic. V. 20. i Plutarch opowiadają, że bożek Pan szerzył w nocy nagły strach i popłoch między ludźmi. Strach paniczny znaczy tedy: nagły, niespodziewany, powstający bez przyczyny.

*

Pede terram percutiam, et copiae exurgent (Nogą w ziemię tupnę i armia powstanie). Plutarch. (Vita Caesaris c. 33.) przytacza samochwalcze słowa Pompejusza, który ufny w swe znaczenie powiedział, że tupnięciem nogi armię z ziemi wyprowadzi.

*

Perlen bedeuten Thränen (Perły oznaczają łzy). Lessing. Emilia Galotti II. 7. Był zabobon w 9. wieku, że komu się śniły perły, będzie wnet płakał.

*

Phönix. Claudian (»Phönix« 102 »origo per cinerem«) opisuje tego ptaka bajecznego, który na starość sam w gnieździe się podpala i ze swych popiołów odmłodzony powstaje. Gdy państwo po upadku powstaje odrodzone i silne, mówimy że powstało jak »feniks z popiołów«.

*

Pięta Achillesa. Hyginus 107. — Verg. Aeneis. Achilles mógł być zraniony tylko w piętę, za którą go trzymała

matka, gdy go po urodzeniu zanurzała w rzece Stygs. »Pięta Achillesa« znaczy: słaba strona człowieka.

*

Pobijemy, potem policzymy! Miał zawołać Karol Chodkiewicz, gdy mu doniesiono, że nieprzyjaciół jest wielka liczba. Według innej wersyi Chodkiewicz usłyszawszy o znacznych siłach nieprzyjacielskich, dobył szabli i zawołał: tą szablą nieprzyjaciół policzę.

*

Początek my zapomnieli, końcaśmy nie zrozumieli. Tak odpowiedzieli lubiący zwięzłość Spartanie posłom pewnego miasta, którzy w długiej i kunsztownej mowie o posiłki prosili.

*

Politik der freien Hand (Polityka wolnej ręki). Słowa Bismarka w parlamencie niemieckim w r. 1864.

*

Polnische Wirtschaft (Polska gospodarka). Tak nazywają Niemcy z pogardą nasz polski nieład. Gdzie niema żadnego porządku, mówimy, że to jest »polnische Wirtschaft«.

*

Polskie wydało go plemię; wstrzymał słońce, ruszył ziemię! Wincenty Pol o Koperniku, który w swem dziele »de revolutionibus orbium coelestium« udowodnił, że ziemia obraca się około słońca.

*

Posłałem moją flotę przeciw ludziom, nie przeciw Bogu. Miał powiedzieć król Filip II. w r. 1588, gdy się dowiedział o zniszczeniu Armady przez straszne burze.

*

Praca Penelopy. Odyss. II. 94. Penelopa naciskana przez zalotników, aby jednego z nich wybrała za męża, oświadczyła że to uczyni, ale wprzód musi uszyć śmiertelną koszulę dla starego Laertesa. Co uszyła we dnie, to

w nocy pruła i tak długo umiała zalotników oszukiwać. Praca Penelopy znaczy: *daremna praca* (ἄῆνυτον ἔργον. Plato).

*

Prawo noszę na ostrzu mojego miecza; do mężnych należy świat! Miał odpowiedzieć wódz Gallów w r. 390 przed Chr. posłom Rzymskim, którzy go zapytali, jakiem prawem najechał ziemie ich sprzymierzeńców.

*

Puszka Pandory. Hezyod w Kosmogonii opowiada, że bogowie dali Pandorze, żonie tytana Epimeteusza, kosztowną puszkę w darze, ale zakazali ją otwierać. Niebaczna Pandora otwarła ją jednak i wszystko złe wysypało się z tej puszki na ziemię, tylko na dnie została — nadzieja. Mit ten pogański przypomina nam to, co Pismo święte pisze o owocu zakazanym i o Ewie. Ewa urwała owoc zakazany i stąd wszystko złe spadło na rodzaj ludzki. Puszka Pandory znaczy tyle, co »dar niebezpieczny, szkodliwy«.

Q.

Quintessentia (Kwintesencya, piąty żywioł). Proclus w komentarzu do Platonowego Timeusza zowie niebo (οὐρανος) πέμπτη οὐσία (piątym żywiołem). Jak wiadomo, starożytni cztery żywioły czyli pierwiastki liczyli: ogień, woda, ziemia, powietrze. U nas kwintesencya znaczy: wyciąg, treść, istota rzeczy, lub: rzecz doskonała. Rajmundus Lullus wydał w r. 1541 książkę: De secretis naturae sive de *quinta essentia*, i tę »quintam essentiam« uważa za uniwersalne lekarstwo na wszystkie choroby.

R.

Retournion a la nature! (Wróćmy do natury). Rousseau. Contrat social.

*

Robota Syzyfa. Odyss. XI. 593. Za karę swych zbrodni musiał Syzyf, król Koryntu ciągle toczyć na szczyt

wysokiej góry ogromny kamień, który zawsze na dół spadał. Robota Syzyfa znaczy więc: ciężka a daremna praca.

S.

Salto mortale (Skok śmiertelny). Tak nazywamy skok bardzo niebezpieczny, ryzykowny.

*

Se non e vero, e (molto) *ben trovato* (Jeżeli to nieprawdziwe, to dobrze zmyślone). Giordano Bruno. Gli eroici furori.

*

Sie ist die erste nicht (Ona nie pierwsza). Goethe. Faust I. My mówimy: «ona nie pierwsza i nie ostatnia«, gdy się kobiecie upadek zdarzy.

*

Si Dieu n'existait pas, il faudrait l'inventer (Gdyby Boga nie było, toby go trzeba wynaleźć). Voltaire. Epitre á l'auteur du livre de trois imposteurs. — Tom. Tully, teolog 17 wieku napisał: dii immortales ad usum hominum fabricati paene videntur.

*

Sfinks. Hezyod. Theog. 326. Istota z głową kobiety, tułowem lwa i ze skrzydłami — tedy mieszanina słabości kobiecej, lwiej siły i polotu ptaka. Sfinks ten zadawał zagadki przechodzącym, a nie umiejących odgadnąć strącał ze skały w morze. Edyp odgadnął jego zagadkę, znaną powszechnie. Stąd mówimy o człowieku, którego trudno poznać, że jest zagadkowy albo tajemniczy jak »sfinks«.

*

Si siamo e si resteremo! (Tu jesteśmy i tu zostaniemy). Miał powiedzieć Wiktor Emanuel po zajęciu Rzymu w r. 1870.

*

Something is rotten in the state of Denmark (Coś się zepsuło w królestwie Duńskiem). Szeks. Haml. I. 4.

*

Spiew łabędzi (Schwanengesang). Brehm. (Thierleben II. str. 446 w ustępie: »cygnus musicus«) pisze, że ten ptak przed śmiercią dziwne a piękne tony ze siebie wydaje, jakby żegnał życie. W dramacie Eschylosa »Agamemnon« Klytemnestra opowiada o Kassandrze, że podobnie jak łabędź podniosła głos ostatni żałosny. Cycero (»De oratore« III. 2) pisze o L. Crassusie, który umarł po pięknej mowie: illa tanquam cycnea fuit divini hominis vox .....

Ostatni utwór znakomitego poety lub pisarza zwiemy »śpiewem łabędzim«.

*

Stajnia Augiasza. Diodor lib. IV. opisuje, że Augiasz król Elidy miał w ogromnej stajni 3000 wołów. Aby oczyścić stajnię tę z nawozu, trzeba było Herkulesa, który olbrzymią siłą skierował przez tę stajnię rzekę Penejos i tym sposobem ją oczyścił. Gdy gdzie jest bardzo dużo nadużyć i złego, mówimy że to »stajnia Augiasza«.

*

Syrena (Σειρήνη). Odyss. XII. 39. Syreny były kobiety bardzo piękne, które cudnym śpiewem żeglarzy na brzeg wabiły i zabijały. »Śpiew syreni« znaczy: śpiew piękny a zgubny.

T.

Tempête dans un verre d'eau (Burza w szklance wody). Montesquieu o rewolucyi w San Marino.

*

Tempi passati! (Czasy minione). Miał powiedzieć cesarz Józef II. w Wenecyi, patrząc na obraz przedstawiający cesarza Fryderyka Barbarossę, jak całował nogi papieża.

*

The rest is silence (Reszta jest milczeniem). Szeks. Hamlet V. 2.

*

There are more things in heaven and earth, than are dreamt of in your philosophy (Wiele jest rzeczy między niebem a ziemią, o których się waszym filozofom nie śniło). Szeks. Hamlet I. 5.

*

Time ist money (Czas to pieniądz). Przysłowie angielskie.

*

Titel ohne Mittel (Tytuł bez środków). Używa się, gdy kto ma tytuły i godności, a majątku niema. Polskie przysłowie: nic po tytule, gdy pusto w szkatule.

*

To be or not to be, that is the question (Być albo nie być, to jest pytanie). Szeks. Haml. III. 1.

*

Tout comme chez nous! (Całkiem tak, jak u nas). Fatouville w swym utworze »Arlequin, Empereur dans sa Lune« przytacza tego władcę księżyca opowiadającego o mieszkańcach planety, a słuchający często wtrącają »tout comme chez nous« (wszystko tak jak u nas).

*

Tout comprendre c'est tout pardonner (Wszystko zrozumieć jest wszystko przebaczyć). Madame Staël »Corinne, ou l'Italie«. My mówimy: Kto wszystko zrozumie, ten wszystko przebaczy.

*

Tout est perdu fors l'honneur! (Wszystko stracone oprócz honoru) napisał Franciszek I. po klęsce pod Pawią w r. 1525. do swej matki.

*

Tout soldat français porte dans sa giberne le bâton de maréchal de France (Każdy żołnierz francuski nosi w swej ładownicy buławę marszałka Francyi). Miał powiedzieć

Napoleon I. Rzeczywiście niejeden z jego marszałków dosłużył się tej godności z prostego żołnierza.

W.

Walka o byt (Struggle for life, existence. Darwin). Przyrodnik ten napisał w r. 1859 dzieło, któremu dał tytuł: On the origin of species by means of natural selection, or the preservation of favoured races in the *struggle for life.* (O powstaniu gatunków na drodze naturalnego doboru albo zachowanie ras uprzywilejowanych *w walce o byt*). Ale już Malthus w r. 1798 w dziele »Essay on the principles of population« użył zdania: struggle for existence.

*

Walka z wiatrakami. Cerwantes. Don Kiszot. I. 8. Rycerz ten ujrzawszy wiatraki w polu mniemał, że to olbrzymowie, uderzył tedy na nich z kopią, ale został skrzydłem wiatraka wyrzucony z siodła i potłuczony. Walka z wiatrakami znaczy tedy: walka daremna, a dla walczącego szkodliwa.

*

Was ist der langen Rede kurzer Sinn? (Jaka jest krótka treść długiej mowy). Schiller). Piccolomini I. 2.

*

Vedi Napoli e poi muori! (Neapol widzieć i potem umrzeć). Przysłowie włoskie. Położenie Neapolu jest rzeczywiście przepiękne.

*

Wiele hałasu o nic (Much ado about nothing). Tytuł jednej komedyi Szekspira.

*

Wir Deutschen fürchten Gott und sonst nichts in der Welt. Bismark w r. 1888 wypowiedział te słowa. Arndt pisze w poemacie: »die alten und die neuen Teutschen« o starych Germanach: Sie fürchteten Gott und nichts wei-

ter. U Liwiusza (lib. XXXII. 32) mówi Filip król Macedoński: neminem equidem timeo, praeter deos immortales.

*

Wir gehen nicht nach Kanossa (Nie pójdziemy do Kanossy). Bismark w r. 1872 w parlamencie Rzeszy. Słowa te znaczą: nie ugniemy się przed stolicą Rzymską. Znane jest z historyi upokorzenie cesarza Henryka IV. w Kanosie przed Grzegorzem VII.

Z.

Zobaczymy się pod Filippi. (Ὄψῃ δὲ με περὶ Φιλίππους Plutarch »Caesar 69«). Szekspir. Juliusz Cezar IV. 3.

Brutusowi ciągnącemu z wojskiem przeciw Antoniuszowi i Oktawianowi z Azyi, pokazał się duch Cezara i powiedział: »jestem twym złym duchem Brutusie; zobaczysz mnie znów pod Filippi«. Jak wiemy, pod Filippi przegrał Brutus bitwę z Oktawianem i Antoniuszem i sam sobie śmierć zadał.

*

Zoil. Nazwa retora greckiego, który był osławiony zuchwałem krytykowaniem dzieł Homera i Platona. Zoilem nazywamy krytyka, który tylko łaje i złych stron w utworze szuka. Uczonego i surowego, ale sprawiedliwego krytyka zowiemy *Arystarchem* od Arystarcha, słynnego gramatyka, który żył około 150. roku przed Chr. i zajmował się krytyką dzieł Homera.

*

Zwycięstwo Milcyadesa (pod Maratonem) *spać mi nie daje.* Plutarch »Zdania królów i wodzów« 3. — Cic. Tusc. IV. 19. Miał mawiać ambitny i chciwy sławy Temistokles.

*

Zwycięstwo Pyrrusowe. Plutarch (Vita Pyrrhi. II) opowiada, że Pyrrus zwyciężywszy Rzymian pod Asculum w r. 279 przed Chr. tak znaczne poniósł straty, iż zawo-

ał: »jeszcze jedno takie zwycięstwo, a przepadłem«. Zwy-
cięstwem Pyrrusowem nazywa się takie zwycięstwo, które
zwycięzcę bardzo wiele kosztuje.

*

Ζῷον πολιτικόν (Zwierzę polityczne, towarzyskie). Ary-
stoteles tak nazywa człowieka, bo w Polit. I. 2. mówi:
ἄνθρωπος φύσει ζῷον πολιτικόν.

VIII. Cytaty z Pisma świętego.

Crescite et multiplicamini! (Rośnijcie i mnóżcie się!) Genesis I. 28.

*

Arbor vitae (Drzewo żywota). Gen. II. 9.

*

Arbor scientiae boni et mali (Drzewo wiadomości złego i dobrego). Gen. II. 9.

*

Non est bonum esse hominem solum (Nie dobrze jest człowiekowi samemu). Gen. II. 18.

*

Os de ossibus meis et caro de carne mea (Kość z kości moich i ciało z ciała mego). Gen. II. 23.

*

Owoc zakazany. Gen. III. 3: *De fructu* ligni, quod est in medio paradisi, *praecepit* nobis Deus, *ne comederemus.*

*

Eritis sicut dii, scientes bonum et malum (Będziecie jako bogowie, wiedzący złe i dobre). Gen. III. 5.

*

Liść figowy. Gen. III. 7: Dumque cognovissent se esse nudos, consuerunt *folia ficus* et fecerunt sibi perizomata. »Liściem figowym« zowiemy okrycie wstydliwe, niedostateczne.

*

In sudore vultus tui vesceris pane (W pocie oblicza twego będziesz pożywał chleb twój). Gen. III. 19.

*

Quia pulvis es et in pulverem reverteris (Boś proch i w proch się obrócisz). Gen. III. 19.

*

Numquid custos fratris mei sum ergo? (Alboż ja jestem stróżem brata mego?) Gen. IV. 9.

*

Wołający o pomstę do nieba. Gen. IV. 10: Vox sanquinis fratris tui *clamat ad me.* O ciężkim występku mówimy, że »woła o pomstę« do Boga. Cztery są *peccata clamantia:*

Clamitat ad coelum vox sanquinis et Sodomorum,
Vox oppressorum, viduae, pretium famulorum!

*

Znak Kaina. Gen. IV. 15: Posuitque Dominus Cain signum. — O mordercy i bratobójcy mówimy, że ma »znak Kaina« na czole.

*

Lata Matuzalowe. Gen. V. 27: Et facti sunt dies Matuzalae 969 anni. Lata Matuzalowe znaczy: *wiek bardzo długi*, stąd życzenie: obyś dożył lat Matuzalowych!

*

Quicunque effuderit humanum sanquinem, fundetur sanquis ejus (Ktoby przelał krew człowieka, będzie przelana krew jego). Gen. IX. 6.

*

Ad imaginem Dei factus est homo (Na podobieństwo Boże uczynion jest człowiek). Gen. IX. 6.

*

Sensus enim et cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua (Zmysł bowiem i myśl serca człowieczego skłonne są do złego od młodości). Gen. IX. 21.

*

Filii Adam (Synowie Adamowi). Gen. XI. 5. Filii Adam, filii hominum, tyle co *ludzie.* Chrystus lubił się zwać »filius hominis«.

*

Filius Dei zowie się w dalszem znaczeniu każdy pobożny człowiek, w ścisłem znaczeniu Chrystus. Gen. VI. 2. ma: videntes *filii Dei* filias hominum. *Filii Dei* znaczy tu potomków pobożnego Seta.

*

Babilońskie zamieszanie. Gen. XI. 9: Vocatum est nomen ejus *Babel*, quia ibi confusum est labium universae terrae. Babilońskie zamieszanie znaczy tyle co: *wielkie.*

*

Si ad sinistram ieris, ego dexteram tenebo (Jeśli w lewo pójdziesz, ja się udam w prawo). Gen. XIII. 9.

*

Da mihi animas, caetera tolle tibi (Daj mi dusze, resztę zabierz sobie). Gen. XV. 21.

*

Numquid perdes justum cum impio? (Ażali zatracisz sprawiedliwego z bezbożnym?). Gen. XVIII. 23.

*

Mortuus est in senectute bona et congregatus est ad populum suum (Umarł w starości dobrej i zgromadzon jest do ludu swego). Gen. XXV. 8.

*

Miska soczewicy. Gen. XXV. 34. Ezaw za misę soczewicy sprzedał bratu prawo pierworodztwa; stąd i dziś mówimy o misce soczewicy, gdy kto za lichą cenę zrzeka się ważnego prawa.

*

Vox quidem vox Jacob est, manus autem manus sunt Esau (Głos wprawdzie jest Jakóba, ale ręce są Ezawa). Gen. XXVII. 22.

*

Det tibi Deus de rore coeli et de pinguedine terrae (Niech ci Bóg da z rosy niebieskiej i z tłustości ziemskiej). Gen. XXVII. 28.

*

Sint tua tibi (Miej ty swoje). Zatrzymaj co masz. Gen. XXXIII. 9.

*

Respice, utrum haec sit vestis filii tui an non? (Patrz, czy to jest suknia syna twego czy nie?) Gen. XXXVII. 33.

*

Habeat sibi (Niech sobie ma). Gen. XXXVIII. 23.

*

Castus Joseph (Czysty Józef). Gen. XXXIX. Tak zwiemy młodzieńca czystych obyczajów, który unika grzechu, jak Józef Egipski go unikał.

*

Memento mei, cum bene tibi erit (Pamiętaj na mnie, gdy ci dobrze będzie). Gen. XL. 14.

*

Ite ad Joseph et quodcunque dixerit vobis, facite (Idźcie do Józefa i cokolwiek wam rzecze, czyńcie). Gen. XLI. 55.

*

Benjamin. Gen. XLII. 4. Najmłodszy i najukochańszy syn Jakóba; stąd dziecko najmilsze zowiemy »Benjaminkiem«.

*

Merito patimur, quia peccavimus in fratrem nostrum (Słusznie cierpimy, bośmy zgrzeszyli przeciw bratu naszemu). Gen. XLII. 21.

*

Ne irascamini in via (Nie gniewajcie się w drodze). Gen. XLV. 24.

*

Vos cogitastis de me malum, sed Deus convertit illud in bonum (Wyście o mnie źle myśleli, ale Bóg obrócił to w dobre). Gen. L. 20.

*

Ego sum, qui sum (Jam jest, którym jest). Exod. III. 14.

*

Quis est Dominus, ut audiam vocem ejus? (Kto jest Pan, abym słuchał głosu jego?) Exod. V. 2.

*

Plagae Aegypti (Plagi Egipskie). Exod. VII. 3.

*

Egipskie ciemności. Exod. X. 22. Et factae sunt horribiles tenebrae in universa terra Aegypti. Egipskie ciemności znaczy tyle co: *wielkie.*

*

Digitus Dei est hic (Palec to Boży jest). Exod. VIII. 19.

*

Boża manna. Exod. XVI. 15: Dixerunt ad invicem: manhu? — Iste est panis, quem dedit vobis Dominus ad vescendum. *Manhu* znaczy: cóż to jest? Żyć Bożą manną znaczy: nie mieć stałego utrzymania.

*

Złoty cielec. Exod. XXXII. 8. Fecerunt sibi vitulum aureum et adoraverunt. Czcicieli bogactwa zowiemy czcicielami złotego cielca.

*

Oculus pro oculo, dens pro dente (Oko za oko, ząb za ząb). Exod. XXXI. 24. *Jus talionis* (prawo odwetu).

*

Facie ad faciem (Twarzą w twarz). Exod. XXXIII. 11.

*

Kozieł ofiarny. Levit. XVI. 21: Offeret unum hircum pro peccato et alterum dimittet. Na głowę tego drugiego kozła składał arcykapłan wszystkie grzechy ludu, potem go wyganiano na puszczę. Stąd kozłem ofiarnym zowiemy człowieka, na którego inni swe winy zwalają.

*

Quomodo maledicam, cui non maledixit Dominus? (Jakoż mogę złorzeczyć temu, komu nie złorzeczy Pan?) Num. XXIII. 8.

*

Niebo i ziemię wzywać na świadectwo. Deuteron. IV. 26: Testes invoco hodie coelum et terram.

*

Audi Israel, Dominus Deus tuus unus est Deus (Słuchaj Izraelu, Pan Bóg twój Bóg jeden jest). Deuter. VI. 4. *Mezuza*, czyli kartka którą żydzi na drzwiach domu przybijają (my to zwiemy przykazaniem) mieści te słowa po hebrajsku: Szma Israel, Adonaj elachenu Adonaj echad.

*

Dominum Deum tuum timebis et illi soli servies (Pana Boga twego bać się będziesz i Jemu samemu służyć będziesz). Deuter. VI. 13. — Math. IV. 10.

*

Non tentabis Dominum Deum tuum (Nie będziesz kusił Pana Boga twego). Deuter. VI. 16. — Math. IV. 7.

*

Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei (Nie samym chlebem żyje człowiek, ale wszelkiem słowem, które pochodzi z ust Bożych). Deuter. VIII. 3. — Math. IV. 4.

*

Postquam affligit et probavit te, ad extremum misertus est tui (Utrapiwszy cię i doświadczywszy, nareszcie zmiłował się nad tobą). Deuter. VIII. 16.

*

In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum (W ustach dwóch lub trzech świadków stanie wszelkie słowo). Deuter. XIX. 15.

*

Pro mensura peccati erit et plagarum modus (Według miary grzechu będzie i plag miara). Deut. XXV. 2.

*

Non alligabis os bovi trituranti (Nie zawiążesz gęby wołowi młócącemu). Deut. XXV. 4.

*

Pondus habebis justum et verum (Wagę mieć będziesz sprawiedliwą i prawdziwą). Deut. XXV. 15.

*

Dabit vobis Dominus terram lacte et melle manantem (Da wam Pan ziemię mlekiem i miodem płynącą). Deut. XXVI. 9, i gdzieindziej.

*

Ecce posui hodie ante te vitam et mortem, benedictionem et maledictionem (Otom dziś położył przed tobą żywot i śmierć, błogosławieństwo i przekleństwo). Deut. XXX. 19.

*

Soli Deo honor et gloria (Samemu Bogu cześć i chwała). Deut. XXXII. 3.

*

Strzedz kogo jak źrenicę oka. Deut. XXXII. 10: Custodivit eum quasi pupillam oculi sui.

*

Homo (vir) Dei (Mąż Boży). Deut. XXXIII. 1. Tak zwie Pismo św. człowieka wielkiej cnoty: Mojżesza, Dawida, Proroków i t. d.

*

Sicut dies juventutis tuae, ita et senectus tua (Jako dni młodości twojej, tak i starość twoja). Deuter. XXXIII. 25.

*

Sol contra Gabaon ne movearis! (Słońce przeciw Gabaon nie ruszaj się!). Josue. X. 13.

*

Ego autem et domus mea serviemus Domino (Ja zaś i dom mój będziem służyć Panu). Josue XXIV. 15.

*

Absit a nobis, ut relinquamus Dominum et serviamus diis alienis (Boże nas uchowaj, żebyśmy mieli opuścić Pana, a służyć bogom cudzym). Josue. XXIV. 16.

*

Sicut feci aliis, ita reddidit mihi Deus (Jakom innym czynił, tak mi oddał Bóg). Judic. I. 7.

*

Quod me facere videritis, hoc facite (Co ujrzycie, że ja czynić będę, to i wy czyńcie). Judic. VII. 17.

*

Non dominabor vestri ego, sed dominabitur vestri Dominus (Nie będę panował nad wami, lecz Pan nad wami panować będzie). Judic. VIII. 23.

*

Si non arassetis vitula mea, non invenissetis propositionem meam (Gdybyście byli nie orali jałowicą moją, nie bylibyście odgadli zagadki mojej). Judic. XIV. 19.

*

Philistiim super te Samson! (Filistynowie nad tobą Samsonie). Judic. XVI. 9.

*

Pax sit tecum (Pokój niech będzie z tobą). Judic. XIX. 20. i w licznych innych miejscach. Arabskie: »Salem alejkum; żydowskie: szulim lajchem!

*

Ut auferatur malum de medio Israel (Aby było zniesione złe z Izraela). Judic. XX. 13.

*

Populus tuus populus meus, et Deus tuus Deus meus (Lud twój ludem moim i Bóg twój Bogiem moim). Ruth. I. 16.

*

Haec faciat mihi Deus et haec addat! (To mi niech Bóg uczyni i to niech przyczyni). Ruth. I. 17. Tak się żydzi zaklinali, a innych: Haec faciat tibi Deus et haec addat! Reg. III. 17.

*

Unde mihi hoc, ut invenirem gratiam ante oculos tuos? (Skądże mi to, żem znalazl łaskę przed oczyma twemi?). Ruth. II. 10.

*

Deus scientiarum Dominus est (Bóg jest Panem umiejętności). I Reg. II. 3.

*

Quicunque glorificaverit me, glorificabo eum (Ktokolwiek mnie uczci, uczczę go i ja). I Reg. II. 30.

*

Ecce ego, quia vocasti me (Owom jest, gdyżeś mnie wołał). I Reg. III. 6.

*

Loquere Domine, quia audit servus tuus (Mów Panie, bo słucha sługa twój). I Reg. III. 9.

*

Constitue nobis regem, sicut et omnes nationes habent (Postanów nam króla, jako i wszystkie narody mają). I Reg. VIII. 5.

*

Numquid et Saul inter prophetas? (Ażali i Saul między prorokami?) I Reg. X. 11. *Rzecz nadzwyczajna.*

*

Quaesivit sibi Dominus virum secundum cor suum (Szukał sobie Pan męża według serca swego). I. Reg. XIII. 14. — Dawida nazywa Pismo św. »mężem według serca Bożego«.

*

Non est Domino difficile salvare vel in multis, vel in paucis (Nie trudno Panu wybawić albo w wielu, albo w trosze). I Reg. XIV. 6.

*

Gustans gustavi paululum mellis et ecce morior (Kosztując skosztowałem trochę miodu, a oto umieram). I Reg. XIV. 43.

*

Melior est obedientia, quam victimae (Lepsze jest posłuszeństwo, niż ofiary). I Reg. XV. 22.

*

Quia abjecisti verbum Domini, abjecit te Dominus (Iżeś odrzucił słowo Pańskie, odrzucił cię Pan). I Reg. XV. 23.

*

Siccine separat amara mors? (Takli to rozłącza gorzka śmierć?) I Reg. XVI. 32.

*

Goliat. I Reg. XVII. 4: Vir nomine Goliath, altitudinis sex cubitorum. Chłopa rosłego i silnego zowiemy *Goliatem.*

*

Vivit Dominus et vivit anima tua (Żyje Pan i żyje dusza twoja). I Reg. XX. 3. Przysięga żydowska.

*

Uno tantum gradu ego morsque dividimur (Tylko jednym krokiem oddzielon jestem od śmierci). I Reg. XX. 3.

*

Si inveni gratiam ante oculos tuos (Jeżelim znalazł łaskę przed oczyma twemi). I Reg. XX. 29.

*

Judicet Dominus inter te et me (Niech Pan rozsądzi między mną a tobą). I Reg. XXIV. 13.

*

Ab impiis egredietur impietas (Od bezbożnych wynijdzie bezbożność). I Reg. XXIV. 14.

*

Justior tu es quam ego, tu enim tribuisti mihi bona, et ego reddidi tibi mala (Sprawiedliwszyś ty jest niż ja, boś ty mi uczynił dobre, a jam ci złem oddał). I Reg. XXIV. 18.

*

Tu bonus es in conspectu meo, sed principibus Philistinorum non places (Tyś dobry w obliczu mojem, lecz książętom Filistynów się nie podobasz). I Reg. XXIX. 6.

Aequa enim pars erit descendentis ad praelium et remanentis ad sarcinas (Równy bowiem będzie dział idącego do bitwy i zostającego przy bagażach). I Reg. XXX. 24.

*

An ignoras, quod periculosa sit desperatio? (Czy niewiesz, że niebezpieczną jest rozpacz?). 2 Reg. II. 26.

*

Misericordiam autem meam non auferam ab eo (Miłosierdzia zaś mojego nie oddalę od niego). 2 Reg. VII. 15.

*

Manete in Jericho, donec crescat barba vestra (Zostańcie w Jerycho, aż wam broda urośnie). 2 Reg. X. 5.

*

Tu es ille vir! (Tyś jest tym mężem). 2 Reg. XII. 7.

*

Tu fecisti abscondite, ego autem faciam verbum hoc in conspectu omnis Israel et in conspectu solis (Tyś uczynił skrycie, ja zaś uczynię to słowo przed oczyma wszystkiego Izraela i przed oczyma słońca). 2 Reg. XII. 13.

*

Peccavi Domino! (Zgrzeszyłem Panu). 2 Reg. XII. 13.

*

Cum sancto sanctus eris, et cum perverso perverteris (Z świętym święty będziesz, a z przewrotnym przewrotnym się staniesz). 2 Reg. XXII. 26.

*

Ego vado viam universae carnis (Ja idę drogą wszelkiego ciała). 3 Reg. II. 2. Znaczy tyle co: umieram.

*

Judicium Salomonis. 3 Reg. III. 16—28. Sąd mądry i sprawiedliwy zwiemy *sądem Salomona.*

*

Et habitavit Israel sine ullo timore, unusquisque sub vite

sua et sub ficu sua (I mieszkał Izrael bez wszelkiej bojaźni, każdy pod winną macicą i pod figą swoją). 3 Reg. IV. 25.

*

Sapientia Salomonis. 3 Reg. IV. 29. Mówimy o człowieku bardzo mądrym, *że jest mądry jak Salomon.*

*

Non est homo, qui faciat bonum et non peccet (Niema człowieka, któryby dobrze czynił, a nie grzeszył). 3 Reg. VIII. 46.

*

Dormivit cum patribus suis et sepultus est cum eis (Zasnął z ojcy swymi i pochowan jest z nimi). 3 Reg. XII. 43.

*

Usquequo claudicatis in duas partes? Si Dominus est Deus, sequimini Eum; si autem Baal, sequimini eum! (Dokądże będziecie chromać na dwie strony? Jeżeli Pan jest Bogiem, idźcie za nim; a jeżeli Baal, idźcie za nim). 3 Reg. XVIII. 21.

*

Reliqui mihi in Israel septem millia virorum, quorum genua non sunt incurvata ante Baal (Zostawiłem sobie w Izraelu siedm tysięcy mężów, których kolana nie ugięły się przed Baalem). 3 Reg. XIX. 18.

*

Non relinquam do domo Achab mingentem ad parietem et novissimum in Israel (Nie zostawię z domu Achab mokrzącego na ścianę i ostatniego w Izraelu). 3 Reg. XXI. 21. *Wszystko wyniszczę.*

*

Ego odi eum, quia non prophetat mihi bonum, sed malum (Ja go nienawidzę, bo mi nie prorokuje dobrego, lecz złe). 3 Reg. XXII. 8.

*

Haeccine est illa Jezabel, quae occidit prophetas? (Onaż to jest Jezabel, która zabijała proroki?) 4 Reg. IX. 37.

*

Servi tui sumus; quaecunque jusseris, faciemus (Słudzy twoi jesteśmy; cokolwiek rozkażesz uczynimy). 4 Reg. X. 5.

*

Melius ut cadam in manus Domini, quam in manus hominum. (Lepiej mi, że wpadnę w ręce Pańskie, niż w ręce ludzkie). I Paral. XXI. 13.

*

Si quaesieris Dominum, invenies Eum (Jeżeli będziesz szukał Pana, znajdziesz go). I Paral. XXVIII. 9.

*

Advenae enim sumus ante Te, sicut omnes patres nostri (Bośmy przychodniowie przed Tobą, jako wszyscy ojcowie nasi). I Paral. XXIX. 15.

*

Mortuus est in senectute bona, plenus dierum et divitiis (Umarł w starości dobrej, pełen dni i bogactw). I Paral. XXIX. 28.

*

Tu solus Domine nosti corda filiorum hominum (Ty sam Panie znasz serca synów ludzkich). II Paral. VII. 30.

*

Stulte fecisti, propterea consurgent adversum te bella (Głupioś uczynił, dlatego powstaną przeciw tobie wojny). II Paral. XVI. 9.

*

Non est personarum acceptio apud Deum (Niema względu na osoby u Boga). II Paral. XIX. 7. i gdzieindziej.

*

Et convertit Deus maledictionem in benedictionem (I odmienił Bóg przekleństwo w błogosławieństwo). 2 Esdrae XIII. 2.

*

Ne reminiscaris Domine delicta mea vel parentum meorum (Nie pamiętaj Panie na grzechy moje albo rodziców moich). Tob. III. 3.

*

Tu cum iratus fueris, misericordiae recordaberis (Ty gdy się rozgniewasz, wspomnisz na miłosierdzie). Tob. III. 13.

*

Quod non vis tibi ab alio fieri, vide ne alteri facias (Czego nie chcesz aby tobie inny czynił, patrz żebyś i ty jemu nie czynił). Tob. IV. 16.

*

Consilium semper a sapiente exquire! (Rady zawsze od mądrego pytaj). Tob. IV. 19.

*

Qui faciunt peccatum, hostes sunt animae suae (Którzy czynią grzech, są nieprzyjaciółmi duszy swojej). Tob. XII. 10.

*

Peccavimus cum patribus nostris, injuste egimus (Zgrzeszyliśmy z ojcy naszymi, niesprawiedliwieśmy czynili). Judith. VIII. 19.

*

Wieść Jobowa. Job. I. 14—18. Nuntius venit ad Job. Cumque adhuc ille loqueretur, venit alter... Wieść Jobowa tyle co: *niespodziewana, straszna.*

*

Nudus egressus sum ex utero matris et nudus revertar in terram (Nagom wyszedł z żywota matki i nago wrócę do ziemi). Job I. 21.

*

Dominus dedit, Dominus abstulit (Pan dał, Pan wziął). Job. I. 21.

*

Sit nomen Domini benedictum! (Niech będzie imię Pańskie błogosławione). Job. I. 21.

*

Cuncta quae habet, dabit homo pro anima sua (Wszystko co ma, da człowiek za duszę swoją). Job. II. 4.

*

Si bona suscepimus de manu Dei, mala quare non suscipiamus? (Jeżeliśmy przyjęli dobre z rąk Boskich, czemużbyśmy złego przyjąć nie mieli?) Job. II. 10.

*

Vere stultum interficit iracundia (Zaiste gniew zabija głupiego). Job. V. 2.

*

Nihil in terra sine causa fit (Nic się na ziemi bez przyczyny nie dzieje). Job. V. 6.

*

Militia est vita hominis super terram (Bojowaniem jest żywot człowieczy na ziemi). Job. VII. 1.

*

Hesterni sumus et ignoramus, quoniam dies nostri sunt sicut umbra (Wczorajsi jesteśmy i nie wiemy, że dni nasze są jako cień). Job. VIII. 9.

*

Deridetur justi simplicitas (Naśmiewają się z prostoty sprawiedliwego). Job. XII. 4.

*

Homo natus de muliere brevi vivens tempore, repletur multis miseriis (Człowiek urodzon z niewiasty, żyjąc przez czas krótki, napełnion bywa wielą nędz). Job. XIV. 1.

*

Miseremini mei saltem vos amici mei! (Zmiłujcie się nademną przynajmniej wy przyjaciele moi). Job. XIX. 21.

*

Laus impiorum brevis est (Chwała niezbożnych krótka jest). Job. XX. 5.

*

Quis est Omnipotens, ut serviamus ei? (Któż jest Wszechmogący, abyśmy mu służyli?) Job. XXI. 15.

*

Quid prodest Deo, si justus fueris? (Co za pożytek Bogu, jeśli sprawiedliwym będziesz?) Job. XXII. 3.

*

Si peccaveris, quid Deo nocebis? (Jeżeli zgrzeszysz, co Bogu zaszkodzisz?) Job. XXXV. 6.

*

Nec plus ultra. Job. XXXVIII. 11: Usque huc venies et non procedes amplius. Non plus ultra — dotąd a nie dalej.

*

Irascimini et nolite peccare (Gniewajcie się, a nie grzeszcie). Ps. IV. 5.

*

Requiescat in pace! Ps. IV. 9. In pace.. dormiam et requiescam.

*

Dominus est, qui scrutatur corda et renes (Pan jest, który bada serca i nerki). Ps. VI. 10. — Jer. XVII. 10.

*

Dixit insipiens in corde suo: non est Deus (Rzekł głupiec w sercu swojem: niemasz Boga). Ps. XIII. 1.

*

Domini est terra et plenitudo ejus (Pańska jest ziemia i napełnienie jej). Ps. XXIII. 1. — I Cor. X. 26.

*

Nolite esse sicut equus et mulus, quibus non est intellectus (Nie bądźcie jako koń i muł, którzy nie mają rozumu). Ps. XXXI. 9.

*

Homines et jumenta salvabis Domine (Ludzi i zwierzęta zbawisz Panie). Ps. XXXV. 7.

*

Abyssus abyssum invocat (Przepaść przyzywa przepaści). Ps. XLI. 8.

*

Tu Domine reddes unicuique secundum opera ejus (Ty Panie oddasz każdemu według uczynków jego). Ps. LXI. 13.

*

Ego justitias vestras judicabo (Ja sprawiedliwości wasze sądzić będę). Ps. LXXIV. 3.

*

Na rękach kogo nosić. (Ps. XC. 12. In manibus portabunt te (angeli Dei). Na rękach nosić znaczy: bardzo dbać o kogo, opiekować się kim troskliwie.

*

Ut vinum laetificet cor hominis (Aby wino rozweselało serce człowieka). Ps. CIII. 15.

*

Lud wybrany. Ps. CIV. 43: Et eduxit populum suum .. electum in laetitia. Narodem wybranym nazywa Pismo św. żydów.

*

Os habent et non loquentur, oculos habent et non vident (Usta mają a nie mówią, oczy mają a nie widzą). Ps. CXIII. 5.

*

Lapidem quem reprobaverunt aedificantes, hic factus est in caput anguli (Kamień który odrzucili budujący, ten się stał głową węgła). Ps. CXVII. 22.

*

A Domino factum est istud (Od Pana się to stało). Ps. CXVII. 23.

*

Haec est dies, quam fecit Dominus (Ten jest dzień, który uczynił Pan). Ps. CXVII. 24.

*

Benedictus, qui venit in nomine Domini (Błogosławiony, który idzie w imię Pańskie). Ps. CXVII. 26.

*

Qui seminant in lacrymis, in exultatione metent (Którzy sieją ze łzami, z radością żąć będą). Ps. CXXV. 5.

*

Tu cognovisti sessionem meam et resurrectionem meam (Tyś poznał siedzenie moje i powstanie moje). Ps. CXXXVIII. 2.

*

Ad excusandas excusationes in peccatis (Ku wymawianiu wymówek w grzechach). Ps. CXL. 4.

*

Non intres in judicium cum servo tuo Domine (Nie wchodź Panie do sądu ze sługą twoim). Ps. CXLII. 2.

*

Sapientia in plateis (Mądrość na ulicach). Prov. I. 20.

*

Aquae furtivae dulciores sunt et panis absconditus suavior (Wody kradzione słodsze są, a chleb kryjomy smaczniejszy). Prov. IX. 17.

*

Initium sapientiae timor Domini (Początek mądrości bojaźń Pańska). Prov. IX. 10. — Ps. CX. 10.

*

Vanitas vanitatum et omnia vanitas! (Marność nad marnościami i wszystko marność). Ecclesiastes I. 2.

*

Sicut enim protegit sapientia, sic protegit et pecunia (Jako bowiem broni mądrość, tak bronią i pieniądze). Tenże VII. 13.

*

Melior est canis vivus leone mortuo (Lepszy jest żywy pies, niż lew zdechły). Tenże IX. 4.

*

Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea (Kto się dotknie smoły, pomaże się od niej). Ecclesiasticus XIII. 1.

*

Unus aedificans et unus destruens, unus orans et unus maledicens (Jeden budujący a drugi burzący; jeden modlący się a drugi przeklinający). Tenże XXXIV. 28.

*

Omnia opera Domini bona sunt (Wszystkie dzieła Pańskie dobre są). Tenże XXXIX. 39.

*

Cognovit bos dominum suum, populus autem meus non cognovit me (Poznał wół pana swego, a lud mój mnie nie poznał). Isai. I. 3.

*

Quiescite agere perverse, discite benefacere! (Przestańcie źle czynić, uczcie się dobrze czynić). Isai I. 17.

*

Dicite justo, quoniam bene (Powiedzcie sprawiedliwemu, że dobrze). Isai III. 10.

*

Vae mihi, quia tacui! (Biada mi, żem milczał). Isai VI. 5.

*

Magnificasti gentem et non multiplicasti laetitiam (Powiększyłeś naród, a nie pomnożyłeś radości). Isai. IX. 3.

*

Custos, quid de nocte? (Stróżu, co z nocy?) Isai XXI. 11.

*

Comedamus et bibamus, cras enim moriemur (Jedzmy i pijmy, bo jutro pomrzemy). Isai. XXII. 13. — 1 Cor. XV. 32.

Populus iste labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me (Ten lud czci mnie wargami, ale serce jego daleko jest odemnie). Isai XXIX. 13. — Mat. XV. 8.

*

Stultus stulta loquitur (Głupi głupie rzeczy mówi). Isai XXXII. 6.

*

Dispone domui tuae, quia morieris (Rozporządź domem twoim, bo umrzesz). Isai XXXVIII. 1.

*

Omnis caro foenum (Wszelkie ciało siano). Isai XL. 6.

*

Gloriam meam alteri non dabo (Chwały mojej nie dam nikomu). Isai XLII. 8.

*

Non est pax impiis (Niemasz pokoju niezbożnym). Isai XLVIII. 22.

*

A, a, a, Domine Deus, nescio loqui, quia puer ego sum (A, a, a, Panie Boże, nie umiem mówić, bom dziecię). Jer. I. 6.

*

Qui dixerunt: pax, pax! et non erat pax (Którzy mówili: pokój, pokój! a nie było pokoju). Jer. VI. 14.

*

Numquid redditur pro bono malum? (Czy się oddaje za dobre złem?) Jer. XVIII. 20.

*

Patres comederunt uvam acerbam et dentes filiorum obstupuerunt (Ojcowie jedli cierpkie grono, a zęby synów strętwiały). Jer. XXXI. 29. — Ezech. XVIII. 2.

*

Grex perditus factus est populus meus, pastores eorum

seduxerunt eos. (Trzodą straconą stał się lud mój, pasterze ich zwiedli je). Jer. L. 6.

*

Curavimus Babylonem et non est sanata, derelinquamus eam! (Leczyliśmy Babilon a nie został uzdrowiony, opuśćmy go). Jer. LI. 9.

*

Cecidit corona capitis nostri; vae nobis, quia peccavimus! Spadł wieniec z głowy naszej; biada nam żeśmy zgrzeszyli!) Threni. V. 16.

*

Anima quae peccaverit, ipsa morietur (Dusza która zgrzeszyła, sama umrze). Ezech. XVIII. 4.

*

Nonne greges a pastoribus pascuntur? (Czyż trzody od pasterzy nie są pasione?) Ezech. XXXIV. 2.

*

Mane, thekel, upharsin (Liczba, waga, podział). Dan. V. 25.

*

Appensus es in statera et inventus es minus habens (Zważonyś na wadze i znalezionyś mniej mającym). Dan. V. 27.

*

Abominatio desolationis (Brzydkość spustoszenia). Dan. XI. 31.

*

Quia tu scientiam repulisti, repellam te (Iżeś odrzucił umiejętność, odrzucę cię). Ose. IV. 6.

*

Et erit sicut populus, sic sacerdos (I będzie jako lud, tak i kapłan). Ose. IV. 9.

*

Scindite corda vestra et non vestimenta vestra (Rozdzierajcie serca wasze, a nie szaty wasze). Joel. II. 13.

*

Tolle animam meam, quia melior mihi mors quam vita (Weź duszę moją, bo lepiej mi umrzeć niż żyć). Jonas IV. 4.

*

Qui nesciunt discernere inter dexteram et sinistram (Którzy nie umią rozróżnić między prawicą a lewicą). Jonas IV. 11.

*

Niebo i ziemię poruszyć. Aggeusz II. 7: Ego movebo coelum et terram...

*

Non sum propheta, vir agricola ego sum, quia Adam exemplum meum ab adolescentia mea (Nie jestem prorokiem, mąż oracz ja jestem, bo Adam moim wzorem od młodości mojej). Zachar. XIII. 5.

*

Percute pastorem et dispergentur oves (Uderz pasterza, a rozprószą się owce). Zachar. XIII. 7. — Math. XXVI. 31.

*

Sicut autem fuerit voluntas in coelo, sic fiat! (Jak bowiem będzie wola w niebie, tak niech się stanie). 1 Machab. III. 60.

*

Ipsi non erant de semine virorum istorum, per quos salus facta est in Israel (Nie byli oni z nasienia tych mężów, przez których zbawienie stało się w Izraelu). 1 Machab. V. 62.

*

Non propter locum gentem, sed gentem propter locum elegit Deus (Nie naród dla miejsca, lecz miejsce dla narodu Bóg obrał). 1 Machab. V. 19.

*

Vox clamantis in deserto (Głos wołającego na puszczy). Math. III. 3.

*

Jam enim securis ad radicem arboris posita est (Bo już siekiera do korzenia drzewa jest przyłożona). Math. III. 10.

*

Omnis arbor quae non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur (Wszelkie drzewo, które nie rodzi owocu dobrego, będzie wycięte i w ogień wrzucone). Math. III. 10.

*

Scriptum est enim (Albowiem napisano jest). Mat. IV. 4.

*

Apage Satanas! (Idź precz szatanie!) Mat. IV. 10.

*

Beati pauperes spiritu (Błogosławieni ubodzy duchem). Mat. V. 3. Niemieckie: *geistesarm.*

*

Si sal evanuerit, in quo salietur? (Jeżeli sól zwietrzeje, czem solona będzie?) Mat. V. 13.

*

Nemo accendit lucernam et ponit eam sub modio (Żaden nie zapala świecy i kładzie jej pod korzec). Mat. V. 15.

*

Sit autem sermo vester: est, est; non, non. Quod autem his abundantius est, a malo est (Mowa wasza niech będzie: jest, jest; nie, nie. A co nadto jest, ode złego jest). Math. V. 37.

*

Qui petit a te, da ei (Kto cię prosi, daj mu). Mat. V. 42.

*

Amen dico vobis, receperunt mercedem suam (Zaprawdę mówię wam, wzięli zapłatę swoję). Math. VI. 2.

*

Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua (Niech niewie lewica twoja, co czyni prawica). Math. VI. 3.

*

Orantes autem nolite multum loqui (A modląc się nie mówcie wiele). Math. VI. 7.

*

Ubi enim est thesaurus tuus, ibi et cor tuum erit (Gdzie bowiem jest skarb twój, tam i serce twoje będzie). Math. VI. 21.

*

Nemo potest duobus dominis servire (Żaden nie może dwom panom służyć). Math. VI. 24.

*

Non potestis Deo servire et mammonae (Nie możecie Bogu służyć i mamonie). Math. VI. 24. *Mammon* zwał się syryjski bożek bogactwa.

*

Nonne anima plus est quam esca, et corpus plus quam vestimentum? (Ażali dusza nie jest ważniejsza niż pokarm, a ciało niźli odzienie?) Math. VI. 25.

*

Quis vestrum cogitans potest adjicere ad staturam suam cubitum unum? (Kto z was rozmyślając może przydać do wzrostu swego łokieć jeden?) Math. VI. 27.

*

Respicite volatilia coeli, quoniam non serunt neque metunt, et Pater coelestis pascit illa (Wejrzyjcie na ptaki niebieskie, że nie sieją ani żną, a Ojciec niebieski żywi je). Math. VI. 26.

*

Considerate lilia agri quomodo crescunt; non laborant neque nent (Przypatrzcie się liliom polnym jako rosną, nie pracują ani przędą). Math. VI. 28.

*

Nolite ergo solliciti esse in crastinum, crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi (Nie troszczcież się tedy zbyt o jutro, bo jutrzejszy dzień sam o siebie troszczyć się będzie). Math. VI. 34.

*

Sufficit diei malitia sua (Dosyć ma dzień na swej nędzy). Math. VI. 34. Niemcy mają: Jeder Tag hat seine Plage.

*

Nolite judicare, ut non judicemini (Nie sądźcie, abyście nie byli sądzeni). Math. VII. 1.

*

Quid vides festucam in oculo fratris tui et trabem in oculo tuo non vides? (Cóż widzisz źdźbło w oku brata twego, a belki w twojem nie widzisz?) Math. VII. 3.

*

Non mittatis margaritas ante porcos (Nie rzucajcie pereł przed wieprze). Math. VII. 6.

*

Petite et dabitur vobis, quaerite et invenietis, pulsate et aperietur vobis (Proście a będzie wam dano, szukajcie a znajdziecie, pukajcie a otworzą wam). Math. VII. 7.

*

A fructibus eorum cognoscetis eos (Z owoców ich poznacie je). Math. VII. 16.

*

Numquid colligunt de spinis uvas aut de tribulis ficus? (Ażali zbierają z ciernia jagody winne, albo z ostu figi?) Math. VII. 16.

*

Omnis arbor bona bonos fructus, et arbor mala malos fructus facit (Wszelkie dobre drzewo dobre owoce, a złe drzewo złe owoce rodzi). Math. VII. 17.

*

Domine! non sum dignus, ut intres sub tectum meum (Panie! nie jestem godzien, abyś wszedł pod dach mój). Math. VIII. 8.

*

Ibi erit fletus et stridor dentium (Tam będzie płacz i zgrzytanie zębów). Math. VIII. 12.

*

Vulpes foveas habent et volucres coeli nidos, filius autem hominis non habet, ubi caput reclinet (Liszki mają jamy a ptacy niebiescy gniazda, a syn człowieczy niema gdzie skłonić głowy). Math. VIII. 20.

*

Domine salva nos! perimus (Panie zachowaj nas, bo giniemy). Math. VIII. 25.

*

Quid timidi estis modicae fidei? (Czemu bojaźliwi jesteście małej wiary?) Math. VIII. 26.

*

Si ejicis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum (Jeśli nas stąd wyrzucasz, puść nas w stado wieprzów). Math. VIII. 31.

*

Confide fili, remittuntur tibi peccata (Ufaj synu, odpuszczają się grzechy twoje). Math. IX. 2.

*

Ut quid cogitatis mala in cordibus restris? (Czemuż złe myślicie w sercach waszych?) Math. IX. 4.

*

Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus (Nietrzeba zdrowym lekarza, ale źle się mającym). Math. IX. 12. — Mar. II. 17.

*

Misericordiam volo et non sacrificium (Miłosierdzia chcę, a nie ofiary). Math. IX. 13—XII. 7.

*

Non veni vocare justos, sed peccatores (Nie przyszedłem wzywać sprawiedliwych, lecz grzeszników). Math. IX. 13.

*

Fides tua te salvam fecit (Wiara twoja ciebie uzdrowiła). Math. IX. 22.

*

Messis quidem multa, operarii autem pauci (Żniwo wprawdzie wielkie, ale robotników mało). Math. IX. 37.

*

Rogate ergo dominum messis, ut mittat operarios in messem suam (Proście tedy pana żniwa, aby posłał robotniki do żniwa swego). Math. IX. 38.

*

Ite ad oves, quae perierunt de domo Israel (Idźcie do owiec, które poginęły z domu Izrael). Math. X. 6.

*

Gratis accepistis, gratis date (Darmoście wzięli, darmo dawajcie). Math. X. 8.

*

Dignus est enim operarius cibo suo (mercede sua). Albowiem godzien jest robotnik strawy (zapłaty) swojej. Math. X. 10.

*

Pax huic domui! (Pokój temu domowi). Math. X. 12.

*

Quicunque non receperit vos, exeuntes excutite pulverem de pedibus vestris (A ktobykolwiek nie przyjął was, wychodząc otrząśnijcie proch z nóg waszych). Math. X. 14.

*

Estote prudentes sicut serpentes et simplices sicut columbae (Bądźcie mądrymi jako wężowie, a prostymi jako gołębice). Math. X. 16.

*

Cavete autem ab hominibus (A strzeżcie się ludzi). Math. X. 17.

*

Nolite cogitare quomodo aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora, quid loquamini (Nie myślcie, jako albo cobyście mówić mieli, bo wam będzie dano onej godziny, cobyście mówili). Math. X. 19.

*

Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Kto wytrwa aż do końca, ten zbawion będzie). Math. X. 22.

*

Cum vos persequentur in ista civitate, fugite in aliam (Gdy was prześladować będą w tem mieście, uciekajcie do drugiego). Math. X. 23.

*

Non est discipulus super magistrum, nec servus super dominum suum (Nie jest uczeń nad mistrza, ani sługa nad pana swego). Math. X. 24.

*

Nihil est opertum, quod non revelabitur (Nic nie jest skrytego, coby się kiedy nie odkryło). Math. X. 26.

*

Nonne duo passeres asse veneunt? (Ażali dwóch wróblów za pieniążek nie przedają?) Math. X. 29.

*

Capilli capitis vestri omnes numerati sunt (Włosy wszystkie na głowie waszej są policzone). Math. X. 30.

*

Nolite timere, multis passeribus meliores estis vos (Nie bójcie się, lepsiście wy niż wiele wróblów). Math. X. 31.

*

Inimici hominis domestici ejus (Nieprzyjaciele człowieka domownicy jego). Math. X. 36.

*

Quicunque dederit uni ex his calicem aquae frigidae, non perdet mercedem suam (Ktoby dał jednemu z tych kubek zimnej wody, nie straci zapłaty swojej). Math. X. 42.

*

Tu es qui venturus es, an alium expectamus? (Tyś jest który masz przyjść, czyli inszego czekamy?) Math. XI. 3.

*

Regnum coelorum vim patitur et violenti rapiunt illud (Królestwo niebieskie gwałt cierpi i gwałtownicy porywają je). Math. XI. 12.

*

Qui habet aures audiendi, audiat (Kto ma uszy ku słuchaniu, niechaj słucha). Math. XI. 15.

*

Filii vestri judices vestri erunt (Synowie wasi będą sędziami waszymi). Math. XII. 27.

*

Qui non est mecum, contra me est (Kto nie jest ze mną, przeciw mnie jest). Math. XII. 30.

*

Ex fructu enim arbor cognoscitur (Albowiem z owocu drzewo bywa poznane). Math. XII. 33.

*

Ex abundantia enim cordis os loquitur (Albowiem z obfitości serca usta mówią). Math. XII. 34. — Niemcy mówią: Wessen das Herz voll, davon geht der Mund über.

*

Et fiunt novissima hominis pejora prioribus (I stają się ostatnie rzeczy człowieka gorsze niż pierwsze). Math. XII. 45.

*

Qui enim habet, dabitur ei et abundabit (Albowiem kto ma, będzie mu dano i obfitować będzie). Math. XIII. 12.

*

Cum autem dormirent homines, venit inimicus et superseminavit zizania in medio tritici (A gdy ludzie spali, przyszedł nieprzyjaciel i nasiał kąkolu między pszenicą). Math. XIII. 25.

*

Inimicus homo hoc fecit (Nieprzyjazny człowiek to uczynił). Math. XIII. 28.

*

Non est propheta sine honore, nisi in patria sua (Nie jest prorok beze czci, jedno w ojczyźnie swojej). Math. XIII. 57. — Mar. VI. 4.

*

Non quod intrat in os, coinquinat hominem; sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem (Nie co wchodzi do ust, plugawi człowieka; lecz co z ust wychodzi, to plugawi człowieka). Math. XV. 11.

*

Caecus si caeco ducatum praestet, ambo in foveam cadunt (Ślepy jeśliby ślepego prowadził, obaj w dół wpadają). Math. XV. 14. — Luc. VI. 39.

*

Non est bonum sumere panem filiorum et mittere canibus (Nie dobra jest rzecz brać chleb synowski i rzucać psom). Math. XV. 26. — Mar. VII. 27.

*

Et catelli edunt de micis, quae cadunt de mensa dominorum suorum (I szczenięta jedzą odrobiny, które padają ze stołu panów ich). Math. XV. 27.

*

Tunc reddet unicuique secundum opera ejus (Wtedy odda każdemu według uczynków jego). Math. XVI. 27.

*

Domine, bonum est nos hic esse (Panie, dobrze nam tu być). Math. XVII. 4.

*

Faciamus hic tria tabernacula: tibi unum, Moysi unum et Eliae unum (Uczyńmy tu trzy przybytki: tobie jeden, Mojżeszowi jeden i Eliaszowi jeden). Math. XVII. 4.

*

Vae mundo a scandalis (Biada światu dla zgorszenia). Math. XVIII. 7.

*

Ubi duo vel tres sunt congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum (Gdzie dwaj lub trzej są zgromadzeni w imię moje, tam jestem w pośrodku ich). Math. XVIII. 20.

*

Patientiam habe mecum et omnia reddam tibi (Miej cierpliwość nademną, a wszystko tobie oddam). Math. XVIII. 26.

*

Et tenens suffocabat eum dicens : redde quod debes! (A ująwszy dusił go mówiąc: oddaj coś winien). Math. XVIII. 28.

*

Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet (Co tedy Bóg złączył, człowiek niech nie rozłącza). Math. XIX. 6.

*

Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est (Nie wszyscy pojmują to słowo, ale którym jest dano). Math. XIX. 10.

*

Qui potest capere, capiat (Kto może pojąć, niechaj pojmuje). Math. XIX. 12.

*

Sinite parvulos ad me venire (Dopuśćcie dziateczkom przychodzić do mnie). Math. XIX. 14.

*

Unus est bonus, Deus (Jedenci jest dobry, Bóg). Math. XIX. 17.

*

Apud Deum autem omnia sunt possibilia. Ale u Boga wszystko jest możebne (podobne). Math. XIX. 26.

*

Et erunt novissimi primi, et primi novissimi (I będą ostatni pierwszymi, a pierwsi ostatnimi). Math. XIX. 30. — XX. 16.

*

Operarii in vinea Domini (Robotnicy we winnicy Pańskiej). Math. XX. 1.

*

Quid hic statis tota die otiosi? (Co tu stoicie cały dzień próżnujący?) Math. XX. 6.

*

Quia nemo nos conduxit (Iż nas nikt nie najął). Math. XX. 7.

*

Qui portavimus pondus diei et aestus (Którzyśmy nieśli ciężar dnia i upalenia). Math. XX. 12.

*

Nonne ex denario convenisti mecum? (Czyliś się ze mną za grosz nie zgodził?) Math. XX. 13.

*

An non licet mihi quod volo, facere? (Czyliż mi się nie godzi czynić, co chcę?) Math. XX. 15.

*

Accipe quod tuum est et vade (Weźmij co twego jest a idź). Math. XX. 14.

*

Ite et vos in vineam meam (Idźcie i wy do winnicy mojej). Math. XX. 7.

*

Multi enim sunt vocati, pauci vero electi (Bo wielu jest wezwanych, ale mało wybranych). Math. XX. 16.

*

Domine, miserere nostri! (Panie! zmiłuj się nad nami). Math. XX. 31.

*

Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem Tibi (Z ust niemowlątek i ssących otrzymałeś doskonałą chwałę). Math. XXI. 16.

*

Auferetur a vobis regnum Dei et dabitur genti facienti fructus ejus (Będzie wzięte od was królestwo Boże i będzie dane narodowi czyniącemu owoce jego). Math. XXI. 43.

*

Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem? (Przyjacielu, jakoś tu wszedł nie mając szaty godowej?) Math. XXII. 12.

*

Licet censum dare Caesari, an non? (Czy się godzi dawać czynsz cesarzowi czy nie?) Math. XXII. 17.

*

Cujus est imago haec et superscriptio? (Czyj jest ten obraz i napis?) Math. XXII. 20. — Mar. XII. 16.

*

Reddite ergo quae sunt caesaris caesari, et quae sunt Dei, Deo (Oddajcież tedy co cesarskiego cesarzowi, a co Boskiego Bogu). Math. XXII. 21.

*

Omnia quaecunque dixerint vobis facite, secundum opera eorum nolite facere, dicunt enim et non faciunt (Wszystko co wam powiedzą czyńcie, ale według uczynków ich nie czyńcie, bo mówią a nie czynią). Math. XXIII. 3. Niemieckie: Haltet euch an meine Worte und nicht an meine Werke.

*

Qui major est vestrum, erit minister vester (Kto większy jest z was, będzie sługą waszym). Math. XXIII. 11.

*

Qui se exaltaverit, humiliabitur, et qui se humiliaverit, exaltabitur (Kto się podwyższa, będzie uniżony, a kto się uniża, będzie podwyższony). Math. XXIII. 12.

*

Haec oportuit facere et illa non omittere (To trzeba było czynić i tamtego nie opuszczać). Math. XXIII. 23.

*

Duces coeci culicem excolantes, camelum autem glutientes (Wodzowie ślepi, którzy komara przecedzacie, a wielbłąda połykacie). Math. XXIII. 24.

*

Non relinquetur lapis super lapidem (Nie zostanie kamień na kamieniu). Math. XXIV. 2.

*

Haec autem omnia initia sunt dolorum (A to wszystko jest początkiem boleści). Math. XXIV. 8.

*

Qui legit, intelligat (Kto czyta, niech rozumie). Math. XXIV. 15.

*

Ubicumque fuerit corpus, illic congregabuntur et aquilae Gdziekolwiek będzie ciało, tam się i orłowie zgromadzą). Math. XXIV. 28. — Luc. XVII. 37.

*

Vigilate ergo, quia nescitis diem neque horam (Czuwajcież tedy, bo niewiecie dnia ani godziny). Math. XXIV. 42.

*

Quinque autem ex eis erant fatuae et quinque prudentes (A pięć z nich było głupich, a pięć mądrych). Mat. XXV. 2.

*

Zapłata Judasza (Judaslohn). Math. XXVI. 15 ma: Et constituerunt ei triginta argenteos.

*

Si possibile est, transeat a me calix iste (Jeżeli możebne jest, niech ten kielich odejdzie odemnie). Mat. XXVI. 39.

*

Vigilate et orate, ut non intretis in tentationem (Czuwajcie i módlcie się, abyście nie weszli w pokusę). Mat. XXVI. 41.

*

Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma (Duch wprawdzie jest ochotny, ale ciało słabe). Math. XXVI. 41.

*

Pocałunek Judasza. Mat. XXVI. 48: Quemcunque osculatus fuero, iste est; tenete eum. Znaczy tyle co: *Pocałunek zdradziecki.*

*

Omnes qui gladium acceperint, gladio peribunt (Wszyscy którzy miecz biorą, od miecza zginą). Mat. XXVI. 52.

*

Tu dixisti (Tyś powiedział). Math. XXVI. 64.

*

Prophetiza nobis, quis est qui et percussit? (Prorokuj nam, kto jest kto cię uderzył?) Math. XXVI. 68.

*

Quid ad nos? tu videris (Co nam do tego? ty się patrz). Math. XXVII. 4.

*

Innocens ego sum a sanguine justi hujus, vos videritis (Nie winienem ja krwi tego sprawiedliwego, wy się patrzcie). Math. XXVII. 24.

*

Sanquis ejus super nos et super filios nostros! (Krew jego na nas i na dzieci nasze). Math. XXVII. 25.

*

Ave rex Judeorum! (Bądź pozdrowion królu Żydowski). Math. XXVII. 29.

*

Et erit novissimus error pejor priore (I będzie ostatni błąd gorszy niż pierwszy). Math. XXVII. 64.

*

Cujus non sum dignus solvere corrigiam calceamentorum ejus (Którego nie jestem godzien rozwiązać rzemyka u trzewików jego). Mar. I. 7. — Joan. I. 27.

*

Sed vinum novum in novos utres mitti debet (Ale wino nowe ma być wlewane w nowe wory). Mar. II. 22.

*

Sabbatum propter hominem factum est, et non homo propter sabbatum (Sabat uczynion jest dla człowieka, a nie człowiek dla sabatu). Mar. II. 27.

*

Quomodo potest satanas satanam ejicere? (Jakoż może szatan szatana wyrzucać?) Mar. III. 23.

*

Qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis (Jaką miarą mierzyć będziecie, będzie wam odmierzono). Mar. IV. 24. Mat. VII. 2.

*

Bene omnia fecit (Dobrze wszystko uczynił). Mar. VII. 37.

*

Oculos habentes non videtis, et aures habentes non auditis? (Oczy mając nie widzicie, a uszy mając nie słyszycie?) Mar. VIII. 18.

*

Habete in vobis sal et pacem habete inter vos (Miejcież w sobie sól i pokój miejcie między sobą). Mar. VIII. 49.

*

Propter hoc relinquet homo patrem et matrem et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una (Dlatego opuści człowiek ojca i matkę i przyłączy się do żony swojej, i będą dwoje w jednem ciele). Mar. X. 7.

*

Grosz wdowi. Mar. XII. 42: Vidua una pauper misit duo minuta in gazophylacium. *Grosz wdowi znaczy tyle, co: bardzo mała kwota.*

*

Pauperes semper vobiscum habetis (Ubogich zawsze macie z sobą). Mar. XIV. 7.

*

Quia non erit impossibile apud Deum omne verbum (Bo u Boga żadne słowo nie będzie niepodobne). Luc. I. 37.

*

Quis putas puer iste erit? (Co mniemasz za dziecię to będzie?) Luc. I. 66.

*

Potens est Deus ex his lapidibus suscitare filios Abrahae (Mocen jest Bóg z tych kamieni wzbudzić syny Abrahamowi). Luc. III. 8.

*

Nihil amplius faciatis, quam quod constitutum est vobis (Nic więcej nie czyńcie nad to, co wam postanowiono). Luc. III. 13.

*

Contenti estote stipendiis vestris! (Przestawajcie na żołdzie waszym). Luc. III. 14.

*

Medice, cura teipsum! (Lekarzu, ulecz siebie samego). Luc. IV. 23.

*

Nullus propheta acceptus est in patria sua (Żaden prorok nie jest przyjemny w ojczyźnie swojej). Luc. IV. 24.

*

Exi a me Domine, quia homo peccator sum (Wyjdź odemnie Panie, bom jest człowiek grzeszny). Luc. V. 8.

*

Vae vobis divitibus, quia habetis consolationem vestram! (Biada wam bogacze, bo macie pociechę waszą). Luc. VI. 24.

*

Nolite condemnare, et non condemnabimini (Nie potępiajcie, a nie będziecie potępieni). Luc. VI. 37.

*

Date et dabitur vobis (Dajcie, a będzie wam dano). Luc. VI. 38.

*

Nemo mittens manum suam ad aratrum et respiciens retro, aptus est regno Dei (Żaden, kto rękę przyłożył do pługa a ogląda się w tył, nie jest sposobny do królestwa Bożego). Luc. IX. 62.

*

Ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos (Oto ja was posyłam jako baranki między wilki). Luc. X. 3.

*

Manducate quae apponuntur vobis (Jedzcie co przed was położą). Luc. X. 8.

*

Hoc fac et vives (To czyń, a będziesz żył). Luc. X. 28.

*

Miłosierny Samarytanin. Luc. X. 33: Samaritanus autem misericordia motus. — Miłosiernym Samarytaninem zowiemy człowieka, który ratuje bliźnich w nieszczęściu.

*

Vade et tu et fac similiter (Idźże i ty i czyń podobnie). Luc. X. 37.

*

Porro unum est necessarium (Ale jednego potrzeba). Luc. X. 42.

*

Comede, bibe, utere (Jedz, pij, używaj). Luc. XII. 19. *Hasło materyalistów.*

*

Cavete ab omni avaritia (Strzeżcie się wszelkiego łakomstwa). Luc. XII. 15.

*

Amen dico vobis, nescio vos (Zaprawdę mówię wam, nieznam was). Luc. XIII. 25.

*

Amice, ascende superius! (Przyjacielu, posiądź się wyżej). Luc. XIV. 10.

*

Villam emi et volo eam videre; rogo te, habe me excusatum (Kupiłem wieś i chcę ją oglądać; proszę cię, miej mnie za wymówionego). Luc. XIV. 18.

*

Compelle intrare, ut impleatur domus mea (Przymuś wnijść, aby mój dom był napełnion). Luc. XIV. 23.

*

Filius prodigus (Syn marnotrawny). Luc. XV. 11—32.

*

Redde rationem villicationis tuae! (Oddaj liczbę z włodarstwa twego). Luc. XVI. 2.

*

Fodere non valeo, mendicare erubesco (Kopać nie mogę, żebrać się wstydzę). Luc. XVI. 3.

*

Filii hujus saeculi prudentiores sunt filiis lucis in generatione sua (Synowie tego świata roztropniejsi są w rodzaju swoim nad syny światłości). Luc. XVI. 8. Niemieckie: *Weltklugheit, Weltkind.*

*

Bogacz ewangeliczny. Luc. XVI. 19: Homo quidam erat dives.

*

Biedny Łazarz. Luc. XVI. 20: Erat quidam mendicus, nomine Lazarus. Chorego a biednego zowiemy Łazarzem. Imię to uwiecznione jest w wyrazach: lazaret, lazzaroni.

*

Na łonie Abrahama. Luc. XVI. 23: Vidit Lazarum in sinu Abrahae. Tyle co: w szczęściu, w spokoju.

*

Cum feceritis omnia quae praecepta sunt vobis, dicite: „servi inutiles sumus; quod debuimus facere, fecimus“ (Gdyście uczynili wszystko co wam rozkazano, mówcie: »słudzy nieużyteczni jesteśmy; cośmy byli winni uczynić, uczyniliśmy«). Luc. XVII. 10.

*

Nemo bonus est, nisi solus Deus (Żaden nie jest dobry, edno sam Bóg). Luc. XVIII. 19.

*

Quae impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum (Co jest niepodobne u ludzi, podobne jest u Boga). Luc. XVIII. 27.

*

Ex ore tuo te judico (Z ust twych sądzę cię). Luc. XIX. 22.

*

Si hi tacuerint, lapides clamabunt (Jeśliby ci milczeli, kamienie wołać będą). Luc. XIX. 40. Opowiada »legenda aurea«, że Beda Venerabilis ociemniały na starość był wprowadzony przez swego chłopca między kamienie. Starzec mniemając, że ma przed sobą ludzi, naucza, upomina, a gdy zakończył modlitwą Pańską, kamienie głośno odpowiedziały »amen«. Znany jest wiersz piękny Kosegartena: »das Amen der Steine«.

*

Gratias tibi ago Deus, quia non sum sicut ceteri homines! (Dziękuję ci Panie Boże, żem nie jest jako inni ludzie). Luc. XVIII. 11. — Modlitwa faryzeusza.

*

Si in viridi ligno haec faciunt, in arido quid fiet? (Jeśli to czynią na zielonem drzewie, cóż na suchem będzie)? Luc. XXIII. 31.

*

Pater! dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt (Ojcze! odpuść im, bo nie wiedzą co czynią). Luc. XXIII. 34.

*

Memento mei domine, cum veneris in regnum tuum! (Pamiętaj panie na mnie, gdy przyjdziesz do królestwa twego) Luc. XXIII. 42.

*

Mane nobiscum, quoniam advesperascit (Zostań z nami, bo się ma ku wieczorowi). Luc. XXIV. 29.

*

Tu quis es? (Ktoś ty jest?) Joan. I. 19.

*

Et confessus est et non negavit (I wyznał i nie zaparł się). Joan. I. 20.

*

Venite et videte (Pójdźcie i oglądajcie). Joan. I. 39.

*

Numquid a Nazareth potest aliquid boni esse? (Czyż z Nazaretu może być co dobrego?) Joan. I. 46.

*

Ecce verus Israelita, in quo non est dolus (Oto prawdziwy Izraelczyk, w którym niemasz zdrady). Joan. I. 47. Tak nazywamy prawego człowieka.

*

Nondum venit hora mea (Jeszcze nie przyszła godzina moja). Joan. II. 4.

*

Omnis homo primum bonum vinum ponit et cum inebriati fuerint, tunc id quod deterius est (Wszelki człowiek daje pierwej wino dobre, a gdy podpiją, wtedy podlejsze). Joan. II. 10. Tak było u żydów — u nas jest odwrotnie.

*

Spiritus ubi vult, spirat (Duch kędy chce tchnie). Joan. III. 8.

*

Tu es magister in Israel et haec ignoras? (Tyś jest nauczycielem w Izraelu i tego nie wiesz?) Joan. III. 10.

*

Domine, hominem non habeo (Panie, niemam człowieka). Joan. V. 7.

*

Scrutamini Scripturas! (Rozbierajcie Pisma!). Joan. V. 39.

*

Colligite quae superaverunt fragmenta, ne pereant (Zbierzcie które zbyły ułomki, aby nie zginęły). Joan. VI. 12.

*

Spiritus est qui vivificat (Duch jest, który ożywia). Joan. VI. 64.

*

Quidam enim dicebant: quia bonus est. Alii autem: non, sed seducit turbas (Bo jedni mówili: że dobry jest. Drudzy zaś: nie, ale zwodzi rzesze). Joan. VII. 12.

*

Scrutare Scripturas et vide, quia a Galilea propheta non surgit (Rozbieraj Pisma i obacz, że z Galilei prorok nie powstaje). Joan. VII. 57.

*

Qui vestrum sine peccato est, primus in illam lapidem mittat (Kto z was jest bez grzechu, niech na nią pierwszy rzuci kamień). Joan. VIII. 7.

*

Vade et amplius noli peccare (Idź i więcej nie grzesz). Joan. VIII. 11.

*

Veritas liberabit vos (Prawda was wyswobodzi). Joan. VIII. 32.

*

Qui facit peccatum, servus est peccati (Kto czyni grzech, jest sługą grzechu). Joan. VIII. 34.

*

Quis ex vobis arguet me de peccato? (Kto z was dowiedzie na mnie grzechu?) Joan. VIII. 46.

*

Qui ex Deo est, verba Dei audit (Kto z Boga jest, słów Bożych słucha). Joan. VIII. 47.

*

Aetatem habet, ipse de se loquatur (Ma lata, niech sam o sobie mówi). Joan. IX. 21.

*

Infirmitas haec non est ad mortem, sed pro gloria Dei (Choroba ta nie jest na śmierć, lecz dla chwały Bożej). Joan. XI. 4.

*

Exemplum dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis (Dałem wam przykład, abyście jakom ja wam uczynił, i wy czynili). Joan. XIII. 15.

*

Quod facis, fac citius (Co czynisz, czyń rychlej). Joan. XIII. 27.

*

Vos plorabitis, mundus autem gaudebit, sed tristitia vestra vertetur in gaudium (Wy będziecie lamentować, a świat się będzie weselił, ale smutek wasz w radość się obróci). Joan. XVI. 20.

*

Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo; si autem bene, quid me caedis? (Jeślim źle rzekł, daj świadectwo o złem; a jeśli dobrze, czemu mnie bijesz?) Joan. XVIII. 23.

*

Quid est veritas? (Co jest prawda?) Joan. XVIII. 38.

*

Ecce homo! (Oto człowiek). Joan. XIX. 5.

*

Quod scripsi, scripsi (Com napisał, tom napisał). Joan. XIX. 22. »To zostanie, tego zmieniać nie myślę«. Tak powiedział Piłat do żydów proszących go, aby zmienił napis na tablicy nad krzyżem brzmiący: Jesus Nazarenus, rex Judeorum.

*

Niewierny Tomasz. Joan. XX. 29: Quia vidisti me

Thoma, credidisti. *Niewiernym Tomaszem zowiemy człowieka, który wiarygodnej wieści niechce uwierzyć.*

*

Beati, qui non viderunt et crediderunt (Błogosławieni, którzy nie widzieli, a uwierzyli). Joan. XX. 29.

*

Consummatum est (Spełniło się). Joan. XIX. 30.

*

Obedire oportet Deo magis, quam hominibus (Więcej trzeba słuchać Boga, niż ludzi). Actus Apost. V. 29.

*

Saule, Saule! quid me persequeris? (Szawle, Szawle! czemu mnie prześladujesz?) Tamże IX. 4.

*

Durum est tibi contra stimulum calcitrare (Trudno jest tobie przeciw ościeniowi wierzgać). Tamże IX. 5.

*

Si Dominus voluerit (Jeśli Pan będzie chciał). Tamże XVIII. 21. — Epist. Jacobi IV. 15. My mówimy: jak Bóg pozwoli, jak Bóg da doczekać (dożyć).

*

Beatius est magis dare, quam accipere (Szczęśliwsza jest dawać, aniżeli brać). Actus Ap. XX. 35.

*

Fiat voluntas Dei! (Niech się dzieje wola Boża!) Actus Ap. XXI. 14.

*

Sapientibus et insipientibus debitor sum (Mądrym i niemądrym jestem powinien). Rom. I. 14.

*

Non erubesco Evangelium (Nie wstydzę się Ewangelii). Rom. I. 16.

*

Justus autem ex fide vivit (A sprawiedliwy z wiary żyje). Rom. I. 17.

*

Qui alium doces, teipsum non doces (Który uczysz drugiego, siebie samego nie uczysz). Rom. II. 21.

*

Deus est verax, omnis autem homo mendax (Bóg jest prawdziwy, a wszelki człowiek kłamliwy). Rom. III. 4.

*

Non faciamus mala, ut veniant bona (Nie czyńmy złych rzeczy, aby przyszły dobre). Rom. III. 8.

*

Stipendium autem peccati mors (A zapłatą grzechu śmierć). Rom. VI. 23.

*

Non enim quod volo bonum, hoc facio; sed quod nolo malum, hoc facio (Bo nie czynię dobrego, które chcę; ale złe którego niechcę, to czynię). Rom. VII. 19.

*

Si quis spiritum Christi non habet, hic non est ejus (A jeśli kto ducha Chrystusowego niema, ten nie jest jego). Rom. VIII. 9.

*

Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum (Miłującym Boga wszystko dopomaga ku dobremu). Rom. VIII. 28.

*

Si Deus pro nobis, quis contra nos? (Jeśli Bóg za nami, któż przeciw nam?) Rom. VIII. 31.

*

O homo! tu qui est, ut respondeas Deo? (O człowiecze! ktoś ty jest, żebyś odpowiadał Bogu?) Rom. IX. 20.

*

Sed non omnes obediunt Evangelio (Ale nie wszyscy są posłuszni Ewangelii). Rom. X. 16.

*

Ministerium meum honorificabo (Usługowanie moje czcić będę). Rom. XI. 13.

*

Rationabile obsequium vestrum (Rozumne posłuszeństwo wasze). Rom. XII. 1. — Pan Bóg nie ślepego, ale rozumnego posłuszeństwa wymaga.

*

Benedicite persequentibus vos (Błogosławcie prześladującym was). Rom. XII. 14.

*

Gaudete cum gaudentibus, flete cum flentibus (Weselcie się z weselącymi, płaczcie z płaczącymi). Rom. XII. 15.

*

Nolite esse prudentes apud vosmetipsos (Nie bądźcie mądrymi sami u siebie). Rom. XII. 16.

*

Nulli malum pro malo reddentes (Żadnemu złem za złe nie oddając). Rom. XII. 17.

*

Vis autem non timere potestatem, bonum fac (A chcesz się nie bać urzędu, czyń co jest dobrego). Rom. XIII. 3.

*

Reddite ergo omnibus debita (Oddajcież tedy wszystkim, coście powinni). Rom. XIII. 7.

*

Cui tributum, tributum; cui honorem, honorem (Komu podatek, podatek; komu cześć, cześć). Rom. XIII. 7.

*

Unusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo (Każdy z nas za siebie zda rachunek Bogu). Rom. XIV. 12.

*

Quaecunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt (Co jest napisano, dla naszej nauki jest napisano) Rom. XV. 4.

*

Ubi sapiens, ubi scriba, ubi conquisitor hujus saeculi? (Gdzież mądry, gdzież doktor, gdzież badacz świata tego?). 1 Cor. I. 20.

*

Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit (Jam sadził, Apollo podlewał, ale Bóg dał pomnożenie). 1 Cor. III. 6.

*

Unusquisque autem accipiet mercedem secundum suum laborem (A każdy weźmie zapłatę według pracy swojej). 1 Cor. III. 8.

*

Non enim in sermone est regnum Dei, sed in virtute (Bo nie w mowie jest królestwo Boże, ale w mocy). 1 Cor. IV. 20.

*

Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt (Wszystko mi wolno, ale nie wszystko pożyteczno). 1 Cor. VI. 12.

*

Unusquisque proprium donum habet a Deo; alius quidem sic, alius vero sic (Każdy ma własny dar od Boga; jeden tak, a drugi tak). 1 Cor. VII. 7.

*

Melius est enim nubere, quam uri (Lepiej w małżeństwo wstąpić, niżeli być palonym). 1 Cor. VII. 9.

*

Existimo ergo, quoniam bonum est homini sic esse (Mniemam tedy, że dobra jest rzecz człowiekowi tak być). 1 Cor. VII. 26.

*

Tempus breve est (Czas krótki jest). 1 Cor. VII. 29.

*

Praeterit enim figura hujus mundi (Bo przemija kształt świata tego). 1 Cor. VII. 31.

*

Quod vult faciat; non peccat, si nubat (Co chce niech czyni; nie grzeszy, jeśli pójdzie za mąż). 1 Cor. VII. 36.

*

Qui matrimonio jungit virginem suam, bene facit; qui autem non jungit, melius facit (Kto daje w małżeństwo pannę swą, dobrze czyni; a kto nie daje, lepiej czyni). 1 Cor. VII. 38.

*

Scientia inflat, charitas vero aedificat (Umiejętność nadyma, a miłość buduje). 1 Cor. VIII. 1.

*

Qui altari deserviunt, de altari participant (Którzy ołtarzowi służą, uczestnikami są ołtarza). I Cor. IX. 13

*

Qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivant (Którzy ewangelię opowiadają, niech z ewangelii żyją). 1 Cor. IX. 14.

*

Omnibus omnia factus sum (Wszystkim stałem się wszystko). 1 Cor. IX. 22.

*

Qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium (Którzy do mety biegają, wszyscy biegną, lecz jeden bierze nagrodę). 1 Cor. IX. 24.

*

Caput uxoris vir (Głową żony mąż). 1 Cor. XI. 3.

*

Non enim vir est ex muliere, sed mulier ex viro (Bo nie jest mąż z niewiasty, ale niewiasta z męża). 1 Cor. XI. 8.

*

Multa quidem membra, unum autem corpus (Wiele wprawdzie członków, ale jedno ciało). 1 Cor. XII. 20.

*

Aemulamini autem charismata meliora (Pragnijcie lepszych darów). 1 Cor. XII. 31.

*

Non enim est dissensionis Deus, sed pacis (Albowiem Bóg nie jest Bogiem rozterku, ale pokoju). 1 Cor. XIV. 33.

*

Mulieres in ecclesia taceant (Niewiasty niech milczą w kościele). 1 Cor. XIV. 34.

*

Si quis autem ignorat, ignorabitur (Lecz jeśli kto nie wie, o nim wiedzieć nie będą). 1 Cor. XIV. 38.

*

Gratia Dei sum, quod sum (Z łaski Bożej jestem, czem jestem). 1 Cor. XV. 10. »Gratia Dei« dodają do swych tytułów panujący i wysocy dostojnicy duchowni.

*

Colloquia mala corrumpunt bonos mores (Złe rozmowy psują dobre obyczaje). 1 Cor. XV. 33.

*

Stella enim a stella differt claritate (Bo gwiazda od gwiazdy różna jest w jasności). 1 Cor. XV. 41.

*

Littera enim occidit, Spiritus autem vivificat (Bo litera zabija, ale Duch ożywia). 2 Cor. III. 6. Stąd mówimy: martwa litera.

*

Ubi Spiritus Dei, ibi libertas (Gdzie Duch Pański, tam wolność). 2 Cor. III. 17.

*

Providemus enim bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus (Bo przemyśliwamy dobra nietylko przed Bogiem, ale i przed ludźmi). 2 Cor. VIII. 21.

*

Qui parce seminat, parce et metet (Kto skąpo sieje, skąpo też żąć będzie). 2 Cor. IX. 6.

*

Hilarem enim datorem diligit Deus (Albowiem ochotnego dawcę Bóg miłuje). 2 Cor. IX. 7.

*

Qui gloriatur, in Domino glorietur (Kto się chlubi, niech się w Panu chlubi). 2 Cor. X. 17.

*

Ipse enim satanas transfigurat se in Angelum lucis (Bo i szatan przemienia się w Anioła światłości). 2 Cor. XI. 14.

*

Nescio, Deus scit (Niewiem, Bóg wie). 2 Cor. XII. 3.

*

Non enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis (Bo nie synowie mają rodzicom zbierać, ale rodzice synom). 2 Cor. XII. 14.

*

Anathema sit! (Niech będzie przekleństwem). Gal. I. 9.

*

Si hominibus placerem, Christi servus non essem (Gdybym się ludziom podobał, nie byłbym sługą Chrystusowym). Gal. I. 10.

*

Modicum fermentum totam massam corrumpit (Trocha kwasu wszystko ciasto zakwasza). Gal. V. 9.

*

Caro enim concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem (Albowiem ciało pożąda przeciw duchowi, a duch przeciw ciału). Gal. V. 17.

*

Alter alterius onera portate (Jeden drugiego brzemiona noście). Gal. VI. 2.

*

Unusquisque enim onus suum portabit (Bo każdy własne brzemię poniesie). Gal. VI. 5.

*

Deus non irridetur (Bóg nie da się z siebie naśmiewać). Gal. VI. 7.

*

Quae enim seminaverit homo, haec et metet (Albowiem co będzie siał człowiek, to będzie i żął). Gal. VI. 8.

*

Bonum autem facientes non deficiamus (A dobrze czyniąc nie ustawajmy). Gal. VI. 9.

*

Dum tempus habemus, operemur bonum (Póki czas mamy, czyńmy dobrze). Gal. VI. 10.

*

Oblec się w inną skórę. Ephes. IV. 24: Exuentes vos veterem hominem... induite novum hominem. My mówimy: zrzucić starego Adama, stać się innym człowiekiem, oblec się w inną skórę.

*

Sol non occidat super iracundiam vestram (Niechaj słońce nie zachodzi na rozgniewanie wasze). Ephes. IV. 26.

*

Nolite locum dare diabolo (Nie dawajcie miejsca dyablu). Ephes. IV. 27.

*

Sive opportune, sive importune, dummodo Christus annuntietur (Czy z okazyi, czy nie z okazyi, byleby tylko Chrystus był przepowiadany). Philip. I. 18.

*

Omnes enim quae sua sunt, quaerunt (Wszyscy bowiem co ich jest szukają). Phil. II. 21.

*

Quorum Deus venter est (Których Bóg jest brzuch). Phil. III. 19.

*

Księga żywota. Phil. IV. 3: Quorum nomina sunt in *libro vitae.*

*

Gaudete in Domino semper (Weselcie się w Panu zawsze). Phil. IV. 4.

*

Grati estote (Wdzięczni bądźcie). Colos. III. 15.

*

Spiritum nolite extinguere (Ducha nie gaście). 1 Thessal. V. 19.

*

Omnia probate; quod bonum est, tenete (Wszystkiego dowiadczajcie; co dobre jest, trzymajcie). 1 Thess. V. 21.

*

Tenete traditiones, quas didicistis (Zachowujcie podania, któryeście się nauczyli). 2 Thes. II. 14.

*

Si quis non vult operari, non manducet (Jeśli kto nie chce pracować, niech też nie je). 2 Thes. III. 10.

*

Lex justo non est posita, sed injustis (Prawo dla sprawiedliwego nie jest postanowione, lecz dla niesprawiedliwych). 1 Timoth. I. 9.

*

Mulier salvabitur per filiorum generationem (Niewiasta zbawiona będzie przez rodzenie dziatek). 1 Timot. II. 15.

*

Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat (Kto biskupstwa pragnie, dobrej rzeczy pragnie). 1 Tim. III. 1.

*

Omnis creatura Dei bona est (Wszelkie stworzenie Boskie dobre jest). 1 Tim. IV. 4.

*

Modico vino utere (Potrosze wina używaj). 1 Tim. V. 23.

*

Habentes alimenta et quibus tegamur, his contenti simus (Mając żywność i czem się odziać, na tem przestawajmy). 1 Tim. VI. 8.

*

Non coronabitur, nisi qui legitime certaverit (Nie weźmie wieńca tylko ten, kto prawnie się potykał). 2 Tim. II. 5.

*

Verbum Dei non est alligatum (Słowo Boże nie jest związane). 2 Tim. II. 2.

*

Novit Dominus, qui sunt ejus (Zna Pan, którzy są jego). 2 Tim. II. 19.

*

Semper discentes, et nunquam ad scientiam veritatis pervenientes (Zawsze się uczące, a nigdy ku wiadomości prawdy nie przychodzące). 2 Tim. III. 7.

*

Bonum certamen certavi, cursum consummavi (Potykaniem dobrem potykałem się, biegum dokonał). 2 Tim. IV. 7.

*

Mundis omnia munda (Czystym wszystko czyste). Tit. I. 15.

*

Qui confitentur se nosse Deum, factis autem negant (Którzy wyznają że znają Boga, a uczynkami się go zapierają). Tit. I. 16.

*

Quibus lacte opus est, et non solido cibo (Którym mleka potrzeba, a nie stałego pokarmu). Hebr. V. 12.

*

Sine fide impossibile est placere Deo (Bez wiary niepodobna jest podobać się Bogu). Hebr. XI. 6.

*

Sicut corpus sine spiritu mortuum est, ita et fides sine operibus mortua est (Jako ciało bez ducha jest martwe, tak i wiara bez uczynków jest martwa). Epist. s. Jac. II. 26.

*

In multis offendimus omnes (W wielu upadamy wszyscy). Tamże. III. 2.

*

Ecce parvus ignis quam magnam silvam incendit! (Oto mały ogień, a jak wielki las zapala). Tamże. III. 5.

*

Petitis et non accipitis, quia male petitis (Prosicie a nie bierzecie, bo źle prosicie). Tamże. IV. 3.

*

Verbum Domini manet in aeternum (Słowo Pańskie trwa na wieki). 1 Petri I. 25.

*

Lapis offensionis et petra scandali (Kamień obrażenia i opoka zgorszenia). 1 Petri II. 8. — Isai VIII. 14.

*

Deum timete, regem honorificate (Boga się bójcie, króla czcijcie). 1 Petri II. 17.

*

Neque ut dominantes in cleris (Ani jako panujący nad księżmi). 1 Petri V. 3.

*

Diabolus sicut leo rugiens circuit quaerens, quem devoret (Dyabeł jako lew ryczący krąży wokoło szukając, kogoby pożarł). I Petri V. 8.

*

Canis reversus ad suum vomitum et sus lota ad lutum (Pies wracający do wymiotu swego i świnia umyta do błota). 2 Petri II. 22.

*

Unus dies apud Dominum sicut mille anni, et mille anni

sicut dies unus (Jeden dzień u Pana jako tysiąc lat, a tysiąc jako dzień jeden). 2 Petri III. 8.

*

Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis (Z nas wyszli, ale nie byli z nas). I Ep. Joan. II. 19.

*

Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, utrum ex Deo sint (Nie każdemu duchowi wierzcie, lecz doświadczajcie duchów, czy są z Boga). 1 Epist. Joan. IV. 1.

*

Deus charitas est (Bóg jest miłością). 1 Ep. Joan. IV. 8.

*

Deum nemo vidit unquam (Boga żaden nigdy nie widział). 1 Ep. Joa. IV. 12.

*

Mundus totus in maligno positus est (Świat cały we złem leży). 1 Ep. Joa. V. 19.

*

Scio opera tua, sed habeo aliquid adversum te (Znam sprawy twoje, ale mam nieco przeciw tobie). Apocal II. 4.

*

Utinam frigidus esses aut calidus, sed quia tepidus es, incipiam te evomere de ore meo (Bodajbyś był zimny albo gorący, ale iżeś letni, poczne cię wyrzucać z ust moich). Apocal. III. 16. »Ani zimny, ani gorący« mówimy o człowieku do niczego.

*

Vae unum transiit, et ecce veniunt duo vae post haec (Bieda jedna przeszła, a oto idą jeszcze dwie biedy potem). Apocal. IX. 12.

*

Qui gladio occiderit, oportet eum gladio occidi (Kto mieczem zabija, ma być mieczem zabit). Apoc. XIII. 10.

*

Et judicatus est quisque secundum opera sua (I był sądzon każdy według uczynków swoich). Apoc. XX. 13.

*

Ecce nova facio omnia (Oto nowe czynię wszystkie rzeczy). Apoc. XXI. 5.

SPIS RZECZY

I. Przysłowia polskie . . . . . od str. 1—132
II. Wyrażenia przysłowiowe . . . . . od str. 132—169
III. Przysłowia niemieckie . . . . . od str. 170—203
IV. Przysłowia łacińskie . . . . . od str. 204—232
V. Różne ciekawe łacińskie sentencye . . . . . od str. 233—239
VI. Cytaty łacińskie . . . . . od str. 240—274
VII. Cytaty z autorów greckich, francuskich, angielskich, niemieckich, włoskich, polskich i cytaty historyczne . . . . . od str. 275—297
VIII. Cytaty z Pisma świętego . . . . . od str. 298—353

Najużywańsze przysłowia polskie według treści:

Baba . . . B. od 1—13 str. **2.** *Białogłowa* B. od 58—61 str. **3.** *Kobieta* K. od 162—166 str. **50.** *Niewiasta* N. od 420—423 str. **90.**
Bieda, biedny . . . B. od 65—76 str. **4.**
Bogactwo, bogaty . . . B. od 94—104 str. **5.**
Bóg, boski . . . B. od 105—143 str. **5** i **6.** *Co Bóg* . . . C. od 134—138 str. **12.** *Dał Bóg* . . . D. od 14—17 i od 20—22 str. **20.** *Gdzie Bóg* . . *G.* od 85—88 str. **31.** *Jak Bóg* . . . J. od 12—17 str. **39.** *Kogo Bóg* . . . K. od 169—178 str. **51.** *Kto z Bogiem* . . K. od 609—611 str. **65.** *Pan Bóg* . . . P. od 8—17 str. **95.**
Chleb . . . C. od 23—30 str. **8.**
Chłop, chłopski . . . C. od 31—47 str. **8** i **9.**
Choroba, chory . . . C. od 84—94 str. **10.**
Cnota, cnotliwy . . . C. od 119—129 str. **12.**
Czas . . . C. od 273—282 str. **17.**
Człek, człowiek . . . C. od 313—348 str. **18** i **19.** *Ludzie* . . . L. od 134—141 str. **70.**
Dobrodziejstwo . . . D. od 139—143 str. **24.**
Dyabeł . . . D. od 213—222 str. **26** i **27.**

Dziecko, dzieci . . . D. od 226—232 str. **27.**
Głodny, głód . . . G. od 165—173 str. **34.**
Głupi . . . G. od 178—208 str. **34** i **35.**
Gniew . . . G. od 209—214 str. **35.**
Gość . . . G. od 232—237 str. **36.**
Grosz . . . G. od 240—246 str. **36.**
Kochać, kochanie . . . K. od 154—160 str. **50.**
Koń . . . K. od 214—231 str. **52.**
Ksiądz, księży . . . K. od 253—274 str. **53** i **54.**
Leniwy, lenistwo . . . L. od 7—13 str. **66.**
Mądrość, mądry . . . M. od 31—46 str. **73.**
Miłość . . . M. od 64—73 str. **74.**
Młodość, młody . . . M. od 77—92 str. **74** i **75.**
Pan, pański . . . P. od 20—45 str. **95** i **96.**
Pieniądze . . . P. od 59—64 str. **97.**
Pies . . . P. od 78—89 str. **97.**
Piękność, piękny . . . P. od 90—96 str. **98.**
Pić, pijany . . . P. od 97—105 str. **98.**
Praca . . . P. od 218—227 str. **102.**
Prawda . . . P. od 229—238 str. **102.**
Przyjaciel, przyjaźń . . . P. od 288—301 str. **104.**
Robić, robota . . . R. od 24—32 str. **106.**
Rozum . . . R. od 37—42 str. **107.**
Ryba . . . R. od 52—57 str. **107.**
Skąpy . . . S. od 26—31 str. **109.**
Słowo . . . S. od 44—55 str. **109.**
Śmierć . . . S. od 73—78 str. **110.**
Starość, stary . . . S. od 98—112 str. **111.**
Święty . . . S. od 131—146 str. **112.**
Szczęście . . . S. od 171—177 str. **113.**
Ubogi, ubóstwo . . . U. od 3—10 str. **117.**
Wilk, wilczy . . . W. od 63—68 str. **120.**
Zdrowie, zdrowy . . . Z. od 70—75 str. **126.**
Złodziej . . . Z. od 157—163 str. **128.**
Żona . . . Ż. od 225—231 str. **130.**
Żyd, żydowski . . . Ż. 235—243 str. **131.**

398.49 (484)
100 —
2/ 3498/55

Biblioteka UJK Kielce
UJK
0504472